

બાળગ્રંથાવળી : : ત્રીજી મેણી : : ૧

શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

: : બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ : :

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧

શ્રી ભદ્રપાહુ સ્વામી

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સંવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુક્સેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય

ધીર્ગંઠા રોડ :: અમદાવાદ.

આમુખ.

લગલગ છેલ્લા એક વરસથી ત્રીજી શ્રેણીની માગણી ઉપરાઉપરી થયા કરતી હતી. તે માગણીને પહેાંચી વળવાને આજે શક્તિમાન થયો છું તેથી આનંદ થાય છે. પહેલી તથા બીજી શ્રેણી કરતાં આ શ્રેણીની ભૂમિકા ભાષા, વિચારમાં અને વિવિધતામાં ઉંચી રાખી છે. તેનું કારણ સ્પષ્ટ છે કે બાળઅંથાવળીનો હેતુ વાચકમાં રસ ઉત્પન્ન કરી ધીમે ધીમે જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો સમજાવવાનો છે. બાળઅંથાવળીના પ્રકાશનને બધા જૈન લાઇઓ તરફથી જે આવકાર મળ્યો છે તે બદલ તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું અને ભવિષ્યમાં તેવીજ રીતે સહકાર આપતા રહેશે એમ ઇચ્છું છું.

બાળઅંથાવળી પ્રથમ શ્રેણીની ઇનામી પરીક્ષા સંવત ૧૯૮૬ના કારતક સુદ ૧૩ ને દિવસે ગુજરાતનાં જુદાં જુદાં મથકોમાં લેવામાં આવી હતી તેમાં ચૌદ વરસની ઉંમર સુધીના બાલકબાલિકાઓએ સારો ભાગ લીધો હતો. તેમાં ઉત્તીર્ણ થનાર ઉમેદવારોને કુલ રૂ. ૧૨૬૫નાં ૧૧૦ ઇનામો વહેંચવામાં આવ્યાં હતાં. બીજી શ્રેણીની પરીક્ષા યોજવાનું ગઈ સાલમાં યોગ્ય ન હતું અને આજે તો એ પુસ્તકો ખલાસ થઈ જવાથી ત્રીજી શ્રેણીનીજ ઇનામી પરીક્ષા ગોઠવી છે. હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગમાં બની શકે તેટલી જગાએ

એનાં મથકે ગોઠવવામાં આવ્યાં છે. એની યાદિ તથા નિયમાવલી આ શ્રેણીની સાથે બહાર પાડવામાં આવી છે, તે દરેકને વાંચી જવાની ખાસ જવાબદારી છે.

બાળશ્રંથાવળીનો પ્રચાર કરવામાં પાલણપુર નિવાસી ધર્મમંદુશ્રી મણિલાલ ખુશાલચંદ શાહે જે ફાળો આપ્યો છે તે બદલ તેમનો આભાર માનું છું.

જૈન શ્વેતામ્બર એજ્યુકેશન બોર્ડે પોતાના અભ્યાસ-ક્રમમાં બાળધોરણ પ્રથમ માટે મહાવીર સ્વામી, મંદુસ્વામી ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ અને સ્વાધ્યાય તથા કન્યા-ધોરણ પ્રથમ માટે ઋષભદેવ, રાણી ચેલ્લુ, ચંદનબાળા અને સ્વાધ્યાય પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે મંજુર કર્યા છે તેમનો પણ આ સ્થળે આભાર માનું છું.

જૈન સાહિત્ય પ્રકાશમાં લાવવાના દરેક સંયોગો પ્રાપ્ત થાય એજ મહેનતા.

રાયપુર, હવેલીની પોળ
અમદાવાદ
સી. ૧૯૮૭ જ્યેષ્ઠ સુદ ૭

લિ.
સંઘસેવક
ધીરજલાલ ટો. શાહ.

શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી,

: ૧ :

પ્રતિધાનપુરમાં બે બ્રાહ્મણભાઈઓ હતા. એકનું નામ ભદ્રબાહુ ને બીજાનું નામ વસહમિહીર. કુડુંબને ધંધો વિદ્યા ભણવા ને ભણાવવાનો હતો એટલે બન્ને ભાઈઓને વિદ્યા વારસામાં હતી. એ બે ભાઈઓને ત હશે ખાવાપીવાનો શોખ કે ન હતો કપડાંલત્તાનો શોખ. એ તો એ બધા ને શાસ્ત્રો ભણાં. બે ભાઈ નવું બણવાનું મળે તો ખાવાનું ખાવાના ઠેકાણે રહે ને વહેલા ત્યાં મહોંચી જાય.

વિદ્યા મેળવવામાં અત્યંત ઉત્સાહ ને ખંત હોવાથી તે બંને થોડા વખતમાં ધર્મશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ તથા જ્યોતિષ વગેરે શાસ્ત્રોમાં પ્રવીણ થયા.

એક વખત યશોભદ્રસૂરિ નામના અગ્રાધ જ્ઞાની આત્માર્થનો લેમને સમાગમ થયો. એ આત્માર્થ દશ વૈકલિક સુજનમ રચનાર શય્યામ્ભવસૂરિના જોદ્ધપૂર્વધારી શિષ્ય હતા. જન સૂર્ય આગળ આમીઓ ઝાંખો પડી જાય, જન સોના આગળ કચીર કુખડું દેખાય તેમ આ બે ભાઈઓને લાગ્યું. ખરી વિદ્યાને ખરું જ્ઞાન મેળવવું હોય તે આ મહાત્મા

પાસે છે એમ તેમને જણાયું. એથી બંનેએ તેમની આગળ દીક્ષા લીધી ને જૈનશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો.

જૈન શાસ્ત્રોમાં જે પુસ્તકો અત્યંત પવિત્ર ને પ્રમાણભૂત ગણાય છે તે આગમ કહેવાય છે. પ્રભુ મહાવીરે જે ઉપદેશ આપ્યો તેને ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામી તથા બીજાઓએ સૂત્ર રૂપે ગુંથ્યો. એ સૂત્રોની સંખ્યા ૧૨ ની છે. એટલે તેને દ્વાદશાંગી કહેવાય છે. દ્વાદશ એટલે બાર અને અંગ એટલે સૂત્રો. ભદ્રબાહુ સ્વામી તો આ બાર અંગમાંથી પહેલું આચારાંગ શીખી ગયા; બીજું સુયગડાંગ શીખી ગયા; ત્રીજું ઠાણાંગ શીખી ગયા; ચોથું સમવાયાંગ શીખી ગયા. પછી તો ભગવતીજી, જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાશક-દશાંગ, અંતગડદશાંગ, અનુત્તરૌવવાધ, પ્રશ્ન વ્યાકરણ, અને વિપાકશ્રુત પણ શીખી ગયા. હવે આવ્યું બારમું અંગ-ધણુંજ મોટું ને ધણુંજ જ્ઞાનવાળું. એનું નામ દૃષ્ટિવાદ. વરાહમિહીર તો એટલેથી અટક્યા ને બીજું બીજું શીખવા મંડ્યા. ભદ્રબાહુસ્વામી એમ અટકે તેવા ન હતા. એ તો કેડ બાંધીને, એકાગ્ર મન કરીને દૃષ્ટિવાદ શીખવા લાગ્યા. તેનો પહેલો ભાગ પરિકર્મ શીખી ગયા. એમાં ધણી ઉંડી ને ધણી ઝીણી વાતો. પછી બીજો ભાગ સૂત્ર આવ્યો. તેના ૮૮ ભેદ. તે પણ શીખી ગયા. હવે આવ્યો ત્રીજો ભાગ પૂર્વગત. ધણો અધરો ને

ધણે વિશાળ: એના ચૌદ તો મહાન ભાગ. અઠકું પૂર્વ
 એટલું જ્ઞાનવાળું કે તેની સરખામણી ન થાય. એ પૂર્વ
 લખ્યાં લખાય નહિ. ફક્ત આત્માની શક્તિ (લખિંધ) થી-
 જ શીખાય. કોઈ પૂછશે કે એમ છતાં લખવું હોય તો કાંઈક
 તો પ્રમાણ બતાવો એટલે ખ્યાલ આવે. અનંતજ્ઞાનને
 અક્ષરમાં ઉતારવાનું પ્રમાણ તો શું બતાવાય ? એની મુશ્કે-
 લીને ખ્યાલ આપી શકાય. એક હાથી કુખે એટલી શાહી
 હોય તો પહેલું પૂર્વ લખાય. બે હાથી કુખે એટલી શાહી
 હોય તો બીજું લખાય. એમ બમણાં બમણાં હાથી કરતાં
 ચાદમું પૂર્વ લખવા માટે હજારો હાથી જટલી શાહી જોઈએ.
 અહા ! એ તો ઘણું જ મોટું ને ઘણું જ મુશ્કેલ ! એવો
 મોટો ને મુશ્કેલીવાળો ભાગ પણ ભદ્રબાહુ શીખી ગયા.
 પછી અનુયોગ ને ચલિકા પણ શીખી ગયા. હવે ભદ્રબાહુ
 સ્વામી ચૌદ પૂર્વધારી કહેવાયા. તેમણે આ મહાન શાસ્ત્રો
 બીજા સારી રીતે સમજી શકે એટલા માટે કેટલાકના
 સરળ અર્થ લખ્યા. એને નિર્યુક્તિ કહેવાય છે. એવી
 નિર્યુક્તિ દશ સૂત્રો પર રચી.

ગુરુએ ભદ્રબાહુ સ્વામીને હવે બરાબર લાયક જોઈ
 આચાર્યપદ આપ્યું. વરાહમિહીર કહે, હું પણ ઘણું ભણ્યો
 છું. માટે મને આચાર્યપદ અપાવો. ભદ્રબાહુ સ્વામી કહે,
 એ વાત સાચી પણ તારામાં ગુરુનો વિનય ને નમ્રતા ક્યાં

છે ? વરાહમિહીર કહે, તો થું અસે નકામી સાધુ થયા ?
 બે આચાર્યપદ ન અપાવે તો આ દીક્ષા પણ રાખતી
 નથી. ભદ્રબાહુ સ્વામી કહે, તને સુખ હપજે એમ કર.
 વરાહમિહીરે તો દાઝના બળ્યા પવિત્ર દીક્ષા છોડી દીધી.
 અભાગીના હાથમાં રત્ન આવ્યું તે શી રીતે રહે ?

: ૨ :

“ ભદ્રબાહુ ! તું આગળ ચડી ગયો ને મને નીચો
 રાખ્યો તો હું પણ હવે તને બતાવી દઉં. થું મારામાં વિદ્યા
 નથી ? મારા બેટલું જ્યોતિષતું જ્ઞાન કાનામાં છે એ તો
 બતાવો. બસ હવે આ જ્યોતિષ વિદ્યાના બળે કરી આ-
 ગળ વધું ને તને પણ બતાવી દઉં ! આવો વિચાર કરી લે
 પાટલીપુત્રમાં જ રહેવા લાગ્યો ને ખોતાની કીર્તિ ફેલા-
 વરા અનેક જાતના પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેણે એક વાત
 તો એવી ફેલાવી કે નાનપણથી મને સુદૂર્ત જોવાનો બહુ
 શોખ હતો. એક વખત મેં ગામ બહાર જઈ સુદૂર્ત જોવા
 માટે કુંડળી બનાવી તેમાં સિંહલું ચિત્ર આલેખ્યું. એલું
 ગણિત ગણવાની ધુનમાં એ કુંડળી ભૂંસવી ભૂલી ગયો ને
 ઘેર આવ્યો. રાતના યાદ આવ્યું કે કુંડળી ભૂંસવી ભૂલી ગયો
 છું એટલે ત્યાં ગયો તો સિંહરાશિનો સાચો સ્વામી સિંહજ
 ત્યાં બેઠો હતો. છતાં મેં હિસ્મત દાવી તેની ત્રીયે હાથ તાંખી
 કુંડળી ભૂંસી નાંખી. આથી લે સુખ પ્રસન્ન અસે ને મને

વરદાન માગવા કહ્યું. મેં કહ્યું કે તમેજો પ્રસન્ન થયા હો તો મને બધું જ્યોતિશ્વક બતાવો. તે મને પોતાની દિવ્યશક્તિથી જ્યોતિશ્વકમાં લઈ ગયો ને બધું બતાવ્યું. હવે એ જ્ઞાનથી લોકોના પર ઉપકાર કરવાજ હું ફરું છું.

‘કુનિયા તો ઝુકતી હે ઝુકાનેવાલા ચાહિયે’ એ વાત ખરાખર છે. વરાહમિહીરની વાત ધણાયે સાચી માની ને તેને ખુબ માન આપવા લાગ્યા. એમ કરતાં તે નંદરાજનો પુરોહિત થયો.

પાટલીપુત્રના નંદરાજએ ખૂબ વૈભવશાળી ને પ્રતાપી હતા. એમના પુરોહિતને સેની મણા રહે ! આ રાજાને લાંબે વખતે એક પુત્ર થયો એટલે આખા નગરમાં આનંદ ઉત્સવ થયો. લોકો અનેક બતની ભેટો લઈ રાજાને મળવા આવવા લાગ્યા ને પોતાનો આનંદ પ્રદર્શિત કરવા લાગ્યા.

વરાહમિહીરે આ પુત્રની જન્મપત્રિકા બનાવી ને તેમાં લખ્યું કે પુત્ર સો વર્ષનો થશે. રાજાને એથી અત્યંત હર્ષ થયો ને વરાહમિહીરને ખુબ ઈનામ આપ્યું. વરાહમિહીરને આ વખતે પોતાની દાઝ કાઢવાનો લાગ મળ્યો. તેણે રાજાના કાન ભંભેર્યા કે મહારાજ ! આપના કુંવરના જન્મથી રાજ થઈ બંધા મળવા આવી ગયા પણ પેલા જૈનના આચાર્ય ભદ્રબાહુ નથી આવ્યા. તેનું કારણ તો બળ્યો ? રાજ કહે, એમ ? આ શકડાળ મંત્રી તેમના ભક્ત

છે તેમને પૂછીશ. રાજાએ તો શકડાળ મંત્રીને બોલાવ્યા ને પૂછ્યું કે આ આનંદપ્રસંગે બધા મને મળવા આવ્યા પણ તમારા ગુરુ કેમ નથી આવ્યા ? શકડાળ મંત્રી કહે, એમને પૂછીને કાલે હું જણાવીશ. તે ભદ્રબાહુ સ્વામીને મળ્યા. ભદ્રબાહુ સ્વામી તો મુનિ હતા. તેમને જન્મમરણનો શોક કે ઉત્સવ શું ? તે જાણી ગયા કે રાજાના કાન ભંભે-રાયા છે. માટે શાસન ઉપર રાજાની અપ્રીતિ ન થાય તેવું કરવું. તેમણે મંત્રીને કહ્યું કે રાજાને એમ કહેજો કે નકામું બે વખત આવવુંજવું શા માટે પડે ! એ પુત્ર-તો સાતમે દિવસે બિલાડીના મોઢાથી મરણ પામવાનો છે. મંત્રીએ જઘને રાજાને વાત કરી. એટલે રાજાએ પુત્રની રક્ષા કરવા ખુબ ચોકી પહેરા મૂકી દીધા ને ગામ આખાની બિલાડીઓ પકડીને દૂર મોકલાવી દીધી. પણ બન્યું એવું કે સાતમા દિવસે ધાવમાતા બારણામાં બેઠી બેઠી પુત્રને ધવરાવતી હતી તેવામાં અકસ્માત બા-ળકપર લાકડાનો આગળીયો (અર્ગલા) પડ્યો ને તે મરણ પામ્યો. બધે શોક શોક થઈ રહ્યો. વરાહમિહીર તો બિચારો મ્હોં સંતાડવા લાગ્યો. તેની જ્યોતિષની બધી શેખી જણાઈ ગઈ. ભદ્રબાહુસ્વામી રાજાનો એ શોક નિવારવા અર્થે રાજમહેલમાં ગયા. ત્યાં રાજાને ધીરજ આપી. પછી રાજાએ પૂછ્યું કે તમે શી રીતે આ બાળકનું આયુષ્ય સાત દિવસનું બણ્યું ! વળી તમે બિલા-

ડીના મોઢાથી મરણ થશે એમ કહ્યું હતું તે તો ખરાખર નથી. સૂરિજી કહે તે આગળીયો લાવો. તે આગળીયો લાવ્યા તો તેનાપર બિલાડીનું મોઢું ઢારેલું. પછી તે બોલ્યા: અમે જ જાણ્યું તે અમારા શાસ્ત્રના આધારે જાણ્યું છે. વરાહમિહીરે જ મુહૂર્ત જોયું તેમાં સમય ખોટો લીધો હતો. આ સાંભળીને વરાહમિહીરને ખુબ ખેદ થયો. તે બધાં જ્યોતિષના પુસ્તકો પાણીમાં બોળી દેવા તૈયાર થયો. ત્યારે સૂરિજીએ કહ્યું કે એ શાસ્ત્ર તો બધા સાચા છે પણ ગુરુ-ગમ જોઈએ. માટે એમ કરવાથી શું લાભ! વરાહમિહીર એ સાંભળી શાંત થયો પણ સૂરિજી પ્રત્યેનો દ્વેષ તો નજ ગયો. તે ખરાબ ખરાબ વિચારો કરતો મરણ પામ્યો એટલે મરીને વ્યંતર થયો ને જૈન સંઘમાં રોગચાળો ફેલાવવા લાગ્યો. ભદ્રબાહુ સ્વામીએ એ ઉપદ્રવ દૂર કરવા 'ઉવસગ્ગહરં' સૂત્ર બનાવ્યું જના બોલવાથી એ ઉપસર્ગની કાંઈ અસર થઈ શકી નહિ. આજ પણ એ મહાપ્રભાવવાળું સ્તોત્ર ગણાય છે. શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ આવી રીતે અનેક ઠેકાણે પોતાની વિદ્વતાથી જૈનધર્મનું ગૌરવ વધાર્યું.

: ૩ :

શ્રી યશોભદ્રસૂરિજીની પાટે શ્રી સંભૂતવિજયજી નામના આચાર્ય હતા. ભદ્રબાહુ સ્વામી તેમના ગુરુભાઈ

આચ. આ બન્ને મહાન આત્માઓ જ્યારે હિંદુલકમાં જૈન શાસનનો ડંઠા વગાડી સ્થાપિત હતા ત્યારે પાટલીપુત્રમાં રાજ્યની મહાન ઉત્થાપના થઈ રહી હતી.

નવમા નંદે આણક્ય નામના એક અત્યંત બુદ્ધિ-શાળી બ્રાહ્મણનું અપમાન કર્યું. તેણે અનેક પ્રપંચ કરી નંદરાજનો નાશ કર્યો અને ચંદ્રગુપ્તને ગાદીએ બેસાડ્યો. મુરા નામની દાસીનો તે પુત્ર હોવાથી તેનો વંશ મૈયર કહેવાયો. આણક્ય તેનો પ્રધાન થયો. એના બુદ્ધિબળથી અને ચંદ્રગુપ્તના પરાક્રમથી તેમણે આખા હિંદુ ઉપર પોતાની આણ ફેરવી. હિંદમાં પરદેશીઓની ચડાઈ પહેલ-વહેલાં એનાજ વખતમાં થઈ પણ એણે તેમને હાર આપી ઉલટો તેમનોજ કેટલોક મુલક કબજા કર્યો.

સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્ત ખુબ વૈભવ ને ઠાઠમાઈથી રહેતો હતો. ભદ્રબાહુ સ્વામીએ પોતાની વિદ્વતાથી તેના પર ધણી સુંદર છાપ પાડી હતી. એક વખત ચંદ્રગુપ્ત જ્યારે ભરનિંદમાં સૂતો હતો ત્યારે તેને સોળ સ્વપ્ન આવ્યાં. એ સ્વપ્નોનો અર્થ તેણે ભદ્રબાહુ સ્વામીને પૂછ્યો. ભદ્રબાહુ સ્વામીએ પોતાના અગાધ જ્ઞાનથી તે સ્વપ્નોનો અર્થ સમ-જાવ્યો: રાજન્ ! પહેલા સ્વપ્નમાં તે કલ્પવૃક્ષની ડાળ ભાંગેલી દીઠી એનું દ્રવ્ય એ છે કે આ પાંચમા આરામાં ધણુ એછા માણસો દીક્ષા લેશે. બીજા સ્વપ્નમાં તે સૂર્યાસ્ત

જોયો તેનો અર્થ ઠવળજ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો અસ્ત થયો.
 ત્રીજા સ્વપ્નમાં ચાળણી જોયો ચંદ્રમા જોયો એનું ફળ
 જૈનમતમાં અનેક ભેદ પડશે તે ધર્મ ચાળણીએ ચળાશે.
 ચોથા સ્વપ્નમાં બાર ફણાવાળો સર્પ જોયો એનું ફળ
 બાર બાર વર્ષના ભયંકર દુકાળો પડશે. પાંચમા સ્વ-
 પ્નમાં તે દેવ વિમાન પાછું જતાં જોયું એનું ફળ
 એ આવશે કે ચારણ મુનિ તેમજ વિદ્યાધરો આ ભૂમિમાં
 આવશે નહિ. છઠા સ્વપ્નમાં તે ઉકરડામાં કમળ ઉગેલું
 જોયું તેનું ફળ એ છે કે નીચ પણ ઉંચ ગણાશે. સાત-
 મા સ્વપ્નમાં ભૂતોનું ટોળું નાચતું જોયું એનું ફળ
 એ છે કે મલીન દેવ દેવીઓની માતૃતા વધશે. આઠમા
 સ્વપ્ને તે આગીઆ જોયો એનું ફળ જૈન ધર્મમાં દહ
 થોડા રહેશે, કુમતો વધારે પ્રકાશમાં આવશે. નવમા
 સ્વપ્ને મુકું સરોવર જોયું ને તેમાં દક્ષિણ દિશાએ
 થોડું પાણી જોયું એનું ફળ એ છે કે મુનિઓ પોતાનો
 જીવ જાગ્રત્વા દક્ષિણ દિશામાં જશે ને જ્યાં જ્યાં તીર્થ-
 કરોનાં કલ્યાણક હશે ત્યાંથી જૈન ધર્મનો વિસ્તેષ થશે.
 દશમા સ્વપ્નમાં કુતરાઓતે સોનાના થાળમાં ખીર
 ખાતા જોયા એનું ફળ એ આવશે કે લક્ષ્મી ઉત્તમ
 કુળમાંથી નીચ કુળમાં જશે. અગીઆરમા સ્વપ્નમાં વાંદ-
 રાને હાથીપર બેઠેલો જોયો તેનું ફળ હવે પછી મિથ્યા-
 ત્વી રાજ વળા થશે. બારમે સ્વપ્ને સુસુદને મૂઝા મૂકતો

જેઓ તે સૂચવે છે કે રાજાઓ ન્યાય—નીતિ મૂકીને પ્રજાને
 હેરાન કરશે. ગમે તેવા કરવેરા નાંખી પૈસા પડાવશે.
 તેરમે સ્વપ્ને મહારથને વાછરડાં જોડેલાં જોયાં તેણે કૃષ્ણ
 એ થશે કે પવિત્ર ભાગવતી દીક્ષાને માટી ઉમ્મરના
 માણસો ગ્રહણ કરશે. બાળપણમાં વધારે દીક્ષા લેશે
 ને તે પણ ભુખે પીડાતા કે દુઃખે સીદાતા. વળી તે
 ગુરુનો વિનય કરવો મૂકી પોતપોતાની મતિએ ચાલશે.
 ચૌદમે સ્વપ્ને રાજપુત્રને ઉંટ પર ચડેલો જોયો તેનો અર્થ
 રાજાઓમાં સંપ નહિ રહે. પોતાના સ્નેહીઓ સાથે
 વેરઝેર કરશે ને બીજા જોડે પ્રીતિવાળા થશે. પંદરમે
 સ્વપ્ને રત્નના ઢગલામાં માટી મળેલી જોઈ એ સૂચવે
 છે કે મુનિઓ આગમગત વ્યવહારને છોડી દઈ બાહ્ય
 આચાર પર વધારે ભાર મૂકશે. એમની રહેણી ને કરણી
 એક નહિ હોય. સોળમે સ્વપ્ને બે કાળા હાથીને લડતા
 જોયા તે જોઈએ ત્યાં વરસાદ નહિ પડે એમ સૂચવે
 છે. આ સોળ સ્વપ્નનો અર્થ સાંભળી રાજા ચંદ્રગુપ્તને
 ખુબ દુઃખ થયું. તે ઉદાસ થયો. કેટલાકના માનવા
 પ્રમાણે તેણે આ વખતે પોતાના પુત્રને રાજ સોંપી
 નિવૃત્તિમાર્ગ સ્વિકાર્યો.

ભદ્રબાહુ સ્વામી પણ બાર વર્ષનો ભયંકર દુકાળ
 પડશે એમ જાણી નેપાળ દેશમાં ગયા ને ત્યાં મહાપ્રાણ-
 ધ્યાનનો આરંભ કર્યો.

બાર વર્ષનો ભયંકર દુકાળ પડ્યો છે. અન્ન પાણીના સાંસા પડવા લાગ્યા છે. એટલે સાધુઓ દક્ષિણ દિશામાં ચાલ્યા ને સમુદ્રના કિનારે આવેલા ગામડા-માંથી આહાર પાણી મેળવવા લાગ્યા. વિદ્યા એવી વસ્તુ છે કે જે તેને ફરી ફરીને ફેરવીએ નહિ તો વિસરી જવાય. આ સાધુઓને પણ તેમજ થયું. તેઓ ધણા શાસ્ત્ર જૂલવા લાગ્યા. જ્યારે બાર વર્ષનો દુકાળ પૂરે થયો ત્યારે સાધુઓ પાછા ફર્યા ને પાટલીપુત્રમાં બધા સંઘ એકઠો થયો. તે વખતે જને જ સૂત્રો યાદ હતા તે બધાં એકઠાં કરી લીધાં. એમાં અગિયાર અંગો મળી શક્યાં પણ બારમું દૃષ્ટિવાદ અંગ બાકી રહ્યું. બધા મુંઝાવા લાગ્યા. તે વખતે નેપાળમાં ગયેલા ભદ્ર-બાહુ સ્વામી યાદ આવ્યા. તે દૃષ્ટિવાદ અંગ જાણતા હતા. સંઘે એ મુનિને તેમને બોલાવી લાવવા મોકલ્યા. બન્ને મુનિ લાંબો વિહાર કરી નેપાળ પહોંચ્યા. ત્યાં ભદ્રબાહુ સ્વામી ધ્યાનમાં મસ્ત હતા. જ્યારે તે ધ્યાનમાંથી જાગ્યા ત્યારે સાધુઓએ હાથજોડી કહ્યું કે હે ભગવન્ ! સંઘ આપને પાટલીપુત્ર આવવાનો આદેશ (હુકમ) કરે છે. ભદ્રબાહુ સ્વામી એ સાંભળી બોલ્યા: હમણાં મેં મહાપ્રાણુધ્યાન શરૂ કરેલ છે તે બાર વર્ષ પૂરું થાય છે માટે હું આવી શકીશ નહિ. આ મહાપ્રાણુ-ધ્યાનની સિદ્ધિ થવાથી જરૂરને વખતે એક મુહૂર્ત મા-

ત્રમાં બધા પૂર્વની સૂચ ને અર્થ સાથે ગણના થઇ શકે છે. મુનિઓ પાછા આવ્યા. સંધને વાત કરી. સંધે એ સાંભળી ખીન્ન બે સાધુઓને તૈયાર કર્યા ને તેમને જણાવ્યું કે તમારે જઈને ભદ્રપાહુ સ્વામીને પૂછવું કે જ સંધની આજ્ઞા ન માને તો શી શિક્ષા કરવી ? પછી તે કહે કે ' સંધ બહાર ' એટલે તમે કહેજો કે સંધે તમને એ શિક્ષા ફરમાવી છે. પેલા મુનિઓએ જઈને ભદ્રપાહુ સ્વામીને પૂછ્યું એટલે તેમણે જવાબ આપ્યો કે સંધ બહાર. પણ સાથે સાથે જણાવ્યું કે શ્રીમાન સંધે એમ ત કરતાં મારા પર કૃપા કરવી, અત્રે યુદ્ધિમાન સાધુઓને મારી પાસે લાવવા મોકલવા. હું તેમને હંમેશાં સાત વખત પાઠ આપીશ. સવાર, બપોર ને સાંજ તથા બિશ્વાવેળાએ ને સાંજના પ્રતિકમણ પછી ત્રણ વખત. સાધુઓએ શ્રી ભદ્રપાહુ સ્વામીનો સંદેશે સંધને પહોંચાડ્યો. એટલે મંધે પાંચસો સાધુઓને તૈયાર કર્યા.

આ સંધમાં ઠાણા વેસ્યાને ત્યાં બાર વર્ષ સુધી પડી રહેનાર ને પાછળથી દીક્ષા લેનાર શકડાળ મંત્રીના પુત્ર શ્રી સ્યૂતિભદ્રજી પણ હતા.

સાધુઓને શ્રી ભદ્રપાહુ સ્વામીજીએ પાઠ આપવા માંડ્યા. પણ બધા સાધુઓને તે બહુ એકાદ લાગ્યા.

ધીમે ધીમે તેઓ કંટાળીને પાછા ફર્યા. એકલા સ્થૂલિ-
ભદ્રજી રહ્યા. તેઓ આઠ વર્ષમાં આઠ પૂર્વ સારી રીતે
ભણ્યા. પછી એક વખત ભદ્રબાહુ સ્વામીએ પૂછ્યું કે
સ્થૂલિભદ્ર ! તું નિરાશ થયેલો કેમ જણાય છે ? સ્થૂલિ-
ભદ્ર કહે, પ્રભો ! હું નિરાશ તો નથી થયો પણ
મને પાઠ બહુ ઓછા લાગે છે. ભદ્રબાહુ સ્વામી કહે,
હવે ધ્યાન પૂરું થવાને બહુ વખત નથી. ધ્યાન પૂરું
થયા પછી તું માગીશ તેટલા પાઠ આપીશ. સ્થૂલિભદ્ર-
જી કહે, ભગવન ! હવે મારે કેટલું ભણવાનું બાકી છે ?
ભદ્રબાહુ સ્વામી કહે, તું એક બિંદુ જેટલું ભણ્યો છે ને
સાગર જેટલું બાકી છે. સ્થૂલિભદ્રજીએ પછી કાંઈ
પૂછ્યું નહિ. ખુબ ઉત્સાહથી આગળ ભણવા મંડ્યા.

મહાપ્રાણ ધ્યાન પૂરું થયું. સ્થૂલિભદ્રજીને વધારે
પાઠ મળવા લાગ્યા એટલે તે દશપૂર્વમાં બે વસ્તુ ઓછી
રહી ત્યાં સુધી શીખી ગયા.

: પ :

ભદ્રબાહુ સ્વામી નેપાળમાંથી પાછા ફર્યા. સાથે
સ્થૂલિભદ્રજી પણ પાછા ફર્યા. આચાર્ય શ્રી સંભૂત-
વિજયજી કાળધર્મ પામ્યા હતા. તેથી તે તેમની પાટ
આવ્યા. હવે તે યુગ પ્રધાન કહેવાયા. તેઓ બિહાર કરતાં
કરતાં પાટલીપુત્ર આવ્યા.

અહીં સ્થૂલિભદ્રની સાતે બહેનો સાધ્વી થઈ હતી. તેમણે સમાચાર સાંભળ્યા કે સ્થૂલિભદ્રજી શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી પાછા ફરે છે. તેથી વંદન કરવાને તેઓ શ્રી ભદ્ર બાહુ સ્વામી પાસે આવી. વંદન કરીને તેમણે પૂછ્યું: ગુરુ મહારાજ ! સ્થૂલિભદ્રજી ક્યાં છે ! શ્રી ભદ્રબાહુ કહે, પાસેની ગુફામાં જવ, ત્યાં ધ્યાન ધરતા બેઠા હશે. તેઓ સ્થૂલિભદ્રને મળવા ગુફા તરફ ચાલી. સ્થૂલિભદ્રે બેયું કે પોતાની બહેનો મળવા આવે છે એટલે શીખેલી વિદ્યાનો પ્રભાવ બતાવવા સિંહનું રૂપ ધારણ કર્યું. યક્ષા વગેરે આવીને ગુફામાં જુએ તો સિંહ. તે આશ્ચર્ય પામી: આ શું ? શું કાંઈ સિંહ સ્થૂલિભદ્રને ખાઈ ગયો ? તેઓએ પાછા આવીને ભદ્રબાહુ સ્વામીને સઘળી હકીકત જણાવી. ભદ્રબાહુ સ્વામીએ પોતાના જ્ઞાનથી જણ્યું કે સ્થૂલિભદ્રે પોતાની વિદ્યા બતાવી. તેમણે સાધ્વીઓને કહ્યું: પ્રરીથી તમે જવ. સ્થૂલિભદ્ર તમને મળશે. યક્ષા વગેરે પ્રરીને ગયા. ત્યારે સ્થૂલિભદ્ર પોતાના મૂળ રૂપમાં બેઠા હતા. અરસપરસ સહુએ શાતા પૂછી.

હવે બાકી રહેલો શાસ્ત્રનો થોડો ભાગ શીખવા સ્થૂલિભદ્રજી ભદ્રબાહુ સ્વામી પાસે ગયા ત્યારે તેમણે કહ્યું: તમને હવે શાસ્ત્ર શીખવાડાય નહિ. તેને માટે તમે લાયક નથી. સ્થૂલિભદ્ર વિચારવા લાગ્યા: એવો મારો શો અપરાધ થયો હશે ? વિદ્યાના બળથી પોતે સિંહનું રૂપ લીધેલું તે યાદ

આવ્યું. તેઓ નમી પડ્યા ને બોલ્યા: મારી ભૂલ થઈ. હવે એવી ભૂલ નહિ કરું. ભદ્રબાહુ સ્વામી કહે, “પણ હવે મારાથી તમને અભ્યાસ કરાવાય નહિ.” છેવટે સંધે મળીને વિનંતિ કરી ત્યારે ભદ્રબાહુ સ્વામીએ બાકીનો ભાગ ભણાવ્યો. પણ તેના અર્થ શીખવ્યા નહિ.

સ્થૂલિભદ્રજી સર્વ શાસ્ત્રના જાણકાર થયા. એમના પછી કહેવાય છે કે કોઈ બધા શાસ્ત્રના જાણકાર થયા નથી.

હવે ભદ્રબાહુ સ્વામીનું મરણ પાસે આવ્યું. તેમની જગા સાયવનાર અત્યંત બાહોશ ને જ્ઞાની સાધુ જોઈએ. તે સ્થૂલિભદ્ર હતા. તેથી તેમને પાટે બેસાડ્યા ને પોતે શાંતિથી ધ્યાન ધરતા ધરતા મરણ પામ્યા.

ભદ્રબાહુ સ્વામીનું નામ આજે પણ પ્રાતઃસ્મરણીય ગણાય છે. પ્રાતઃકાળમાં ઉઠીને ભરહેસર બાહુબળીની સન્નિધિ બોલતાં તેમનું નામ લેવાય છે.

પર્યૂષણ પર્વમાં વંચાતું અત્યંત પવિત્ર કલ્પસૂત્ર તે-
ઓએજ એક સૂત્રમાંથી જુદું પાડીને બનાવ્યું છે. બીજા
પણ જ્યોતિષ વગેરેના ત્રેથા રચેલા છે. નમસ્કાર હો મહા-
શ્રુત કેવલી ભદ્રબાહુ સ્વામીને.

ધ્યાનમાં લેવા લાયક

ઇલુરાનાં ગુફામંદિરો :

જગતભરનાં આ અદ્વિતીય ગુફામંદિરોના, તથા બૌદ્ધ શૈવ અને જૈનોના ઇતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપણું સમિત્ર પુસ્તક આજ લેખકના હાથે લેખાઇ બહાર પડ્યું છે. છ ચિત્રો તથા કલામય પુઠું. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રીયુત્ નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આઇ. સી. એસ. ફિઝમત આઠ આમાં. જરૂર મંગાવીને વાંચો.

સુંદર ચિત્રકામ :

કાઇ પણ જાતના ચિત્રકામ માટે અમારી સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરો. વ્યાજબી ભાવથી સંતોષકારક કામ મળશે.

જગમંદિર પાંધાપુરી કાવ્ય તથા ચિત્ર ૦-૨-૦

” ” ત્રિરંગી ચિત્ર ૦-૨-૦

આદ્યલેખ મદાવી શકાય તેવી. ૦-૨-૦

અવિચાર પ્રવેશિકા. ૦-૧-૩

કુદરત અને કળાધામમાં વીસ દિવસ

સચિત્ર પ્રવાસ ૧-૮-૦

પોસ્ટેજ બધાનું અલગ

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અનુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ કૃપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેદલણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયજુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેયડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેલુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિમદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સપ્રેતિ	૧૮ જૈનતીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લેા.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈનતીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ જ્ઞે.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

ફરે સેટની કિમ્મત-રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ ૭ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

ખાળત્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૨

જગદ્ગુરુ હેમચંદ્રાચાર્ય

લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી. એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટાકરશી રાહુ

:: ખાળત્રંથાવળી કાર્યાલય, અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવળી ત્રીજી શ્રેણી ર.

જગદ્ગુરુ હેમચંદ્રાચાર્ય

લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી. એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .∴ સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રે કા સ ક:-

ધીરજલાલ ટોકરશી સાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રામપુર : હવેલીની પોળ,
: અ મ હા વા હ. :

મુ દ્રે ક:-

મૂળચંદલાલ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ખાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

જગદ્ગુરુ હેમચંદ્રાચાર્ય

: ૧ :

અહા ! કોણ એવો હશે જેણે કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રાચાર્યનું પવિત્ર નામ નહિ સાંભળ્યું હોય ! એ મહાન્ યોગીરાજ, મહાન્ તત્ત્વજ્ઞ, મહાન્ તેજસ્વી ત્યાગ-મૂર્તિને વંદન હો !

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો જન્મ આજથી લગભગ નવસો વર્ષ પૂર્વે ધંધુકામાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ ચાર્યાંગ શેઠ હતું અને માતાનું નામ પાહિણીદેવી હતું. બન્ને ધર્મકાર્યમાં પ્રીતિવાળાં અને ન્યાયનીતિથી ચાલનારાં હતાં. લક્ષ્મીદેવીની પણ તેમના ઉપર સારી મહેર હતી. હેમચંદ્રાચાર્યનું મૂળ નામ હતું ચાંગદેવ.

ચાંગદેવ નાનપણથીજ મૂળ આલાક હતો. તેની ચપળ આંખો, નમણું નાક અને ભવ્ય લલાટ જોઈ સૌ કોઈને લાગતું કે ભવિષ્યમાં એ નામ કાઢશે.

એક દિવસ શ્રી દેવચંદ્ર નામના મહાન્ આચાર્ય ધંધુકે પધાર્યા. તેમનાં દર્શન કરવા શ્રદ્ધાળુ ભકતો આવવા લાગ્યા. ચાંગદેવની માતા પાહિણી પણ પોતાના પુત્રને લઈ ગુરુવંદન માટે ઉપાશ્રયે આવી. આચાર્ય મહારાજ એ વખતે મંદિરે ગયા હતા. તેમના આવવાની સૌ રાહ જોવા લાગ્યા. તેવામાં આઠ વર્ષનો બાળક ચાંગદેવ રમતો રમતો ગુરુના આસન ઉપર ચઢી બેઠો, અને પોતાના બરોબરીઆ મિત્રોને કહેવા લાગ્યો : હું તમારો ગુરુ છું. તમે મને વંદન કરો. મંદિરમાંથી પાછા ફરેલા આચા-

ચંદ્રીએ ઉપાશ્રયમાં દાખલ થતાં આ શબ્દો સાંભળ્યા. તેમને નવાઈ લાગી કે મારી ગૈરહાજરીમાં બીજા ગુરુ વળી કોણ આવ્યા ! અંદર આવીને જુએ તો એક સુંદર બાળક પોતાના આસન ઉપર બેઠેલો છે. તેની આકૃતિ મન્ય છે. લક્ષણો ઘણાં ઉંચાં છે. તે વિચારવા લાગ્યા કે જો આ બાળક ક્ષત્રિય કુળનો હશે તો જરૂર ચક્રવર્તી રાજા થશે, જો વાણીયા બ્રાહ્મણના કુળનો હશે તો ચક્રવર્તી રાજાને પણ આજ્ઞામાં રાખે તેવો મહા પ્રધાન થશે, અને જો એ સાધુ થશે તો મહાન્ પ્રભાવક થઈ જગતનું કલ્યાણ કરશે.

બીજે દિવસે કેટલાક વેપારીઓને લઈ દેવચંદ્રસૂરિ આંગદેવને ઘેર ગયા. તેના પિતા ચાચીંગ શેઠ તો એ વખતે પરગામ ગયેલા હતા. પણ તેની માતા પાહિણી ઘેર હતી. તે ઘણીજ વિવેકી અને વિચક્ષણ હતી. ગુરુ મહારાજને પોતાને ત્યાં પધારેલા જાણીતેને ખૂબ આનંદ થયો. સર્વનો યોગ્ય આદર સત્કાર કરી તેણે આસન આપ્યું. પછી બે હાથ જોડી તે કહેવા લાગી: અહો ! આજે મારે સોનાનો સૂરજ ઉગ્યો કે ગુરુદેવનાં મુજ રંકને ઘેર પગલાં થયાં. મુજ ગરીબની ઝુંપડી આજે પાવન થઈ. ગુરુજી, કહો કહો શી આજ્ઞા છે ?

આચાર્ય બોલ્યા: દેવી ! અમે ત્યાગીઓએ તો ભિક્ષાના અંચળાં ઓઢેલા છે. આજે તમારી પાસેથી એક અનોખી વસ્તુની ભિક્ષા માગવા આવ્યા છીએ. કહો ભિક્ષા આપશે કે ભિક્ષુકને ખાલી હાથે પાછા કાઢશે ?

પાહિણી બોલી: અહો ! ધન્ય દિવસ ! ધન્ય ઘડી !

ગુરુદેવ ! આ સર્વ આપનું જ છે. જે ચીજની જરૂર હોય તેને માટે આજ્ઞા કરમાવો.

આચાર્ય કહે, દેવી ! અમારે નથી જોઇતું ધન-ધાન્ય કે નથી જોઇતો પૈસો ટકો. અમારે જોઇએ છે તમારું પુત્રરત્ન-તમારો બહાલો ચાંગો. લવિષ્યમાં એ મહાન્ આચાર્ય થઇ જૈનશાસનનો ઉદ્યોત કરશે. કહો, સમાજના ઉદ્ધાર અર્થે, માનવજીવોના કલ્યાણ અર્થે તમારા બુદ્ધિમાન પુત્રનું દાન કરી શકશો ?

નવીન તરેહની ભિક્ષાની માગણીથી પાહિણી જરા વિસ્મય તો પામી પણ વિચારવા લાગી કે સમસ્ત સંઘ મારે આંગણે પધારી મારા પુત્રની માગણી કરે છે તો પાછી કેમ ઠેલાય ? તેણે કહ્યું : ગુરુદેવ ! વિશ્વના લલા માટે પુત્રનું દાન કરવામાં મને હરકત નથી. પણ એના પિતા બહારગામ ગયેલ છે તેમને આવવા દો.

આચાર્યશ્રીની સાથે આવેલા વેપારીઓ બોલ્યા : પાહિણી દેવી ! તમારા પતિને અમે મનાવી લઈશું. તેમની રત્ન સિવાય આચાર્યશ્રી ચાંગદેવને દીક્ષા નહિ આપે એ ખાત્રી રાખજો. પણ તમે રાજપુત્રીથી ગુરુએ માગેલી ભિક્ષા આપો. ધનભાગ્ય છે તમારાં કે આવું પુત્રરત્ન તમારી કુખે પાકયું છે.

આ સાંભળી પાહિણીએ ચાંગદેવને ગુરુચરણે ધર્યો. પુત્રથી છુટા પડતાં તેને ઘણું લાગી આવ્યું. તેની આંખોમાં અશ્રુ ઉભરાવા લાગ્યાં. ખરેખર પુત્રથી વિખુટા પડતાં લાગણી કોને ન થાય ? પણ સમાજકલ્યાણની ભાવનાથી પ્રેરાઇ પાહિણીએ સર્વ દુઃખ અંતરમાં સમાવી દીધું.

ગુરુએ બાળકને પૂછ્યું: તું મારો શિષ્ય થઈશ ?

‘હા હા. હું થઈશ’ ચાંગદેવે હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો.

કેટલાક દિવસ પછી ગુરુએ ચાંગદેવને લઈ વિહાર કર્યો ને ખંભાત ગયા. ત્યાં ઉદયન મંત્રીને ઘેર તેના બાળકોની સાથે ચાંગદેવને રાખ્યો. ત્યાં તેનું સારી રીતે લાલન પાલન થવા લાગ્યું.

: ૨ :

ચાર્વીંગ શેઠ ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમને ખબર પડી કે સ્ત્રીએ પોતાના પુત્રનું દાન કરી દીધું છે. આથી તેને ખૂબ ક્રોધ ચડ્યો. તે પોતાની સ્ત્રી ઉપર ખીજ્યો. તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે ચાંગાનું મુખ ન દેખું ત્યાં સુધી મારે અન્નજળનો ત્યાગ છે. આવી પ્રતિજ્ઞા કરી તે ખંભાત પહોંચ્યો. ગુરુના ઉપાશ્રયે તે ક્રોધભર્યો આવ્યો. જેવા તેવા નમસ્કાર કરી તે બોલ્યો: આચાર્ય મહારાજ ! મારો ચાંગો ક્યાં છે? આચાર્ય મહારાજ સમયના જાણુ હતા. એ સમજી ગયા કે ચાર્વીંગ શેઠ પુત્રપ્રેમથી છેડાયો છે એટલે તેમણે કહ્યું: ઉદયન મંત્રી ! ચાર્વીંગશેઠને ચાંગદેવ સુપ્રત કરો.

ઉદયન મંત્રી ચાર્વીંગને લઈ પોતાને ઘેર આવ્યો ને ભારે આગતાસ્વાગતા કરી. ચાંગદેવને ચાર્વીંગના ખોળામાં બેસાડ્યો. પુત્રનું મોઢું જોઈ પિતાની આંખમાં આનંદનાં આંસુ આવ્યાં ને એકદમ છાતી સરસો આંપી

બહાલથી માથે હાથ ફેરવવા લાગ્યો. ચાંગો પણ પિતાને જોઈ રાહ થયો.

લોજનનો સમય થતાં ઉદયન મંત્રીએ ચાર્ચીંગ શેઠને બહુ ભાવપૂર્વક જમાડયા. પાનસોપારી ખાતાં ખાતાં ઉદયને વાત છેડી: શેઠજી! આપ તો બહુ ભાગ્યશાળી છો કે આપને ત્યાં આવા ઉત્તમ પુત્રસ્તનનો જન્મ થયો છે.

‘આહ! તેથીજ મારા પુત્રને ઉઠાવી લાવ્યા છો ખરૂંને?’ ચાર્ચીંગ શેઠે કટાક્ષમાં કહ્યું.

‘અરે શેઠજી એવું શું બોલો છો! આપનાં પત્નીએ સ્વહસ્તે ચાંગાનું દાન કર્યું છે. તમારે આપેલું દાન પાછું લેવું હોય તો તમે જાણો. શાસ્ત્રમાં તો કહ્યું છે કે કન્યા એક વખત અપાય, સત્પુરૂષનું વચન એક વખત અપાય અને દાન પણ એક વખત અપાય. વળી તમારો ચાંગો તો આખા સમાજનો ઉદ્ધાર કરશે. હજારો મનુષ્યો તેના ચરણમાં મસ્તક નમાવશે. ગુરુદેવ કહે છે કે તેનું ભાગ્ય જખરૂં છે.’

આ શબ્દો સાંભળી ધીમે ધીમે ચાર્ચીંગ શેઠ પી-ગળવા લાગ્યા. તેમનો ક્રોધ નરમ પડ્યો. તેમનો ઉભરો શમવા લાગ્યો. તેમણે વિચાર કર્યો કે આપેલો પુત્ર પાછો લેવો હવે કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. બલે તે દીક્ષા લઈ જૈનશાસનનું નામ ઉજ્જવળ કરે. આમ વિચારી ગુરુપાસે જઈ તેમણે સ્વહસ્તે પુત્ર અર્પણ કર્યો. બાદ ગુરુએ તેને ધામધૂમપૂર્વક દીક્ષા આપી. પંચ મહાવ્રત ઉચ્ચરાવ્યાં અને સોમચંદ્ર નામ પાડ્યું.

મહાબુદ્ધિશાળી હોવાથી થોડા વખતમાં સોમચંદ્ર-
મુનિ સઘળા શાસ્ત્રોમાં પ્રવિણ થયા. છએ દર્શનનો તેમણે
અભ્યાસ કર્યો. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષામાં તેમણે ઘણી
નિપુણતા મેળવી. કાવ્ય, નાટક, કલા, તર્ક, ન્યાય વ્યા-
કરણ વગેરે અનેક વિષયોમાં તેઓ પારંગત થયા.

થોડા વખત પછી ગુરુએ તેમની સર્વરીતે લાયકાત
જોઈ આચાર્ય પદવી આપી ને હેમચંદ્રસૂરિ નામ પાડ્યું.

: ૩ :

થોડાજ વખતમાં આ તેજસ્વી યુવાન આચાર્યની
કીર્તિ ચારેગમ ફેલાવા લાગી. તેમના અદ્ભુત જ્ઞાનની
ઠેરેઠેર પ્રશંસા થવા લાગી.

એક વખત હેમચંદ્રાચાર્ય પાટણના બજારમાંથી
પસાર થતા હતા. તેજ વખતે ગૂજરાતનરેશ સિદ્ધરાજ
જયસિંહ પણ ત્યાંથી જતો હતો. હેમચંદ્રાચાર્યની અદ્-
ભુત કાન્તિમય મૂર્તિ જોઈ તેને આશ્ચર્ય થયું કે અહો
આ પ્રભાવશાળી યુવાન સાધુ કોણ હશે? તેણે પોતાનો
હાથી ઉભો રખાવ્યો. હાથીને એકદમ રોકી ઉભા રહેલા
રાજાને જોઈ હેમચંદ્રાચાર્ય મધુર અવાજે બોલ્યા કે
સિદ્ધરાજ નરેશ! આ ગજેન્દ્રને તું આગળ ચલાવ.
દિશાઓના હસ્તીઓ ભલે ત્રાસ પામી ચાલ્યા જાય.
તેઓની હવે કાંઈ પણ જરૂર નથી. કારણ કે ખરેખર આ
પૃથ્વીને ધારણ કરનાર હવે તું જ છે.

બરાબર સમયને યોગ્ય ભાષણ સાંભળી સિદ્ધરાજ
આશ્ચર્ય પામ્યો ને આચાર્યશ્રીની વિદ્વતા માટે તેને માન

થયું. તે વંદન કરી બોલ્યો: પ્રભો ! આપ હંમેશાં રાજ-
સલામાં પધારી આપના દર્શનનો લાલ આપી મને
કૃતાર્થ કરો.

‘વર્તમાન જોગ, રાજન્ !’ આશ્ચર્યશ્રીએ જવાબ
આપ્યો ને આગળ ચાલ્યા.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈનશાસનનો ઉદ્ધાર કરવાની
મહાભાવના સેવી રહ્યા હતા. આ ભાવના રાખવી સહેલ
છે પણ તેનો અમલ કરવો ઘણોજ મુશ્કેલ છે. કેવી રીતે
એ કાર્ય કરવું તે અતુલ બુદ્ધિશાળી આ મહાપુરૂષને
માટે અઘરું ન હતું. સિદ્ધરાજના મેળાપનો લાલ લઈ
તેના મનમાં જૈન ધર્મ વિષે ગૌરવ ઉત્પન્ન કરવું તેમને જરૂરી
લાગ્યું ને તેથી તેની સલામાં જઈ અફૂલત કુશળતાથી
ઉપદેશ આપવા લાગ્યા. અન્ય વિદ્વાનો એમની આ ઉપદેશ
આપવાની છટાથી તથા વિદ્વતાથી મ્હોમાં આંગળી નાંખવા
લાગ્યા. સિદ્ધરાજ તેમના આ સહવાસથી ખૂબ રાજી થયો
ને તેમને પોતાના ગુરુ ગણવા લાગ્યો.

: ૪ :

હેમચંદ્રાચાર્ય મહાન ઉપદેશક ને વિદ્વાન હતા
એટલું જ નહિ પણ સમર્થવાદી પણ હતા. લલલલા વા-
દીઓ તેમની પાસે હાર ખાઈ ગયા હતા.

એક વખત રાજસલા લરીને સિદ્ધરાજ બેઠો છે.
એક બાબુ હેમચંદ્રાચાર્ય પોતાના શિષ્યો સાથે આસન-
પર બેઠો છે. બીજી બાબુ મોટા મોટા પંડિતો બેઠો છે.

તેવામાં કુમુદચંદ્ર નામે એક વૃદ્ધ દિગંબર આચાર્ય વાદ કરવા આવ્યો. રાજાએ કુમુદચંદ્રને માન આપી હેમચંદ્રાચાર્ય સાથે વાદ કરવા જણાવ્યું. કુમુદચંદ્રની ઉમર મોટી હતી અને હેમચંદ્રાચાર્ય તો જુવાન હતા. એટલે કુમુદચંદ્ર તેમની મશકરી કરવા બોલ્યો: પોતં તત્કં એટલે કે તેં છાશ પીધી છે ?-તાણે મોઢું છાશ પીધા જેવું થઈ ગયું છે. આમ બોલી તે હસવા લાગ્યો. પણ પોતં નો બીજો અર્થ પીળું થાય છે એટલે પોતં તત્કંનો અર્થ પીળી છાશ પણ થાય છે. હેમચંદ્રાચાર્ય તે અર્થ કરીને બોલ્યા કે હે બુઢા ! છાસ તો ઘોળી હોય-પીળી ન હોય. પીળી તો હલદર હોય. આ સાંભળીને આખી સભા ખડખડત હસી પડી. કુમુદચંદ્ર ખીસિયાણો પડી ગયો. એટલે તે બોલ્યો કે હેમચંદ્ર તો બાળક છે. એ બાળક સાથે હું વૃદ્ધ શું બોલું ? આ વચન સાંભળી હેમચંદ્રાચાર્ય બોલ્યા કે હું મોટો છું ને કુમુદચંદ્ર બાળક છે; કારણ કે એ હજી સુધી કેડે કંદોરો અને ઘોતીયું પહેરવાનું શીખ્યો નથી ને નાગો ફરે છે. કુમુદચંદ્ર દીગંબર મતનો હોઈ શરીરે નમ્ર રહેતો હતો. તેને હેમચંદ્રાચાર્યે ફરી બનાવ્યો અને સભા વચ્ચે તે ચાટ પડ્યો. પછી કુમુદચંદ્ર વાદમાં હારીને દક્ષિણમાં નાસી ગયો. હેમચંદ્રાચાર્યની વાહવાહ થઈ.

દિવસે દિવસે હેમચંદ્રાચાર્યની કીર્તિ વધવા લાગી. સિદ્ધરાજ પણ બીજા પંડિતોના કરતાં તેમના ઉપર વધારે ભાવ રાખવા લાગ્યો. આથી રાજસભાના

કેટલાક પંડિતો તેમની ઇતરાજી કરવા લાગ્યા. તેઓ હેમચંદ્રાચાર્યની વિરૂદ્ધ રાજના કાન લાંબેરવા લાગ્યા. એક વખત સિદ્ધરાજ ધારાનગરીના રાજા યશોવર્માને હરાવીને પાછો ફર્યો. તે વખતે પંડિતો વગેરે તેને આશિર્વાદ આપવા આવ્યા. હેમચંદ્રાચાર્યે પણ એક કાવ્ય બોલી તેને આશિષ આપી. આ કાવ્યની ચાતુરીથી ચમત્કાર પામી રાજાએ તેમની ઘણી પ્રશંસા કરી. આ સહન ન થઈ શકવાથી કેટલાક ઇર્ષ્યાખેર પ્રાણીઓ બોલ્યા કે અમારાં વ્યાકરણ આદિ શાસ્ત્ર મળ્યા ત્યારે હેમચંદ્રાચાર્ય વિદ્વાન થયા, અને આવાં સુંદર કાવ્ય બનાવતાં શીખ્યા. તેમાં તેઓએ શી ઘાઠ મારી કે તેમની આટલી બધી પ્રશંસા કરો છો ?

રાજાએ આચાર્યની સામે જોયું. આચાર્ય બોલ્યા કે પૂર્વે શ્રી તીર્થંકર મહારાજે બોલ્યાવસ્થામાં ઇન્દ્રની આગળ કહેલું વ્યાકરણ જે જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણ કહેવાય છે તે હું ભણેલો છું.

‘અરે એતો બધાં ગપ્પાં છે ગપ્પાં. આધુનિક કાળે તમારો કેઈ વૈયાકરણી થયો હોય તો બતાવો.’ ઇર્ષ્યાથી બળી રહેલા પ્રાણીઓ બોલ્યા.

‘જો મહારાજ સિદ્ધરાજ સહાય કરે તો થોડાજ વખતમાં પંચાંગી નવીન વ્યાકરણ હું બનાવું.’ આચાર્ય-શ્રીએ હઠતાથી ઉત્તર આપ્યો.

સિદ્ધરાજે કહ્યું: શુરુદેવ ! આપ નવીન વ્યાકરણ બનાવો. આપને જે મદદ જોઈશે તે હું આપીશ.

તે દિવસથી આચાર્યશ્રીએ નવીન વ્યાકરણ લખવું શરૂ કર્યું. ફક્ત બાર મહિનામાં સવા લાખ શ્લોકનું પંચાંગી વ્યાકરણ તેમણે રચ્યું. સિદ્ધરાજના નામમાંથી સિદ્ધ શબ્દ લીધો અને હેમચંદ્રના નામમાંથી હેમ શબ્દ લઈ અંથનું નામ સિદ્ધહેમ આપ્યું. આચાર્યશ્રીની આવી અગાધ શક્તિથી સિદ્ધરાજ તાબુબ થઈ ગયો. બધા પંડિતો પણ વિસ્મય પામ્યા. સિદ્ધરાજે આ અંથને હાથી પર પધરાવી આચાર્યશ્રીના સ્થાનકેથી બહુ માનપૂર્વક પોતાની પુસ્તકશાળામાં આણ્યું અને હુકમ કર્યો કે આજથી સર્વ વિદ્યાલયોમાં આજ વ્યાકરણ સર્વેએ લખવું.

આ વ્યાકરણ એટલું બધું સરસ છે કે અત્યારે પણ તે અન્ય વ્યાકરણો કરતાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. આ અન્યથી હેમચંદ્રાચાર્યની વદ્ધતાનો યશડંકો દશે દિશામાં વાગવા લાગ્યો.

: ૫ :

મહારાજ સિદ્ધરાજને એક દિવસ વિચાર થયો કે અહો ! માઈ મસ્તક ઘોળું થયું છે, વૃદ્ધાવસ્થા આવવાનાં ચિન્હો જણાવા લાગ્યાં છે, છતાં મારે એક પણ પુત્ર નથી. મારા મરણ પછી મારા રાજ્યની શી વ્યવસ્થા થશે ! તેનો કોણ લોકતા થશે ! શું માઈ કુળ નિર્વંશ જશે અને આ રાજ્યનો સ્વામી કોઈ અન્ય થશે ! આમ વિચાર કરતો કરતો તે ઘણા શોકમાં ડૂબી ગયો. થોડા દિવસ બાદ તેણે હેમચંદ્રાચાર્યને પૂછ્યું : શુભેવ ! મારે ત્યાં રત્ન, સુવર્ણ, હાથી, ઘોડા વગેરે સર્વ સંપત્તિઓ રહેલી છે. પરંતુ આ સર્વનો ઉપભોગ કરનાર એક પુત્ર

નથી. કૃપા કરીને કહો કે મને પુત્ર થશે કે નહિ.

આચાર્યશ્રીએ સિદ્ધરાજની ગ્રહદશા વગેરે જોઈ જવાળ આખો કે રાજનૂ ! તારા નસીબમાં પુત્રસુખ હોય તેમ જણાતું નથી.

‘ ભગવન્ ! તો કૃપા કરીને જણાવશો કે મારા પછી રાજ્યનો સ્વામી કોણ થશે ? ’

‘ રાજનૂ ! દધિસ્થલિના રાજા ત્રિભુવનપાલનો પુત્ર કુમારપાળ.’

આચાર્યશ્રીના મુખેથી આવું ભવિષ્ય સાંભળી સિદ્ધરાજ ઘણો દુઃખી થયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે કુમારપાળ તો હલકા કુળનો છે. માટે એ રાજગાદી પર નજ આવવો જોઈએ. આથી તેને મારી નાંખવા માટે પોતાના માણસોને આજ્ઞા કરી.

સિદ્ધરાજના આ ઘાતકી વિચારની ખબર પડતાં કુમારપાળ દધિસ્થાલથી નાસી ગયો. દેશાંતરમાં ભૂખ-તરસ વેઠતો વેષ બદલીને તે ભટકવા લાગ્યો. કેટલોક વખત આમ રખડયા પછી પાટણના રાજતંત્રની હકીકત જાણવા તે ગુપ્ત રીતે પાટણમાં આવ્યો. તાપસનો વેશ ધારણ કરી એક મઠમાં અન્ય તાપસોની જોડે રહેવા લાગ્યો.

થોડા દિવસ પછી સિદ્ધરાજના પિતૃશ્રાદ્ધનો દિવસ આવ્યો. તેણે સઘળા તાપસોને જમવા નોતર્યા. કુમારપાળ પણ તાપસ વેશે જમવા આવ્યો. સિદ્ધરાજ પોતાના હાથે સર્વ તપસ્વીઓના પગ ધોવા લાગ્યો. અનુક્રમે

કુમારપાળની પાસે આવતાં તેના કમળ જેવા કૌમળ પગે રાજચિન્હ જેવામાં આવ્યું. કંઈક ઓંમ પડતાં સિદ્ધરાજે કુમારપાળના મોં સામે જોયું. તેનો ઓંમ દઢ થવા લાગ્યો. આ કુમારપાળ તો ન હોય એવો સંકેતપરિવ્રત્ય તેના મનમાં ઊઠ્યો. તે તેના સામું તાકી રહ્યો. કુમારપાળને લાગ્યું કે સિદ્ધરાજ મને ઓળખી ગયો છે. હવે વધુ વખત અહીં બેસી રહેવામાં માલ નથી. તેમ કરવા જતાં કદાચ શત્રુના હાથમાં સપડાઈ જવાય. એટલે તે ભોજન પડતું મૂકી એક કુદકો મારી મૂઠીઓ વાળી નાઠો. સિદ્ધરાજને ખાત્રી થઈ કે નક્કી આ કુમારપાળ છે. તેણે રાજસેવકોને પાછળ દોડાવ્યા. પણ કુમારપાળ જીવ લઈને ભાગ્યો. રાજસેવકોને થાપ આપીને એક કુંભારના ઘરમાં સંતાઈ ગયો અને બીજે દિવસે ગુપ્ત રીતે પાટણ છોડી નાસી ગયો. ત્યાંથી નાસતો નાસતો તે ખંભાત પહોંચ્યો. આ બાબુ હેમચંદ્રાચાર્ય પણ વિહાર કરતા પાટણથી ખંભાત આવ્યા હતા. કુમારપાળ પાસે ખરચી ખુટવાથી તે ઉદયન મંત્રીને ઘેર ગયો. ત્યાંથી સમાચાર મળ્યા કે ઉદયન તો આચાર્ય પાસે પૌષધશાળાએ ગયા છે. કુમારપાળ ત્યાં ગયો. આચાર્યશ્રીએ તેને જોઈ કહ્યું કે પધારો ગુર્જરેશ્વર કુમારપાળ. ઉદયનને વિચાર થયો કે ગુર્જરેશ્વર તો સિદ્ધરાજ છે અને આ રખડતા માણસને આચાર્યશ્રીએ ગુર્જરેશ્વર કેમ કહ્યો હશે. તેને ગુંથવાડામાં પડેલો જોઈ આચાર્ય બોલ્યા કે મંત્રીશ્વર આ કુમારપાળ ભવિષ્યના ગુર્જરેશ્વર છે અને તેઓ ચક્રવર્તી રાજ થવાના છે.

કુમારપાળે કહ્યું: ભગવન્ ! હું તા રસ્તાનો રઝળતો બીખારી અને દરિદ્રી છું. મારા જેવાને ચક્રવર્તીપણું મળે એ માન્યામાં નથી આવતું.

હેમચંદ્રાચાર્ય બોલ્યા: કુમારપાળ ! તું જરૂર ચક્રવર્તી થવાનો છું. સંવત ૧૧૯૯ ના કાર્તિક વદ ૨ ને રવિવાર હસ્ત નક્ષત્રે તને પટ્ટાભિષેક થશે. જો તેમ ન થાય તો હું પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું કે મારે આ જન્મ પર્યંત કદિ નિમિત્ત (જ્યોતિષ) જોવું નહિ.

આચાર્યશ્રીની નિઃશ્વયાત્મક વાણી સાંભળી કુમારપાળે પણ પ્રતિજ્ઞા કરી કે જો આપની વાણી સાચી પડે, તો આપજ રાજા અને હું તો આપની ચરણરજનો સેવક થઈશ.

આચાર્ય બોલ્યા કે વત્સ ! અમને ત્યાગીઓને રાજ્યની ઈચ્છા ન હોય. અમે તો ધર્મધ્વજ ફરકાવવાની ભાવના રાખીએ છીએ. તમે કૃતદ્ધન થઈ તમારી પ્રતિજ્ઞા વિસરી ન જતાં. જિનશાસનના નિરંતર પરમ ભક્ત થજો.

ગુરુદેવ ! આપની આજ્ઞા શિરે ચડાવું છું, આમ કહી કુમારપાળ ઉદયનમંત્રીને ઘેર ગયો. ત્યાં તેનો ખૂબ સત્કાર કરવામાં આવ્યો. મંત્રીએ તેને આશ્રય કરીને થોડા દિવસ પોતાને ઘેર રાખ્યો.

આ બાળુ સિદ્ધરાજના ગુપ્તચરોને ખબર મળી કે કુમારપાળ ખંભાતમાં છે. આ વાત સાંભળતાં સિદ્ધરાજે તેને પકડવા કેટલાક સુભટો મોકલ્યા. તેઓ ખંભાતમાં

આવી નગરની અંદર ચારે બાજુ તેની શોધ કરવા લાગ્યા. કુમારપાળને ખબર પડતાં તે મંત્રીના મકાનમાંથી નીકળી હેમચંદ્રસૂરિના ઉપાશ્રયે આવ્યો અને બોલ્યો કે પ્રભો ! સિદ્ધરાજના સુભટો મને પકડવા આવ્યા છે. આપ માફ રક્ષણ કરો.

આચાર્યશ્રીએ ઉપાશ્રયમાં એક ભોંયરામાં તેને ઉતાર્યો અને તેનું દ્વાર પુસ્તકોના ઢગલાવડે ઢાંકી દીધું. કોધથી ધમધમતા રાજના સુભટો આવી સૂરિજીને પૂછવા લાગ્યા કે તમારા મઠની અંદર કુમારપાળ છે એવી અમને ખબર મળી છે માટે તે અમને સોંપી દો.

આચાર્ય બોલ્યા કે આ મકાન રહ્યું. કુમારપાળ જડે તો લઈ જાવ.

સુભટોએ ખુલ્લે ખોંચરે તપાસ કરી પણ કુમારપાળનું ઠેકાણું જડ્યું નહિ. તેઓ શોધતા શોધતા ભોંયરા આગળ આવી પહોંચ્યા. પણ ત્યાં પુસ્તકો અને તાડપત્રોનો મોટો ઢગલો ભેઠ તેઓ પાછા વળી ગયા. સુભટોના ગયા પછી કુમારપાળને બહાર કાઢવામાં આવ્યો. તે બોલ્યો કે પ્રભો ! આપે મને જીવિતદાન આપ્યું છે. હું આપનો અત્યંત ઋણી છું. મેં આપને રાજ્ય આપવા કબુલ કર્યું છે. હાલમાં માફ જીવિત પણ આપને અર્પણ કરું છું.

વત્સ ! રાજ્ય અને જીવિત અમારે શા કામનાં છે ? રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થયા પછી કૃતઘ્ની ન નિવડતો એટલે બસ.

શુરુની નિઃસ્પૃહતા જોઈ કુમારપાળના મુખમાંથી શબ્દો નીકળી પડ્યા કે અહો ! ધન્ય છે આ મહાપુરૂષની નિર્દોષતાને કે જેઓ રાજ્યલક્ષ્મીને પણ તૃણ સમાન ગણી નિરંતર પરોપકાર કરવા માટેજ જીવે છે.

બાદ શુરુના ગુણોની વારંવાર સ્તુતિ કરી, તેમની રજા લઈ કુમારપાળ ખંભાતથી નીકળી માળવા તરફ ગયો. ત્યાં તેને ખબર મળી કે સિદ્ધરાજનું પાટણમાં અવસાન થયું છે. તરતજ તે ત્યાંથી નીકળી પાટણ આવ્યો. પોતાના અનેવી કૃષ્ણદેવની મદદથી રાજ્ય મેળવી ગાદીએ બેઠો. પોતાના પર કરેલા ઉપકાર બદલ ઉદયન મંત્રીને તેણે પોતાનો વડો પ્રધાન બનાવ્યો. બીજા પણ ઉપકારીઓને યાદ કરી યોગ્ય બદલો આપ્યો ને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને પોતાના શુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની મહાભાવના સફળ થવાનો સુયોગ આવી પહોંચ્યો.

: ૬ :

એક દિવસ કુમારપાળ વિચારવા લાગ્યો કે શુરુના અનંત ઉપકારોનો બદલો કેમ વાળવો ? આ રાજ્યલક્ષ્મી તો શું પણ મારા ઘરનું ભોજન સરખું તેઓ બેતા નથી. તો હવે કેમ કરવું ? તેમની વિદ્વતા અને તેમના જ્ઞાનનો વિચાર કરતાં તેને લાગ્યું કે ખરેખર આ કલિકાલમાં તેમના જેવો જ્ઞાની કોઈ છેજ નહિ. તો મારે એક ખાસ દરબાર ભરી તેમને ‘કલિકાલ સર્વજ્ઞ’નું ખિરૂદ આપવું.

તરત તેણે દરબાર ભરવા તૈયારી કરી. મોટા મોટા રાજપુરૂષોને અને શેઠ શાહુકારોને આમંત્રણ પાઠવ્યાં.

ચતુર્વિધ સંધને આમંત્રણ આપ્યું. સામંતોને અને અન્ય રાજવીઓને પણ નોતર્યા.

શુભ મુહૂર્તે આચાર્યશ્રી શિષ્યો સાથે દરબારમાં પધાર્યા. સર્વેએ ઉભા થઈ વંદન કર્યું. વિવિધ પ્રકારનાં વાજાંત્રો વાગવા લાગ્યાં. કુમારપાળે ઉભા થઈ જણાવ્યું કે ભગવાન હેમચંદ્રાચાર્યની ધરોબરી કરે તેવો આ જમાનામાં કોઈ નથી. તેમના અનેક ઉપકારો માટે જગત તેમનું ઋણી છે. તેઓ યુગસૃષ્ટા છે. તેઓ આ કળીયુગમાં જ્ઞાનના સાગર છે. તેથી આપ સર્વની સમક્ષ ગુરુદેવને ‘કલિકાલ સર્વજ્ઞ’નું બિરૂદ અપાયેલું હું જાહેર કરું છું.

સભામાંથી એક વિદ્વાન પ્રાદ્યણ પંડિતે ઉભા થઈ જણાવ્યું કે ભગવાન હેમચંદ્રાચાર્યના જેટલી વિદ્વતા, તેમના જેટલું તપોબળ અને તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ હજી કોઈનામાં જોવામાં આવી નથી. ‘કલિકાલ સર્વજ્ઞ’ના બિરૂદને તેઓ સર્વ રીતે યોગ્ય છે. હું તેમને અભિનંદન આપું છું.

આ વખતે ભગવાન હેમચંદ્રાચાર્યના સુંદર મુખ ઉપર તેજોમંડળ ઉભરાયું હોય તેમ જણાવા લાગ્યું. તેમાંથી એક અદ્ભુત જ્યોતિ પ્રગટી વાતાવરણને પ્રકાશથી ભરી દેવા લાગી. તેઓ ધીર ને ગંભીર વાણીથી બોલ્યા: રાજન્ ! મને આપેલા બિરૂદને હું લાયક થાઉં એમ ઇચ્છું છું. ભગવાન્ મહાવીરે સેવા અને અહિંસા ધર્મનો જે પરમ સંદેશ જગતને પાઠવ્યો છે તે પ્રમાણે સર્વ જીવો વર્તતા થાય એ મારી ભાવના છે. હરેક મનુષ્ય એ માર્ગ અહણુ કરે અને શાસનનો વિજય કરે. જગત્ કલ્યાણનો એ જ મહા માર્ગ છે. શુભ ભવતુ !

આચાર્યશ્રીની મધુર વાણી સાંભળીને શ્રોતાઓ એક જાતનો આનંદ અનુભવવા લાગ્યા. તેમના હૃદયમાં સેવા અને અહિંસાના પડઘા પડવા લાગ્યા. સભામાંથી એક પ્રચંડ ઘોષ ઉઠ્યો. ‘ ભગવાન મહાવીરની જય ! કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રાચાર્યની જય ! ’

હવે કુમારપાળ હેમચંદ્રાચાર્યનો પાકો ભક્ત થયો છે. ગુરુનો એક એક શબ્દ અમૃત સમાન ગણી તે ઝીલી લે છે. ‘ જેવો રાજા તેવી પ્રજા ’ એ હિંસાએ તેની રૈયતના પણ મોટા ભાગે જૈન ધર્મ અંગિકાર કર્યો છે. સઘળે અહિંસા ને પ્રેમનું વાતાવરણ મહેકી રહ્યું છે. નથી માણસોને જીવંતી કાયદા કે ચોર ચખારનો ભય, નથી પશુપક્ષીઓને જીવ ગુમાવવાનો ભય. એ પણ મનુષ્યની જેમ પૂર્ણ નિર્ભયતાથી મહાલી શકે છે.

જિન મંદિરોના ગગનચુંબી શિખરો ધીમે ધીમે વધવા લાગ્યા. ઉપાશ્રય, પૌષધશાળાઓ ને જ્ઞાનભંડારોમાં ભરતી થઈ. શ્રમણાવૃંદો દૂર દૂર સુધી આ ભાવનાનો પ્રચાર કરવા લાગ્યા.

કુમારપાળને આ બધું જોઈ લાગ્યું કે માફ જીવન શરૂ કરવાથી સફળ થયું છે. એથી તે મનમાં બોલતો કે:
એક હેમ જો કર ચઢે, તો દુઃખીયો નવ થાય;
દોય હેમ જસ હાથમાં, તસ વચ કિમ ન પૂજાય.^૧

૧. શ્રી પદ્મવિજયજી—જેના હાથમાં એક હેમ એટલે લક્ષ્મી હોય છે તે દુઃખી થતો નથીતો જેના હાથમાં બે હેમ એટલે લક્ષ્મી ને હેમ (ચંદ્ર) નામે શરૂ છે તેના શબ્દનાં પૂજન કેમ ન થાય !

આચાર્યશ્રીની દીનપ્રતિદીન ચડતી કળા કેટલાક ઇર્ષ્યાળુ પ્રાણીઓ જોઈ ન શક્યા. શુર્જરેશ્વર કુમારપાળ એક જૈન યતિની સલાહ પ્રમાણે ચાલે એ તેમને અણુ-ઘટતું જણાયું. એથી તેઓ આચાર્ય વિરુદ્ધ રાજના કાન ભંભેરવા લાગ્યા. તેમનાં છિદ્રો શોધી રાજ પાસે ચાડી ખાવા લાગ્યા.

એક દિવસ એક પ્રાણી રાજસભામાં આવી બોલ્યો કે મહારાજ આ જૈન લોકો પ્રત્યક્ષ સૂર્યદેવ છે તેને પણ માનતા નથી, તો બીજા દેવને તો ક્યાંથીજ માને ! તેઓ તો નાસ્તિક છે.

રાજાએ આચાર્યશ્રીની સામે જોતાં તેઓ બોલ્યા કે રાજન્ ! હૃદયમાં રહેલું મહા પ્રકાશક મહાસૂર્યનું ધામ (તેજ) તેની તો અમોજ ઉપાસના કરીએ છીએ. તેનું લક્ષણ સ્પષ્ટ રીતે બહારથી પણ જણાય છે. સૂર્યનો અસ્ત થયા પછી અમે લોજનનો ત્યાગ કરીએ છીએ. માટે આપ વ્યાજબી રીતે વિચાર કરી જુઓ કે સૂર્યના ખરા ભક્ત અમે છીએ કે રાત્રિએ લોજન કરનારા આ પ્રાણીઓ છે !

આ જવાબ સાંભળી પેલો પ્રાણી ચૂપ થઈ ગયો અને ફરીથી આ તેજસ્વી આચાર્યનું નામ નહિ લેવાની મન સાથે ગાંઠ વાળી.

એક વખત એક બીજા પ્રાણીએ આચાર્યની મશ્કરી કરી કે હાથમાં દંડ ને ખાલે કામળ ધારણ કરતા હેમાચાર્યરૂપી ગોવાળ તમારી રક્ષા કરો. આ સાંભળીને

આચાર્યના શિષ્ય રામચંદ્ર કવિ બોલ્યા કે છ દર્શન રૂપી પશુના ટોળાને જૈનરૂપી ગોચરભૂમિમાં ચારો ચરાવતા હેમાચાર્યરૂપી ગોવાળતમારી રક્ષા કરો. પેલો બ્રાહ્મણ હેમાચાર્યને ગોવાળ બનાવવા જતાં પોતાને પશુ બનવું પડ્યું તે જોઈ બધાની વચ્ચે શરમાઈ ગયો.

એક દિવસ રાજાએ કહ્યું કે ગુરુદેવ ! મારો યશ ચિરંજીવ થાય એવી કોઈ યુક્તિ બતાવો. ’

ગુરુએ કહ્યું : રાજન્ ! મહારાજા વિક્રમની પેઠે પૃથ્વીને ઋણ રહિત કરો અને શ્રી સોમેશ્વર મહાદેવનું લાકડાનું મંદિર સમુદ્રના મોળાંઓથી ખવાઈ ગયું છે તેનો ઉદ્ધાર કરો.

ગુરુનું વચન સાંભળી કુમારપાળને ઘણો આનંદ થયો. આચાર્ય જૈન હોવા છતાં અન્ય ધર્મનું મંદિર કરવાનો ઉપદેશ આપે છે તે જોઈ તેમના વિષે તેને ઘણું માન થયું. તેમની સર્વ ધર્મસહિષ્ણુતા જોઈ તે આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે જીર્ણોદ્ધાર માટે તરત હુકમો આપ્યા.

કેટલાક બ્રાહ્મણો તો આચાર્યનું બહુ માન થતું જોઈ ખૂબ ગુસ્સે થયા. તેમણે આવીને રાજાને કહ્યું : રાજન્ હેમાચાર્ય આપને ઉપરથી મીઠું મીઠું બોલી ખુશ કરે છે. પણ એ અંતરથી સોમેશ્વરદેવને માનતા નથી. આપને ખાતરી ન થતી હોય તો સવારમાં તેઓ આવે ત્યારે તમે સોમેશ્વર દેવની યાત્રા કરવા વાસ્તે પધારવા પ્રાર્થના કરજો. એટલે એમનું પોકળ ખુલ્લું પડી જશે. બ્રાહ્મણો મનમાં હરખાવા લાગ્યા કે હવે હેમચંદ્રનું આવી બન્યું. એ યાત્રા કરવાની ના પાડશે એટલે જોઈ લો મજા. પછી આપણાં માન જરૂર વધશે.

બીજે દિવસે રાજાએ હેમાચાર્યને સોમેશ્વરની યાત્રા કરવા આગ્રહપૂર્વક પ્રાર્થના કરી. આચાર્ય યોગ્યા કે અમારા જેવા તપસ્વીઓને તીર્થયાત્રા કરવાનોજ અધિકાર છે. એમાં આગ્રહ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. અમે પગે ચાલીને ત્યાં આવી પહોંચીશું.

કેટલેક દિવસે રાજા તથા આચાર્ય સોમેશ્વર મહાદેવના ધામે આવી પહોંચ્યા. એટલે વળી બ્રાહ્મણોએ રાજાને ભારાવ્યું કે આ જતીલોક જિન તીર્થંકર સિવાય બીજા દેવને નમતા નથી. રાજાએ તેમની પરીક્ષા માટે આચાર્યને મહાદેવની પૂજા કરવા કહ્યું. આચાર્યે ઘણા ભાવથી પૂજા કરી સ્તુતિ કરી જે વીતરાગ-મહાદેવ સ્તોત્રને નામે ઓળખાય છે. એનો ભાવાર્થ એવો હતો કે રાગદ્વેષનો નાશ કરનાર વ્યક્તિ મહાદેવ, બ્રહ્મા કે વિષ્ણુ ગમે તે નામે ઓળખાતી હોય તેમને હું વંદન કરું છું.

રાજાએ ગુરુનો આ પ્રમાણે સમભાવ જોઈ તેમનાં પૂજા વખાણ કર્યાં. બાદ આચાર્યે તેને પોતાના પ્રભાવથી સોમેશ્વર દેવનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવ્યાં. કુમારપાળ અત્યંત રાજી થઈ ગુરુને ચરણે પડ્યો. હેમચંદ્રાચાર્યે તેને ઉપદેશ આપવા ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર તથા યોગશાસ્ત્ર નામે ગ્રન્થો રચ્યાં. ગુરુના ઉપદેશથી રાજાએ ગરીબ લોકોને દેવામાંથી મુક્ત કર્યાં, ચૌદ વર્ષ સુધી અહાર દેશમાં હિંસા નિવારણ કરાવી, ચૌદસે ચાલીસ જિન મંદિર કરાવ્યાં. પોતે સમકિતના મૂલરૂપ બાર વ્રત અંગીકાર કર્યાં ને અપુત્રિયાનું ધન પાપરૂપ બાણી તે

લેવાનું બંધ કર્યું. મોટી મોટી તીર્થયાત્રાઓ કરી ને બીજા પણ ધર્મનાં અનેક કાર્યો કર્યા.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય યોગના પણ ઉંડા અભ્યાસી હતા. તેમણે એના અનેક ચમત્કારો કરેલા છે. કહેવાય છે કે એક વખત કુમારપાળની શ્રદ્ધા જૈન ધર્મ પર દઢ કરવા તેમણે પ્રાણાયામથી પ્રાણવાયુ રોકીને કંઈપણ આશ્રય સિવાય પૃથ્વીથી ચાર આંગળ અદ્ધર પોતાની કાયા ઉંચકી લીધી હતી. એક બીજી વખત તેમણે પોતાના યોગબળથી અમાવાસ્યાને દિવસે ચંદ્ર બતાવ્યો હતો. આ સિવાય તેમણે બીજા પણ ઘણા ચમત્કારો કરી જૈન શાસનનો મહિમા પ્રસાર્યો હતો.

લગવાનું હેમચંદ્રાચાર્ય જગત્ જીવેના કલ્યાણ અર્થે અનેક ઉપકારો કરી ચોર્યાશી વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી સ્વર્ગે સિધાવ્યા.

તેમના મરણથી આખો જૈન સમાજ શોકમાં ડુબી ગયો. પાટણ શહેર જાણે તેમના વિના વિધવા જેવું બની ગયું. જૈનેતર વર્ગ પણ તેમના શુણે સંભારીને આંસુ સારવા લાગ્યો. મહારાજા કુમારપાળ તો ખૂબજા વલણ કરવા લાગ્યો. વારંવાર તેમના શુણેને સંભારી તે રડવા લાગ્યો. તેને આકુલવ્યાકુલ થતો જોઈ તેના પ્રધાનો તેને શાખામણ દેવા લાગ્યા. ત્યારે તે બોલ્યો કે પોતાના મોટા પુણ્યથી ઉત્તમ લોકને પામેલા હેમાચાર્ય પ્રભુનો હું શોક કરતો નથી. પણ હું મારી જાત માટેજ શોક કરું છું. મારા રાજ્યનો એ મહાપુરૂષે સદંતર ત્યાગ કર્યો

અને મારા ઘરના પાણિના બિંદુનો પણ એમના શરીરને સ્પર્શ ન થયો. માટે એ વાતનો હું શોક કરું છું.

ધન્ય છે હેમાચાર્ય જેવા જગદ્ગુરુને અને ધન્ય છે કુમારપાળ જેવા પરમભક્તોને ! આજે એ બન્ને જૈનસંભાજના આદર્શ બન્યા છે.

ઈલુરાનાં ગુફામંદિરો

જગત ભરનાં આ અદ્વિતીય ગુફામંદિરોનો, તથા બૌદ્ધ, શૈવ અને જૈનોના ઇતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક આજ લેખકના હાથે લખાઈ બહાર પડ્યું છે. પ્રસ્તાવના લેખક મીયુત નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આઈ. સી. એસ. કિન્નત આઠ આના. જરૂર મંગાવીને લાંચો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અર્જુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાત્રુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી જૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભક્તબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનૌ	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણ	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેયરકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેષનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિધેણુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી માને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માએ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

ફરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજાં પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

રાયપુર હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૩

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળમથાવળી ત્રીજી શ્રેણી ૩.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોઠરશી શાહ.

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી

∴

સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રય સવા આનો.

અ કા ચ ક:-

ધીરજલાલ ટાકરશી સાહ
ચિત્રકાર, છુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર : કુવેલીની પોળ,
: અ મ હા વા હ. :

મુ દ્ર ક:-

મૂળઅંદલાહ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

હિંદમાં એવો કોઈ માણસ વસે છે જેણે મેવાડનું નામ ન સાંભળ્યું હોય? અને તેના પ્રખ્યાત ચિતોડ-ગઢના દેશને માટેના મોંઘા બલિદાનની વાતો ન સાંભળી હોય? ચિતોડગઢમાં આજથી બારસો વરસ પહેલાં એક કોહીનૂર હીરો થઈ ગયો છે, જે જૈન સાહિત્યના મુગટમાં જડાઈ અનેરો પ્રકાશ આપી રહ્યો છે.

: ૧ :

ભવ્ય મકાનના દિવાનખાનામાં એક જુવાન આંટા મારી રહ્યો છે. તેજસ્વી તેનું કપાળ છે. ભવ્ય તેનું મુખ છે. શરીરે નમણું, ને રંગે એ જરા ગોરો છે. કસબી ધોતી પહેરી છે ને એક કસબી દુપટ્ટો ઓઢ્યો છે. ખભા પર જનોઈ છે. ઘડીએ ઘડીએ તે પોતાની મૂંછોના આંકડા ચડાવે છે, ને મનમાં બોલે છે : શું વાદવિવાહ મારી સાથે? હું તો મારી આંખે જોતો નથી કે એવો કોઈ માન્યો દુનિયામાં હજી જન્મ્યો હોય. હમણાં હમણાં આ જૈન ને ઐશ્વર્ય લોકો બહુલઈ બેઠા છે પણ મારી આગળ તો કોઈ આવો બન્યા! આ વેદવેદાંતના પારંગામી ને ચૌદ વિદ્યાના જાણુ આગળ શી રીતે વાદવિવાહ થાય છે તે બતાવી દઉં! અને શું મારા ધર્મમાં પણ કોઈ મારી સામે ટકી શકે તેવો છે! નહિજ, ખરેખર હું ભારતવર્ષનો સાર્વભૌમ પંડિત છું. અરે ભારતવર્ષનો નહિ પણ સમસ્ત જંબુદ્વીપનો સાર્વભૌમ પંડિત છું.

ત્યારે દુનિયાને એ જણાવવા હાથમાં એક ભાંખુડા-
ની ડાળી શા માટે ન રાખવી ? અને દુનિયામાં કોઈ ન
ભણે એટલું હું ભણ્યો, એથી પેટ ન ફાટે એવું જણાવવા
એક કશળીવસ્ત્ર પણ પેટ પર શા માટે ન બાંધી રાખવું ?
અરે ! એમ જ જાહેર કરવા દે કે જેનું બોલ્યું હું સમજું
નહિ તેનો શિષ્ય થઈ જાઉં. પછી જોઉં તો ખરો કે કોઈ
માન્યો નીકળે છે !

આ વિચારો ચાલે છે એવામાં નોકર આવ્યો ને
જણાવ્યું : મહારાજ ! મહારાણા સાહેબ કહેવરાવે છે કે
પુરોહિતજીને જલ્દી મોકલો. મારે અગત્યનું કામ છે.

પુરોહિતજી ઝટપટ તૈયાર થયા ને રાજસભામાં
ગયા. એમનું નામ હરિભદ્ર.

: ૨ :

ખપોરનો સમય છે. પુરોહિત હરિભદ્ર એક મીયાના-
માં બેસી ફરવા નીકળ્યા છે. આનુબાનુ શિષ્યો બિરદા-
વળી બોલે છે : સરસ્વતીકંઠાભરણુ ! વૈયાકરણુપ્રવણુ !
ન્યાયવિદ્યાવિચક્ષણુ ! વાદિભતગજકેસરી ! વિપ્ર-
જનનરકેસરી !

એવામાં કાંઈક કોલાહલ થયો. હરિભદ્ર મીયાના-
માંથી બોલ્યા : અરે ! આ કોલાહલ શેનો છે ! જુઓ,
જુઓ, માણસો નાસભાગ કરતા જણાય છે. અરે ! આ રમતાં
છોકરાં નાસે છે ! બિચારી પનીહારીઓનાં બહેડાં કુટે
છે ! છે શું ?

શિષ્યો કહે, ગુરુજી ! રાજાનો હાથી ગાંડો થયો.
લાગે છે, અને આ તરફ ધસતો આવે છે.

બરાબર છે તમારું કહેવું. જુઓ એ દેખાયો. અરે જીવ બચાવો ! ચાલો કોઈ સલામત ઠેકાણે; નહિ તો એ આડોને ઉખેડતો અને મકાનોને તોડતો આ તરફ જ ધસ્યો આવે છે. સહુ નાસલાગ કરવા મંડી પડ્યા. પુરોહિત હરિભદ્ર પાસેના એક ભવ્ય મકાનમાં દોડીને પેસી ગયા. અંદર જઈને જુએ તો જૈન દહેરાસર ! હત્તારી ! હાથી મારે તોયે જૈનમંદિરમાં ન જવું એવું મારા શાસ્ત્રનું વચન છે ને હું તો હાથી મારે તે પહેલાં અહીં પેસી ગયો. શું એ લોકોના આ દેવ છે ને ! એમનું માથું તો જુઓ ! જાણે ગોળ લાડવા જેવું. આવા આવા વિચારો તે કરે છે, ત્યાં શિષ્યો આવી પહોંચ્યા. તેમણે કહ્યું: ગુરુવર્ય ! હાથી ગયો. હાશ ઠીક થયું. બધા બચી ગયા. ચાલો હવે. એટલે પુરોહિત મંદિરમાંથી બહાર આવ્યા.

: ૩ :

એક દિવસ રાજસભાનું કામ પૂરું થયું છે. પુરોહિતજી ઘર લાણી આવે છે. રસ્તામાં એક મકાનમાંથી કાંઈક અભ્યાસ ચાલતો હોય એવું લાગ્યું. એ જૈન ઉપાશ્રય હોવાથી જાણવાનું કુતૂહલ થયું. લાવ્ય, શું બોલાય છે તે સાંભળું. તેમના કાને એક શ્લોક પડ્યો:

ચક્રીદુગં હરિપણં ચક્રીણ કેસવો ચક્રી ।

કેસવ ચક્રી કેસવ દુ ચક્રી કેસવ ચક્રી ચ ॥

આ બોલનાર યાકિની મહત્તર નામના એક સાધ્વીજી હતાં.

પુરોહિતજી હસીને બોલ્યા: વાહ ! માતાજી વાહ ! તમે તો ઘણો ચકચકાટ કર્યો હો. સાધ્વીજી જ્ઞાની ને

નમ્ર હતા તે બોલ્યા: હોય ભાઈ! નવા નિશાળીઆને બધો ચકચકાટજ લાગે. પુરોહિતજી વિચારમાં પડી ગયા. તેમને પોતાનું વચન યાદ આવ્યું. ‘જેનું બોલ્યું ન સમજ્યું, તેનો શિષ્ય થઈ જાઉં.’ ખરેખર! મને આ શ્લોક નથી સમજતો. માટે આ સાધ્વીના શિષ્ય થવું જોઈએ. તરતજ બોલ્યા: માતાજી! આજથી હું તમારો ચેલો! મને તમે બોલેલી ગાથાનો અર્થ કહો. સાધ્વીજી કહે, ભાઈ! પુરુષોને શિષ્ય બનાવવાનો કે અર્થ સમજવાનો અમારો અધિકાર નથી. જો તારે ખરેખર જ શિષ્ય થવું હોય, ને અર્થ સમજવો હોય, તો અમારા ગુરુ જિનભટ્ટજી બીજા ઉપાશ્રયમાં બીરાજે છે ત્યાં જા. નહિ માતાજી! મારી પ્રતિજ્ઞા છે કે જેનું બોલ્યું હું ન સમજ્યું તેનો શિષ્ય થાઉં. માટે મારાપર કૃપા કરો. ‘ભાઈ! શાસ્ત્રઆજ્ઞા અમારાથી ન લોપાય. ચાલ, હું તારી સાથે ગુરુજી પાસે આવું છું’, સાધ્વીજીએ માર્ગ કાઢ્યો. ‘તમારો એમજ આગ્રહ હોય તો લલે પણ હું તો તમનેજ ગુરુ ગણીશ, યાકિની મહત્તરા પુરોહિત હરિભદ્રને લઈ ગુરુજી આગળ ચાલ્યા. રસ્તામાં પેલું મંદિર આવ્યું જ્યાં હાથીથી બચવાને આશ્રય મળ્યો હતો. પણ આ વખતે તેમને એ મૂર્તિનાં જુદાજ રૂપે દર્શન થયાં. અહો! કેવી શાંત-રસના સાગર સમી આ પ્રતિમા છે! આને જોનાર કયા માણસના ક્રોધ, માન, મદ, લોભ, ભય, હર્ષ, વગેરે નાશ ન પામે! અત્યારે તેમના મુખમાંથી કાવ્યની ગંગા ચાલી. ત્યાંથી નીકળી બંને ગુરુ આગળ આવ્યા. ગુરુએ આગળ કહેલી ગાથાનો અર્થ સમજાવ્યો. એ સાંભળી હરિભદ્ર

ઔત્થાઃ ગુરુજી! મારા મદથી અંધ થયેલ જ્ઞાનનેત્ર ખુલી ગયાં છે. મને હવે આપનો શિષ્ય બનાવો. જિનભટ્ટજીએ તેમને દીક્ષા આપી; અને પુરોહિત હરિભદ્ર મુનિ હરિભદ્ર બની ગયા. કાળચક્રનું કેવું પરિવર્તન છે ને!

: ૪ :

આવા મહાજ્ઞાનીને બીજાં શાસ્ત્ર સમજતાં કેટલી વાર! સકળ જૈન શાસ્ત્રો થોડા વખતમાં તેમણે સમજ લીધાં. પછી તો પોતાની અદ્ભૂત શક્તિથી એક પછી એક ગ્રંથો રચવા મંડ્યા ને લોકોને સાચા ત્યાગનું દૃષ્ટાંત પૂરું પાડવા લાગ્યા.

થોડા વખતમાં ગુરુજી પોતાના ગમ્મનો બધો ભાર તેમને સોંપ્યો એટલે તે આચાર્ય થયા.

આચાર્ય હરિભદ્રજી લોકોને ધર્મનો બોધ કરતા એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે ફરી રહ્યા છે. એવામાં એક વખત તેમના ભાણેજ હંસ ને પરમહંસ આવ્યા. તે ઘણાજ શૂરવીર યોદ્ધા હતા. આચાર્યશ્રીનો ઉપદેશ સાંભળી તેમનું મન વૈરાગ્યથી ભીંજી ગયું તેથી તેમની આગળ દીક્ષા લીધી. જેવા તેઓ યુદ્ધ કરવામાં નિપુણ હતા, તેવાજ શાસ્ત્રમાં નિપુણ થવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા; અને જ્ઞાનના ભંડાર ગુરુજી આગળથી દર્શનશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, સાહિત્ય વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો. આ વખતે પૂર્વના દેશોમાં ખ્રીસ્તોનું ખુબ જોર હતું. તેમની મોટી મોટી વિદ્યાપીઠો ચાલતી, અને તેમનું તર્કશાસ્ત્ર તો ઘણુંજ સુંદર ગણાતું. હંસ અને પરમહંસને ઇચ્છા થઈ: આપણે બૌદ્ધ

વિદ્યાપીઠમાં જઈ તર્કશાસ્ત્ર ભણી આવીએ. શ્રીહરિભદ્રસૂરીશ્વરજી બૌદ્ધ શાસ્ત્રના પરંગામી હતા. પણ વિદ્યાપીઠના શિક્ષણનો મોહ આ શિષ્યોને લાગ્યો. ગુરુજીની ઇચ્છા તેમને ત્યાં મોકલવાની ન હતી પણ તેમનું મન એના સિવાય બીજાનો વિચારજ કરી શક્યું નહિ. એટલે પોતાની ઇચ્છાથી એઓ પૂર્વ દિશામાં ચાલ્યા.

વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ લોટ દેશમાં આવ્યા. અહીં બૌદ્ધોની એક મહાન વિદ્યાપીઠ હતી. ૧૫૦૦ તો અધ્યાપકો હતા ને પંદર હજાર વિદ્યાર્થીઓ હતા. બૌદ્ધ વિદ્યાપીઠનો એ મુદ્રાલેખ હતો કે બૌદ્ધદર્શન સિવાય સર્વ દર્શન ખોટાં છે. માટે તેમનું બરાબર ખંડન કરી શકે તેવા માણસો તૈયાર કરવા. આટલા ઝનુની વાતાવરણમાં જૈન સાધુઓના વેશે રહેવું અશક્ય હતું. એથી ભણતરને માટે સાધુનો વેશ છોડી ભિક્ષુનો વેશ પહેર્યો ને ખંને જણુ વિદ્યાપીઠમાં દાખલ થયા. ત્યાંના આચાર્યે આ ભિક્ષુઓને પોતાના સંઘના જાણી દાખલ કર્યા ને તેમની ખાવાપીવાની બધી ગોઠવણ કરી.

મહા ચતુર એવા આ ખંને લાઇઓએ એમના કંઠમાં કંઠજી શાસ્ત્રોનો થોડા વખતમાં જ અભ્યાસ કરી લીધો. એમાં જ્યાં જૈનશાસ્ત્રોનું ખંડન આવતું હતું, તેને સમજી લઈ તેનું ખંડન કેવી રીતે થાય એની દલીલો પણ એમણે વિચારી કાઢીને બે પાનાપર ટુંકમાં લખી. આ પાનાંઓને સાચવીને તેઓએ ઠેકાણે રાખ્યાં. એક વખત કેાણુ જાણે કયા કારણથી પણ તે પાનાં ઉડી ગયાં ને

મીઠા બૌદ્ધ ભિખ્ખુઓના હાથમાં આવ્યા. તેમણે જમને એ પાનાં કુલપતિને આપ્યા. કુલપતિએ ધ્યાનપૂર્વક વાંચ્યા. તેને લાગ્યું કે વાહ ! આ તો કોઈ મહા વિક્રાનતું લખાણ છે. પણ લાગે છે તે જૈન ! અરે ! એ તો આપણા કટ્ટા શત્રુ ! જો આવા બુદ્ધિશાળી અહીં આવી આપણું લાણી જમને આપણું ખંડન કરશે તો ખુબ હાનિ પહોંચશે. માટે એવાઓને ધરતીના પડ પરથી નાબુદ કરવા. પણ આ પંદર હજાર વિદ્યાર્થીઓમાંથી કોને પારખવો ? થોડીવાર વિચાર કરતાં તેને એક યુક્તિ યાદ આવી. લાવ્ય, આ ચાલવાના રસ્તાપર એક જૈનમૂર્તિ ચિતરાવું ને તેના પરથી દરેકને પસાર કરાવું. જો તે બરાબર જૈન હશે તો પકડાયા વિના નહિ રહે. તેમણે હુકમ બહાર પાડ્યો. જમવા જતી વખતે દરેકે આ રસ્તાપરથી જવું. આબુઆબુ ચકોર દષ્ટિવાળા જસુસો ગોઠવી દીધા.

જમવાનો ઘંટ થયો. વિદ્યાર્થીઓનાં ટોળેટોળાં એ માર્ગપરથી પસાર થવા લાગ્યાં. એ ચિત્રપર પગ મૂકતાં કોઈને જરાપણ સંકોચ થતો નહિ. એમ કરતાં હંસને પરમહંસ આવ્યા. તેમણે બધી સ્થિતિ ધ્યાનપૂર્વક જોઈ અને અંદર અંદર વાત કરી: હંસ ! જીવ જાય તો બહેતર, પણ આપણા ઇષ્ટદેવ પર તો પગ નજ મૂકાય. પરમહંસ ! હું પણ એજ મતનો છું. પણ કાંઈક યુક્તિ શોધ. એમ વિચાર કરતાં તેઓ પેલા ચિત્ર આગળ આવ્યા ને ખડી વતી એ મૂર્તિના ગળામાં ત્રણ લીંટા કર્યા. આથી તે પ્રતિમા જિનની મટી બુદ્ધની થઈ ગઈ. હવે તેમને

એના પરથી ચાલવામાં વાંધો ન હતો. તેઓ આંખના પલકારામાં આ કામ પતાવી આગળ ચાલ્યા ગયા. જાસુ-સોને બહેમ પડ્યો કે નક્કી આ નવા આવેલામાંજ કાંઈક ભેદ છે. એમણે કુલપતિને એ હકીકત જણાવી દીધી. કુલપતિ કહે, આપણે તેમની બીજી પરીક્ષા કરો. જો એજ હોય તો એમને છુપી રીતે સ્વધામ પહોંચાડી દઈશું.

હંસને પરમહંસ મહા ચક્રોર હતા. તે સમજી ગયા હતા કે હવે જેટલી ઘડીઓ અહીં પસાર કરીએ છીએ તેટલું મોતને નજીક લાવીએ છીએ. માટે અહીંથી પસાર થઈ જાવ. તેઓ લાગ જોઈ ત્યાંથી નીકળી ગયા ને અને તેટલી ઝડપથી હરિભદ્રસૂરિ તરફ ચાલવા મંડ્યા. કુલપતિને આમના નાસી જવાની પાણુ તરત ખબર પડી એટલે તે ક્રોધથી રાતો પીળો થઈ ગયો. “એ દુષ્ટોને બરોબર શિક્ષા કરું.” એવા વિચારે પોતાના શિષ્ય રાજનું લશ્કર દોડાવ્યું. હંસ ને પરમહંસ મ્હોંમાં શ્વાસ પાણુ માતો નથી છતાં દોડયા જાય છે. તેમણે જોયું કે એક મોટું લશ્કર પાછળ આવી રહ્યું છે. થોડા વખતમાં તે આવી પહોંચશે. એટલે મોટો ભાઈ હંસ બોલ્યો: પરમહંસ ! તું પાસેના નગરમાં પહોંચી જા. ત્યાંનો રાજા સુરપાળ છે. એની મદદ લઈ ગુરૂજી આગળ પહોંચી શકીશ. આપણે તેમનો અવિનય કરીને નીકળ્યા હતા તો તેમની માફી માગી લેજો. પરમહંસ પૂરપાટ દોડ્યો. હંસ મહાન લડવૈયો હતો. હજાર માણસ સામે ટક્કર બીલી શકે એવો હતો એટલે સહસ્રયોધી કહેવાતો. તેણે

લશ્કરનો સામનો કરી ખાળી રાખવાનો નિર્ણય કર્યો જેથી પરમહંસ બચી જાય. થોડીવારમાં લશ્કરનો ભેટો થઈ ગયો. ખુબ તુમુલ્લ યુદ્ધ મચ્યું. વીર હંસે અનેકને ભગાડ્યા ને અનેકને ભૂશાયી કરી દીધા. પણ લશ્કરમાં ૧૪૪૪ યોદ્ધા હતા. એમની સાથે ક્યાંથી ટકી શકે? એનું શરીર આખું તીરથી વીંધાઈ ગયું. ચાલણી જેવું થઈ ગયું. તે ધબાક લઈ ઘરતીપર ઢળી પડ્યો.

૫

પરમહંસ સુરપાળ રાજા આગળ સહીસલામત પહોંચી ગયો. તેણે બધી હકીકત સાંભળી મદદ કરવા નિશ્ચય કર્યો. બૌદ્ધ લશ્કર એના ગામ સુધી આવ્યું ને પરમહંસની માંગણી કરી. સુરપાળે જણાવી દીધું કે મારું લશ્કર એ માટે તમારી સાથે લડવા તૈયાર છે, પણ એ પુરુષ તો નહિજ મળે. ખુબખુબ સંદેશા આપ્યા ત્યારે એવું નક્કી થયું કે પરમહંસે બૌદ્ધો સાથે વાદવિવાદ કરવો; અને જો તે જીતે તો તેઓએ પાછા આપ્યા જવું. ભારે વાદવિવાદ થયો. તેમાં ગુરુ કૃપાથી પરમહંસ જીત્યો. બૌદ્ધોએ દ્વાંત કચકઆવ્યા પણ હવે શું થાય? સુરપાળ રાજાએ તેમને માનભરી રીતે અહીંથી વિદાય આપી. બૌદ્ધ લોકોએ રસ્તામાંથી પકડવા અનેક પ્રયત્ન કર્યા પણ એ બધાથી છટકી પરમહંસ બને તેટલી ઝડપથી આચાર્યશ્રી હરીભદ્રજી આગળ આવી પહોંચ્યો. પરમહંસને આવેલો જોતાં ગુરુજીએ છાતી સરસો ચાંપ્યો. તેણે બધી વાત કરી ને હંસ કેવી રીતે માર્યો ગયો તે કઠુણા-

પૂર્ણ વાત જણાવી. પછી પોતે કરેલા અવિનયની ગદ્-ગદ્ કંઠે માફી માંગી ને એકદમ જમીનપર ઢળી પડયો. તેનું પણ મરણ થયું.

આચાર્યશ્રી હરિભદ્રજીની આ બનાવથી આંખો ફાટી. મારા બે શિષ્યોપર આ વિતક ! અને આટલો બધો જૈનોપર ખાર ! હવે તો એ પાછળ પડનાર ૧૪૪૪ બૌદ્ધોનો સંહાર કઈં તોજ હું ખરો. કોધના આવેશમાં આચાર્યશ્રી હરિભદ્રજી સૂરપાળ રાજાના નગર ભણી ચાલ્યા. ટુંક વખતમાં વિહાર કરી ત્યાં પહોંચી ગયા. તેમણે સુરપાળ રાજાએ બતાવેલી ક્ષત્રિયવટને ધન્યવાદ આપ્યો ને પોતે બૌદ્ધો સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા ઇચ્છે છે એ વાત જણાવી. સુરપાળ કહે, મહારાજ ! એ લોકો ખુબ કુર છે. વળી સંજ્યામાં પણ વધારે છે. અને આપ એકલા છો. માટે મને તો એ કરવા જેવું લાગતું નથી. હા, આપની પાસે કોઈ દિવ્યશક્તિ હોય તો જીતો. રાજન્ ! એ વિષે કશી શંકા રાખવા જેવું નથી. એમને વાદવિવાદ કરવાનું આમંત્રણ મોકલ ને તું મારી પડખે રહે. સુરપાળે એ પ્રમાણે કર્યું. એક દ્વતને તૈયાર કરી વિદ્યાપીઠના કુલપતિજી પાસે મોકલ્યો.

દ્વતે ત્યાં જઈ જણાવ્યું : રાજા સુરપાલ કહેવરાવે છે કે તમારા જેવા વાદિગજકેસરી હોવા છતાં હજી વાદિ મતંગજો ક્યારે કરે છે એ શું ? અમારી સભામાં કોઈ જૈનવાદી આવ્યો છે તે શાસ્ત્રાર્થ કરવા ઇચ્છે છે. શું તમે એની સાથે વાદવિવાદ કરી શકશો ? એ કોઈ

સાધારણ નથી. અને બૌદ્ધોને તો તે તૃણ સમાન ગણે છે. માટે તમે વાદવિવાદ કરી બૌદ્ધશાસનની પ્રભાવના કરી શકો તો હા કહો નહિતર થયું.

કુલપતિ આ સાંભળી ખુબ ગરમ થયો. વળી એ નવો નિશાળીયો કેાણ જાગ્યો છે જે હાથે કરીને મરવા આવ્યો છે ? તેણે કહ્યું: જો હારે તેને પ્રાણદંડની શિક્ષા કરવામાં આવે, તો જા, હું વાદ કરવા કબુલ છું. ફત કહે, જે હારે તે ધગધગતા તેલની કઢાઈમાં પડે એવી શરત રાખવાથી હારનારને પ્રાણદંડ મળી જશે. પણ આપ વિચાર કરી જુઓ. કદાચ આપનો પણ એ વારો આવે. આ સાંભળતાં જેમ વાઘ ધૂરકે તેમ એ કુલપતિ ધુરક્યો. અરે વાચાલ ! હું કેાણ છું તેની તને ખબર છે ? જા, એ શરત કબુલ છે.

રાજસભા ચિકાર ભરાઈ ગઈ છે. વાદવિવાદનો નિર્ણય આપનાર સભ્યો નક્કી થઈ ચૂક્યા છે. એક બાજુ બૌદ્ધોના અનેક આચાર્યો આવીને કુલપતિ સાથે બેઠા છે. બીજી બાજુ હરીભદ્રજી એકલા છે. પાસેજ એક તેલની મોટી કઢાઈ નીચે અગ્નિ ભડભડાટ સળગી રહ્યો છે.

વાદવિવાદ શરૂ થયો. કુલપતિએ પોતાનો પક્ષ રજુ કર્યો. એને સાબીત કરવા અનેક દલીલો કરી. આચાર્ય હરીભદ્રજીએ એમાં ક્યાં ક્યાં ખામી છે તે બતાવી એની જડમૂળ ઉપાડી નાંખી ને અનેકાંતવાદનું સમર્થન કર્યું. એમાં એટલી તો વિદ્વતા બતાવી કે ફરી કોઈ સામો આવવાની હિમ્મતજ ન કરે.

સભ્યોએ નિર્ણય આપ્યો: કુલપતિ હાયા. તરતજ ધગધગતી કડાઈમાં તે જમ પડ્યા. જોતજોતામાં તે તળાઈ ગયા.

આચાર્યશ્રી હરિભદ્રજી જિનેશ્વર દેવના સાધુ છે, પણ અત્યારે તે ક્રોધથી ધમધમી રહ્યા છે. એટલે કર્તવ્ય શું ને અકર્તવ્ય શું તેનો તેમને ખ્યાલજ રહ્યો નથી. એ તો એક પછી એક બૌદ્ધોને ઉભા કરી, વાદમાં હરાવી કડાઈમાં નાંખ્યેજ નય છે ને જેમ લજ્જામાં તળાતાં હોય તેમ તે તળાઈ નય છે.

આમ જ્યાં બે, ત્રણ, ચાર ને પાંચ જણ સ્વાહા થઈ ગયા ત્યાં હાહાકાર મચી રહ્યો. આચાર્ય હરિભદ્રજી તો હંસ ને પરમહંસની પાછળ પડનાર ૧૪૪૪ ની સંખ્યા યાદ લાવી એ હાલતે પહોંચાડવા માગતા હતા.

એવામાં બે જૈન સાધુ ત્યાં પહોંચ્યા ને એક પત્ર તેમના હાથમાં મૂક્યો. એમાં લખ્યું હતું કે વીતરાગનાં વચનને સમજ્યો હોય તેનામાં ક્રોધ ઉદ્ભવે ખરો ? પત્ર લખનાર ને મોકલનાર પોતાનાજ ગુરૂ જિનભદ્રજી હતા. હરીભદ્રજી ક્રોધને વશ થઈ વાદ વિવાદ કરવાં ગયા છે એમ જાણતાંજ તેમણે બે સાધુને રવાના કર્યા હતા.

આચાર્ય હરિભદ્રજી પત્ર વાંચતાંજ શાંત થઈ ગયા. પોતાના કામ માટે પસ્તાવો કરવા લાગ્યા: મેં શું કર્યું ? એ હત્યાકાંડ ત્યાંજ બંધ રાખી તેઓ પાછા ફર્યા ને પોતાના ગુરુજીને આવી મળ્યા. તેમની આગળ પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું. ગુરુજીએ કહ્યું: તારો ૧૪૪૪ બૌદ્ધોને

સંહારવાનો સંકલ્પ હતો. માટે તેટલાજ અંથ બનાવી
નિર્મળ થા. હરિભદ્રજીએ તે કબુલ કર્યું.

: ૭ :

કેટલો બધો ફેર! પુરોહિત આચાર્યના હરિભદ્ર
આચાર્ય થયા ને હરિભદ્ર આચાર્યના તે સમતાશીલ
મહાત્મા થયા. તેમણે હવે જે અંથો રચ્યા માંડ્યા તે
ધર્મના કોઈ પણ જાતના ઝનુન વિના જગતના સર્વ
લોકો સમજી શકે તેવા રચ્યા. સ્વાધ્યાય ને નિરંતર જન-
સેવામાં જીવન ગાળતાં તેમણે ૧૪૪૩ અંથો પૂરા
કર્યા. આ અંથોમાં ન્યાય, વ્યાકરણ, યોગ, ધર્મ, નીતિ
વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તેમના ધર્મઅંથનો મુખ્ય
સાર એ હતો કે હે લોકો! ‘મારું સાડું’ કે ‘તારું સાડું’
એવો ખાલી વાદવિવાદ કરી કષાયો ને વશ થાવ નહિ.
કોઈપણ ધર્મનો મનુષ્ય હોય પણ જે કામ, ક્રોધ, વગે-
રેનો નાશ કરીને પવિત્ર જીવન ગાળે છે તેજ તરી જાય
છે. ખાકીના લડતાજ રહી કષાયમાં પડવાથી ડુબે છે.
વાદવિવાદ કરતાં જીવન તરફજ વધારે લક્ષ આપો.
તેમના અનેક અંથો આજે પણ મળે છે જેમાં
નરી મૌલિકતા જ તરી આવે છે. જ્ઞાનપિપાસુ
જરૂર એ અંથો જીએ. એમના અંથના છેડે ‘વિરહ’ ઉપ-
નામ આવે છે જે હંસ ને પરમહંસના વિરહનું સ્મરણ છે.

૧૪૪૩ અંથ રચવાનું મહાભારત કામ તે પૂરું
કરી રહેવા આવ્યા. હવે છેલ્લો એક ખાકી રહ્યો. એ

અંતમાં તેમણે સંસારઢાવાની સ્તુતિ રચવા માંડી.
એક પછુ જોડાક્ષર સિવાયની તેમજ પ્રાકૃત કે સંસ્કૃત
બંનેમાં ગણી શકાય એવી એ અદ્ભુત સ્તુતિના ત્રણ
ચરણ પૂરા કર્યા ત્યારે તેમના શ્વાસોશ્વાસ ગણાવા લાગ્યા.
ચોથા ચરણની એક લીટી રચીને એટલું બાકી રહેલું કામ
સકળસંઘને સોંપ્યું. પોતે જિનેશ્વર દેવનું ધ્યાન ધરી
લીધું ને ચાર શરણ અંગીકાર કરતાં કાળધર્મ પામ્યા.

ખરેખર ! હવે તે જંબુદ્વીપના સાર્વભૌમ પંડિત
બની ચૂક્યા હતા. તેમના જવાથી કેટલું દુઃખ થાય !

એ મહાત્માને અમારા પુનઃ પુનઃ વંદન હો.

પ્રભુ મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ જળમંદિર પાવાપુ-
રીનું અત્યંત સુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર ઉંચા આર્ટ પેપરપર
છપાઇ અમારા તરફથી બહાર પડ્યું છે કિમ્મત ફક્ત
બે આના.

જળમંદિર પાવાપુરીનું ત્રિરંગી ચિત્ર તથા ભાવ-
વાહો કાવ્ય પછુ બીજા સૂચક ચિત્રો સાથે બહાર પડ્યું
છે. કિમ્મત ફક્ત બે આના.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અન્નુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી જોતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દરૂપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નય દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કડિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિયેલુ	૧૬ સાચો શણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૪

શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર

: લેખક :

નાગકુમાર મહાતી બી.એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવલો :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૪

શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર

: લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી. એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,

રાયપુર, હવેલીની પોળ,

અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય

ધીર્ઘંટા રોડ : : અમદાવાદ.

શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર

આજથી લગભગ એ હજાર વર્ષ પૂર્વે માળવાની કીર્તિ છએ અંડમાં વ્યાપી રહી હતી.

ત્યાંના રાજા વિક્રમની હાક દશેદિશામાં વાગતી. દુશ્મનો તેનું નામ સાંભળીને થરથરતા. જેવો તે શૂરવીર હતો તેવો જ તે વિદ્યારસિક હતો. દેશપરદેશના વિદ્વાનોને તે આશ્રય આપતો. સેંકડો પંડિતો તેના રાજ્યમાં રહી વિદ્યાનો ફેલાવો કરી રહ્યા હતા. તેણે અનેક પાઠશાળાઓ સ્થાપી હતી. દેશેદેશથી વિદ્યાર્થીઓ ત્યાં અભ્યાસ કરવાને આવતા. ઉજ્જયિનિ તેના સમયમાં વિદ્યાનું મહાન કેન્દ્ર ગણાતું હતું. સરસ્વતીના અવતારસમા કવિ કાળિદાસ સર્વ સાહિત્યકારોમાં મુખ્ય હતા. વળી વેદવિદ્યામાં વિશારદ મંત્રી દેવર્ષિ વિક્રમાદિત્યના મહાસમર્થ પુરોહિત હતા. દેવર્ષિ પુરોહિતને સિદ્ધસેન નામે એક યુવાન પુત્ર હતો. તેનું કપાળ લબ્ધ હતું, મુખ વિદ્યાના પ્રભાવથી દેદિપ્યમાન હતું. તેની સાથે વાદ કરતાં મોટા મોટા પંડિતો પણ હારી ગયા હતા એથી તે દેશદેશાંતરમાં પ્રસિદ્ધ થયો હતો. એક વખત તેને થયું કે દુનિયામાં મારા જેવો કોણ છે ? અહા ! કોઈ પણ પંડિત મારી નજરમાં આવતો નથી. છતાં એક વખત દેશ આખામાં ફરી તે બધાને જીતું અને મારા નામનો ડંકો વગાડું તો જ હું ખરો. આથી તે વિચિત્ર વેશ ધારણ કરી પંડિતોપર ઢિગ્વિજય કરવા નીકળી પડ્યો. તેણે પેટે પાટા બાંધ્યા,

એક ખલે લાંબી નીસરણી ભરાવી ને બીજે ખલે જાળ ભરાવી. વળી એક હાથમાં કોદાળો લીધો અને બીજા હાથમાં ઘાસની પુળી લીધી. લોકો મશ્કરી કરે તેવા વેશમાં તે ચાલ્યો. ચાલતાં ચાલતાં દક્ષિણ દેશમાં કણ્ઠાટકના રાજઠરખારે પહોંચ્યો. ત્યાં જઈ તેણે હાક દીધી: ‘હે રાજન્! તારા રાજ્યમાં મારી સાથે વાદવિવાદ કરે તેવો કોઈ માડીજાયો હોય તો બોલાવ મારી સામે. આજે તેના ગર્વનો ચૂરો કરવાને માળવેશ્વર વિક્રમાદિત્યનો માનીતો પંડિત સિદ્ધસેન આવી પહોંચ્યો છે.’

પંડિત સિદ્ધસેનનું નામ અહીં સારી રીતે જાણીતું હતું. તેને જીતવાની કોઈની હામ નહોતી. કણ્ઠાટકની રાજસલાના પંડિતો તેા તેનું નામ સાંભળીને ઠંડા થઈ ગયા. સિદ્ધસેન એટલે પંડિતોમાં વાદ જેવો. કોની તાકાત હોય કે તેની સામે વાદ કરવાની હિમ્મત લીડે?

મહારાજાએ તેનું યોગ્ય સન્માન કર્યું. પછી તેણે વિનય-પૂર્વક પૂછ્યું કે પંડિતજી! આપના દર્શનથી અમે કૃતાર્થ થયા છીએ. પણ હું આપને એક પ્રશ્ન પૂછું છું કે આપે આવો વિચિત્ર વેશ કેમ ધારણ કર્યો છે? આ નીસરણી વગેરે કેમ રાખેલ છે તે કૃપા કરીને સમજાવશો?

સિદ્ધસેને કહ્યું: ઓહો, તમને આવા વેશથી આશ્ચર્ય શાનું થાય છે? જુઓ, હું અધી વિદ્યાઓ ભણ્યો છું. તેના બોલથી વખતે મારું પેટ ચીરાઈ જાય એ ભયથી હંમેશા હું પેટે પાટા બાંધી રાખું છું. નીસરણી રાખવાનું કારણ એ છે કે કોઈ વિદ્વાન મારી સાથે વાદ કરતાં હારવાના

ભયથી કદાચ ઉચે ચઢી જાય, તો આ નીસરણી ઉપર ચઢી તેને પકડી શકું ને નીચે ઉતારું. કદિ જળમાં ડુબકી મારે તો જળથી ખેંચી કાઢું, અને પૃથ્વીમાં પેસી જાય તો કેદાજાથી માટીમાંથી ખોદી કાઢું. જો વાદ કરતાં હાસીને લોચ પર સ્તબ્ધ થઈને બેસી રહે તો ઘાસનું તરણું આ પુળીમાંથી જઢ કાઢી તેના દાંતે લેવડાવું. રાજસભામાં બેઠેલા બધા પંડિતો આ સાંભળીને સડક જેવા થઈ ગયા. સિદ્ધસેનનાં અભિમાનપૂર્ણ વચનો સાંભળી સર્વનાં માન ગળી ગયાં. તેઓ પોતાનાં ઝાંખાં પડેલાં મુખ સંતાડવા લાગ્યા.

‘પણ પંડિતજી ! ધારો કે વાદમાં આપ જ હાર્યા તો શું કરો ?’ રાજાએ ધીમે રહીને પૂછ્યું.

સિદ્ધસેન સિંહની પેઠે ગર્જના કરીને બોલ્યો: “ હું હારું ? આ સિદ્ધસેન હારે ? ત્યારે તો થઈ રહું ! રાજા ! સૂર્ય પશ્ચિમમાં ઉગે, મેરૂ પર્વત ડોલવા લાગે અને આકાશ-પાતાળ એક થઈ જાય પણ સિદ્ધસેન કદિ હારે નહિ. સિદ્ધસેન અજેય છે. સિદ્ધસેન અપ્રતિમદલવાદી છે. પણ હા રાજન્ ! તારા પ્રશ્નનો જવાબ આપવો બેઈએ. મને કેઈ હરાવે તો તેનો હું શિષ્ય થઈ જાઉં. જીંદગીભરને માટે તેનો સેવક બનું. ”

“ શાખાશ, શાખાશ. આપે આપના ગર્વને છાજે તેવી-જ પ્રતિજ્ઞા લીધી છે ” રાજાએ કહ્યું.

‘ રાજન્ ! હવે તારી સભામાં જે પંડિતો હોય તેમને બોલાવ મારી પાસે. તારો હરામનો દરમાયો ખાનારા,

વિદ્વાનો ડાળ રાખનારા તારા પંડિતોનાં પૂછડાંને બોલાવ. તેમની પંડિતાઈનો હું ચૂરેચૂરો કરી નાંખીશ. અય પંડિતો ! આઠ રાખજો તમને કોઈને હું છોડનાર નથી. તમારા મ્હોમાં તરણું લેવડાવે ત્યારે જ આ સિદ્ધસેન સાચો. ’

પંડિતો માનભંગ થયા. તેમનામાં વાદ કરવા જેટલી શક્તિ નહોતી. પણ રાજના કહેવાથી હિમ્મત એકઠી કરી કેટલાક કહેવા લાગ્યા : ‘ અરે આ વિદ્યાગર્વાધ ! તારો ગર્વ અમે ઉતારીશું. દુનિયામાં શેરને માથે સવાશેર હોય છે એ અમે તને બતાવીશું. તે ઘણાને હરાવ્યા હશે, પણ નધારતો કે દરેક સ્થળે પોપાખાઈનું રાજ્ય છે. ’ આમ બોલી કેટલાક પંડિતો વાદ કરવા આગળ આવ્યા. પણ કોની તાકાત હોય કે સિદ્ધસેન સામે એક પણ પશુ ટકી શકે ? જેમ સિંહને જોઈ મદોન્મત્ત હાથીનાં ટોળાં ભાગી જાય છે, તેમ સિદ્ધસેન આગળ સર્વે પંડિતો હાર ખમી ભાગી ગયા. સિદ્ધસેને તેમને ફાંતે તરણાં લેવડાવી છોડી દીધા. રાજાએ તેને પુષ્કળ માન આપ્યું. સારી રીતે દક્ષિણ આપીને તેની યોગ્ય કદર કરી.

: ૨ :

કેટલાક દિવસ પછી સિદ્ધસેન ફરી પ્રવાસે નીકળ્યો. તેમાં મહારાષ્ટ્ર, મગધ, કાશ્મીર, ગૌડ વગેરે દેશોમાં ફરી ત્યાંના પંડિતોને હરાવ્યા ને પોતાનો યશઃકે વગાડી વિદ્વાનોમાં તે ચક્રવર્તી ગણાયો. હવે તેની છાતી ગજ ગજ ઉછળવા લાગી. તે વિચારવા લાગ્યો : મારા જેવો કોણ છે ? સિદ્ધસેન એક છે, અબ્બેડ છે.

એક વખત તેણે કૌશાંબીની રાજસભામાં જઈ પંડિતોને પડકાર દીધો. પણ કોઈ તેની સાથે વાદ કરવા તત્પર ન થયું એટલે તે અભિમાનપૂર્વક બોલ્યો: ઉફ, વર્તમાનકાલે સિદ્ધસેનને વાદમાં હરાવે તેવો કોઈ કાળા માથાનો માનવી જનમ્યો જ નથી.

આ સાંભળી એક પંડિત બોલી ઉઠ્યો: સિદ્ધસેન પંડિત ! ખાલી ગર્વ કાં કરો છો ? હજી સુધી તમે બકરાં સાથે જ બાથ લીડી છે. સિંહની સાથે શૌર્ય નથી અજમાવ્યું. તમારા અભિમાનનું ખંડન કરે એવો એક નરરત્ન હજી પડ્યો છે. તેની સામે વાદ કરવો એટલે સિંહની બોડમાં હાથ નાંખવો, મણિધરનો મણિ લેવા પ્રયત્ન કરવો. તેની સાથે વાદ નથી કર્યો ત્યાં સુધી તમારી બડાશ ખાલી છે. તમારું કુલણની પેઠે કુલાવું નકામું છે. પાણી હોય તો જાવ અપ્રતિમદલવાદી પાસે. ’

સિદ્ધસેનને આવાં કડવાં વચન સંભળાવનાર હજી સુધી કોઈ મજ્યું ન હતું. પોતાનું માનભંગ થતું જોઈ તે ક્રોધાયમાન થયો. તેની આંખમાંથી આગ વરસવા માંડી. તે ગર્જના કરી બોલ્યો: આહ ! કૌણ બે માથાનો માનવી પડ્યો છે જે સિદ્ધસેનને હરાવવાનો દાવો કરે છે ? એવો કૌણ ભૂતલમાં પડ્યો છે જે પોતાને અપ્રતિમદલવાદી કહેવડાવે છે ? જેમ એક રાજ્યમાં બે રાજાઓ હોઈ શકે નહિ તેમ હિંદુસ્તાનમાં બે અપ્રતિમદલવાદીઓ હોઈ શકે જ નહિ. કહો, કહો એ સિદ્ધસેન સાથે સ્પર્ધા કરનાર કૌણ છે ?

‘ લાટ દેશના પાટનગર ભરૂચ શહેરમાં વિચરતા,

સરસ્વતીના અવતાર સમા, તમારા વિદ્યામહનું મર્દન કરવાને સમર્થ શ્રી વૃદ્ધવાદીસૂરિ ' પંડિતે જવાળ આપ્યો.

છ'છેડાયેલા સાપના જેવો, ધુંધવાતા અગ્નિ જેવો, રણે ચઢેલા ચોદા જેવો સિદ્ધસેન વૃદ્ધવાદીને હરાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને ત્યાંથી નીકળ્યો.

: ૩ :

પવિત્ર નર્મદા નદીનાં કાંઠાં નીર વહી રહ્યાં છે. તેના કાંઠે આવેલું ભરૂચ શહેર હમણાંજ નિદ્રામાંથી જાગૃત થયું છે. ઉપાનાં આછાં અજવાળાં હમણાં જ ઓસર્યાં છે. બાલસૂર્ય પોતાનાં રંગબેરંગી કિરણો ફેંકી પૃથ્વીતલને અજવાળી રહ્યો છે. મનુષ્યોનો અવરજવર વધવા લાગ્યો છે. એવા બખતે સિદ્ધસેન પંડિત પોતાના પરિવાર સહિત ભરૂચ શહેરમાં વૃદ્ધવાદીસૂરિની તપાસ કરતો જોનોના ઉપાશ્રય પાસે આવી લાગ્યો. તેણે એક ગૃહસ્થને પૂછ્યું: મહાનુભાવ ! વૃદ્ધવાદી આચાર્યનો ઉપાશ્રય ક્યાં છે ?

ગૃહસ્થે કહ્યું: મહાશય ! તેઓશ્રી તો નવકદપ વિહારી છે. તેમનો કદપ પૂરો થવાથી તેઓ આજે પ્રાતઃકાળમાં વિહાર કરી ગયા છે.

‘ઓહ, મારી બીકે જ તેઓ નાસી ગયા લાગે છે’ સિદ્ધસેન બોલ્યો.

‘તમારી બીકે નાસી જવાનું આચાર્યશ્રીને શું કારણ ?’ પેલા ગૃહસ્થે પૂછ્યું.

‘કેમ નહિ ? આ સિદ્ધસેન પંડિતનું નામ સાંભળી ભલભલા ભાગી જાય છે તો આ ડાસાનો શો હિસાબ !

તેમને વાદમાં હરાવવા હું આવનાર છું એમ જાણી તેઓ ભાગી ગયા હશે ?' સિદ્ધસેને પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

‘અરે પંડિતજી ! વૃદ્ધવાદીને હરાવે તેવો દુનિયામાં જનમથો જ કેાણ છે વાર ? જુદ સરસ્વતી પણ તેમને હરાવી શકે તેમ નથી. વાદમાં તેઓ અજેય છે. એ તો ભરૂચના ખુદલા ખજારમાં હજારોની મેદની વચ્ચે પોતાની વિદ્યાથી સાંભલાંને કૂલો ઉગાડનાર છે.’

‘અરે એ જમે તેવા હોય. મારી આગળ તેમનું ટકું નભવાનું નથી. તમે મને કહો કે એ કયે રસ્તે ગયા.’

એક જણે રસ્તો બતાવ્યો. એટલે સિદ્ધસેન પોતાના પરિવારને મૂકી તે રસ્તે ઝપાટાખંધ ચાલવા લાગ્યો. કેટલીક વારે તે વૃદ્ધવાદીસૂરિની લગભગ આવી પહોંચ્યો. વૃદ્ધવાદીને લાગ્યું કે આ કોઈ પુરૂષ ઉપદેશની આશાએ ઉતાવળે આવે છે. તેઓ એક ઝાડ નીચે ઉભા રહ્યા. સિદ્ધસેન પાસે આવતાં સૂરિએ તેને ઉપદેશ દેવા માંડ્યો. એટલે સિદ્ધસેન બોલ્યો : સૂરિજી ! હું તમારો ઉપદેશ સાંભળવા નથી આવ્યો. તમારે મારી સાથે વાદ કરવો પડશે. તમે મારી બીકે નાસી આવ્યા પણ હવે હું તમને છોડનાર નથી. કાં તો હાર કબુલી તમારું વાદીનું બિરૂદ છોડી મારે શરણે આવો, અગર જો તમે મને હરાવો તો હું તમારો શિષ્ય થઈ જાઉં.

વૃદ્ધવાદીસૂરિને લાગ્યું કે આને વિદ્યાનું અજીણું થયું છે. માણસ વિદ્વાન છે. પણ તેની વિદ્વતાનો ગેરઉપયોગ થયો છે. જો એને કુનેહથી સત્યમાર્ગ બતાવવામાં આવે તો તે સમાજને ઘણો જ ઉપયોગી થઈ પડે.

આમ વિચારી તેમણે કહ્યું કે ભાઈ ! તારે વાદ કરવો હોય તો મારી ના નથી. પણ આપણો ન્યાય કરનાર કોઈ

મધ્યસ્થ માણસ જોઈએ. આપણે જે તો પોતપોતાનું જ ખેંચીએ. માટે કોણ હાર્યું ને કોણ જીત્યું તે નક્કી કરે તેવું થયું જોણી કાઢ. તેનું વચન આપણે ખંનેએ માન્ય રાખવું જોઈએ. જે તને આ વાત કબુલ હોય તો મને વાદ કરવામાં કોઈ જાતની હરકત નથી.

આચાર્યના આ પ્રમાણિક વચન ઉપર સિદ્ધસેનને શ્રદ્ધા બેઠી. પણ આ વગડામાં મધ્યસ્થ મનુષ્ય ક્યાંથી લાવવો? વિચાર કરતાં તેને લાગ્યું કે જેને હું મધ્યસ્થ કહીશ તે મારે મન તો પશુવત્ છે. તો આ ઠોર ચારનાર ગોવાળોને મધ્યસ્થ કહ્યું તો મને શી હાનિ થવાની છે? તરત જ તેણે ગોવાળને પસંદ કરી ન્યાય ચૂકવવા બેસાડ્યો. પછી તે વૃદ્ધવાદીસૂરિ સાથે વિવાદ કરવા લાગ્યો. વ્યાકરણ, શાસ્ત્ર, ન્યાય, મીમાંસા, વેદાન્ત વગેરે અનેક ગ્રન્થોના પ્રમાણો સાથે તેણે પૂર્વપક્ષ ઉપાડ્યો. સંસ્કૃત ભાષાના શ્લોકો ઉપરાંત છાપરી બોલવા લાગ્યો. ઘણીવાર સુધી પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરી તે વિરામ પામ્યો.

હવે વૃદ્ધવાદી આચાર્યે વિચાર કર્યો કે આ ગોવાળો આગળ સંસ્કૃતમાં ભાષણ કરવું એ ભેંસ આગળ ભાગવત વાંચવા જેવું છે, અને આ સિદ્ધસેનને મારે યુક્તિથી વશ કરી લેવો છે. તેઓ ઘણા બુદ્ધિમાન અને સમયસૂચક હતા. તેથી ઉભા થઈ કેડે ઓઘો ખાંધ્યો. પછી હાથના તાબોટા વગાડતા વગાડતા ફેરફાર કરી ગોવાળીઆઓને સમજણ પડે એવો એક પાકૃત ગરબો મહેનો રાગ કાઢીને ગાયો. ગોવાળીયા તો આ સાંભળી ખુશ ખુશ થઈ ગયા. પછી ખંનેએ મધ્યસ્થોને પૂછ્યું: ભાઈ! અમારા બેઉમાંથી કોણ જીત્યું? તે બોલ્યા

કે વૃદ્ધવાદી મહારાજ જીત્યા. આ પંડિત તો સમજણ ન પડે તેવો ખાત્રી લવાશે જ કરી બાણે છે, અને આચાર્ય મહારાજ તો કાનને મધુર લાગે તેવું ઘણું સરસ ગાય છે !
 પ્રતિજ્ઞાથી બંધાએલ સિદ્ધસેન બોલ્યો કે ગુરુજી !
 હું મારી હાર કબુલ કરું છું. મને આપનો શિષ્ય બનાવો.

આચાર્ય બોલ્યા: સિદ્ધસેન ! આ કાંઈ આપણો વાદવિવાદ ન કહેવાય. ગોવાળોને પાંડિત્યની શી કિમ્મત ! આપણે પંડિતોની સલામાં વાદવિવાદ કરીશું. આપણી ખરી હારજીત ત્યારે જ નક્કી થશે.

સિદ્ધસેન અભિમાની હતો પણ સાથેજ એકવચની હતો. તેણે કહ્યું: નહિ ગુરુજી ! આપ સમયને ઓળખી શકો છો. આપ ખરેખર જીત્યા છો, મને આપનો શિષ્ય બનાવો.

આમ છતાં આચાર્ય સિદ્ધસેનની સાથે ભરૂચ આવ્યા. ત્યાંની રાજસભામાં બંને વચ્ચે ભારે વાદવિવાદ થયો. ત્યાં પણ સિદ્ધસેનની હાર થઈ. પછી વૃદ્ધવાદીએ સિદ્ધસેનને દીક્ષા આપી પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો. તેનું નામ કુમુદચંદ્ર રાખ્યું.

સિદ્ધસેન મહાસમર્થ પંડિત હતા. ઘણાજ થોડા સમયમાં તેમણે જૈનશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી લીધો. તેમનું જ્ઞાન બેઠું ગુરુજીએ તેમને ‘સર્વજ્ઞપુત્ર’નું ખિરુદ આપ્યું. કેટલાક વખત પછી તેમને આચાર્ય બનાવ્યા અને કુમુદચંદ્ર નામ બદલી સિદ્ધસેનસૂરિ નામ રાખ્યું.

સિદ્ધસેનસૂરિ હવે વિદ્યાનું જરાપણ અભિમાન કર્યા સિવાય પોતાના પરિવાર સાથે વિચરવા લાગ્યા.

: ૪ :

દેશપરદેશમાં પરિભ્રમણ કરતા, જગત જીવોને ઉપદેશ દેતા શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિ ઘણે દિવસે માળવાના પાટનગર ઉજ્જયિનિમાં આવ્યા. એક દિવસ રાજા વિક્રમ પોતાના નિત્ય નિયમ પ્રમાણે કરવા નીકળ્યો છે. તેવામાં શ્રાવકોના મોટા સમૂહ સાથે સિદ્ધસેનસૂરિ મંદિરે પ્રભુદર્શન કરવા જતા હતા તે સામા મળ્યા. સર્વ લોકો 'જય સર્વજપુત્ર, જય સર્વજપુત્ર' કહી તેમની સ્તુતિ કરતા હતા. આ સાંભળી રાજાને ક્રોધ ચડ્યો. તેને વિચાર થયો કે એક વખતનો આ ઉદ્ધત સિદ્ધસેન સાથેસાથ સર્વજપુત્ર હોઈ શકે કે લોકો નકામીજ સ્તુતિજ કરે છે ? મારે તેની પરીક્ષા કરવી. આમ વિચારી રાજાએ તેમને માનસિક નમસ્કાર કર્યા. સિદ્ધસેને પોતાની વિધાના બળથી રાજાનો અભિપ્રાય જાણી જમણો હાથ ઉંચો કરી મોટે સ્વરે આશીર્વાદ આપ્યો: ધર્મ લાભ રાજાએ તેમને આશીર્વાદનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે તેમણે કહ્યું: આ આશીર્વાદ તમારા માનસિક નમસ્કારનું ફળ છે. સિદ્ધસેનસૂરિનું જ્ઞાન જોઈ રાજા અત્યંત આશ્ચર્ય યામ્યો. સૂરિજીને કોઈ સૈન્ય આપવા તેણે રાજસેવકને આજ્ઞા કરી.

સૂરિજીએ કહ્યું: અમારે ત્યાંની પુરૂષોને મ્હોરોનું શું પ્રયોજન છે ? કોઈ મનુષ્ય પૃથ્વીમાં દેવાથી દુઃખી થતો હોય તેને એ સંકલ્પિત દ્રવ્ય આપી દેવામાંથી મુક્ત કરવો ઘટે છે. ગુરુ આજ્ઞાથી વિક્રમે સઘળી મ્હોરો દેવાદારાને આપી તેમને ઋણમુક્ત કર્યા અને પોતાનો શક પ્રવર્તાવ્યો જે આજ દીનસુધી ચાલે છે.

: ૫ :

એક વખત સૂરિજી ફરતા ફરતા ચિતોડ પધાર્યા. તેને

કિલ્લો જિતિહાસપ્રસિદ્ધ છે. એક વખત અજીત ગણાતા એ કિલ્લા આગળ ઘણાં યુદ્ધો થયાં છે, જેમાં સ્વદેશની રક્ષા કરતા સેંકડો યોદ્ધાઓ સ્વર્ગે સંચર્યા છે. સિદ્ધસેનસૂરિ ત્યાં આવેલા મંદિરમાં એક વખત દર્શન કરવા ગયા તે વખતે તેમની દષ્ટિ ચૈત્ય ઉપર ઉભા કરેલા એક સ્થંભ ઉપર પડી. આ સ્થંભ ન હતો છંટનો કે ન હતો પત્થરનો. કોઈ વિચિત્ર વસ્તુનો તે બનેલો હતો. સૂરિજીને આ સ્થંભ બોધ આશ્ચર્ય થયું. તેમણે એક વૃદ્ધ પુરુષને પૂછ્યું કે ભાઈ! આ સ્થંભ શાનો બનેલો છે અને તે અહીં કેમ ઉભો કરવામાં આવ્યો છે ?

વૃદ્ધે જણાવ્યું કે પ્રભો ! લોકવાયકા એવી છે કે આ સ્થંભ ઔષધિઓનો બનાવેલો છે. પૂર્વના આચાર્યોએ કિમ્મતી રહસ્યમય વિદ્યાગ્રંથો આ સ્થંભના પોલાણમાં મૂકેલા છે, અને તેનું મ્હોં ઔષધિઓથી બંધ કરેલું છે. તેને ઉઘાડવા ઘણાઓએ પ્રયત્ન કર્યા છે પણ સર્વ નિષ્ફળ નિવડ્યા છે.

સૂરિજીએ તે ઔષધિઓને સુંઘી સુંઘી તેની પારખ કરવા માંડી. પછી પોતે કેટલીક ઔષધિઓ મેળવી તેનો લેપ કરાવ્યો. આ લેપને સ્થંભના મુખ ઉપર ચોપડતાંજ તેનું મુખ ખુલ્લું થયું. અંદર હાથ નાખતાં એક પુસ્તક નીકળ્યું. તેનું પ્રથમ પાનું વાંચતાંજ બે વિદ્યાઓ જોઈ. સૂરિજીએ તેને ધારી લીધી. તે વિદ્યાઓનાં નામ મુવર્ણસિદ્ધિ અને સરસવી વિદ્યા. પહેલી વિદ્યાના પ્રભાવથી લોઢાનું સોનું બને અને બીજીથી મંત્રેલા સરસવ જળાશયમાં નાખતાં તેમાંથી હથિયારબંધ ઘોડેસ્વારો નીકળે. આ વિદ્યાઓ બરાબર યાદ રાખી લીધા પછી સૂરિજી જેવા આગળ વાંચવા બંધ છે, તેવીજ કોઈ ગેબી વાણી થઈ: ખામોશ ! આ

વિદ્યાઓથીજ જગતની સેવા કરો. વધુ મેળવવા પરિશ્રમ કરશો નહિ. આ ભેદી ઘોષ સાંભળી સૂરિજીએ પુસ્તકને જ્યાં હતું ત્યાં મૂકી દીધું ને સ્થાનનું મોઢું બંધ કરી દીધું.

: ૬ :

ચિતોડથી વિહાર કરી જગતના જીવોને ઉપદેશ દેતા સિદ્ધસેનસૂરિએક દિવસ કર્મારપૂર નગરમાં આવ્યા. ત્યાંના સંઘે શુરશ્રીનું પુષ્કળ સન્માન કર્યું. સૂરિજીની પ્રશંસા સાંભળી ત્યાંનો રાજા દેવપાળ પણ પોતાના અધિકારીઓ સહિત શુરને વંદન કરવા આવ્યો. સૂરિજીએ તેને ધર્મોપદેશ આપ્યો. એની વિદ્વતા જોઈ રાજા ખૂબ આનંદિત થયો ને હંમેશા તેમના દર્શને આવવા લાગ્યો.

કેટલાક વખત પછી પાડોશનો રાજા વિજયવર્મા મોટું લશ્કર લઈ દેવપાળ ઉપર ચઢી આવ્યો. દેવપાળનું લશ્કર નાનું હોવાથી તેને જીતવાની આશા નહોતી. તેણે કેશરિયાં કરવાનો નિરધાર કર્યો. કેશરિયા વાઘામાં સજ્જ થઈ યુદ્ધમાં જતી વખતે તે શુરશ્રીનાં દર્શને આવ્યો. પોતાને જીતવાની આશા નથી એવી તેણે સૂરિજીને વાત કરી. સૂરિજીએ સરસવી વિદ્યાના પ્રતાપથી એક મોટું ઘોડેસ્વાર સૈન્ય ઉત્પન્ન કરી રાજાને કહ્યું: ‘જા સર્વ સારું થશે.’ દેવપાળ આ લશ્કર લઈને નગર બહાર ગયો. આવડું મોટું નહિ ધારેલું લશ્કર જોઈ શત્રુરાજા વિજયવર્મા તો હેબતાઈજ ગયો. તેને લાગ્યું કે અહીં આપણે જીતી શકવાના નથી. તે પોતાનું સૈન્ય લઈ લડવાનું પડતું મૂકી પલાયન થઈ ગયો.

રાજા દેવપાળ વિજયડંકેા હઈ નગરમાં પાછો ફર્યો. પ્રજા સર્વ જયજય નાદ કરવા લાગી. સર્વે સૂરિજીને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. “તેમની કૃપા ન હોત તો રાજ્ય

ખેદાનખેદાન થઈ જાત. રાજા દેવપાળ રસ્તાનો રાજાતો લીખારી થઈ જાત ” એમ કહેવા લાગ્યા. દેવપાળને ગુરુ પર અગાધ શ્રદ્ધા બેઠી. ગુરુ પાસે તેણે જૈનધર્મ અંગિકાર કર્યો. ‘જેવો રાજા તેવી રૈયત’ એ હિસાબે પ્રજાવર્ગમાં પણ ઘણા લોકોએ રાજધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. દેવપાળે પ્રજા-સમૂહની વચ્ચે સિદ્ધસેનસૂરિને ‘દિવાકર’ની પદવી આપી. લોકોએ ઘોષ કર્યો. ‘સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિની જય હો’. આકાશના પ્રત્યેક પરમાણુમાં પડઘો પડયો: ‘સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિની જય હો.’

સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિનો યશ ખીજના ચંદ્રમાની જેમ વધવા લાગ્યો. રાજા દેવપાળ અને તેની સર્વ પ્રજા સૂરિજીની પાછળ ગાંડી બની. રાજાએ વિચાર્યું કે આવા પ્રભાવવાળા ગુરુ વારંવાર મળતા નથી. માટે તેમને કાય-મને માટે આપણી પાસે રાખવા. તેણે ગુરુને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરી કે ‘પ્રભો ! કૃપા કરી આપ અત્રેજ રહેવાનું રાખો.’ સિદ્ધસેન સૂરિ હવે ત્યાંજ રહેવા લાગ્યા. રાજાએ અહોનિશ તેમની સેવાભક્તિ કરવા માંડી. તેમના રાજ્યના દરેક અધિકારીને આજ્ઞા ફરમાવી દીધી. દિવાકરસૂરિ પશુ પોતાને મળતા અધિકાધિક માનથી પ્રકુદ્ભ રહેવા લાગ્યા. મોટા મોટા રાજાઓ પોતાના ચરણમાં શિર ઝુકાવે છે તે જોઈ તેમને સહજ ઝર્વ થયો. તેઓ આચારક્રિયામાં કંઈક શિથિલ થયા. રાજાએ પ્રતિદિન ગુરુને દરબારમાં આવવાને માટે સુંદર પાલખી કરાવી. જ્યારે તે પાલખીમાં બેસી નીકળતા ત્યારે રાજસેવકો ચમ્મર ઉઠાડતા ને સૂરિજીની જયના પોકારો કરતા. સૂરિજી ભૂંડી ગયા કે પરિગ્રહત્યાગી સાધુઓને તો પગપાળાજ ચાલવાનું હોય. પાલખી, ચમ્મર આદિ મોજશોખનાં સાધનો સાધુને ન ખપે.

સિદ્ધસેનસૂરિના બાદશાહી વૈભવ અને આચારની શિથિલતાની જાણ તેમના ગુરુ વૃદ્ધવાદીસૂરિને થઈ. તેમને લાગ્યું કે આ મોજશેખ વધુ વખત ચાલશે તો શિષ્યનું પતન થશે, તેનું જીવન ખરાબ થશે. વળી સિદ્ધસેન જેવા પ્રખ્યાત આચાર્યનું અનુકરણ બીજા સાધુઓ કરતા થઈ જાય તો ત્યાગધર્મનાં મૂલ પણ ઘટી જાય. સાધુઓ પરિચિદ રાખતા થાય એટલે સમાજમાં સડો પેઠાજ સમજવો. આવો સમાજ જતે દિવસે બ્રહ્મ થઈ અધોગતિએ પહોંચવાનો. માટે જેમ અને તેમ વહેલા સિદ્ધસેનને સત્ય માર્ગે વાળવાની જરૂર છે.

આમ વિચારી ધરડા છતાં શિષ્યનું બલું કરવાની ખુદ્દિએ વૃદ્ધવાદીસૂરિ કર્મારપૂર તરફ આવવા નીકળ્યા. કર્મારપૂર આવીને તેમણે સિદ્ધસેનસૂરિને ઠાઠમાઠ પૂર્વક મુખાસને બેસીને રાજદરબારે જતા જોયા. આજુબાજુ ચમ્મર ઉડી રહ્યાં છે. ભાટચારણો તેમનાં યશોગાન ગાય છે. હજારો લોકો તેનો જયજયકાર કરે છે. કેટલાક તેમની પાલખી ઉપાડવા માટે ધક્કામૂઝી કરે છે. તેમની એક મીઠી નજર માટે સર્વ તલસી રહ્યા છે. આવો વિદ્વાન પુરૂષ પણ જૂલ કરે છે તે જોઈ ગુરૂને અત્યંત ખેદ થયો.

વૃદ્ધવાદીસૂરિ પોતાનો ઓઘો વગેરે સંતાડી દઈ સામાન્ય માણસની પેઠે લોકોના ટોળામાં ઘુસ્યા. પાલખી નજીક જઈ એક માણસને દૂર કરી પોતે પાલખી ખલે ઉપાડી ચાલવા લાગ્યા. વૃદ્ધત્વની અશક્તિને લીધે તેમનો ખલો ઉંચો નીચો થવા લાગ્યો. આથી પાલખીમાં બેઠેલા

દિવાકરસૂરિને કહ્યું તથા લાગ્યું. તેથી તેઓ સંસ્કૃતમાં બોલ્યા કે
 “મૂરિભારમરાક્રાન્તઃ સ્કંધઃ કિં તથ વાધતિ” આનો
 અર્થ એમ કે હે વૃદ્ધ ! ઘણું ભાર ઉંચકવાથી શું તારા
 ખભો દુઃખે છે ? સિદ્ધસેનસૂરિ સંસ્કૃતમાં બોલ્યા તો ખરા,
 પણ તેમાં વાધતિ શબ્દ ભૂલથી ખોટો બોલી ગયા. વાધતિ
 ને બદલે વાધતે શબ્દ જોઈએ. ગુરુ આ ભૂલ સમજી ગયા.
 તરતજ જવાબ આપ્યો કે ‘ન તથા વાધતે સ્કંધઃ યથા
 વાધતિ વાધતે’ એટલે કે વાધતેને બદલે વાધતિ શબ્દ
 તમે બોલ્યા તેનાથી મને જેટલું દુઃખ થાય છે તેટલું
 દુઃખ ખભાથી નથી થતું.

આવો જવાબ સાંભળીને સિદ્ધસેનસૂરિ વિચારમાં પડી ગયાઃ
 અરે ! માસી પણ ભૂલ કાઢનાર આ કેાણુ હશે ? તરત
 તેમણે પાલખી ઉભી રખાવી, અને નીચે ઉતરીને જોયું તો તેમને
 ઓળખાણ પડ્યું કે ‘આ તો મારા ગુરુ.’ ગુરુને પાલખી
 ઉચકતા જોઈ સિદ્ધસેન શરમાયા. તે ગુરુને પગે પડ્યા
 તેમણે પુનઃ પુનઃ માફી માગી. પછી પૂછ્યું : ‘ગુરુદેવ !
 આપ અહીં કયાંથી.

‘લાઈ આ તારી બાદશાહી જોવા અને તારી પાલખી
 ઉપાડી પાવન થવા’ ગુરુએ જરા ટકોર કરતાં કહ્યું.

‘ગુરુદેવ ! માફ કરો, હું ભૂલ્યો. આ મોજશોખમાં
 પડી ગયો. આપે મને તારો હવે મને ખૂબ પશ્ચાતાપ થાય
 છે. ગુરુદેવ આપ ન હોત તો મારી શી દશા થાત ! માફ
 કેટલું અધઃપતન થાત !’

‘કાંઈ નહિ વત્સ ! તને પશ્ચાતાપ થયો છે તે જાણી
 મને ખૂબ આનંદ થાય છે. સિદ્ધસેન ! આ મોજશોખને છોડી
 આત્મધ્યાનમાં સ્થિર થા. આ રાજવૈભવનો ત્યાગ કરી માનવ

કલ્યાણમાં મસ્ત થા. જગતમાં ભાતૃભાવનો પ્રચાર કર. સ્યાદાદધર્મનો ફેલાવો કર. આટલું બોલી વૃધવાદીસૂરિ પ્રયાણ કરી ગયા.

: ૭ :

ગુરુના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામેલા દિવાકરસૂરિજી ફરી માનવજીવોનો ઉદ્ધાર કરતા ગામેગામ ફરવા લાગ્યા. એક દિવસ તેઓ ભરૂચમાં પધાર્યા ત્યાં તેમને વિચાર થયો કે તીર્થ-કર ભગવાને કહેલાં અને ગણધર દેવોએ શાસ્ત્રરૂપે ગુંથેલાં સકળ સિદ્ધાન્તો અર્ધભાગધી ભાષામાં છે. આ ભાષા તો પ્રાકૃત છે. નાનાં બાળકો પણ સમજી શકે તેવી છે. આ સદ્ધાન્તો બે સંસ્કૃત ભાષામાં હોય તો તેનું કેટલું માન વધે ! માટે આ સર્વ સૂત્રોને હું મધુર સંસ્કૃત ભાષામાં ફેરવી નાખું આમ વિચારી તેમણે નવકારમન્ત્રનું સંસ્કૃત કર્યું:

નમોઽર્હત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સર્વ સાધુભ્યઃ

આમ શરૂઆત તો કરી પણ તેમને વિચાર થયો કે આ કામ સંઘને પૂછીને કરવું.

બીજે દિવસે તેમણે સંઘને એકઠો કરાવ્યો. શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ અને સાધ્વી એ સંઘનાં ચારે અંગો એકત્ર થયાં. સૂરિજીએ તેમને પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. આ એકદમ નવીન વાત સાંભળી સંઘ ખળભળી ઉઠ્યો. સંઘને લાગ્યું કે તીર્થકર દેવોની અને પૂર્વાચાર્યોની બુદ્ધિનું સૂરિજીએ અપમાન કર્યું છે. સંઘે કહ્યું: પ્રભો ! અમે આપની સાથે સંમત થઈ શકતા નથી. સંસ્કૃતમાં સૂત્રો રચાતાં સામાન્ય જનોને સમજવાં ઘણાં કઠિન થઈ પડશે, અને સમાજ અજ્ઞાન રહેશે તેનો સર્વ દોષ આપના શિરે આવશે. તીર્થકર મહારાજોએ જે કર્યું છે તે ઉચિતજ કર્યું છે. તેમાં સુધારો બધારો

કરવો. અમને આવશ્યક જણાતો નથી. ઉલટું અમને લાગે છે કે આપે તીર્થકરોની અને આગમોની આશાતના કરી છે.

દિવાકરસૂરિને પણ સંઘની વાત ઠીક લાગી. સૂત્રો સંસ્કૃતમાં રચાતાં સામાન્ય જનોની સ્થિતિ કેવી થશે તેનો તેમને ખ્યાલ આવ્યો. પોતાનું કામ તેમને અબ્જુગતું લાગ્યું. તેમણે બે હાથ જોડી સંઘને વિનંતી કરી કે ‘ મને માફ કરો. મેં ભારે અપરાધ કર્યો છે. મને પ્રાયશ્ચિત આપો. ’

સંઘે કહ્યું ‘ પ્રભો આપ સમર્થ આચાર્ય છો ધર્મધુરન્ધર ગચ્છાધિપતિ છો. આપને અમે શું પ્રાયશ્ચિત આપીએ? આપજ આપને યોગ્ય લાગે તે પ્રાયશ્ચિત કરી લો. ’

સૂરિજીએ વિચાર કર્યો કે હું ગચ્છનો આગેવાન છું એટલે સર્વ કોઈ માફ અનુકરણ કરવા પ્રેરાય. માટે મારે કડક પ્રાયશ્ચિત કરવું. આમ વિચારી તેમણે બહોર કયું કે શ્રી સંઘ સમક્ષ હું પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે બાર વર્ષ સુધી ગચ્છ બહાર રહી, જંગલ સેવી, ઘોર તપશ્ચર્યા કરી શુષ્ક આહાર લઈ હું પારાંચિક નામનું પ્રાયશ્ચિત કરીશ. તે ઉપરાંત એક મોટા રાજાને પ્રતિજ્ઞા પમાડીશ અને એક તીર્થનો ઉદ્ધાર કરીશ.

બાર વર્ષ સુધી જંગલમાં રહી ઘોર તપશ્ચર્યા કરવાની ભીષણ પ્રતિજ્ઞા સાંભળી બધા સ્તબ્ધ થઈ ગયા. આવા નાના દોષ માટે આવું કડક પ્રાયશ્ચિત તે હોતું હશે! બધાની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. ગુરુ મહારાજનો વિયોગ થશે એ વિચારે સર્વનાં હૃદય વલોવાવા લાગ્યાં. કંઈક હળવું પ્રાયશ્ચિત કરવા તેમણે સૂરિજીને વિનંતી કરી પણ સૂરિજીએ અડગ નિશ્ચય કર્યો હતો. પૂર્વનો સર્વ પાશ્વર્યમાં ઉગે તો પણ તે ફરે

તેમ નહોતા. તેજ પળે ગુરુ સંઘની રજા લઈ નીકળી પડયા.
જેતજેતામાં જ'જલની ઝાડી પાછળ અદૃશ્ય થઈ ગયા.

:૮ :

આજે જાર જાર વર્ષનાં ંહાણાં વાઈ ગયાં છે. સમયને
જતાં શી વાર ? જ'મલમાં તપશ્ચર્યા કરવા નીકળી થડેલા
સિદ્ધસેનસૂરિને આજે સર્વ કોઈ ભૂલી ગયું છે. તેમના
અસ્તિત્વની આજે કોઈને ખબર પણ નથી. તેઓ શું
ખાય છે, શું પીએ છે, શું કરે છે, તેની કોઈને માહિતી
નથી. સર્વ લોકો પોતપોતાના કાર્યમાં મશગુલ છે.

એક દિવસ સવારમાં ઉજ્જયિનિ નગરીમાં હાહા-
કાર થઈ રહ્યો છે. લોકોનાં ટોળેટોળાં ક્ષિપ્રા નદીના સુંદર
તટ ઉપર આવેલા મહાકાળેશ્વર મહાદેવના મંદિર તરફ
જઈ રહ્યાં છે. હાંફળા ફાંફળા રાજસેવકો દોહાદોહી કરી
રહ્યા છે. મહાદેવના મંદિરના પૂજારીઓ તો આજે ખૂબ
વરા બની ગયા છે. ગામમાં આજે જ્યાં ત્યાં એકજ વાત
ચાલી રહી છે. એક જટાધારી આવો મહાકાળેશ્વર મહા-
દેવના મંદિરમાં શીવચિંટીકા ઉપર પોતાના પગ મૂકી
નિર્ભયતાથી અડંગા જમાવી પડ્યો છે. નથી તેને રાજાનો
ભય. નથી તેને મહાદેવનો ભય. કોઈએ કહ્યું : 'એઇ
જોગીડા ઉઠ. નહિ તો આ મહાદેવ ક્રોધશે તો તેમણે
જેમ કામદેવને બાળીને ભસ્મ કરી દીધો તેમ તને પણ
ભસ્મ કરી નાંખશે.' પણ એ જોગીને કોઈની પરવાહ
નથી. તે કોઈનું સાંભળતો નથી. બેઘડક તેણે મંદિરમાં
અહો જમાવ્યો હતો.

આમ આખું ઉજ્જયિનિ ચગડોળે ચડયું છે. એટલી
વારમાં વિક્રમ રાજાને કોઈએ ખબર આપી કે રાજમહે-

લમાં હાહાકાર વર્તી રહ્યો છે. કારણ તપસ્વતાં માલુમ પડ્યું કે પેલા જોગીડાને ઉઠાડવા રાજસેવકો ચાબુકથી મારે છે તે જોગીને વાજવાને બદલે રાજમહેલમાં રાણીઓના બરડામાં વાજે છે. રાજા આ સાંભળી ગભરાયો. તેને લાગ્યું કે આ કોઈ મહાસમર્થ મુરૂષ હોવો જોઈએ. નહિ તો આવો ચમત્કાર થાય નહીં. વિક્રમ પોતાના પ્રધાનો સહિત શિવાલય પાસે આવ્યો. પેલા અવધૂતને નમસ્કાર કરી તે કહેવા લાગ્યો કે હે મહારાજ ! આ સર્વસંકટહારી મહાદેવનાં પૂજન કરવાને બદલે આપ આવું ઉલટું કાર્ય કેમ કરો છો ?

જોગીએ કહ્યું : ‘ રાજન્ ! જો હું શિવને નમસ્કાર કરીશ તો બાણ ફાટશે. ’

આ સાંભળીને વિક્રમને વધારે કૌતક થયું. તેણે કહ્યું : ‘ પ્રભો ! બલે. આપ નમસ્કાર તો કરોજ. ’

રાજાના અત્યાગ્રહથી ઉભા થઈ હાથ જોડી જોગી શંકરની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. એક શ્લોક બોલતાંજ શંકરનું બાણ ફાટ્યું. ફાટતાંજ મોટો ધડાકો થયો. તેમાંથી પ્રથમ ધુમાડો ઉત્પન્ન થયો. પછી અગ્નિની જ્વાળા નીકળી અને તેમાંથી ભગવાન પાર્શ્વનાથની દિવ્ય પ્રતિમા પ્રગટ થઈ.

આ ચમત્કાર જોઈ વિક્રમને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તે જોગી ઉપર પ્રસન્ન થયો. તેણે પૂછ્યું કે પ્રભો ! આ ચમત્કારથી તો આપ કોઈ જૈન મહાત્મા જણાવ્યો છો. પણ આપનો વેશ જોગીનો છે તો કૃપા કરી આપનો પરિચય આપશો ? ’

નેગીએ કહ્યું: મહારાજા વિક્રમ ! મને નથી ઓળખતો ? ભલે. સિદ્ધસેન દિવાકરનું નામ સાંભળ્યું છે ?

વિક્રમને આ સાંભળતાંજ બાર વર્ષ પહેલાંનો ઇતિહાસ યાદ આવ્યો. સિદ્ધસેનસૂરિની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા તેને આંભરી. તેને લાગ્યું કે સિદ્ધસેન સિવાય આવો ચમત્કાર કૌણ કરી શકે તેમ છે ? વિક્રમે ખૂબ લાવથી તેમને નમસ્કાર કર્યા. સર્વ સંઘ સિદ્ધસેનસૂરિના પ્રગટ થવાથી ખૂબ આનંદિત થયો. દેશે દેશ આ સમાચાર પહોંચી ગયા. શ્રી સંઘે ભેગા મળી સિદ્ધસેનસૂરિને ગચ્છમાં લીધા. વિક્રમ રાજાએ ગુરુના ઉપદેશથી જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો.

સિદ્ધસેન સૂરિએ પોતાની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા આ રીતે પૂર્ણ કરી.

: ૯ :

એક દિવસ દિવાકરસૂરિ વિક્રમના દરબારે પધાર્યા. દ્વાર પાસે ઉભા રહી તેમણે દ્વારપાળને કહ્યું કે વિક્રમને નિવેદન કર કે કોઈ ભિક્ષુક ચાર શ્લોકો લઈ આવ્યો છે.

દ્વારપાળે રાજાને નિવેદન કરતાં રાજાએ કહ્યું: જેના હાથમાં ચાર શ્લોક છે એવા ભિક્ષુકને દશ લાખ રોકડ આપો અને ચૌદ લેખ કરી આપો. પછી તેની ઇચ્છા હોય તો અંદર આવે, અગર નાહ.

રાજાનું વચન સાંભળી દિવાકરસૂરિ દરબારમાં આવી આ પ્રમાણે બોલ્યા: હંમેશાં તું સર્વ વસ્તુઓ આપે છે, એવી તારી સ્તુતિ વિદ્વાનો મિથ્યા કરે છે. કારણ કે તેં શત્રુને કદી પુંઠ આપી નથી અને પરસ્ત્રીને પોતાનું હૃદય આપ્યું નથી. આમ હોવાથી તારી સર્વદ—સર્વ આપનાર

તરીકે સ્તુતિ કરવી એ ફેકટ છે. આ શ્લોક સાંભળી વિક્રમે દિવાકરસૂરિની સામેથી પોતાનું મોં લઈ દેઈ બીજી દિશામાં ફેરવ્યું. આનો અર્થ એમ કે શ્લોકના ગંભીર ભાવથી પ્રસન્ન થઈ વિક્રમે એક દિશાનું રાજ્ય સૂરિજીને બક્ષિસ આપી દીધું. આ રીતે સૂરિજી જુદા જુદા ચાર શ્લોક બોલ્યા અને વિક્રમે ખુશી થઈ ચારે દિશાનું એટલે પોતાનું સર્વ રાજ્ય સૂરિજીને આપી દીધું. વળી પાછા સૂરિજી પાંચમો શ્લોક બોલ્યા. હવે વિક્રમ પાસે કંઈ આપવાનું રહ્યું ન હતું. એટલે તે હાથ જોડી લાંબો થઈ ગુરુના ચરણમાં પડ્યો. મતલબ કે પોતાનો દેહ પણ ગુરુને સમર્પણ કર્યો. આથી ગુરુએ તુષ્ટમાન થઈ વિક્રમને ધર્મોપદેશ આપી સપરિવાર ચૂસ્ત જૈનધર્મી બનાવ્યો. અને તેનું રાજ્ય પાછું સોંપ્યું. ગુરુની આજ્ઞાથી વિક્રમે પુષ્કળ દાન કર્યું અને ઘણા દુઃખી પુરૂષોને મદદ કરી.

એક દિવસ વિક્રમ રાજ્યે પૂછ્યું: ગુરુજી મારા જેવો જૈની રાજા ભવિષ્યમાં કોઈ થશે કે ?

ગુરુએ કહ્યું: રાજન્ ! તારા સંવત્સરથી ૧૧૯૯ વર્ષે કુમારપાળ નામે રાજા તારા જેવો થશે.

આ પ્રમાણે ગુરુમુખે ભવિષ્યકથન સાંભળી વિક્રમ ઘણો આનંદિત થયો અને મહાકાલના પ્રાસાદમાં ગુરુના શબ્દો કાંતરાવી કુમારપાળનું નામ અમર કર્યું.

એક દિવસ અમૃત જેવા મધુર વચનથી સૂરિજીએ શત્રુંજય મહાતીર્થનું માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું. તેની યાત્રા કરવાથી શું પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે તે જણાવ્યું. તેનો સંઘ કાઢવાથી થતા અનેક લાભો સમજાવ્યા. આથી વિક્રમે શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

દેશપરદેશ આમંત્રણે પાઠવ્યાં. નકદી કરેલા મુહૂર્તે વિક્રમ સ્થળને સંઘપતિનું તિલક કરવામાં આવ્યું ને ગુરૂશ્રીએ તેના મસ્તક ઉપર વાસુદેવ નામી આશીર્વાદ આપ્યા. શુભ મુહૂર્તે સંઘે પ્રયાણ કર્યું સંઘમાં હજારો મનુષ્યોનો સમુદાય હતો. સંખ્યાબંધ હાથી અને સંખ્યાબંધ ઘોડાઓ સંઘની શોભામાં વધારો કરતા હતા. હજારો ગાદાં ભરી સરસામાન લીધો હતો. સાથે સૂરીજી અને અન્ય મુનિવરો હતા.

કેટલેક દિવસે સંઘ પવિત્ર શત્રુજયની તળેટીમાં આવી પહોંચ્યો. પછી પરમભક્તિભાવથી તેણે યાત્રા કરી અને સૂરિશ્વરજીના ઉપદેશથી ત્યાં જીર્ણોદ્ધાર કર્યો. આ મહાન યાત્રા કર્યા પછી ભગવાન નેમિનાથ અને સતી રાબુલના ચરણારવિદથી પાવન બનેલ ‘ગરવા ગઢ ગીરનાર’ ની યાત્રા કરી અને ઉજ્જયિનિ પાછો ફર્યો.

: ૧૦ :

શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિએ પોતાના સમયમાં અનેક માનવ કલ્યાણનાં કાર્યો કર્યા તેમના અગાધ પાંડિત્યનાં ફળરૂપે આજે તેમના રચેલા અનેક ગ્રંથરત્નો મોજુદ છે. આ મહા ગ્રંથો વાંચતાંજ આપણા મુખમાંથી ‘ધન્ય ધન્ય’ શબ્દો નીકળી પડે છે. જેવા તે વિદ્વાન હતા તેવાજ તેઓ ધન્દિયપર કાળુ રાખનાર પણ હતા.

આવા આવા મહાપુરુષોએજ જૈન શાસનનું ગૌરવ વધાર્યું છે. કેઈ પણ વીર પ્રભુનો બાળ પ્રાતઃકાળમાં ઉઠી એમનું નામ સંભાર્યા સિવાય કેમ રહી શકે ?

સર્વજ્ઞ પુત્ર સિદ્ધસેન દિવાકરને અમારાં પુનઃ
પુનઃ વંદન હો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અન્નુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચકવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દદપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામારાહ	૭ કૃપાધ્યાય શ્રી ચશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેદલણા	૮ મહામંત્રી હિદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયલુરેહા	૧૧ મુગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિંસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેલુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈનતીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવકો	૧૯ જૈનતીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

ફરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર કીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૫

શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરિ

: ભેખઃ :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય, અમદાવાદ ::

બાળકાવળી ત્રીજી શ્રેણી પ.

શ્રી બાળકાવળી

લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

સર્વ હક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી

.∴

સંવત: ૧૯૮૭

મુદ્રિત સવા આનો.

પ્રકાશક:-

ધીરજલાલ ટાકરશી સાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર : હવેલીની પોળ,
: અ મ હા વા હ. :

મુદ્રક:-

મૂળચંદલાલ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ખાનકોર નાકા-અમદાવાદ

શ્રી બપ્પભટ્ટી સૂરિ.

“છ વર્ષના બાળકમાં આટલું શુરાતન ?” શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિ બાળકની વાત સાંભળી મનમાં જ બોલ્યા. તેમને લાગ્યું કે આ બાળક સામાન્ય નથી. તેનામાં કાંઈક અનેરી શક્તિ છે. જો આ શક્તિને ખીલવવામાં આવે, તો જરૂર માનવસમાજને મહા ઉપયોગી થાય. આથી તેમણે મધુર અવાજે બાળકને પૂછ્યું કે તું અહીં રહીશ? તને અમે સાઈં સાઈં ભણાવીશું. બાળક કહે, “હા, થાણી ખુશીથી. ખીજા દિવસથી એને ભણાવવા માંડ્યો. એની સ્મરણશક્તિ જોઈ સૂરિજી દીંગ થઈ ગયા. દિવસના એક હંતર સ્લોક સુખપાઠ ? આવું તો કોઈ વિદ્વાન પણ કરી શકે નહિ.

દીક્ષાને યોગ્ય ઉંમર થઈ એટલે સિદ્ધસેનસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં પાંચાળ દેશના ડુંબ ગામમાં ગયા. એનાં માતાપિતાને બોલાવ્યાં ને બાળકને દીક્ષા આપવાની વાત કરી. માતાપિતાએ રાજી થઈ હા પાડી. પણ સાથે એક વિનંતિ કરી કે અમારું નામ રહે એવું તેનું નામ પાડજો. પિતાનું નામ બપ્પ હતું ને માતાનું નામ ભટ્ટી હતું. એટલે સૂરિજીએ તેનું નામ પાડ્યું ‘બપ્પભટ્ટી.’

બપ્પભટ્ટી મહારાજ એક વખત મંદિરમાં ચૈત્ય-વંદન કરતા હતા. ત્યાં કોઈ રાજકુમાર આવ્યો ને દહે-રાસરમાં લખેલા સંસ્કૃત સ્લોક વાંચવા માંડ્યો. બપ્પ-ભટ્ટી મહારાજને થયું કે આ કોઈ સંસ્કારી આત્મા લાગે.

છે. ચૈત્યવંદન પૂરું કરી તેમણે પૂછ્યું કે ક્યાંથી આવો છો ? “પરદેશથી.” એ હાથ ભેડી વિનયથી કુમારે ઉત્તર આપ્યો.

‘ લાગો છો કોઈ ક્ષત્રિય કુમાર ? ’

‘ હાજી, આપનું અનુમાન સાચું છે. ’

‘ અને આપનું નામ ? ’

કુંવરે એ પ્રશ્નનો જવાબ ન આપ્યો પણ ખડી વતી લખી બતાવ્યું, ‘આમકુમાર.’ બપ્પલદ્વીસૂરિને એના પ્રત્યે માન થયું. એમણે બીજો સવાલ પૂછ્યો, “ કયો મનોરથ સિદ્ધ કરવા આ કુમળી વયમાં ફરવું પડે છે ? ”

‘સ્વમાન.’ આમે ગંભીરતાથી જવાબ આપ્યો અને ઉમેર્યું કે ‘હાલ તો એની સિદ્ધિ સિવાય બીજો કંઈ ઉદ્દેશ નથી.’

બપ્પલદ્વીજીને આ જવાબથી ખુબ આનંદ થયો. ભવિષ્યમાં પરાક્રમી રાજા થશે એવું અનુમાન બાંધ્યું; અને સાથેજ ધર્મપ્રચારમાં રાજસત્તા કેટલી મદદગાર છે એ વિચાર આવતાં તેને પોતાના સહવાસમાં લેવાનું ઉચિત માન્યું. તે બોલ્યા: મહાતુલાવ ! સ્વમાનસિદ્ધના મૂળ સૂત્રો, સદ્ગુણ ને પુરુષાર્થ અહીં શીખવાનાં મળે તો ?

“ તો આગળ જવા વિચાર નથી. ” આમે જવાબ આપ્યો.

હવેથી આમ બપ્પલદ્વીજી પાસે રહેવા લાગ્યો ને અનેક ભતતું જ્ઞાન મેળવવા લાગ્યો. બપ્પલદ્વીજીના જ્ઞાનથી પ્રસન્ન થઈ તે એક વખત બોલ્યો: શુદ્ધેવ ! જ્યારે

મને રાજ્ય મળશે ત્યારે એ રાજ્ય આપને આપીશ.
શુર મૌન રહ્યા.

: ૨ :

આમકુમાર કનોજના મહારાજા યશોવર્માનો પુત્ર હતો. એક વખત પિતાએ કપડો આપવાથી તે ઘર છોડી નીકળી ગયો હતો. તેની માતા ખુબ શોક કરતી હતી, પણ પુત્રનો પત્તો ન હતો. એમ કરતાં યશોવર્માને ખબર પડી કે આમકુમાર મોઢરામાં છે. એટલે તેને તેડવા પ્રધાનો મોકલ્યા. પણ સ્વમાની આમકુમાર ગયો નહિ. આખરે યશોવર્મા પથારીએ પડ્યો ને તેને પુત્રનું મોહું જોવા ઇચ્છા થઇ. તેણે ફરી પ્રધાનોને તેડવા મોકલ્યા. સૂરિજનો સમજાવટથી આમ કનોજ ગયો ને પિતાજનું મુખ જોવા ભાગ્યશાળી થયો. પિતા એને જોઇ રાજ થયા ને ‘હાશ’ કરી મરણ પામ્યા. આમરાજા કનોજના મહારાજ્યનો સ્વામી થયો. પિતાની સેવામાં તે કામ ન આવી શક્યો એ વિચારે કુણાલની જેમ તેને ખુબ શોક થવા લાગ્યો ને ઉદાસીનતામાં દિવસો પસાર કરવા લાગ્યો. આ વખતે પોતાના પરમ મિત્ર બપ્પલદ્વીજ યાદ આવ્યા. તેમને તેડી લાવવા માણસો મોકલ્યા.

આ વખતે કનોજની રાજસભામાં બ્રાહ્મણ પંડિતોનું જોર હતું. તેમજ બપ્પલદ્વીજની ઉમ્મર ઘણી નાની હતી એટલે તેમને મોકલતાં ખુબ વિચાર થયો. પણ ભવિષ્યમાં જૈનશાસનનો ઉદ્યોત થશે એમ વિચારી બપ્પલદ્વીજને કેટલાક સાધુ સાથે કનોજ મોકલ્યા. તેમનું આગમન સાંભળી રાજા સામો આવ્યો ને ખુબ માન-

પૂર્વક રાજદરબારમાં તેડી ગયો. તે પોતાનું બોલ્યું બોલ્યો ન હતો. એટલે ગુરુજીને સિંહાસન આગળ લઈ ગયો ને કહ્યું કે આપ આ સિંહાસન સ્વીકારો.

અપ્પભટ્ટીજી બોલ્યા: રાજન્ આચાર્ય હોય તે હજીએ એ સિંહાસન સ્વીકારી શકે પણ હું તો સામાન્ય સાધુ છું માટે મારાથી તેનો સ્વીકાર ન થાય. આ ઉપરથી આમરાજાએ સિદ્ધસેન સૂરિ આગળ તેમને મોકલ્યા ને આચાર્યપદ આપવા વિનંતિ કરી. આ વખતે અપ્પભટ્ટીજી ક્રૂતા અગ્નીઆર વર્ષની ઉમ્મરનાજ હતા પણ દરેક જાતની લાયકાત જોઈ તેમને આચાર્યપદ આપ્યું. પછી આચાર્ય અપ્પભટ્ટી કનોજ પાછા ફર્યા. તે વખતે આમ રાજાએ સિંહાસન સ્વીકારવા વિનંતિ કરી, ત્યારે સૂરિજીએ જવાબ આપ્યો, “રાજન્! અમે અમારા શરીર પર પણ મોહ રાખતા નથી તો આ રાજ્યને શું કરીએ? અમારા સાધુ જીવનમાં જે આનંદ છે, તેનો લક્ષાંસ ભાગ પણ આ રાજ્યની ધમાલમાં નથી. માટે અમને અમારા જીવનનો આનંદજ માણવા દે. ”

આમ સૂરિજીના સહવાસમાં રહ્યો હતો, પણ આટલી નિઃસ્પૃહતા કદી અનુભવી ન હતી એથી તેને આશ્ચર્ય થયું.

પછી સૂરિજીએ ઉપદેશ આપ્યો: હે રાજન્! બીજા કોઈ મનુષ્ય કરતાં તારી જવાબદારીઓ ઘણી વધારે છે. તું જેમ વર્તીશ તેમ પ્રજા પણ વર્તશે. માટે જો ન્યાય, નીતિ, ધર્મ, સલાહસંપ, એ પ્રજામાં જોવા ઈચ્છતો હોય, તો તું જાતેજ એ બધાનું પાલન કર. પ્રજાને પુત્ર-વત્ ગણીને પાળ અને તેનાં હિતનાં કામો કર. આમ-

રાજાએ તે વાત સ્વીકારી. પછી પોતાનો ધર્મપ્રેમ બતાવવા કીર્તિસ્થંભ સમો એકસો ને આઠ હાથ ઉંચો પ્રાસાદ કરાવ્યો, ને તેમાં પ્રભુ મહાવીરની સોનાની મૂર્તિ બેસાડી.

: ૩ :

એક વખત રાજાએ પોતાની સ્ત્રીને ખેદ પામતી જોઈ સલામાં સ્મશ્યા પૂછી કે:—

‘ પામે હજી પરિતાપ, કમળસુખી પ્રમાદથી. ’

(કમળના સરખી સુખવાળી સ્ત્રી પ્રમાદથી હજી સુધી ખેદ પામે છે.)

જુદા જુદા વિદ્વાનોએ એનું બીજું ચરણ બનાવ્યું પણ રાજાના મનનો અર્થ આવ્યો નહિ. તે વખતે તેણે સૂરિજી સામે જોયું એટલે જેના મોઢે સરસ્વતી બેઠી હતી તેવા સૂરિજીએ તરતજ સ્મશ્યા પૂરી કરી કે:—

‘ ઢાંકયું એનું અંગ વહેલા ઉઠી જ્યારથી. ’

(હે રાજા ! તમે પ્રભાતમાં રાણી કરતાં વહેલા જાગ્યા હતા, ત્યારે તેનું એક અંગ ઉઘાડું રહી ગયું હતું તે તમે ઢાંકયું. એથી હજી સુધી તે ખેદ પામે છે.)

આમરાજા એ સાંભળી આશ્ચર્ય પામ્યો ને શરમાયો. બીજા એક વખતે પણ એવીજ સ્મશ્યા પૂછી ને સૂરિજીએ તે બરાબર પૂરી કરી. સ્મશ્યા એવા પ્રકારની હતી કે રાજાને તે સાંભળી મનમાં શંકા થઈ કે મારી ખાનગીમાં ખાનગી વાતો ગુરુજી ક્યાંથી જાણે. વળી વિરોધીએ પણ એ તકનો લાભ લઈ તેને સમજાવ્યો કે નક્કી સૂરિજીએ તારું અંતઃપુર ખગાડ્યું છે નહિતર

આવું કદી જાણી શકે નહિ. આમરાબનું મન સૂરિજી તરફ શંકાશીલ થયું. ચતુર સૂરિજી એ તરતજ સમજી ગયા.

‘જ્યાં અપ્રીતિ થાય ત્યાં રહેવું નહિ.’ એવો સાધુનો ધર્મ જાણી ઉપાશ્રયને દરવાજે એક શ્લોક લખ્યો ને ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા. એ શ્લોકનો અર્થ એવો હતો કે, હે આમરાબ ! તારું કલ્યાણ થાવ. મણિઓ રોહણગિરિને શું કહે છે તે સાંભળો. હે રોહણગિરિ ! તું એમ ન ધારીશ કે મારાથી છુટા પડેલા આ માણસો ક્યાં જશે ? અમે તો પ્રતિષ્ઠા પામેલા છીએ. માટે કોઈને કોઈ આભૂષણ બનાવવામાં ઉત્સુક રાજવીઓ અમને ઉપાડી લેશે. સૂરિજી વિહાર કરતાં ગોઠ દેશમાં ગયા. ત્યાંના રાજા ધર્મરાજે ખુબ આગ્રહ કરી તેમને ત્યાં રાખ્યા. અહીં ધર્મરાજે સૂરિજી આગળ કબુલ કરાવ્યું કે જ્યાં સુધી આમ રાજા પોતે વિનંતિ કરીને ન લઈ જાય ત્યાં સુધી વિહાર ન કરવો.

આમ રાજાએ વાત જાણી કે ગુરૂજી એક શ્લોક લખી વિહાર કરી ગયા ત્યારે તે ઉપાશ્રયે આવ્યો ને પેલો શ્લોક વાંચી ખુબ દુઃખી થયો. ગુરૂજીએ ક્યાં વિહાર કર્યો હશે તે જાણવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

એક વખત આમરાબ જંગલમાં ગયો. ત્યાંથી એક કાળા સાપને મોઢેથી પકડી કપડામાં વિંટાળી ઘેર લાવ્યો. સાહિત્યનો રસિક હોવાથી તેણે સભાજનોની પરીક્ષા કરવા સ્મશ્યા કરી કે:—

શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, કૃષિ, વિદ્યા, ખીનું પણ જેથી જીવે.

(શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, ખેતી અને વિદ્યા અથવા ખીનું પણ

એવું જ ને કાંઈ હોય કે જેનાથી માણસ જીવે તેને શું કહેવું) એવો પૂછવાનો ભાવાર્થ હતો.)

અધા પંડિતોએ જુદા જુદા જવાબ આપ્યા, પણ કોઈએ રાજના મનમાં વાત હતી તેવી સ્મશ્યા પૂરી ન કરી. આથી રાજાએ ઈનામ કાઢ્યું કે જે કોઈ મારા મનના અભિપ્રાય પ્રમાણે સ્મશ્યા પૂરી કરશે, તેને લાખ ટકા ઈનામ મળશે. ઈનામની જાહેરાત થતાં એક જુગારીએ વિચાર કર્યો કે અપ્પભટ્ટીસૂરિ ભારે વિદ્વાન છે ને તેમના મોઢે સરસ્વતી છે માટે તેમનેજ પૂછીને સ્મશ્યા કહી દઉં તો મારું કામ થઈ જાય. એથી તે બનતી ઝડપે સૂરિજી પાસે આવ્યો ને ભક્ત જેવો થઈ બોલ્યો: મહારાજ ! આ શ્લોકનું અર્થ ચરણ પૂરું કરો. સૂરિજીએ તરતજ પૂરું કરી આપ્યું.

‘ ગ્રહી દદ પળો પંથે કૃણુ ભુજંગ મુખશુ. ’

(એટલે રાજાએ જેમ કાળા સાપનું મોઢું જોરથી પકડ્યું તેમ એ શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, ખેતી ને બીજી પણ વિદ્યાઓ કે જેનાથી મનુષ્ય પોતાનું ગૂજરાન ચલાવી શકે છે, તેને બરાબર ગ્રહણ કરો ને એ પ્રમાણે વર્તો.)

પેલા જુગારીએ આવીને સ્મશ્યા પૂરી કરી એટલે આમ રાજાએ તેને સખત ધમકાવીને પૂછ્યું: સાચું બોલ, આ પૂર્તિ તેં કરી કે બીજા કોઈએ ? પેલા જુગારીએ જેવી હતી તેવી વાત કહી દીધી. આમ રાજાએ વિચાર કર્યો કે આટલે દૂર બેઠાં બેઠાં પણ ગુરુએ કાળા સાપની વાત કહી તો તે દિવસે પણ તેમણે પોતાના જ્ઞાનથી જ સ્મશ્યા પૂરી કરેલી હશે. મેં નકામો તેમના પર ક્રોધ કર્યો. હવે શું બને ?

તેણે પોતાના પ્રધાનો તૈયાર કર્યા ને એક શ્લોક આપી ગુરુમહારાજ આગળ મોકલ્યા.

પ્રધાનોએ આવીને ગુરુમહારાજને પેલો શ્લોક કહ્યો કે:—

‘છાયા કારણ શિર ધર્યા, જે પત્રો ભૂમિ પર પડે,
પડવાપણું એ પત્રનું, એમાં વટતરૂં શું કરે.’
(મુસાફરોને છાયા આપવા વૃક્ષોએ પોતાના માથે પાંદડાં ધારણ કર્યા. પણ ત્યાંથી તે ખરી પડે એમાં વૃક્ષ શું કરે?)
ગુરુ એનો ભાવાર્થ સમજી ગયા ને બોલ્યા કે,
‘પ્રધાનો! રાજાને જઈને કહેજો કે ધર્મરાજના દરબાર-માં આવી જો આમરાજ પોતે આમંત્રણ કરશે તો મારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી થશે ને હું આવીશ. પ્રધાનોએ જઈને આમરાજને વાત કરી. એટલે ગુરુને તેડવા જવા તૈયાર થયો. શત્રુની રાજધાનીમાં જવામાં જોખમ હતું, પણ ગુરુમક્તિ આગળ એ જોખમ કાંઈ વિસાતમાં ન ગણ્યું. વેશ બદલી થોડા માણસોને લઈને ધર્મરાજના નગરમાં આવ્યો. પછી રાજસભામાં આવ્યો. તેને આવતો જોઈ ગુરુએ કહ્યું: આમ! આવો. બીજા સમજ્યા કે ગુરુએ જગા બતાવવા કહ્યું. ગુરુએ તો આમને આવકાર આપ્યો હતો. પછી આમ રાજાના એક માણસે ગુરુના હાથમાં પત્ર મૂક્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે ‘આમ રાજા ગુરુજીને પધારવા વિનંતિ કરે છે.’ એટલે પત્ર આપનારને ધર્મરાજએ પૂછ્યું કે ‘આમ રાજા કેવો છે?’ તેણે કહ્યું કે જેવા આ સોદાગર બેઠા છે તેવા જ રૂપરંગે આમરાજ છે. આમરાજના હાથમાં એ વખતે બીજોફ

હતું. તે જોઈ ગુરુએ પૂછ્યું કે આ શું છે? આમરાજ કહે, ‘બીજોરા’ એનો ગુપ્ત અર્થ એવો થયો કે હું બીજો ‘રા’ એટલે રાજા છું. પછી તેણે એક તુવેરના પાંદડામાં વિંટાળેલો પત્ર ગુરુને આપ્યો, ત્યારે ધર્મરાજે પૂછ્યું : એ શું છે? સૂરિજી કહે, ‘તુ અરી પત્ર’ તુવેરનાં પાંદડાં, બીજા અર્થમાં તારા શત્રુનો પત્ર.

આવી રીતે સૂરિજી તથા આમ રાજાએ વાત કરી લીધી. પણ ધર્મરાજા હોળાલાવે કાંઈ સમજ્યો નહિ. રાત્રે આમરાજા ધર્મરાજાની માનીતિ ગણિકાને ત્યાં રાત્રિ રહ્યો ને તેના બદલામાં પોતાનું એક કડું આપ્યું. સવારે ઉઠીને રાજમહેલના દરવાજાને બીજું એક કડું આપ્યું ને પોતે પોતાના નગર ભણી રવાના થયો.

અહીં સૂરિજીએ બીજા દિવસે ધર્મરાજાને કહ્યું : રાજા! અમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી થઈ છે. માટે અમે વિહાર કરીશું. રાજા કહે, ‘આમરાજા જાતે આવ્યા સિવાય પ્રતિજ્ઞા શી રીતે પૂરી થાય? ત્યારે સૂરિજીએ બધી વાતનો સાર સમજાવ્યો. તેજ વખતે ગણિકા તથા દ્વારપાળે આવી આમરાજાનાં બંને કડાં બતાવ્યાં. એટલે ધર્મરાજાને પૂરી ખાતરી થઈ.

: ૪ :

બપ્પભટ્ટીસૂરિ ફરી કનોજ આવ્યા ને રાજા તથા રૈયતને ખુબ આનંદ થયો.

બપ્પભટ્ટીસૂરિના વખતમાં હિંદુસ્તાનમાં બીજા ધર્મના નરવીરો પણ પેદા થયા હતા. શ્રી શંકરાચાર્ય પોતાના ધર્મની વૃદ્ધિ માટે કમર કસી લોકોને ઉપદેશ આપતા હતા. વર્ધનકુંજર નામનો બૌદ્ધ નરવીર જ્યાં

ત્યાં વાદવિવાદમાં વિજય મેળવી પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ કરતો હતો. એ વર્ધનકુંજરને ધર્મરાજની સાથે સમાગમ થયા.

ધર્મરાજને વર્ધનકુંજર જેવા પ્રખર વક્તા મળ્યા એથી આમરાજને વાગ્યુદ્ધ કરવાનું આમંત્રણ મોકલ્યું, અને તેમાં શરત મૂકી કે જે યુદ્ધમાં હારે તેણે પોતાનું રાજ્ય આપી દેવું. ધર્મરાજના દ્વંતે આમરાજની સલામાં આવીને આમંત્રણ આપ્યું. આમરાજએ તે ખુશીથી સ્વીકાર્યું.

અંતે રાજા પોત પોતાના સિંહાસને વાદીઓને લઇને આવ્યા ને વાદવિવાદ શરૂ થયો. છ માસ સુધી એ વાદવિવાદ ચાલ્યો. તેમાં અપ્પભટ્ટીજી જીત્યા. તેથી એમને વાદી કુંજરકેસરીનું ખિરદ આપવામાં આવ્યું. સુરિજીના જીતવાથી ધર્મરાજ રાજ્ય હારી ગયો. સઘળું રાજ્ય આમરાજને હવાલે કર્યું. કેવળ પહેરેલાં વસ્ત્રો તેના શરીર પર રહ્યાં. તે નિરાશ થઇ વન તરફ ચાલ્યો. તેની પ્રજાથી આ જોયું ન ગયું. સૂરિજીએ પણ સમય જોઈ કહ્યું : ધર્મરાજ ! ધર્મરાજે પાછું વાળીને જોયું. સૂરિજીએ પ્રશ્ન કર્યો : તમે ક્યાં જશો ? ધર્મરાજ કહે કે મારું ભાગ્ય લઇ જશે ત્યાં. સૂરિજીએ કહ્યું : સખુર ! આમરાજ ! એમનું રાજ્ય પાછું આપો ને સદાના સાચા મિત્ર થાવ. સાચા જૈનનું હૃદય કેવું હોય છે તેની પિછાન કરાવો. એથી એમની કકળતી પ્રજા પણ સંતોષ પામશે. આમરાજએ ગુરુનું વચન માન્ય રાખી રાજ્ય પાછું આપ્યું ને વધારામાં બીજી પણ લેટો આપી.

સૂરિજીના આવા ઉદાર વિચારથી ધર્મરાજ તથા વર્ધનકુંજર સન્નિહિત થઈ ગયા. પોતે જીત્યા હોત તો શું કરત એ ખ્યાલ મનમાં લાવી પોતાની જાતને નિંદવા લાગ્યા. પછી ધર્મરાજ સૂરિજીના પગે પડ્યો ને બોલ્યો: શુરદેવ ! તમે મારા પર બહુ કૃપા કરી. મારે લાયક કંઈ કામ ફરમાવો. સૂરિજી કહે, સાચો ધર્મ સમજાવવા સિવાય આ દુનિયામાં અમારે બીજું કામ નથી. જો તારા આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર. ધર્મરાજે તે વાત અંગીકાર કરી.

: ૫ :

અખિલદ્રીજી સમજતા હતા કે જે કામ લાખો માણસોને સાધવાથી નથી થતું તે એક રાજાને સાધવાથી થાય છે, અને એથી જ તેઓ પર પ્રભાવ પાડવા ને તેને ટકાવી રાખવા ઇચ્છતા હતા. તેમની રંગેરંગમાં જૈન શાસનની સેવા કરવાની ધગશ હતી. ઉઠતાં બેસતાં કે સૂતાં એકજ વિચારે આવતા કે પ્રભુએ પ્રેરેલો પરમકલ્યાણકારી માર્ગ ક્યારે બધા લોકો સમજે ને આત્માનું કલ્યાણ કરે.

આમરાજ ચતુર ને વિદ્વાન હોતો, છતાં કોઈ કોઈ વખતે તે ભૂલ પણ કરી બેસતો. સૂરિજી આવા વખતે સમયસૂચકતા વાપરી એવી રીતે તેને ઉપદેશ આપતા કે તેની ભૂલ તેને તરત સમજાતી ને તે ભૂલ કરતાં અટકતો.

એક વખત તેની રાજધાની કનોજમાં સંગીત વિદ્યામાં નિપુણ માતંગો (ભંગી જેવી હલકી જાત)નું ટોળું આવ્યું. તેમણે પોતાની કળા બતાવવા રાજા આગળ

માગણી કરી. રાજાએ માગણી સ્વીકારી. આ ટોળામાં પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ બંને હતાં.

સંગીત શરૂ થયું. એક પછી એક માતંગ ને માતંગીઓ ગાવા લાગ્યાં. છેવટે એક નવયૌવના માતંગી આવી. તેનો જન્મ હલકી જાતમાં થયો હતો. પણ તેનું રૂપ કોઈ રાજકન્યાને પણ આંટે એવું હતું. એમાં તેના કોકિલ જેવા કંઠે સમૃદ્ધ ઉમેરો કર્યો હતો. રાજા બાન બૂલવા લાગ્યો. ઘડીએ ઘડીએ તેની પ્રશંસાનાં વચ્ચનો કાઢવા લાગ્યો. છેવટે સંગીત પૂરું થયું ત્યારે રાજાનું ચિત્ત પણ પૂરેપૂરું ચોરાઈ ગયું ને તેણે એ બાળાને કાયમ પોતાની પાસે પત્ની તરીકે રાખવાનો વિચાર કર્યો. તેણે પોતાના સેવકોને હુકમ આપ્યો : ત્રણ દિવસમાં ગામ બહાર મહેલ તૈયાર કરો. જેમ યોગીઓને વચનસિદ્ધિ હોય છે તેમ રાજાને પણ એક રીતે વચન સિદ્ધિ જ હોય છે. તેનો હુકમ થતાં હજારો માણસ કામે લાગ્યાં ને ત્રીજા દિવસે મહેલ તૈયાર કર્યો.

નગરમાં ચક્રચાર ચાલીને અધિકારીઓમાં પણ ચક્રચાર ચાલી: રાજા કામાંધ થઈ એક હલકા કુળની સ્ત્રીને સેવવા તૈયાર થયો છે. પણ એની આંખ કોણુ ઉઘાડે ? સામાન્ય માણસ પણ કામાંધ થાય છે ત્યારે કોઈનું માનતો નથી તો આતો વળી રાજા હતો. સૂરિજીએ વાત જાણી એટલે તૈયાર કરેલા મહેલ આગળ આવ્યા. મકાન કેવું થયું છે તે જોવાના નિમિત્તે અંદર ગયા. ત્યાં ભારવટીયા પર એક શ્લોક મોટા અક્ષરે લખી કાઢ્યો ને બીજાં બોધ વચ્ચનો પણ લખ્યાં. પછી તે ચાલ્યા ગયા. થોડીવાર પછી કામાતુર

થયેલો રાજા ત્યાં આવ્યો. તેના મનમાં માતંગીનું જ રટણ હતું.

એટલામાં તેની નજર લારવટીયા પર પડી. ત્યાં લખ્યું હતું કે:—

‘શિતલતા તો નામે ગુણ છે, અને સ્વચ્છતા એ તો સ્વભાવિક સ્થિતિ છે. તારી પવિત્રતાની શી વાત કરવી? તારા સહવાસથી તો બીજા પણ પવિત્ર થાય છે. તારાં કેટલાં વખાણ કરવાં? તું જીવ માત્રનો આધાર છે. એમ છતાં હે જળ! તું પોતે જ નીચા માર્ગે જઈશ તો તને રોકવાને કોણ સમર્થ છે?’ રાજા વાંચી વિચારમાં પડ્યો: આ શ્લોક કોણે લખ્યો હશે?

નીચે મુજબ બીજા એ શ્લોક પણ ત્યાંજ લખ્યા હતા.

જીવન જળખિંદુ સમું, સંપત્તિ તરંગ વિચાર,

પ્રેમ સમજી સ્વપ્નશો, શીજ હૈયડે તું ધાર.

જેથી લાજે લોકમાં, નિજકુળ વળી નિંદાય.

કંઠે આવે પ્રાણ પણ, એ દિશ કેમ જવાય?

એ વાંચતાં વાંચતાં રાજાની સાન ઠેકાણે આવી. કોઈ પરમ ઉપકારી મિત્રે આ લખ્યું હોવું જોઈએ એવું અનુમાન કર્યું. પછી તો અક્ષર એાળખ્યા ને ગુરુજીની એ કૃપા છે એમ ખાતરી કરી લીધી.

કેવળ રાજા તથા સામાન્ય પ્રજાને જૈન ધર્મ સમજાવી સૂરિજી અટક્યા ન હતા. મહાન વિદ્વાનોને પણ ધર્મ પમાડ્યો હતો. તેમાંના એક ગૌડ દેશના મહાન કવિ વાચસ્પતિ હતા, જેમણે ગૌડવહો નામનું પ્રાકૃત ભાષામાં ઘણુંજ સુંદર કાવ્ય રચ્યું છે. પાછલી ઉંમરમાં

જ્યારે તે સંન્યાસી થઈ મથુરામાં રહેતો હતો ત્યારે આમરાજના આગ્રહથી સૂરિજી ત્યાં ગયા ને તેને ધર્મ સમજાવ્યો. તેના છેલ્લા દિવસો બહુ પવિત્ર જવાથી તેની સદ્ગતિ થઈ.

: ૬ :

સૂરિજી આટ આટલા જ્ઞાની ને ચારિત્રશીલ હતા છતાં તેમને જરા પણ અભિમાન ન હતું. એક વખત આમ રાજાએ તેમની ખુબ પ્રશંસા કરી કે તમારા જેવા કોઈ વિદ્વાન હું જોતો નથી. સૂરિજી બોલ્યા: રાજન્ ! એ મિથ્યાબ્રમ છે. ‘બહુરતના વસુંધરા.’ મારામાં તો શું જ્ઞાન જ છે ? આગળ થઈ ગયેલા તીર્થંકરો ને શ્રુતકેવલીઓના અનંતમા ભાગનું પણ મારામાં જ્ઞાન નથી. આમ રાજા કહે, એતો આપની નમ્રતા. અત્યારે આપના જેવો કોઈ હોય તો બતાવો. સૂરિજી કહે, મારા કરતાં પણ ચડે તેવા નન્નસૂરિ ને ગોવિંદાચાર્ય નામના મારાજ ગુરુભાઈઓ મોઢેરામાં છે. તારે ખાતરી કરવી હોય તો કર.

આમ રાજા છુપાવેશે મોઢેરા આવ્યો. બરાબર એ વખતે કામશાસ્ત્રની વાત નીકળી ને નન્નસૂરિએએ વિષય બરાબર છણુવા માંડ્યો. એમની એ વાત સાંભળતાં લોકોની વૃત્તિ પણ બદલાઈ જવા લાગી. આમરાજને લાગ્યું કે કામી માણસો પણ શૃંગારની આટલી વાત જાણતા નથી તો આ શી રીતે જાણે ? નક્કી આ આચાર્ય મહા વિષયી ને સ્ત્રીલપટ હોવો જોઈએ. એથી પ્રણામ પણ ક્યાં વિના ઉઠી ગયો ને પોતાના માણસો સાથે પાછો ફર્યો.

રાજા ઉઠી ગયા પછી ગોવિંદાચાર્યને વહેમ પડ્યો કે રખે એ આમરાજ ન હોય. તેમણે કનોજ માણસ

મોડલી તપાસ કરાવી તો રાજા પોતે હતો તેમ જણાયું.
પછી તે અપ્પભટ્ટીજીને મળ્યો, તેમણે બધી વાત સાં-
ભળી કહ્યું કે રાજા પ્રણામ કર્યા વિના પાછો ગયો તે
સારું ન થયું. લવિષ્યમાં બીજા સાધુ પ્રત્યે પણ અરુચિ
થાય. માટે કોઈપણ ઉપાયે રાજા એમને વંદન કરે એવો
ઉપાય કરો. માણસ એ સમાચાર લઈ પાછો ફર્યો

x x x x
આમરાજા દરબાર ભરીને બેઠો છે, એવામાં કોઈ બે
મહાન નાટ્યકાર આવ્યા. તેમણે પોતાની નાટ્યકળા દેખા-
ડવાની રાજા આગળ માગણી કરી. રાજા કહે, ખુશીથી
તમારી કળા બતાવો. પણ કયું નાટક લજવશે? નાટ્ય-
કાર કહે, ઋષભદેવનું. રાજા કહે, તો તો બહુ સારું.
નટો પોતાના પાઠ અદ્ભૂત અભિનયથી લજવવા લાગ્યા.
સભા તાબુબ થઈ ગઈ. એમ કરતાં ભરત આહુબલીનો
પાઠ આવ્યો. એ પ્રસંગે એક નટે લક્ષકરને શૂર અડાવવા
વીરરસનું વર્ણન કરવા માંડ્યું. વર્ણનના રસમાં જોનાર
બધા ભાન ભૂલી ગયા. ને ‘મારો મારો’ નો અવાજ થતાં
બધા પોતપોતાની તલવારો ખેંચી ઉભા થઈ ગયા.

‘આમોશ રાજા! આતો નાટક છે? નટોએ
પોતાનો વેશ બદલી બીજે વેશ ધારણ કરતાં કહ્યું. ‘કોણ
નન્નસૂરિજી! અને ગોવિંદાચાર્ય!’ આમરાજા એકદમ
બોલી ઉઠ્યો. તમારે આમ કરવાનું શું પ્રયોજન?
નન્નસૂરિજી કહે, કદી નહિ અનુભવેલા વિષયમાં
પણ અમારા જ્ઞાનને બળે કરી કેવો રસ જમાવી
શકીએ છીએ તે બતાવવા. યુદ્ધમાં નહિ જવા છતાં જો
યુદ્ધનું આવું વર્ણન કરા શક્યા તો શ્રંગાર રસનો અનુ-
ભવ નહિ કરવા છતાં એવું વર્ણન કરી શકીએ કે નહિ?

રાબને મોઢેરાનો બનાવ યાદ આવ્યો, ને બંને આચાર્યોના ચરણમાં ઝુકી પડ્યો.

: ૭ :

આમરાબની પાછલી અવસ્થામાં સૂરિજીએ ગિરનારનો મહિમા કહી તેની યાત્રા કરવાની સલાહ આપી. આમરાબજીએ એ સાંભળી પ્રતિજ્ઞા કરી કે નેમનાથના દર્શન કરીનેજ આહાર લઇશ. બધાએ સમજાવ્યો કે આવી આકરો પ્રતિજ્ઞા ન કરો. ગિરનારજી બહુ દૂર છે. છતાં એણે પ્રતિજ્ઞા ગ્રહણ કરી. મહાનસંઘ કાઢી સૂરિજી સાથે આમરાબ ગિરનાર તરફ આવ્યો. જ્યારે તે ખંભાત આગળ આવ્યો ત્યારે તેનાથી લુખે ન રહેવાયું. તે ખુબ આકુળ વ્યાકુળ થયો. પ્રાણ જવાની તૈયારી થઈ પણ રાબ પ્રતિજ્ઞા ચૂક્યો નહિ. એ વખતે સૂરિજીએ મંત્ર શક્તિથી અંબિકા દેવીનું આરાધન કર્યું ને અંબિકાદેવીએ ગિરનાર પરથી જિનબિંબ લાવી દર્શન કરાવ્યાં.

રાબજીએ તે પછી અજપાણી ગ્રહણ કર્યાં. ત્યાં આવી શત્રુજયની યાત્રા કરી ને પછા ગિરનાર આવ્યા. એ વખતે દિગમ્બરોએ ગિરનાનું તીર્થ કબજે કર્યું હતું. તેમણે કહ્યું: આ તીર્થ તો મૂળથી અમારું છે માટે તમને ચડવા નહિ દઇએ. અગિયાર રાબજી પોતાનું લશ્કર લઈ એ વખતે યાત્રા કરવા આવ્યા હતા. આમરાબને આવી મતાંધતા જોઈ બહુ લાગી આવ્યું ને લડવાને તૈયાર થયો. સૂરજી કહે, જ્યાં સુધી શાંતિથી તેનો નિકાલ થાય ત્યાં સુધી લડવાની જરૂર નથી. તેમણે દિગમ્બરો-માંથી ડાહ્યા ડાહ્યા પડિતોને બોલાવ્યા ને આપણે એ બાબતને આપણી શક્તિથી નિર્ણય કરીએ એમ આમંત્રણ

આપ્યું. પેલા કબુલ થયા. સૂરજીએ કહ્યું: જો નેમિનાથના ત્રણ કલ્યાણકવાળી ગાથા આ તમારા દિગમ્બર સંઘની કન્યાઓ લાણે તો તીર્થ તમારું ને જો અમારા સંઘની કન્યાઓ લાણે તો અમારું. એ પ્રમાણે કન્યાઓ આગળ ગાથા બોલાવતાં દિગમ્બરની કન્યાઓ બોલી ન શકી. જ્યારે શ્વેતાંમ્બર સંઘની કન્યાઓ નીચેની ગાથા બોલી ગઈ.

“ઉન્નિજતં સેલ સિહરે, દિખ્ખાનાણું નિસીહિયા જસ્સ,
તં ધમ્મ ચક્કવઠ્ઠિં, અરિક્ક નેમિં નમં સામિ”
ત્યારથી એ ગાથા સિદ્ધાણું બુદ્ધાણુંમાં દાખલ થઈ છે.

: ૮ :

આમરાજાનું શાંતિથી મરણ થયું. તેને પુત્ર હુંદુક ગાદીએ આવ્યો. તેણે સૂરિજી પર ખુબ શ્રદ્ધા રાખતો ને તેમની ભક્તિ કરતો. જેમ ચંદ્રમાના બધા ગુણમાં પણ એક કલંક છે તેમ એ હુંદુક રાજામાં હતું. તેણે એક કંટિકા નામની વેશ્યાને મોટી પટરાણી બનાવી હતી. મુખ્યત્વે તે તેનીજ સલાહ પ્રમાણે વર્તતો.

એક વખત તેણે પોતાના પુત્ર ભોજના જોશ જોવડાવ્યા તેમાં ભોજ પિતાને મારી ગાદીએ બેસે એવું પરિણામ બાણ્યું. રાજા આથી ખુબ ખેદ પામ્યો. ભોજની માતાએ એ વાત બાણતાં તેને તેના મોસાળ પાટલીપુત્ર મોકલી દીધો.

રાજા પેલી વેશ્યા રાણીની સલાહથી તેને મારવા તૈયાર થયો પણ કુંવર હાથ આવ્યો નહિ.

કેટલાક વખતે વેશ્યારાણીએ ફરીયાદ આપી કે શત્રુ તો મોટો થતો જાય છે ને તમે તો બધું ભૂલી ગયા. આથી રાજાએ કુંવરને તેડવા દૂત મોકલ્યો. તેણે આલા-

કીથી ઘણી વાતો કહી પણ મામાએ કુંવરને મોકલ્યો નહિ. હુંદકરાજ પાટલીપુત્ર જોડે લડવાની હામ ભીડી શકે એમ ન હતો. તેથી તેણે સૂરજીને કહ્યું: તમે કોઈપણ ઉપાયે ભોજને તેડી લાવો. સૂરિજીને આ જરાએ ગમ્યું નહિ પણ તેમણે ત્યાંથી પાટલીપુત્ર લણી વિહાર કર્યો. જ્યારે અર્ધે માર્ગે આવ્યા ત્યારે સૂરિજીએ નિર્ણય કર્યો: જો ભોજને તેડી લાવીશ તો હુંદકરાજ તેને મારી નાંખશે. નહિ લઈ જઉં તો રાજા કોપ કરી મને હણશે. હવે તો જીવનના આરે ઉભો છું તો શા માટે આ કશી બાબતમાં પડું? એથી તેમણે ત્યાંજ અણુશણુ કર્યું ને બધા જીવોને ખમાવી ધ્યાન ધર્યું. નિર્મળ ધ્યાન ધરતાં ધરતાં તેમણે કાળ કર્યો.

એમના સ્વર્ગગમનના સમાચાર સાંભળી સઘળે શોક છવાઈ રહ્યો.

પાછળથી ભોજરાજે ચડાઈ કરી હુંદકને મારી ગાદી લીધી.

આવા પ્રતાપી આત્માઓની ખોટનું મુલ્ય કોણ આંકી શકે તેમ છે?

અપ્પલટ્ટીસૂરિના જીવનની મુખ્ય તિથિઓ નીચે પ્રમાણે છે:

જન્મ : વિક્રમ સંવત ૮૦૦, ભાદરવા સુદ ૩ ને રવિવાર.

દીક્ષા : આઠ વર્ષની ઉમ્મરે.

આચાર્યપદ : અગિયાર વર્ષની ઉમ્મરે.

સ્વર્ગવાસ : ૬૫ વર્ષની ઉમ્મરે. વિ. સં. ૮૯૫ ના ભાદરવા સુદ ૮.

નમસ્કાર હો. એ મહાન સૂરિવરને.

:: આ બ ગ્રં થા વ બી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અર્જુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાઘુલ	૨ ચક્રવર્તી સનત્ કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી જોતમ- સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દૃઢપ્રહારી	૬ મહારાગ્ન શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો- વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાયીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નય દમયંતી
૧૧ જંતુસ્વામી	૧૧ મયલુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કડિયારો	૧૩ ધન્ય અહિંસા
૧૪ મહારાગ્ન કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેયલકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિધેણુ	૧૬ સાચો શણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્ત્રુલિભદ્ર	૧૭ મુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાગ્ન સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવણે	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આ- પનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજાં પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૬

શ્રી હીરવિજયસૂરિ

: લેખક :

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય, અમદાવાદ ::

બાળઅંથાવળી ત્રીજી શ્રેણી ૬.

શ્રી હીરવિજયસૂરિ

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી ∴ સંવત ૧૯૮૭
મુદ્રણ સવા આનો.

પ્રે કા શ ક:-

ધીરજલાલ ટાકરશી સાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર : હવેલીની પોળ,
: અ મ દા વા દ. :

મુ દ્રે ક:-

મૂળચંદલાલ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

શ્રી હીરવિજય સૂરિ.

આજનું પાલણુપુર જુના વખતમાં પ્રહ્લાદનપુર કહેવાતું કારણ કે તેને વસાવનાર પરમાર ધારાવર્ષનો પુત્ર પ્રહ્લાદનદેવ હતો.

જગચંદ્રસૂરિના સમયે જૈનોનું ત્યાં એટલું પૂર હતું કે પ્રહ્લાદનપાર્શ્વનાથના મંદિરમાં મૂકાયેલી સોપારીઓ સોળ મણ થતી ને ચોખા તો એક મુઠો થતા. જૈન સમાજને આ નગરે બે અમૂલ્ય રત્નોની ભેટ આપી છે—એક મહાન પ્રભાવક સોમસુંદરસૂરિ ને બીજા શ્રીહીરવિજયજી.

આ વાતમાં શ્રીહીરવિજયજીનું જીવનચરિત્ર જોઈએ. વિક્રમની સોળમી સદીમાં આ નગરમાં કુરાશાહ નામે એક ધર્મપ્રેમી ઓશવાળ હતો. તેમને નાથી નામે અતિ ગુણીયલ પત્ની હતી. તેમને સંઘજી, સૂરજી ને શ્રીપાળ નામના ત્રણ પુત્રો હતા. રંભા, રાણી ને વિમળા નામે ત્રણ પુત્રીઓ હતી. એક વખત નાથીબાઈ સુખે શૈયામાં પોઢ્યાં હતાં ત્યારે સિંહનું સ્વપ્ન આવ્યું ને ગર્ભ રહ્યો. પૂરા દિવસે પ્રસવ થયો ત્યારે દેવબાળ જેવો પુત્ર અવતર્યો. સં. ૧૫૮૩ ના માગસર સુદ ૬ નો એ દિવસ હતો. અંધારામાં જેમ હીરો પ્રકાશે તેમ ઘર આખામાં તેનો પ્રકાશ પડ્યો. આથી માતપિતાએ એમનું નામ હીરજી રાખ્યું. સહુથી એ નાનો એટલે માતાપિતાને લાડકવાયો થયો અને ભાઈ બહેનોનું હેત પણ તેનાપર ઉભરાવા લાગ્યું. આમ કરતાં હીરજી પાંચ વર્ષનો થયો.

ભણતર લવના જીવતર નકામું એ માળાપ સારી રીતે સમજતા હતા એટલે તેને નિશાળે મૂક્યો અને ધાર્મિક ભણાવવા ત્યાગી મુનિરાજ આગળ મોકલવા લાગ્યા.

એક વખત હીરજીએ પોતાના પિતાને પૂછ્યું: પિતાજી ! આપણા કુળમાંથી કોઈ સાધુ થયું છે ?

“ ના બેટા ! તને એવો સવાલ ક્યાંથી થયો ? ” કુંરાશાહે જરા આતુરતાથી પૂછ્યું. “ પિતાજી ! જે કુળમાંથી એક પણ સાધુ નથી થયો તે કુળ શા કામનું ? કોઈકે સાધુ થઈને એને દીપાવવું જોઈએ.”

પિતાના મનમાં ઉંડે ઉંડે વિચાર આવ્યો: જરૂર આ છોકરો કોઈક દિવસ સાધુ થશે.

બાર વર્ષની ઉંમરમાં તો હીરજી ખુબ ભણ્યો ગણ્યો ને પોતાની ઉંમરના બાળકોમાં જુદોજ તરી આવ્યો. એવામાં કુંરાશાહ તથા નાથીબાઈ મરણ પામ્યાં. હીરજી તથા ભાઈબહેનોને શોક થયો, પણ શોક કર્યે શું વળે ? સમજી થઈને સહુએ મનને કાળુમાં રાખ્યું.

બહેનનાં વહાલ અનેરાં હોય છે. પાટણથી રાણી તથા વિમળા બહેન આવ્યાં હતાં તેમણે કહ્યું: ભાઈ ! હવે આ ઘરમાં રહું શે જશે ? માટે પાટણ ચાલ. અમારી સાથે રહેજે ને મઝા કરજે. બહેનના હેતને વશ થઈ હીરજી પાટણ ગયો. હીરજીને ધર્મના સંસ્કારો ઉંડા હતા, એથી તેને સાડ્ સાડ્ વાંચવાનું ને મુનિમહારાજના વ્યાખ્યાન સાંભળવાનું બહુ ગમતું. બીજાની જેમ નકામી વાતોમાં કે ટેલ-ટપ્પામાં તે વખત ગુમાવતો નહિ. તે હંમેશાં પ્રભાતમાં વહેલો ઉઠી નવકાર મંત્ર ભણી, નાહીને સેવાપૂજા કરતો

ને પછી વ્યાખ્યાન સાંભળવા ઉપાશ્રયે જતો. એ અર-
સામાં શ્રીવિજયદાનસૂરિ ઉપદેશ આપતા હતા. ધીમેધીમે
એ ઉપદેશની હીરણ્ણને સચોટ અસર થઈ ને તેણે સંસાર
વ્યહારમાં પડવા કરતાં દીક્ષા લઈ આત્માનું કલ્યાણ
કરવાનું નક્કી કર્યું.

એક દિવસ તેણે કહ્યું: “વિમળા બહેન! મને
સંસારમાં ગોઠતું નથી માટે દીક્ષા લેવી છે. વિમળા
સમજી ને શાણી હતી. તેને વિચાર થઈ પડ્યો, ભાઈ
જેવા ભાઈને એકદમ દીક્ષા લેવાની કેમ રજા અપાય?
ત્યારે પરમ પવિત્ર દીક્ષા લેવાની ના પણ કેમ પડાય?
આ તો સુડી વચ્ચે સોપારી થઈ એટલે તેણે જવાબ જ
ન આપ્યો. હીરણ્ણ વિચારમાં પડ્યો: બહેન જવાબ કેમ
નથી આપતાં. થોડા દિવસ પછી તેને સમજાયું કે એણે
ના નથી પાડી એટલે હાજ સમજવી. એથી ૧૫૯૬ ની
સાલમાં કારતક વદ ૨ ને દિવસે વિજયદાનસૂરિ આગળ
દીક્ષા લીધી. એમનું નામ પાડવામાં આવ્યું હીરહર્ષ.

૩

હીરહર્ષ મુનિને થયું કે હવે તો ખુબ શાસ્ત્રનો
અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સાધુ થઈને બરાબર જ્ઞાન ન
મેળવીએ તો શું કામનું? આથી તેમણે ખુબ અંતથી
શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો. પછી વિચાર આવ્યો આ બધા
શાસ્ત્ર ભણ્યો પણ ન્યાયશાસ્ત્ર જોઈએ તેવું નથી ભણ્યો.
માટે લાવો કોઈ એના ઠેકાણે જઈને અભ્યાસ કરું કે
એમાં પણ પારંગત થાઉં.

એ વખતે દક્ષિણ દેશમાં દોલતાબાદ ચાને દેવગિ-

રિમાં મોટા મોટા ન્યાયશાસ્ત્રના જાણકાર પંડિતો પડ્યા હતા. હીરહર્ષમુનિ ધર્મસાગરજી અને રાજવિમળ નામના બે સાધુઓ સાથે ત્યાં ગયા ને ન્યાયશાસ્ત્રનો ખુબ સારો અભ્યાસ કર્યો.

૪

જ્ઞાની ન હોય માની એ પ્રમાણે હીરહર્ષ મુનિ પણ જેમ જેમ જ્ઞાન પામ્યા તેમ તેમ વધારે વિનયી ને વધારે નમ્ર થયા. ગુરુએ દેખ્યું કે આ શિષ્ય બરાબર પંડિત કહેવાને યોગ્ય છે એટલે પહેલાં એમને પંડિતપદ આપ્યું ને પછી ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું. એ પદવી એમણે શોભાવી એટલે ૧૬૧૦ ના પોષ સુદ ૫ ને દીવસે શીરોહીમાં મોટો ઉત્સવ કરી તેમને આચાર્ય બનાવ્યા. હવે તેઓ હીર-વિજયસૂરિના નામથી પ્રખ્યાત થયા.

શિરોહીથી વિહાર કરતા તેઓ પાટણ આવ્યા, ત્યારે ભારે પાટમહોત્સવ થયો ને તેમને પદ્મધર બનાવ્યા. આ પ્રસંગ પછી થોડા વખતમાં ગુરુજીનો સ્વર્ગવાસ થયો એટલે સંઘ આખાની જોખમદારી એમના માથે આવી પડી. તેઓ શાંત ને ગંભીર ચિત્તથી એ જોખમદારી એમના માથે ઉઠાવી જુદા જુદા ગામમાં ફરવા લાગ્યા ને સચોટ ઉપદેશ આપી માણસોનું અજ્ઞાન દૂર કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં જે કોઈ આ વખતે સંકટો આવ્યાં તે સહી લીધાં. ગુજરાતમાં મુસલમાની રાજ્ય હતું ને દિલ્હીથી નિમાયેલા સુબા રાજ્ય કરતા હતા. એ સુબાઓ કાનના કાચા હોવાથી ધણા સારા માણસોને પણ સહન કરવું પડતું હતું. જે કોઈ માણસ

સુખાના કાન લંભેરી શકે તે ધાર્યું કરાવી શકતો.

એક વખત સૂરિજી અમદાવાદ આવ્યા. ત્યાં કોઈએ જઈને સુખા શિહાબખાનને કહ્યું: પરવરદિગાર! આ હીરવિજયસૂરિએ વરસાદને રોકી રાખ્યો છે એટલે વરસાદ પડતો નથી- “હું એસા? જાવ ઉસકો ખુલાવ” સુખાએ હુકમ કર્યો.

હીરવિજયસૂરિને સલામાં હાજર કર્યા. સુખો કહે, મહારાજ! આજકાલ વરસાદ કેમ પડતો નથી? શું આપે બાંધી લીધો છે? સૂરિજી કહે, અમે શા માટે બાંધી લઈએ? વરસાદ નહિ આવવાથી લોકો દુઃખી થાય ને લોકો દુઃખી થાય તો અમને પણ ક્યાંથી શાંતિ મળે? ‘એસા’? સુખો વિચારમાં પડ્યો. એવામાં શહેરના પ્રસિદ્ધ શેઠ કુંવરજી આવ્યા. તેમણે કહ્યું: મહારાજ! એતો ફકીર છે. બહુ ખાનદાન ને સારી રીતભાત વાળા છે વગેરે. સુખાએ આથી તેમને છોડી મૂક્યા. સૂરિજી ઉપાશ્રયે આવ્યા એટલે લોકોને ખુબ આનંદ થયો. એ આનંદ બતાવવા ખુબ દાન કરવામાં આવ્યું. એમાં એક તુરકી સિપાઈને કુંવરજી શેઠ જોડે જામી ગઈ. એણે વિચાર કર્યો કે આનું વેર વાળવું. એથી થોડા દિવસ બાદ તેણે કોટવાળના કાન લંભેર્યા ને તેણે જઈ ખાનને કહ્યું: સાહેબ એ હીરવિજય તો એસા હૈ તેસા હૈ. ખાન કહે, પકડી લાવો એને.

શું ન્યાય! શું બુદ્ધિ! એક લંભેરણી માત્રથી આવા મહાપુરુષને પકડવાનો હુકમ આપ્યો. જેવા ખાન એવા સિપાઈઓ. એ લાંબી દાઢીવાળા સિપાઈઓ દોડ્યા

ને ઝવેરી વાડમાંથી શ્રી હીરવિજયજીસૂરિને પકડયા. આ વખતે પાસેના માણસો પણ થરથરવા લાગ્યા. એમાં બે બહાદુર નીકળ્યાઃ એક રાઘવ ગંધર્વ ને બીજા સોમ સાગર. એમણે બરાબર એ સિપાઈઓનો સામનો કર્યો ને હીરવિજયજીને છોડાવ્યા. હીરવિજયજી અહીંથી ઉઘાડા શરીરે એક સહીસલામત સ્થળમાં આશ્રય ગયા.

સિપાઈઓ પાછા ફર્યા ને ખૂબ પાડતા પાડતા પાછા આવ્યા. હીરજી નારી ગયો—અમને મુઝ્કીએ મુઝ્કીએ માર્યા. ખાન આ સાંભળી રાતો પીળો થયો. વધારે સિપાઈઓને મોકલી કહ્યુંઃ જાવ જ્યાં હોય ત્યાંથી હીરવિજયને પકડી લાવો. શહેરમાં આ વાતની ખબર પડતાં ફટોફટ પોળોના દરવાજા બંધ થયા ને શોરબકોર મચી રહ્યો. સિપાઈઓએ સૂરિજીને શોધવામાં કચાશ રાખી નહીં છતાં પણ તેમાં ફાળ્યા નહિ. બીજા બે ભજતા જ સાધુઓને પકડીને મારવા માંડ્યા. પણ પછી એમને ખબર પડી કે આતો ધર્મસાગર ને શ્રુતસાગર નામના બીજાજ સાધુઓ છે. આ બધી ધમાલ પતી ગયા પછીજ હીરવિજયજી શાંતિથી વિહાર કરી શક્યા. આવી આવી મુશ્કેલીઓ તેમને ત્રણ ચાર વખત સહન કરવી પડી છે. તેઓ નિરંતર કાંઈ ને કાંઈ તપ કરતા હતા ને સંયમનું બરાબર આ-રાધન કરતા હતા.

૫

હિંદુસ્તાનના બધા બાદશાહોમાં અકબરે નામ કાઢ્યું છે. એ પ્રતાપી ને બળવાન હતો. એ મહા ચતુર ને મુસદ્દી હતો. વળી જુદા જુદા ધર્મની વાતો સાંભળવાનો

તો તેને ભારે શોખ હતો. એણે ક્ષેત્રપુર સિકીમાં એક એકઢંડીઓ મહેલ બાંધ્યો હતો અને ત્યાં બધા ધર્મના માણસોને બોલાવી જુદી જુદી બાબતો પર ચર્ચા કરાવતો હતો.

એક વખત તે પોતાના મહેલમાં બેસી નગરચર્ચા જોઈ રહ્યો હતો તે વખતે એક વરઘોડો જતો જોયો. તરતજ પાસે ઉભેલા નોકરને પૂછ્યું: આ ધામધૂમ શેની છે? તેણે કહ્યું: જહાંપનાહ! ચાંપા નામની એક શ્રાવિકાએ છ માસના ઉપવાસ કર્યા છે. એ ઉપવાસ એવા છે કે જરૂર પડે ત્યારે ફક્ત દિવસે જ ગરમ પાણી પી શકાય. બીજી કોઈ વસ્તુ મોંમાં નાંખાય નહિ. એના ઉત્સવ નિમિત્તે આ વરઘોડો નીકળ્યો છે. “છ મહિનાના ઉપવાસ? કયા બાત હૈ!” અકબરને આ વાત સાંભળી નવાઈ લાગી, કારણકે તે જાણતો હતો કે એક મહિનાના રોજ કરવામાં રાત્રે પેટ ભરીને ખાવાની છૂટ છે છતાં કેવું આકર્ષ લાગે છે! આ તે સાચું કેમ હોઈ શકે? તેના મનમાં શંકા થઈ અને એ વાતની ખાતરી કરવા બે માણસોને ચાંપાને ત્યાં મોકલ્યા. તેમણે આવીને પૂછ્યું બહેન! તમે આટલા બધા દિવસો સુધી ભુખ્યાં કેમ રહી શકો છો? અમે તો એક દિવસમાં ઘુલુ ઉઠીએ છીએ. તેણે કહ્યું: વીરા! તમારી વાત સાચી છે. આટલા ઉપવાસ કરવા એ ખુબ મુશ્કેલ છે પણ હું તો મારા ગુરુ હીરવિજયજીના પ્રતાપથી સુખે કરી શકું છું. એમણે આવીને બાદશાહને વાત કરી. બાદશાહને થયું કે શું આવો મહાપુરુષ પણ અત્યારે છે? એ વાતની ખાતરી કરવા તેમણે ગુજરાતમાં

ખુબ રહેલા એક સુખાને બોલાવીને પૂછ્યું કે તમે હીરવિજયજીને બાણો છો? તેણે કહ્યું: હા હજુર! એતો મોટા ફીર છે. કોઈ જાતના ગાડી ઘોડા વાપરતા નથી. હંમેશાં પગેજ ચાલતા ગામેગામ ફરે છે. પાસે ધન રાખતા નથી. ચોરતથી ખુબ દૂર રહે છે ને ઇશ્વરની બંદગી કરી પાક જીવન ગૂજારે છે. બાદશાહને આ વાતથી હીરવિજયજી માટે ખુબ માન ઉત્પન્ન થયું. થોડા દિવસ બાદ બીજે એક વરઘોડો ઝડપામાં બેઠા બેઠા જોયો ને ઢોડરમલ બેઠા હતા તેને હકીકત પૂછી. ઢોડરમલે કહ્યું: સરકાર! જે બાઈએ તપ કર્યું હતું તે આજે પુરું થયું છે. એની ખુશાલીમાં આ વરઘોડો ચડાવ્યો છે. “તો શું બાઈ પણ એમાં હાજર છે?” બાદશાહે ઉત્સુકતાથી પૂછ્યું. “જી હજુર! એ પણ વસ્ત્રાલંકારથી સજ્જ થઈને પાલખીમાં બેઠેલી છે.” આ વાતો ચાલે છે ત્યાં વરઘોડો પાસે આવ્યો એટલે બાદશાહે ખાનદાન માણસોને મોકલી ચાંપાબાઈને મહેલમાં આવવાની વિનંતિ કરી. એ આવી એટલે બાદશાહે પૂછ્યું: તમે કેટલા ઉપવાસ કર્યા? અને કેવી રીતે કર્યા?

ચાંપા—મહારાજ! મેં છ મહિનાના ઉપવાસ કર્યા છે જેમાં કોઈ પણ અનાજ ફળફળાદિ લીધા નથી. ફક્ત જરૂર લાગી ત્યારે દિવસના ભાગમાં ગરમ પાણી પીધું છે. એ તપ આજે પૂરું થાય છે.

બાદશાહ—પણ આટલા બધા ઉપવાસ કેવી રીતે કરી શક્યા?

ચાંપાએ કહ્યું—મારા ગુરુ શ્રી હીરવિજયજીના પ્રતાપથી. બાદશાહ—એ હાલ ક્યાં વિરાજે છે?

આંખા—ગુજરાતના ગાંધાર નગરમાં. બાદશાહે આ વાત સાંભળી તો હતી પણ હવે તો તેને પૂરેપૂરી ખાતરી થઈ. ગમે તેવી વાત સાંભળી હોય પણ નજરે લેવાથી જુદી અસર થાય છે.

અકબરને થયું કે અત્યારેજ હીરવિજયજીસૂરિના દર્શન કરું પણ એતો કેવી રીતે બને ? એણે પોતાના બે ઝડપથી ચાલનાર દૂતો તૈયાર કર્યા ને તેમને ગુજરાતના સુબા ઉપર એક ફરમાન આપ્યું:—

“હાથી, ઘોડા, પાલખી ને બીજી સામગ્રી સાથે ધામધૂમ પુર્વક શ્રી હીરવિજયજીસૂરિને અહીં મોકલો.”

આગ્રાના શ્રાવકોએ પણ એક પત્ર રાજદૂતોને આપ્યો.

૬

લાંબી લાંબી ખેપો કરી ઝડપથી દૂતો અમદાવાદ આવ્યા ને સુબાને ફરમાન પહોંચાડ્યું. એણે અમદાવાદના મોટા મોટા જૈન શ્રીમંતોને એકત્ર કર્યા ને ફરમાન વાંચી સંભળાવ્યું તથા આગ્રાના શ્રાવકોનો પત્ર આપ્યો. પછી તેણે કહ્યું: બાદશાહ પોતે આમંત્રણ કરે છે તો તમે હીરવિજયસૂરિને જવાની વિનંતિ કરો. આવું માન હજી સુધી કોઈને મળ્યું નથી. ત્યાં જવાથી તમારા ધર્મનું ગૌરવ વધશે, અને તમને રસ્તામાં કાંઈ અડચણ નહિ પડે એની ખાતરી રાખજો. મને ખુદ હજીરનો હુકમ છે કે તેમને હાથી, ઘોડા, પાલખી કે જે કાંઈ જોઈએ તે આપવા.

જૈન શ્રીમંતોએ કહ્યું: સૂરિજી હાલ ગાંધાર છે માટે અમે ત્યાં જઈશું ને તેમને વિનંતિ કરીને અહીં લાવીશું.

ગાંધાર નગરી શ્રી હીરવિજયજીના જ્ઞાન તથા ચારિત્રી મુગ્ધ થઈ ગઈ છે. તેમનો લાલ લેવાય તેટલો લે છે. વ્યાખ્યાન ચાલો રહ્યું હતું એવામાં અમદાવાદ તથા ખંભાતના આગેવાન શ્રાવકો આવી પહોંચ્યા. તેમણે બધા સાધુઓને વંદન કર્યું ને વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેઠા. સૂરિજી એ બધાને જોઈ આનંદ પામ્યા પશુ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા: એકાએક આ બધા કેમ આવ્યા હશે ?

બપોરે જમીને બધા એકાંતમાં એકઠા થયા ત્યારે બબર પડી કે બાદશાહે તેમને ફતેહપુર સિકી તેડાવ્યા છે.

સહુ વિચારમાં પડ્યા: આ શું ? અકબર બાદશાહ એકાએક કેમ બોલાવતો હશે ? કોઈ કહે બાદશાહને ધર્મ સાંભળવો હશે ને દર્શન કરવા હશે તો જાતે આવશે. ગુરુ મહારાજને ત્યાં મોકલાય નહિ. કોઈ કહે, અરે એ તો મહામુસદ્દી છે. એ મ્હેન્તના વચનમાં કેમ વિશ્વાસ રખાય ? કોઈએ આગળ વધીને કહ્યું કે એ તો રાક્ષસનો અવતાર છે. એને માણસને મારી નાખતાં શી વાર ? કોઈ કહે, એમ તો હોય ? એ ગમે તેવો છે પણ ગુણનો પૂજક છે. કોઈમાં કાંઈ પણ ગુણ જુએ તો પ્રીદા પ્રીદા થઈ જાય. માટે ગુરુ મહારાજે જરૂર જવું. કોઈ કહે, એને સોળસો તો રાણીઓ છે. બિચારો એમાંથી નવરો પડશે ત્યારેજ મહારાજને મળશે ને ! એક જણ કહે તો પછી જવાની જરૂર જ શી છે ? કેટલાક વધારે સમજી હતા તેમણે કહ્યું: ત્યાં જવાથી જરૂર આપણા શાસનનો પ્રભાવ વધશે. એવી શંકાઓ કરવાની જરૂર નથી. સૂરિ-

જીએ આ બધી વાતો સાંભળી એક ટુંકું પણ સચોટ વ્યાખ્યાન આપ્યું ને પોતાનો અકબર પાસે જવાનો નિર્ણય જાહેર કર્યો. શુભ દિવસે સૂરિજીએ પ્રયાણ કર્યું એ વખતે નગરજનોનાં ટોળેટોળાં વિદાય દેવાને આવ્યાં ને તેમની આંખમાંથી આંસુ પડવા લાગ્યાં. આટલે દૂર સૂરિજી જાય છે તેમના દર્શન ફરી ક્યારે થશે એજ વિચાર સહુને આવતો હતો.

સૂરિજી અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે સુખાએ તેમને ઓળખ્યા ને પોતે એક વખત સતાવ્યા હતા તેનો ખુબ પસ્તાવો થયો. પછી તેમની આગળ હીરા, માણેક, મોતી વગેરે ધર્યાં પણ સૂરિજીએ તે લેવાની ના પાડી.

થોડા દિવસ અમદાવાદ રહી તેઓ પાટણ ગયા જ્યાં કેટલાક મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા કરી. અહીંથી વિમળ-હર્ષ નામના સાધુ ૩૫ સાધુ સાથે આગળ વિહાર કરવા લાગ્યા.

હીરવિજયજીસૂરીશ્વર અનેક માણસોને પ્રતિબોધ આપતા ને રસ્તામાં આવતા તીર્થોની યાત્રા કરતાં આણુ, રાણકપુર, મેડતા, વગેરે સ્થળે જઈને સાંગાનેર પહોંચ્યા, ત્યારે વિમળહર્ષ વિહાર કરતાં કૃત્તેહપુર સિકી પહોંચી ગયા. આગળ જવામાં તેમનો હેતુ એ હતો કે બાદશાહ કેવો છે તે જોવું. કદાચ આપણું અપમાન થાય તો કાંઈ નહિ પણ ગુરુજીનું અપમાન તો ન જ થવું જોઈએ. તેઓ ગયા કે તરત થાનસિંધ, માનુકદ્યાણ, અમીપાળ વગેરે જૈન આગેવાનોને કહ્યું : ચાલો આપણે બાદશાહને મળીએ. આથી તેઓ જરા ખચકાયા ને કહ્યું : બાદશાહ વિચિત્ર પ્રકૃતિનો માણસ છે. આમ

એકાએક મળવું ઠીક નથી. આપણે અબુલફઝલને વાત કરીએ. અબુલફઝલ એ બાદશાહનો માનીતો પંડિત હતો. તેણે કહ્યું: એ તો બહુ ખુશીની વાત. ચાલો, તેમને બાદશાહ પાસે લઈ જઈએ. વિમળ-હર્ષ તથા બીજા ત્રણ સાધુઓ ને અબુલફઝલ બાદશાહ પાસે લઈ ગયો અને બોલ્યો: “નામદાર ! આ મહાત્માઓ હીરવિજયસૂરિના ચેલાઓ છે જેઓને અહીં પધારવા માટે આપ નામદારે આમંત્રણ મોકલ્યું છે.” બાદશાહ એકદમ સિંહાસનેથી ઉઠીને બહાર આવ્યો. ઉપાધ્યાય-જીએ ધર્મલાલ રૂપ આશીર્વાદ આપ્યા. બાદશાહે કહ્યું: મને તે પરમ કૃપાળુ સૂરીશ્વરજીનાં ક્યારે દર્શન થશે ? ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું: હાલ તેઓ સાંગાનેર બિરાજે છે છે અને હવે જેમ બનશે તેમ તેઓ જલ્દી અહીં પધારશે. અકબર આ સાંભળી ખુબ રાજી થયો.

હીરવિજયસૂરિના આગમનની વાત સાંભળીને ફતેહપુર સિકીથી ઘણા શ્રાવકો સાંગાનેર સુધી સૂરિજીની સ્હામે ગયા.

સૂરિજી ત્યાંથી વિહાર કરી અભિરામાબાદ આવ્યા ને ત્યાંના સંઘમાં કલેશ હતો તે સમજાવટથી દૂર કર્યો.

પ્રભાતમાં સૂરીજીનું બાદશાહી ઠાઠથી સામૈયું થયું. સંકળ સંઘમાં આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો. સૂરિજી તરત બાદશાહને મળવા જવા તૈયાર થયા. પોતાની સાથેના ૬૭ સાધુમાંથી મહા વિદ્વાન ૧૩ સાધુઓને સાથે રાખ્યા. બાકીનાને ઉપાશ્રયે મોકલ્યા. અબુલફઝલ

ને ખબર કહેવડાવી કે હીરવિજયજી બાદશાહને મળવા આવે છે એટલે તેણે જઈ બાદશાહને સમાચાર પહોંચાડ્યા.

બાદશાહે કહ્યું: અહો! જેની હું લાંબા વખતથી ચાહના કરતો હતો તે આવી પહોંચ્યા? મને ખુબ આનંદ થાય છે. પણ હમણું હું ખાસ કામમાં હોવાથી મહેલમાં જઈ છું. ત્યાંથી આવું ત્યાં સુધી તમે એમની સેવાભક્તિ કરો.

સૂરિજીએ વિચાર્યું: કેવી વાત? પણ જે થાય તે સારાને માટે.

એકાએક બાદશાહને નહિ મળવાથી ફાયદો જ છે. એક વખત અકબરના બહાલા અબુલફઝલ પર છાપ પાડવા દે. તેઓએ અબુલફઝલ સાથે ખૂબ વખત વાતચીત કરી. અબુલફઝલ પણ સૂરિજીની વિદ્વતાભરી વાણીથી ખુશ થયો. ધર્મચર્યામાં લગભગ મધ્યાન્હ કાળ થઈ ગયો. સૂરિજી મહાતપસ્વી હતા. કાંઈને કાંઈ તપ તો કરતા-જ. તે મુજબ આજે આયંબિલ હતું.

ગોચરી માગી લાવી કોઈ શ્રાવકને ઘેર એકાંતમાં આહાર પાણી કરી તેઓ નિવૃત્ત થયા. બાદશાહ પણ ખાઈ પીને પરવાર્યો હતો એટલે ઉતાવળો ઉતાવળો સૂરિજીને મળવા દરબારમાં આવ્યો. સૂરિજી પોતાની મંડળી સાથે ત્યાંજ હાજર હતા. બાદશાહ એ સાધુ મંડળીને જોઈ એકદમ સિંહાસન છોડી પોતાના ત્રણ પુત્રો સાથે બહાર આવ્યો ને હાથ જોડી બોલ્યો :

“ મહારાજ ! આપે મહારા જેવા એક મુસલમાન ઉપર ઉપકાર કર્યો. ઘણે દૂરથી આપને આવવું પડ્યું માટે હું ક્ષમા ચાચું છું. બીજું આપને અમદાવાદના સુખાએ હાથી, ઘોડા કે રથ કંઈ ન આપ્યું ?

“ નહિ રાજન્ ! તેણે તો તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે બધું આપ્યું હતું પણ સાધુ ધર્મના નિયમ પ્રમાણે હું તે વસ્તુઓ સ્વીકારી શક્યો નહિ.

બાદશાહ સાધુના આ આચારથી દિગ્ભ્રમ બની ગયો. પછી પૂછ્યું : આપ જણાવશો આપના મુખ્ય તીર્થો કયા કયા છે ?

સૂરિજીએ કહ્યું : શત્રુંજય, ગિરનાર, આબુ, સમ્મેત શિખર, અષ્ટાપદ વગેરે. વળી થોડી થોડી માહીતિ પણ આપી.

પછી બાદશાહની ઇચ્છા સૂરિશ્વરજીની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવાની થઈ. તેથી એકાંત શુદ્ધ જગાએ જઈ ગુરુજીએ તેને ધર્મ સમજાવ્યો :

“ ઇશ્વર જન્મ, જરા અને મરણથી રહિત છે. રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ તેને નથી, તેમ રોગ, શોક અને ભયથી પણ રહિત હોઈતે અનંત સુખનો અનુભવ કરે છે.

“ જેઓ પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન કરે, લિક્ષાથી પોતાનો નિર્વાહ કરે, સમભાવરૂપસામાયિકમાં હંમેશાં સ્થિર રહે અને જેઓ ધર્મનો ઉપદેશ કરે તેઓ ગુરુ કહેવાય છે.

“ જેનાથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થાય-હૃદયની પવિત્રતા થાય અથવા વિષયથી નિવૃત્ત થવું-દૂર થવું તે જ ધર્મ છે.”

આ ઉપદેશે બાદશાહના મન ઉપર સચોટ અસર કરી. તેને લાગ્યું કે મહાત્મા ધર્મના ખરેખરા જાણકાર છે. પછી બાદશાહે પોતાના પુસ્તકોનો ભંડાર મંગાવ્યો અને તમામ પુસ્તકો સૂરિજીની આગળ મૂક્યાં.

એ પુસ્તકો ધર્મનાં હતાં ને ખુબ જુનાં હતાં.

સૂરિજી આથી ઘણું જ આશ્ચર્ય પામ્યા. મુસલમાન બાદશાહ વિધર્મી કહેવાય તે આટલું સાહિત્ય સાચવી રહ્યો છે ? બાદશાહ કહે, મહારાજ ! આ પુસ્તકો સ્વીકારો.

સૂરિજીએ કહ્યું કે અમારાથી જેટલા ઉઠાવાય તેટલા-જ પુસ્તકો અમે રાખીએ છીએ વધારે લઈને અમે શું કરીએ ? પુસ્તકોની જગ્યાએ અમારે જરૂર પડે છે ત્યારે અમને તે મળી રહે છે. આટલાં બધાં પુસ્તકો પોતાનાં કરીને રાખવામાં આવે તો મને કે મારા શિષ્યોને કોઈ વખત પણ માલિકીનો ભાવ આવી જાય. માટે એનાથી દૂર રહેવું જ સાફ. પણ બાદશાહે બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે એમના નામનો ભંડાર ખોલીને એમાં એ રાખવા માટે હા પાડી.

ચોમાસાના દિવસો નજદીક આવવા લાગ્યા. સાધુઓએ એ દરમિયાન કોઈપણ ઠેકાણે સ્થિર રહેવું જોઈએ. આથી સૂરીશ્વર હીરવિજયજીએ ત્યાં ચોમાસું કર્યું.

હવે ચોમાસામાં પર્યુષણના પવિત્ર દિવસો પાસે આવવા લાગ્યા. સંઘે વિચાર કર્યો કે સૂરીશ્વરજી અહીં ખિરાજે છે ને બાદશાહ તેમને સાફ માન આપે છે તો તેમના હાથે કરોડો જીવને અભયદાન અપાવાયે.

એટલે એમના તરફથી સંઘના કેટલાક આગેવાનો બાદ-
શાહ પાસે ગયા. બાદશાહે વિનયપૂર્વક હીરવિજયજીના
આનંદ સમાચાર પૂછ્યા અને કહ્યું: તેઓએ કંઈ મારા
લાયક કામકાજ કર્યાં છે ?

આગેવાનો બોલ્યા: પર્યુષણ પર્વ નજદીક આવે છે.
એ અમારા મહાન પર્વના દિવસો છે. તે દિવસોમાં કોઈ-
પણ માણસ કોઈપણ જાતની હિંસા ન કરે તેવું આપ
કરમાન કરો એમ સૂરિજીએ કહ્યું છે. બાદશાહે કહ્યું
જાવ કબુલ છે.

એક વખત અબુલફઝ અને સૂરીશ્વરજી જ્ઞાનની
વાતો કરતા હતા. તેવામાં બાદશાહ ત્યાં આવી ચઢ્યા.
એ વખતે અબુલફઝે સૂરિજીની વિદ્વતાના મુક્તકંઠે
વખાણ કર્યા.

હવે તો બાદશાહને સૂરીશ્વર ઉપર અથાગ શ્રદ્ધા
થઈ. એણે મનમાં વિચાર કર્યો કે સૂરિજી જે માગે
તે આપું. તેણે કહ્યું: “મહારાજ! આપ અમૂલ્ય
ઉપદેશ આપો છો એ ઉપકારનો બદલો અમારાથી કદી
પણ વાળી શકાય તેમ નથી. પણ મારા કલ્યાણને માટે
આપ મારા લાયક કંઈ કામ બતાવશો ? સૂરિજી તો
સાચા સાધુ હતા. કંચન, કામિની ને કીર્તિના ત્યાગી હતા.
એ બીજું શું માગે ? સર્વ જીવો સુખથી રહે એ એમની
ભાવના. એથી એ દયાના ભંડાર બોલ્યા: બધા પક્ષીઓને
પાંજરામાંથી છોડી મૂકો. આ ડાબર સરોવરમાંથી માછલાં
પકડવાની બંધી કરો ને કાયમને માટે પશુસણમાં હિંસા

બંધ થાય તેવું ફરમાન બહાર પાડો. ગુરુપ્રેમી બાદશાહે ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વ કર્ત્ય અને ગુરુપ્રેમ બતાવવા પર્યુષણના આઠ દિવસને બદલે બાર દિવસ હિંસા બંધ કરાવી. તેની સાથેજ પોતે એક વર્ષમાં છ માસ માંસ ખાવાનું છોડી દીધું.

બાદશાહે ફરમાન બહાર પાડ્યું. આ ફરમાનથી લોકોમાં અનેક પ્રકારની વાયકાઓ ચાલવા લાગી. સૂરિજીએ બાદશાહને આશ્ચર્ય બતાવ્યું અને તેથી તેમણે બાદશાહને પોતાના બનાવ્યા. પરંતુ આ વાયકાઓ સાચી નથી. એ તો જેને જે સમજાય તે બોલે. પણ ખરી વાત એ છે કે તેમનું ચારિત્ર 'ઘણું ઉંચું' હતું. અને જે છાપ ચારિત્રથી પડે તે કાંઈ લાંબા મોટા ભાષણો કર્યે કે ડાળ રાખ્યે થોડી પડે ?

એક દિવસ બાદશાહને સૂરિજીએ કહ્યું કે મનુષ્ય માત્રે સત્ય તરફ રૂચિ રાખવી જોઈએ. માણસ અજ્ઞાન અવસ્થામાં ભુંડા કામો કરી નાંખે છે, પરંતુ જ્યારે તેને સત્યનું ભાન થાય ત્યારે તો સાચો માર્ગ હાથમાં લેવો જ જોઈએ. પરંતુ જે છે તે ઠીક છે એમ માનીને બેસી ન રહેવું જોઈએ.

બાદશાહે કહ્યું: “ગુરુજી આપની વાત સાચી છે. મેં એક વર્ષમાં છ માસ માંસ ખાવું છોડી દીધું છે અને વળી જેમ બનશે તેમ માંસ ખાવું છોડી દઈશ. હું સત્ય કહું છું કે હવે મને માંસાહાર તરફ બહુ અરૂચિ થઈ છે.

એક વખત બાદશાહે પ્રસંગ લાવીને સૂરિજીને પૂછ્યું કે મહારાજ ! કેટલાક લોકો કહે છે કે હાથી મારી

નાંખે તો બહેતર પણ જૈન મંદિરમાં ન જવું એનો શો અર્થ ? સૂરિજીએ કહ્યું : દરેક માણસ પોતાનો જ ધર્મ ઉંચો ગણે છે. શુદ્ધ દૃષ્ટિએ બીજા ધર્મને તપાસતો નથી. આનું પરિણામ ઝેરવેરને મારામારી આવી છે. સૂરિજીની આ વાત સાંભળી પાસે બેઠેલા એક બ્રાહ્મણ પંડિતને પણ ખુબ અસર થઈ ને તે બોલ્યો : મહારાજનું કહેવું તદ્દન બરું છે. આવા સાચા મહાત્મા કેટલા હશે ? આમ અનેક વખત બાદશાહને મળી જુદી જુદી બાબતો સૂરિજીએ સચોટ રીતે સમજાવી.

એક વખત અવસર જોઈને બાદશાહે રાજસભામાં સૂરિજીને ‘જગદ્ગુરૂ’ની પદવી આપી અને એની ખુશાલીમાં ઘણા પક્ષીઓને બંધનથી મુક્ત કર્યાં. એ સિવાય હરિણ, રોઝ, સસલાં અને એવા બીજાં ઘણાં જાનવરોને પણ છોડી મૂક્યાં.

સૂરિજીએ અહીં રહ્યા ત્યાં સુધીમાં બાદશાહ સિવાય બીજા પણ ઘણા સુખીઓ પર પ્રભાવ પાડ્યો ને જૈનસમાજ તથા જીવ માત્રના હિતના ઘણા કામ કરાવ્યા. ગૂજરાતમાંથી જળયાવેરો દૂર કરાવ્યો. સિદ્ધાચલ, ગિરનાર, તારંગા, આબુ, કેસરીયાજી, રાજગૃહી ને સમ્મેતશિખરના ખડાડો એ જૈન શ્વેતામ્બરના છે એવું ફરમાન મેળવ્યું. સિદ્ધાચલમાં લેવાતું ‘મુંડકું’ પણ બંધ કરાવ્યું.

હવે ગૂજરાતમાં પધારવા માટે બહુ દબાણ આવતું હતું એટલે પોતાની પાછળ મહાવિદ્વાન શિષ્ય શાંતિચંદ્રજીને મૂકીને વિહાર કર્યો. રસ્તામાં તેઓ મેડતે પધાર્યા ત્યાં સૂરીશ્વરજીને ઓળખનાર ખાનખાના મળ્યો.

તેણે સૂરિજીનું સારું સન્માન કરી પૂછ્યું કે મહારાજ
ઈશ્વર રૂપી જીઅરૂપી.

સૂરિજી—ઈશ્વર અરૂપી છે.

ખાનખાના—જો અરૂપી છે તો એની મૂર્તિ શા
માટે કરાવવી ?

સૂરિજી—“મૂર્તિ એ ઈશ્વરનું સ્મરણ કરાવવામાં
કારણભૂત છે. મૂર્તિને જોવાથી તેની હાજરી નજર આગળ
દેખાય છે.

ખાનખાના—એ વાત સાચી પણ મૂર્તિની પૂજા
શા માટે કરવી જોઈએ ?

સૂરિજી—મૂર્તિની પૂજા જે લોક કરે છે તે મૂર્તિની
પૂજા નથી કરતા પરંતુ મૂર્તિદ્વારા ઈશ્વરની પૂજા કરે છે.

સૂરિજીના આ જવાબથી ખાનખાનાને ઘણીજ
પ્રસન્નતા થઈ.

હીરવિજયસૂરીશ્વર મહાન વિચક્ષણ, શાસનના પ્રેમી
અને જગતનું કલ્યાણ ઇચ્છનાર હતા. અને તેથીજ
તેઓ જેને દીક્ષા આપતા તેને પવિત્ર ઉદ્દેશથીજ
આપતા. તેઓ નિરુપૃહી અને સાચા ત્યાગી હતા. ધર્મના
સિદ્ધાંતો તેઓ સ્પષ્ટ સમજતા હતા અને તેમના ઉપ-
દેશથી સંજ્યાબંધ મનુષ્યો દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા હતા.
તેમને ન હતો શિષ્યોનો લોભ કે નહોતી માનની
અભિલાષા. માત્ર જગતના જીવોનું કલ્યાણ કેમ થાય
એજ ભાવના રમી રહી હતી.

સૂરિજીએ ઘણા લવ્યાત્માઓને દીક્ષા આપી ઉદ્ધાર

કર્યો હતો અને જૈન ધર્મના ઉપદેશક બનાવ્યા હતા. લગભગ બે હજાર સાધુઓના તે ઉપરી હતા જેમાંના કેટલાક મહાન કવિ, વ્યાખ્યાની, તાર્કિક, તપસ્વી, સ્વાધ્યાયીને ક્રિયાકાંડી હતા. એમના શિષ્યોએ પણ જૈન શાસનની સેવા કરવામાં ઘણો જ હિસ્સો આપ્યો છે. જૈનોની સંખ્યા એ વખતે લગભગ સાડાત્રણ કોડની હતી.

આ વખતે ભારતવર્ષમાંથી મુસલમાનોના ધર્મ-અનુનને દીધે અનેક જૈન મંદિરો નષ્ટ થઈ ગયા હતા ને દીર્ઘ દૃષ્ટિ આચાર્યોને એની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરાવવાની તોગજ નવા મંદિરો નિર્માણ કરાવવાની જરૂર જણાતી હતી. સૂરીશ્વરજી જેવા દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા આચાર્ય-શ્રીએ પોતાના ભકતો પાસે પાંચસો જેટલા નવાં જૈન મંદિરો બનાવડાવ્યા ને પચાસ જેટલાની પોતે પ્રતિષ્ઠા કરી.

સૂરિજી પાટણ આવ્યા ત્યારે તેમને એક સ્વપ્ન આવ્યું કે પોતે એક હાથી ઉપર સવાર થઈ પર્વત ઉપર ચઢી રહ્યા છે અને હજારો લોકો તેમને નમસ્કાર કરે છે. સૂરિજીએ એ સ્વપ્ન સોમવિજયજીને કહ્યું. તેમણે બહુ વિચારપૂર્વક કહ્યું: મને લાગે છે કે સિદ્ધાચળની યાત્રા થવી જોઈએ. બન્યું એવું કે સૂરિજીએ જવાનું નક્કી કર્યું એટલે તેમની સાથે પાટણના સંઘે જવાનું નક્કી કર્યું ને ગામોગામ કંકોત્રીઓ લખાણી. પછી તો પુછવુંજ શું! એકલા ૮૪ તો સંઘવીઓ આવ્યા. સાધુઓની સંખ્યા એક હજાર થઈ. બધા મળીને બે લાખ માણસ થયા. તેમણે ભાવપૂર્વક સિદ્ધાચળની યાત્રા કરી. પછી કાઠીઆ-

વાડમાં વિહાર કર્યો અને ફરતાં ફરતાં ઉના ગામમાં આવ્યા. સંવત ૧૬૬૧ ની એ સાલ હતી. એ ચોમાસામાં એમની તબીયત લથડી અને સંઘે આગળ વિહાર કરવા દીધો નહિ. આ વખતે વિજયસેનસૂરિ લાહોર હતા. તેમને ખોલાવવા મોકલ્યા. તેઓએ અકબર ખાદશાહની રમ્મ લઈને ત્યાંથી વિહાર કર્યો. અહીંયાં સૂરિજીએ વિજયસેન-સૂરિજીની ખુબ રાહ જોઈ કારણકે તેમને સંઘનું સુકાન સોંપવું હતું. એમ કરતાં પન્નસણ પર્વ આવ્યું. તબીયત ખરાબ છતાં સૂરિજીએ કલ્પસૂત્ર વાંચ્યું. લોકોને ઉપદેશ આપવા કરતાં શરીરની કિમ્મત વધારે ન હતી. હવે તો સૂરિજીના શરીરમાં બિલકુલ શક્તિ ન રહી. સૂરિજીએ ધાર્યું કે હવે આયુષ્ય ક્ષણમાં પૂરું થશે એટલે ચાર શરણો અંગીકાર કર્યાં ને સર્વ સાધુઓને ખમાવ્યા. મુનિઓને તો આ વખતે કંઈ કંઈ થઈ ગયું. સૂરિજીએ તો પદ્માસન વાળ્યું અને નવકારવાળી હાથમાં લીધી. ચાર માળા પૂરી કરી અને જ્યાં પાંચમી માળા ગણવા જતા હતા ત્યાં તો માળા હાથમાંથી નીચે પડી ગઈ ને જગતને હીરો દેહ છોડી આડ્યો ગયો. સઘળે ગુરુ વિરહનું વાદળ છવાઈ ગયું. ગામેગામ પાળીઓ પડી ને તેમની અન્યક્રિયાને માટે ઉના અને દીવના સંઘે તૈયારી કરી. તેર ખંડવાળી એક માંડવી, બનાવી બાણે દેવવિમાન! કેશર, ચંદન ને ચુઆથી સૂરિજીના શરીરને લેપ કર્યો.

બધા લોકોએ ખુબ પૈસા વગેરે ઉઠાવ્યા ને સૂરિજીના શબને માંડવીમાં પધરાવવામાં આવ્યું. તે માંડવી આંખાંવાડિયામાં લાવવામાં આવી. તેમની ચિતામાં પંદરમણ સુખડ, ૩

મણુ અગર, ૩ શેર કપુર, ૨ શેર કસ્તુરી, ૩ શેર કેશર ને ૫ શેર ચુઓ નાંખવામાં આવ્યો. અગ્નિએ ગુરુના શરીરની જગ્યાએ ભસ્મ રહેવા દીધી. એ જગાની આસપાસની ૨૨ વીધા જમીન શહેનશાહે શ્રાવકોને આપી દીધી.

સૂરિજીએ પોતાની જીંદગીમાં કેટલી તપસ્યાઓ કરી ? ૮૧ અઠ્ઠમ, ૨૨૫ છઠ્ઠ, ૩૬૦૦ ઉપવાસ, ૨૦૦૦ આયંબિલ, ને બે હજાર નિવી. આ સિવાય તેમણે વીસસ્થાનકની વીસવાર આરાધના કરી હતી જેમાં ચારસો આયંબિલ અને ચારસો ચોથ કર્યા હતા. ત્રણ મહિના ઉપવાસ, આયંબિલ, નીવી અને એકાસણા આદિમાંજ વ્યતિત કર્યા હતા. જ્ઞાનની આરાધના માટે ૨૨ મહિના સુધી તપસ્યા કરી હતી. ગુરુ તપમાં પણ તેમણે ૧૩ મહીના છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, ઉપવાસ, આયંબિલ, અને નીવી આદિમાંજ વ્યતિત કર્યા હતા. એવીજ રીતે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો આરાધનાનું અગિયાર મહીનાનું અને ૧૨ પ્રતિમાનું પણ તપ કર્યું હતું.

અહા ! આવા તપસ્વી, ત્યાગી, જ્ઞાની, ઉપદેશક, સમયના જાણુ આચાર્યનું આપણે કેટલું વર્ણન કરીએ ? જૈન સમાજ આ મહા પુરુષના જીવનને સમજે તો જૈન સમાજનું ઉજ્જવલ ભાવિ દૂર નથી.

ઈલુરાનાં ગુફામંદિરો

જગત ભરનાં આ અદ્વિતીય ગુફામંદિરોનો, તથા બૌદ્ધ, શૈવ અને જૈનોના ઈતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક આજ લેખકના હાથે લખાઈ બહાર પડ્યું છે. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રીયુક્ત નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આઈ. સી. એસ. કિસ્મત આઠ આના. જરૂર મંગાવીને વાંચો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અર્જુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનત્કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયલુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કડિયારો	૧૩ ધન્ય અહિંસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિધણ	૧૬ સાચો રાણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીરથુલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી થાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ ભા.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ ભા.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની રાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકર ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળવ્રથાવળી :: ત્રીજી એણી :: ૭

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી.

: લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી.એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

:: બાળવ્રથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળઅંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૭.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

: લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી. એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી :: સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રિત સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,

રાયપુર, હવેલીની ચોળ,

અ મ હા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય

ધીકાંટા રોડ : : અમદાવાદ.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

આવજી મહિનાનો દિવસ હતો. આકાશમાં કાળાં ભરખર જેવાં વાદળાં સપાટાબંધ દોડી રહ્યાં હતાં. ઉકળાટ ઘણો થવાથી વરસાદ જરૂર આવવો જોઈએ એવી આગાહી સર્વ કરી રહ્યાં હતાં. એટલામાં ભયંકર ગર્જનાઓ થવા લાગી. કાન ફેડી નાખે તેવા ગડગડ ગડગડ અવાજો થવા લાગ્યા. જાણે હમણાંજ આકાશ તૂટી પડશે એમ લાગવા માંડ્યું. ઠંડા પવનના સુસવાટા આવવા લાગ્યા. ચમક ચમક વીજળી ચમકવા લાગી. આકાશમાં ઘનધોર વાદળાં છવાઈ જતાં સર્વત્ર અંધકાર વ્યાપી ગયો. દિવસ છતાં રાત્રિ હોય એમ જણાવા લાગ્યું.

ઘડી બે ઘડીમાં એક કારમા કઠાકાની સાથે ઘોઘમાર વરસાદ તૂટી પડ્યો. સર્વત્ર જળખિંબાકાર થઈ રહ્યું. જ્યાં જુઓ ત્યાં પાણીજ પાણી. હમણાં અટકશે હમણાં અટકશે, એમ કરતાં કરતાં ત્રણ દિવસ થયા પણ વરસાદ બંધ રહેતો નથી. બંધ રહે એવાં ચિન્હો પણ જણાતાં નથી. અમદાવાદની એક પોળમાં એક બાઈ આ ત્રણ દિવસથી બૂખી-તરસી બેસી રહી છે. તેને એવો નિયમ હતો કે પરમ પવિત્ર ‘ ભકતામર સ્તોત્ર ’ સાંભળ્યા સિવાય કદી ભોજન લેવું નહિ. હંમેશાં તે ઉપાશ્રયે જઈ ગુરુ પાસેથી સ્તોત્ર સાંભળતી હતી. પણ ત્રણ દિવસથી લાગલગાટ ભારે વરસાદ

પડવાથી અને પોતાની તળીયત નરમ થવાથી તે શુરુ પાસે જઈ શકી ન હતી તેથી તેને ત્રણ દિવસના ઉપવાસ થયા.

દાંતે અન્ન અટક્યું નથી. ગ્રાથે દિવસે તેનો સાત વર્ષનો પુત્ર જશે તેની પાસે આવ્યો અને બોલ્યો: માતૃશ્રી ! તમે કેમ બે ત્રણ દિવસથી કશું ખાતાં નથી ? તમે શા માટે ભૂખે સૂઈ રહો છો ? તમને શું દુઃખ છે તે કહો. જો આવે તમે નહિ ખાવ તો હું પણ નહિ ખાઉં.

પુત્રના આવા બહાલભર્યાં શબ્દો સાંભળી માતાને ઉમળકે આવ્યો. તેણે પુત્રને છાતી સરસો આપ્યો. પછી તે કહેવા લાગી કે બેટા ! ભક્તામર સ્તોત્ર સાંભળ્યા સિવાય ભોજન નહિ લેવાનો મારે નિયમ છે. વરસાદમાં નરમ તળીયતે શુરુ પાસે જવાય તેમ નથી. વરસાદ અટકતો નથી એટલે મેં ભોજન લીધું નથી.

સાત વર્ષનો જશે બોલી ઉઠ્યો: બોહો, એમાં શું ! તમે ત્રણ દિવસથી મને કહેતાં કેમ નથી ? તમારી ઈચ્છા હોય તો હું ભક્તામર સંભળાવું.

‘ ગર્યાં હાંકતાં તો ઠીક આવડે છે કેમ ? હજી ભાઈને એકઠો ઘુટતાં તો આવડતો નથી ને કહે છે કે ભક્તામર સંભળાવું. વાહ, જશાભાઈ વાહ. દીકરો મારો ખડુ હોંશિયાર લાગે છે. ’

‘ ના, માજી ! હું સાચું કહું છું. મને ભક્તામર આવડે છે. તમે કહો તો બોલું. જુઓ, ભક્તામરપ્રણતમૌલિ-મણિપ્રભાનાં માતાને આ જોઈ આશ્ચર્ય લાગ્યું. જશે હજી

ભણવા તો જતો નથી ને તે ક્યાંથી શીખ્યો હશે એમ તેને વિચાર આવ્યો. આટલો નાનો છોકરો ભકતામર કડકડાટ બોલી જાય એ ખરેખર વિસ્મય પામવા જેવું જ હતું. તેણે પૂછ્યું: જશા ! તને ભકતામર સ્તોત્ર ક્યાંથી આવડે ?

‘કેમ માણ ! તે દિવસે તમે મને તમારી સાથે ગુરુની પાસે ઉપાશ્રયે દર્શન કરવા તેડી ગયાં હતાં તે વખતે મેં એ સ્તોત્ર સાંભળ્યું હતું. ત્યારનું મને યાદ રહી ગયું છે. ’

બાળકની અદ્ભુત સ્મરણશક્તિ જોઈ માતાને ખૂબ હર્ષ થયો. ભકતામર જેવું સંસ્કૃત કાવ્ય એક વખત સાંભળીને યાદ રાખનાર પોતાનો પુત્ર ભવિષ્યમાં મહાન થશે એવો તેને વિચાર આવ્યો. આ વિચારે તેની છાતી ગજગજ ઉછળવા લાગી. તેને અત્યંત આનંદ થયો. માતાના કહેવાથી જશો એક પણ ભૂલ સિવાય ભકતામર બોલી ગયો. માતાએ તે સાંભળ્યા પછી લોજન કર્યું. ત્યાર પછી બીજા ત્રણ દિવસ સુધી વરસાદની હેલી ચાલુ રહી. હમેશાં જશો તેને ભકતામર સંભળાવા લાગ્યો. સાતમે દિવસે વરસાદ અંધ રહેતાં જશો અને તેની મા ગુરુદર્શન ગયાં. ગુરુએ કહ્યું કે હે સુશ્રાવિકા ! તને તો ભકતામર સ્તોત્ર સાંભળ્યા વિના સાત દિવસના ઉપવાસ થયા હશે ?

શ્રાવિકાએ બે હાથ જોડી કહ્યું કે ગુરુદેવ ! આપની કૃપાથી મેં ભકતામર મારા પુત્ર પાસેથી સાંભળ્યું હતું.

જશા સામે ગુરુની નજર ગઈ. તેને જોઈ તે વિસ્મય પામી બોલ્યા કે શું આ કુમળા બાળકે તમને સ્તોત્ર સંભળાવ્યું ?

‘હા ગુરુરાજ! આપના મુખેથી એક દિવસ તેણે તે સાંભળ્યું હતું. ત્યારથી સ્તોત્ર તેને કંઠસ્થ થઈ ગયું છે’.

ગુરુ પણ તેની સ્મરણશક્તિ જોઈ તાત્પર્ય થઈ ગયા. તેમના કહેવાથી જશો ભકતામર બોલી ગયો. ગુરુએ બીજા કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા. તેના પણ જશાએ સુંદર જવાબો આપ્યા. આ નાનકડા બાળકની બુદ્ધિ જોઈ ગુરુ બહુ ખુશી થયા. તેને માથે હાથ મૂકી ગુરુએ આશિર્વાદ આપ્યા.

જશા અને તેની માતાના ગયા પછી ગુરુ નયવિજય-ગણિ વિચાર કરવા લાગ્યા કે બાળક બહુ તેજસ્વી લાગે છે. તેની કાન્તિ ઉપરથીજ જણાય છે કે તે ભવિષ્યમાં નામ કાઢશે. જો એ બાળકને દીક્ષા આપી યોગ્ય કેળવણી આપવામાં આવે તો તે જૈન ધર્મનો પ્રભાવ ઘણો વધારે. સંખ્યા-બંધ શિષ્યો કરવા તેના કરતાં આવે. એકાદ બુદ્ધિશાળી શિષ્ય કરવો તે અનેક રીતે ઉત્તમ છે.

તેમણે પોતાનો આ વિચાર અમદાવાદના કેટલાક આગેવાન જૈનોને જણાવ્યો. તેમણે જશાની માતાને બોલાવી કહ્યું: શ્રાવિકા! તારો પુત્ર બહુ બુદ્ધિશાળી છે. જો બાલ્યાવસ્થાથીજ તેને ધર્મશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન આપવામાં આવશે તો ભવિષ્યમાં તે એક મહાન્ ધર્મોદ્ધારક પ્રભાવક પુરૂષ થશે ને તમારી કુખને દીપાવશે. માટે સંઘની વિનંતિ સ્વીકારી તમારો જશો ગુરુદેવને અર્પણ કરો.

જશાની મા મૂળથીજ ધર્મિષ્ઠ હતી. વળી સંઘની વિનંતિને પાછી ઠેલવાનું તેને યોગ્ય ન લાગ્યું. તેણે કહ્યું: જેને તીર્થંકરો પણ નમસ્કાર કરે છે એવો સંઘ મારી પાસે

ધર્મોદ્ધાર માટે પુત્રરત્નની માગણી કરે છે તો હું રાજપુત્રીથી તેને મારો પુત્ર સોંપું છું.

સંઘે તેને ધન્યવાદ આપ્યા. થોડા દિવસ પછી જશને દિક્ષા આપવામાં આવી અને તેમનું જશવિજય-યશોવિજય નામ રાખવામાં આવ્યું.

યશોવિજય હવે ગુરુ પાસે રહી અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. પોતાના અતુલ બુદ્ધિબળથી તેઓ થોડાજ વખતમાં બધાં શાસ્ત્રો શીખી ગયા. સંસ્કૃત ભાષા પર તેમણે સરસ કાબુ મેળવી લીધો. તેમની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ જોઈ ગુરુએ તેમને કાશી-બનારસ ન્યાય અને વ્યાકરણના વધુ અભ્યાસ માટે મોકલવાનો વિચાર કર્યો. તે પ્રમાણે તેમને તથા વિનયવિજયજી નામના તેમના સહાધ્યાયી મુનિને કાશી મોકલવામાં આવ્યા.

કાશીમાં આ વખતે બ્રાહ્મણોનું જોર હતું ને તે વેદધર્મીઓના કિદ્દા જેવું ગણાતું હતું. કોઈ વિધર્મીની તાકાત ન હતી કે એ ગઠમાં પ્રવેશ કરી શકે. યશોવિજયજી અને વિનયવિજયજીએ વિચાર્યું કે જૈન સાધુને વેશે આપણને કોઈ અભ્યાસ કરાવશે નહિ અને આપણે તો અભ્યાસ કર્યા સિવાય પાછા ફરવું નથી એટલે કોઈ યુક્તિ કરીએ. કેટલોક વખત વિચાર કર્યા પછી તેમણે નક્કી કર્યું કે બ્રાહ્મણનો વેશ ધારણ કરી અભ્યાસ કરવો. તે સિવાય બીજો રસ્તો નથી.

તરત તેમણે પોતાનાં વસ્ત્ર બદલી નાખ્યાં, જનોઈ પહેરી લીધી. ખલે ઝોળી ભરાવી અને કપાળે ત્રિપુંડ કર્યું. એક હાથમાં કમંડળું પકડ્યું અને બીજા હાથમાં એક ગ્રંથ

રાખ્યો. પોતાનાં નામ પણ તેમણે ફેરવી નાખ્યાં. યશોવિજય યશોલાલ બન્યા અને વિનયવિજયજી વિનયલાલ બન્યા. હવે કોઈની તાકાત ન હોતી કે તેમને ઓળખી શકે. બ્રાહ્મણ તરીકેનો પૂરેપૂરો ડોળ કરી તેઓ એક પ્રસિદ્ધ અધ્યાપકને ત્યાં રહ્યા. યશોવિજયજીએ ન્યાયનો વિષય મુખ્યપણે લીધો અને વિનયવિજયજીએ વ્યાકરણનો વિષય મુખ્યપણે લીધો. ગંગાનદીના રમ્ય કિનારા પર બેસી તેમણે સરસ્વતી મંત્રનું આરાધન કર્યું. ગુરુને ઘેર રહી બાર વર્ષ સુધી વિવિધ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરી બન્નેએ અપૂર્વ વિક્રતા પામી કરી. ગુરુની સેવા બરાબર ઉઠાવવાથી ગુરુએ પ્રસન્ન થઈ હૃદયથી સર્વ વિદ્યા શીખવી. માત્ર એક અપૂર્વ ગ્રંથ તેમની પાસે હતો તે ન શીખ્યો. ગુરુ આ અદ્ભુત ગ્રંથ કોઈને બતાવતાજ ન હોતા. યશોવિજયજી અને વિનય વિજયજીએ એક વખત કોઈપણ પ્રકારે એ ગ્રંથ મેળવ્યો. એમાં ૧૨૦૦ શ્લોક હતા. તેમાંથી એકજ રાતમાં ૭૦૦ શ્લોક યશોવિજયજીએ મુખપાઠ કર્યા ને ૫૦૦ શ્લોક વિનય વિજયજીએ મુખપાઠ કર્યા. પછી બન્નેએ અરસપરસ બોલી જઈ આખા ગ્રંથનું જ્ઞાન મેળવી લીધું.

જે કે બન્નેએ આમ ગુપ્ત રીતે ગ્રંથનું પારાયણ તો કર્યું પણ ગુરુની રજા વિના કરેલું હોવાથી તેમના દિલમાં તે કાર્ય ખટકવા લાગ્યું. આતો એક જાતની ચોરી કહેવાય એમ તેમને થયું. તેમણે ગુરુ સમક્ષ આ વાત કબુલ કરવાનો વિચાર કર્યો. ભલે ગુરુને જે શિક્ષા કરવી હોય તે કરે એમ ધારી એક દિવસ ગુરુનું પ્રસન્ન ચિત્ત જોઈ તેમણે આ ગ્રંથની

વાત કહાડી અને ગુરુની માફી માગી. ગુરુએ તેમની જ્ઞાન-પિપાસા અને એકજ રાતમાં આખો ગ્રંથ યાદ રાખી લેવાની શક્તિ જોઈ ખુશ થઈ માફી આપી. તે બ્રાહ્મણ વત્સો ! તમે ખરેખર અદ્ભુત કામ કર્યું છે. મહિનાઓના મહિનાઓ સુધી ભણતાં પણ એ ગ્રંથ પુરો થાય તેમ નથી. તે તમે એકજ રાતમાં યાદ રાખી લીધો છે. ખરેખર તમને ધન્યવાદ ઘટે છે.

એક દિવસે દક્ષિણ દેશમાંથી કાશીમાં કોઈ પંડિત વાદવિવાદ કરવા આવ્યો. તે પંડિત મહાસમર્થ હતો. તેણે પાંચસો પંડિતોને જીતેલા હોવાથી તે પાંચસો વાવટા પોતાની આગળ ચઢાવતો હતો. તેણે કાશીના પંડિતોની એક સભા ભરી અને પોતાની સાથે વાદ કરવા પડકાર દીધો. બધા પંડિતો તેનો ભપકો જોઈ ડઘાઈ ગયા. તેની સાથે વાદવિવાદ કરવાની કોઈની હિમ્મત ન આવી એટલે બ્રાહ્મણના વેશમાં રહેલા યશોવિજયજી બ્રાહ્મણ એ પંડિતની સાથે વાદ કરવા હું તૈયાર છું. પણ હું આગળ ચાલું ને બધા પંડિતો મારી પાછળ ચાલે તો હું વાદ કરું. પંડિત કહે કબુલ છે.

પછી તામ્રપટ ઉપર લેખ થયો.

લેખ થયો કે તરતજ યશોવિજયજીએ બ્રાહ્મણ વેશ-નો એકદમ ત્યાગ કર્યો અને જૈન સાધુનો વેશ ધારણ કરી લીધો. બધા પંડિતો આ ફેરફાર જોઈ રહ્યા. યશોવિજય-જીના બ્રાહ્મણગુરુ પણ આ જોઈ વિસ્મય પામ્યા. પછી જાને વચ્ચે વાદવિવાદ શરૂ થયો. યશોવિજયજીનો ન્યા-

યના વિષય પર સરસ કાબુ હોવાથી પંડિતના નીચા હસાવ્યો ને તેના પાંચસો વાવટા નમાવ્યા.

યશોવિજયજીનું અતુલ સામર્થ્ય જોઈ કાશીના સધળા પંડિતો પ્રસન્ન થયા અને તેમને ન્યાય વિશારદની પદવી આપી બહુમાન કર્યું.

થોડો વખત ત્યાં રહ્યા પછી યશોવિજયજી અને વિનય-વિજયજી ગૂજરાત તરફ આવવા નીકળ્યા. નીકળતી વખતે પોતાના અધ્યાપક ગુરુને તેમણે જણાવ્યું કે ગુરુદેવ ! આપને કદી મારી જરૂર પડે તો આપ ગૂજરાતમાં મને મળશો.

ગૂજરાત તરફ પાછા ફરતાં રસ્તામાં શ્રી યશોવિ-જયજી દીલ્હી, આગ્રા, બગેરે સ્થળોએ વિહાર કરી જેસલમેર તરફ ગયા. ત્યાંનો પ્રસિદ્ધ જ્ઞાનભંડાર તેમણે અવલોક્યો અને અનેક ઉત્તમ ગ્રંથોનું પારાયણ કર્યું.

મારવાડનો વિહાર પૂરો કરી તેઓ ગૂજરાતમાં આવ્યા ને અધ્યાત્મ મતપરીક્ષા તથા બીજા કેટલાક ગ્રંથો રચ્યા. તેમના આ અમુલ્ય જ્ઞાનની કદર કરવા શ્રી વિજય પ્રભુસૂરિ નામના આચાર્યે તેમને ‘ઉપાધ્યાય’ ની પદવી આપી.

હવે તેમણે ધર્મોપદેશ અને વ્યાખ્યાનો દ્વારા સમાજમાં જાગૃતિ લાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તેમની વ્યાખ્યાન આપવાની શૈલી એટલી ઉત્તમ હતી કે સાંભળનાર તેની સાથે એકરસ થઈ જતો. લાપાની સજવટ, પ્રસંગોચિત દાખલા દલીલો, તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ અને શાન્તરસ ઉપરના તેમના અદ્ભૂત કાબુથી શ્રોતાઓ ડોલવા લાગતા. તેમનું

વ્યાખ્યાન સાંભળવા દૂર દૂરથી લોકો આવતા અને વાહુ વાહુ ખેલતા.

એક દિવસ ખંભાતમાં તેઓ વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા. તેવામાં એક વૃદ્ધ ડોસા જેવો પુરૂષ સભામાં આવ્યો. દૂરથી તેને જોતાંજ યશોવિજયજીએ ઉભા થઈ નમસ્કાર કર્યા. બધાને વિચાર આવ્યો: મહાસમર્થ ઉપાધ્યાયજી આ ભૂખડીખારસ ડોસાને શા માટે નમસ્કાર કરતા હશે. પણ ઉપાધ્યાયજીએ તો ડોસાને સન્માનપૂર્વક આસન આપ્યું. પછી શ્રોતાઓ ને જણાવ્યું: આ વૃદ્ધ પુરૂષ અમારા વિદ્યાગુરુ છે. કાશીમાં રહી અમે તેમની પાસે ન્યાય અને વ્યાકરણનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમના અમે મહદ્ ઋણી છીએ. તેમનો યોગ્ય સત્કાર કરશો. ગુરુની આટલી સૂચના થતાં ખંભાતના શ્રાવકોએ ક્ષણો કર્યો ને સીતેર હજાર રૂપિયા લેગા કરી ગુરુદક્ષિણા તરીકે બ્રાહ્મણ પંડિતને આપ્યા. તે પોતાના શિષ્યનું સમર્થ જોઈ ખુશ ખુશ થઈ ગયા ને શિષ્યને આશિર્વાદ આપી વિદાય થયા.

ખંભાતમાં એ વખતે બ્રાહ્મણોનું જોર ઘણું હતું. ઉપાધ્યાયજી નો પ્રભાવ તેઓ સહન ન કરી શક્યા. તેમણે વિચાર કર્યો કે આ જૈન સાધુને આપણે હરાવવો અને તેની પ્રતિષ્ઠાને ઘોકો પહોંચાડવો. આથી બધા લેગા થઈ તેમની સાથે વાદ કરવા આવ્યા. તેમણે કહ્યું કે અમુક વર્ગના અક્ષરો સિવાય બીજા અક્ષરો ચર્ચામાં ખેલવા નહિ. ઉપાધ્યાયજીએ આ વાત કબુલ કરી. પંડિતોએ પ્રથમ પોતાનો પક્ષ ઉપાડ્યો. પણ એકજ વર્ગના અક્ષરોમાં તેઓ વધુ

વખત બોલી શકયા નહિ. બાદ ઉપાધ્યાયજીએ સતત ત્રણ કલાક સુધી એકજ વર્ગના અક્ષરોમાં લાપણું કર્યું. આ બેઠ બધા છક્ક થઈ ગયા. ઉપાધ્યાયજીને ધન્યવાદ આપી પોતાની હાર કબુલ કરી.

ખંભાતથી નીકળી તેઓ કાવી-ગંધાર વગેરે સ્થળોની યાત્રા કરતાં કરતાં છાયાપુરી-છાણી પધાર્યા. ત્યાં પણ કેટલાક પંડિતો સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી તેમને હરાવ્યા. પોતાની અદ્ભુત શક્તિ પર મુસ્તાક રહી ઉપાધ્યાયજી સ્થાપના-ચાર્યની ઠવણીના ચાર છેડે ચાર ધ્વજઓ રાખવા લાગ્યા. તેનો અર્થ એ કે તેમણે ચારે દિશાના પંડિતોને હરાવી પોતાનો વિજયધ્વજ ચારે દિશામાં ફરકાવ્યો છે. છાયાપુરીના કેટલાક વિચારવાનું ગૃહસ્થોને લાગ્યું કે આ પ્રમાણે ધ્વજઓ રાખવી એ અહંકારની નિશાની છે. પણ ઉપાધ્યાયજીને મોઢે આ હકીકત કહેવાની કોઈની હિંમત ચાલી નહિ. આથી તેમણે એક વૃદ્ધ શ્રાવિકાને આ વાત કહી. શ્રાવિકા ઘણીજ ધર્મચૂસ્ત અને રાની હતી. તેણે વ્યાખ્યાન પૂરું થયા પછી એક દિવસ વંદન કરી ઉપાધ્યાયજીને કહ્યું: ‘ ગુરુદેવ ! આપ આજ્ઞા આપો તો એક પ્રશ્ન પૂછું. ’

‘ હે વૃદ્ધ શ્રાવિકા ! તને જે શંકા હોય તે મુખેથી પૂછ. ’

‘ ગુરુદેવ ! કૃપા કરી જણાવશો કે ગૌતમસ્વામીની ઠવણીમાં કેટલી ધ્વજઓ હશે ? ’

મહાવિચક્ષણ ઉપાધ્યાયજી વૃદ્ધ શ્રાવિકાના કહેવાનો મર્મ તરત સમજી ગયા. તેમને લાગ્યું કે મેં ઘણુંજ ખોટું

કાર્યં કયું. ભગવાન્ મહાવીર જેવા અનંત જ્ઞાનવાળા પુરૂષો પણ કેટલા નમ્ર અને નિરહંકારી હતા. ત્યારે મારા જેવો અદ્યજ્ઞાની પુરૂષ વિદ્યામદથી અંધ થઇ ગયો ! તેઓ આમ વિચાર કરે છે તેવામાં વૃદ્ધા શ્રાવિકા બોલી: ‘ ગુરુ-દેવ ! આપના જેવો સમર્થ પુરૂષ હાલમાં કોઈ જ નથી. આપના પ્રભાવને કોણ નથી પીછાણતું ? સૂર્ય ઉગ્યો છે એમ જાહેર કરવાની જરૂર રહેતી નથી; કારણ કે તે સ્વયં પ્રકાશી છે. તેમ આપ પણ આપના જ્ઞાનબળે સ્વયં પ્રકાશી છો એટલે દ્વન્દ્વોની કંઈજ જરૂર નથી. દ્વન્દ્વો વિના પણ આપની કીર્તિ ચારે દિશામાં પ્રસરેલી છે. ’

ઉપાધ્યાયજીને પોતાની ભૂલ પૂરેપૂરી સમજાઇ. તે બોલ્યા: હે શ્રાવિકા ! તેં મારી ઉપર ભારે ઉપકાર કર્યો છે. મને પરતો અટકાવ્યો છે. તારો કેટલો આભાર માનું ? આમ બોલી તેમણે ઠવણી ઉપરથી દ્વન્દ્વો લઈ ફેંકી દીધી અને માનસિક શુદ્ધિ અર્થે કડક પ્રાયશ્ચિત લેવાનો નિર્ધાર કર્યો. મહાપુરૂષો સત્યનો સ્વીકાર કરવામાં કેટલા બધા તત્પર હોય છે ! કોઈ પોતાની ભૂલ બતાવે તો તેની ઉપર ગુસ્સે ન થતાં તેનો સ્વીકાર કરનાર પુરૂષ વીરલા હોય છે. ધન્ય છે આવા સત્પુરૂષોને !

શ્રીમદ્ છાયાપુરીથી વિહાર કરી વડોદરા, મીયાગામ, ભરૂચ, સુરત, રાંદેર, વગેરે શહેરોમાં વિચરવા લાગ્યા. ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ આપી શિથિલતા દૂર કરી ધર્મમાં સ્થિર કરવા લાગ્યા. વળી સમાજના ઉપયોગાર્થે તેમણે અનેક ગ્રંથો સંસ્કૃત તેમજ ગુજરાતી ભાષામાં રચ્યા.

આ વખતે પ્રતિમાને નહિ માનનાર નવા સંપ્રદાયનું જોર જ્યાં ત્યાં વધતું જતું હતું. ઉપાધ્યાયજીએ એમની સામે ઝંડો ઉઠાવ્યો. ભાષણો અને પુસ્તકો દ્વારા તેમણે નવા મતનું ખંડન કર્યું અને સંસ્કૃતમાં પ્રતિમા શતક તથા ગુજરાતીમાં સાડા ત્રણસેં ગાથાનું ગુજરાતી સ્તવન રચી પ્રતિમાની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરી બતાવી.

આ સમયે અન્ય જૈન યતિઓમાં પણ બ્રહ્મતા દાખલ થઈ હતી. તેઓના આચારમાં કેઈ પણ જાતનું ઠેકાણું રહ્યું ન હતું. ઉપાધ્યાયજીને લાગ્યું કે તેમનું વર્તન જૈન ધર્મને હીણુપત લગાડનારું છે અને ઉઘાડી રીતે શ્રી મહાવીરની આજ્ઞાનો ભંગ કરનાર છે. એથી તેમની સામે પણ પોકાર ઉઠાવ્યો. પોતાની પોલ પ્રકાશમાં આવવાથી યતિઓ ખુબ ચીડાયા ને તેમની સામે મોરચા માંડ્યા. તેમણે શ્રીમદ્જીને અનેક રીતે દુઃખ દેવા માંડ્યું. એક વખત અમદાવાદના એક ઉપાશ્રયમાં તેમને પુરી રાખવામાં પણ આવ્યા હતા. આમ છતાં ઉપાધ્યાયજી તો નિડરતાથી તેમનો સામનો કર્યેજ ગયા ને સમાજની સેવા બજાવી.

શ્રીમદ્દ યશોવિજયજીના સમયમાં બીજા ઘણા મહાત્માઓ જગત્ કલ્યાણાર્થે વિચરી રહ્યા હતા. તે સર્વમાં આનન્દધનજી મુખ્ય સ્થાને હતા. તેઓ અવધુત જોગીની પેઠે પહાડ અને જંગલમાં પડી રહી આત્મસાધન કરતા હતા. તેમના નામથી જૈન અને જૈનેતર સમાજ સુખ રિચિત હતા. તેમના વિષે અનેક અમત્કારિક વાતો લોકોમાં ચાલતી. ઉપાધ્યાયજીને આ મહા પુરૂષનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ.

આનન્દધનજી મોટે ભાગે આખુ-અરવલ્લીની ગુફાઓમાં પડી રહેતા અને ભાગ્યેજ કોઈને દર્શન આપતા. એથી યશોવિજયજીએ ઘણી તપાસ કરાવી છતાં પત્તો ન મળ્યો. એક દિવસ આખુ પાસેના કોઈ ગામમાં ઉપાધ્યાયજી વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા. તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા શ્રાવકશ્રાવિકા તથા સાધુસાધ્વીઓની ભારે મેદની થઈ હતી. દૂર દૂરથી પણ લોકો આવ્યા હતા. શ્રી આનન્દધનજી પણ ઉપાધ્યાયજીની વ્યાખ્યાન કરવાની પ્રશંસા સાંભળી ગુપ્તગુપ્ત ત્યાં આવ્યા ને સભામાં બેસી ગયા. ઉપાધ્યાયજીએ વ્યાખ્યાન આપવાનું શરૂ કર્યું. વ્યાખ્યાનમાં એવો રસ જાન્યો કે સર્વ શ્રોતાઓ માથું ધુણાવવા લાગ્યા અને ‘વાહ વાહ’ ‘શાળાશ શાળાશ’ ‘ધન્ય ધન્ય’ એવા પ્રશંસાના શબ્દો બોલવા લાગ્યા. ઉપાધ્યાયજીએ ચારે તરફ દષ્ટિ કરી તો તેમને જણાવ્યું કે સર્વ સભાજનો મારી પ્રશંસા કરે છે પણ એક સાધુનું હજી મસ્તક પણ હાલતું નથી. તેથી તેમણે પૂછ્યું કે ઓ સાધુ! શું તને મારા અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ભરેલા વ્યાખ્યાનમાં સમજ ન પડી ?

‘જી, આપની કૃપાથી હું સમજ્યો છું’ પેલા સાધુએ જરા સ્મિત કરતાં ઉત્તર આપ્યો.

‘જો તને સમજ પડી હોય તો તારા મુખ ઉપર પ્રસન્નતાનાં ચિન્હો કેમ જણાતાં નથી ?’ ઉપાધ્યાયજીએ પૂછ્યું.

‘જી, હું સમજ્યો તો છું પણ એથી વધારે સારી રીતે આપે કરેલી ગાથાનો અર્થ થઈ શકે છે.’

ઉપાધ્યાયજીને વિચાર આવ્યો કે મારા કરતાં ગાથાનો અર્થ સારી રીતે સમજાવી શકે તેવો હાલમાં તો કોઈ નથી. પણ હા, એક આનન્દધનજીનું નામ સાંભળ્યું છે. પરંતુ તેમનો પત્તા જ નથી. કદાચ તે આ ન હોય એમ વિચારી તેમણે કહ્યું: મહાતુભાવ! આપ તે ગાથાનો અર્થ કરી વ્યાખ્યાન આપો.

આ ઉપરથી આનન્દધનજીએ એ ગાથાનો અર્થ કરી બતાવ્યો ને લગભગ ત્રણ કલાક સુધી અધ્યાત્મરસની છાજો વહેવડાવી. આખી સભા ખુશખુશ થઈ ગઈ. ઉપાધ્યાયજી પણ એમની છટા ભેઈ વિસ્મય પામી ગયા. તેમને લાગ્યું કે જરૂર આ આનન્દધનજીજ હોવા ભેઈએ. તેમણે પૂછ્યું: મહાતુભાવ! આપનું નામ જણાવશો ?

‘ મને લોકો આનન્દધન તરીકે ઓળખે છે ’ જવાબ મળ્યો.

નામ સાંભળતાં જ ઉપાધ્યાયજીએ ઉભા થઈ તેમને વંદન કર્યું અને એક અષ્ટપદી રચી તેમની સ્તુતિ કરી. જેમની પુષ્કળ તપાસ કરવા છતાં પત્તા ન લાગ્યો તેમનાં એકાએક દર્શન થવાથી ઉપાધ્યાયજીને ખૂબ હર્ષ થાય તેમાં નવાઈ નથી. આનન્દધનજીએ સામું વંદન કરી ઉપાધ્યાયજીની એક સ્તુતિ ણનાવી અને કહ્યું કે ‘ મહાતુભાવ! હું તો જંગલમાં પડી રહું છું પણ આપ તો આપના જ્ઞાનનો દાલ આપી જીવો પર મહાન્ ઉપકાર કરી રહ્યા છો. ધન્ય છે આપને. ’ પછી તેમણે સભા તરફ ફરીને કહ્યું કે ‘ હે સભાજનો ? ઉપાધ્યાયજીતો જૈન શાસનના મહા રક્ષક ગીતાર્થ

છે અને જૈન ધર્મના પ્રવર્તક મહા આત્માથી^૧ પુરુષ છે. તેઓ સાચા ધર્મોપદેશ છે. તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે સહુ વર્તજો. ’

ત્યારબાદ આનન્દધનજી અને ઉપાધ્યાયજી વારંવાર મળવા લાગ્યા અને આત્માનુભવની વાતો કરી આનંદરસ ઝીલવા લાગ્યા. એક દિવસ ઉપાધ્યાયજીને વિચાર થયો કે આનન્દધનજી પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ વિદ્યા છે તે જો મને શીખવે તો જૈન શાસનનો ઉદય સારી રીતે કરી શકું. આમ વિચારી તેમણે આનન્દધનજીને સુવર્ણસિદ્ધિ આપવાની પ્રાર્થના કરી. આ પ્રાર્થના અયોગ્ય જાણી આનન્દધનજી ચાલી નીકળ્યા અને જંગલમાં અદૃશ્ય થઈ ગયા. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીને પોતાની વાસના પર તિરસ્કાર છુટ્યો ને હવેથી ભારે અધ્યાત્મી પુરુષ થયા.

શ્રીમદ્ આળુ તરફથી ગૂજરાતમાં આવ્યા. ત્યાં તેમણે અનેક ગ્રંથો રચ્યા. કહેવાય છે કે તેમણે એકંદરે ૧૦૮ ગ્રંથ અને બે લાખ શ્લોક રચ્યા છે.

ગૂજરાતમાં જુદે જુદે સ્થળે વિહાર કરી તેમણે જૈન સમાજમાં અપૂર્વ જાત્રાતિ આણી. જ્યાં જ્યાં સડો માલમ પડ્યો ત્યાં ત્યાં તે દૂર કરાવવા અથાગ પરિશ્રમ કર્યો. પોતાનું સમસ્ત જીવન તેમણે જૈનસમાજના ઉદ્ધાર અર્થે અર્પણ કર્યું. તેઓ શાસનઉદ્ધાર માટે જ જીવ્યા અને શાસન ઉદ્ધારનું કાર્ય કરતાં જ મૃત્યુ પામ્યા. તેમણે છેલ્લું ચોમાસું હલોઈમાં કર્યું અને સંવત ૧૭૪૪માં ૮૪ વર્ષની ઉંમરે કાલધર્મ પામ્યા.

પોતાની અપૂર્વ વિદ્વતા, અથાગ સેવા અને સમાજ-
ઉદ્ધારની ધગશથી તેમણે સર્વનાં દીલ જીતી લીધાં હતાં.
એથી તેમના સ્વર્ગવાસના સમાચારે સર્વ લોકો કંકળી ઉઠ્યા.
લક્ષ્મી શ્રાવકોએ તેમના સમાધિસ્થાને ડહોઈ ગામની દક્ષિણ
દિશાએ તળાવ પાસે એક દહેરી ચણાવી છે. તેમાં તેમની
પાદુકા સ્થાપવામાં આવી છે. આજે પણ એ પાદુકાનાં દર્શન
કરતાં એ મહાત્માની મૂર્તિ આપણી સમક્ષ ખડી થાય છે.
અને મુખમાંથી એમ બોલાઈ જવાય છે કે અનેક વંદન હો
શ્રીમદ્ યશોવિજયજીને !

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય વિરચીત ગ્રંથોની યાદિ.

૧. જ્ઞાનસાર (અષ્ટકજી)
૨. અધ્યાત્મસાર.
૩. વૈરાગ્ય કલ્પલતા.
૪. પ્રતિમા શતક.
૫. અધ્યાત્મ સાર.
૬. દેવધર્મ પરીક્ષા.
૭. અધ્યાત્મોપનિષદ.
૮. અધ્યાત્મિક મત ખંડન સટીક.
૯. યતિલક્ષણસમુચ્ચય.
૧૦. નયરહસ્ય.
૧૧. નયપ્રદીપ.

૧૨. નયોપદેશ
૧૩. „ સ્વોપચ દીકા. (નયામૃત તરંગિણી)
૧૪. જ્ઞેતૃતર્ક પરિભાષા.
૧૫. જ્ઞાનખિંડ.
૧૬. ઢાત્રિંશદ્ ઢાત્રિંશિકા.
૧૭. ન્યાયાલોક.
૧૮. ન્યાયખંડ ખાલ.
૧૯. ભાષા રહસ્ય.
૨૦. પરાત્મપંચવિંશતિકા.
૨૧. પરમજ્યોતિઃ પંચવિંશતિકા.
૨૨. ઉપદેશ રહસ્ય.
૨૩. „ (સ્વોપચ વૃત્તિ).
૨૪. પોડશક વૃત્તિ.
૨૫. ધર્મસંગ્રહ પર દિપણી.
૨૬. ભાષા રહસ્ય (સ્વોપચ દીકા)
૨૭. અધ્યાત્મમતપરીક્ષા.
૨૮. „ સ્વોપચ દીકા.
૨૯. શાસ્ત્રવાર્તા સમ્બુદ્ધ્ય વૃત્તિ-સ્યાદ્વાદ કલ્પલતા.
૩૦. અષ્ટ સહસ્ત્રી વિવરણ.
૩૧. કર્મ પ્રકૃતિ દીકા.
૩૨. ગુરુ તત્ત્વ નિર્ણય.
૩૩. „ વૃત્તિ.
૩૪. ધર્મ પરિક્ષા.
૩૫. „ સ્વોપચ વૃત્તિ.
૩૬. પંચ નિર્ગ્રંથ પ્રકરણ.
૩૭. પ્રતિમા સ્થાપન ન્યાય.
૩૮. માર્ગ પરિશુદ્ધિ.

૩૯. મુક્તા શુક્તિ.

૪૦. સમાચારી પ્રકરણ.

૪૧. „ સ્વોપસ વૃત્તિ.

૪૨. સ્તોત્રત્રય (શંખેશ્વર, ગોડીપાર્શ્વ, સમીકાપાર્શ્વ.)

૪૩. સ્તોત્રાવલિ.

**આ બધાં પુસ્તકો મળી શકે છે. નીચેનાં
હજુ સુધી મળતા નથી.**

૪૪. અધ્યાત્મોપદેશ.

૪૫. અનેકાંત મત વ્યવસ્થા.

૪૬. આત્મખ્યાતિ (જ્યોતિ)

૪૭. છંદયૂગમણિ ટીકા.

૪૮. જ્ઞાનાર્ણવ.

૪૯. ત્રિસૂખ્યાલોક.

૫૦. પાતંજલ કૈવલ્ય પાદવૃત્તિ.

૫૧. પ્રમાણુ રહસ્ય.

૫૨. મંગલ વાદ.

૫૩. માર્ગશુદ્ધિ પૂર્વાધ.

૫૪. લક્ષ્મીવાદ.

૫૫. વિધિવાદ.

૫૬. વિચારબિંદુ.

૫૭. શક પ્રકરણ.

૫૮. સિદ્ધાંત તર્ક પરિષ્કાર.

૫૯. તત્ત્વ વિવેક.

૬૦ સ્યાદાદ મંજૂષા.

૬૧. કૃપના દષ્ટાંત પરગ્રંથ.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અન્નુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણુધર શ્રી ગોતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દદપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયલુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેસ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કષિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષુ	૧૬ સાચો રાણુમાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જમ્બુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના ઇશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની કાયરી

૩૨૬ સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ ૭ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ખીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૮

મહાસતી સીતા

: લેખક :
ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળઅંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૮

મહાસતી સીતા

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હૃદય સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી :: સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકર, ભુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની રોડ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીંઝટી રોડ : : અમદાવાદ.

મહાસતી સીતા

: ૧ :

વિદેહદેશની રાજધાની મિથિલા આજે આનંદ-સાગરમાં તરતી હતી. ઘેરેઘેર ધ્વજપતાકા ને તોરણો બંધાયાં હતાં. સ્ત્રી પુરૂષો મનોહર વસ્ત્રાલંકારો પહેરીને રાજમાર્ગ તરફ ધસતા હતા. ચિકાર ભરાઈ ગયેલા એ રાજમાર્ગમાં જગા મેળવવી એ આજે નાનીસુની વાત ન હતી. બન્ને બાજુનાં મકાનોની બારીઓ તથા છબ્બં પથ્થુ માણસોથી ભરાઈ ગયાં હતાં. દરેકના હાથમાં ફૂલ, કુમકુમ કે એવા જ કાંઈ મંગળ પદાર્થો હતા. દરેકના મુખ સામું જોતાં એમ જણાઈ આવતું હતું કે તેઓ કોઈના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

એવામાં લશ્કરી નોખતો ગડગડતી આવી. પછી હાથી-ઓની હારમાળા શરૂ થઈ. પછી તેજ ઘોડાઓ પર સ્વાર થયેલા યોદ્ધાઓ પસાર થયા. પછી લશ્કરી રથ આવવા લાગ્યા. એ પસાર થતાં પગપાળા લશ્કર આવ્યું. આમ ચતુર્વિધ સૈન્યની પછી ખુબ શણગારેલા બે હાથી આવ્યા. એકપર મિથિલાપતિ જનક, બીજા ઉપર શત્રુવિજયી રામ ને લક્ષ્મણ. લોકોએ એમને જોતાં જ જયનાદ કર્યો: ‘બર્બર મ્હેછેને હરાવનાર દશરથપુત્ર રામનો જય હો.’ એ જ વખતે ચારેબાજુથી ફૂલોના વરસાદ વરસ્યો. કોઈએ કુમકુમ, ગુલાલ, ને અખીર ઉડાડ્યાં. એમ કરતાં સ્વારી રાજમહેલની પાસે આવી.

તેના ઝરૂખામાં એક લાવણ્યના લાંડાર સમી સુકુમાર બાબા ખડી હતી. પાસે સરખી સાહેલીઓની જોડ હતી. દશરથ પુત્ર રામને જોઈ તેનાં નેત્રો સ્થિર થયાં, મન ચંચળ

થયું. કેવું પરાક્રમ ! દુર્જય શત્રુઓને ઘડીકમાં હરાવી દીધા ! કેવું સૌંદર્ય ! જાણે કામદેવ પણ લાજે. અને શરીરની સુકુમારતા ! જાણે કમળ પાંખડીએ જ દેહ ઘડયો. બરાબર રાજમહેલમાં દાખલ થતાં જ સીતાએ બાગનાં કુલની સાથે હૃદયનાં કુલ પણ ઉપરથી વરસાવ્યાં. એ જોઈ વિદેહપતિ જનકરાજના આનંદનો પાર ન રહ્યો. એક તો તેના રાજ્યની રક્ષા થઈ ને બીજું પોતાની ગુણીયલ ને વિદુષી પુત્રી માટે યોગ્ય વર શોધવાની ચિંતા મટી.

થોડા દિવસ જનકરાજની મહેમાનગત લોગવી રામ ને લક્ષ્મણ અયોધ્યા પાછા ફર્યા.

: ૨ :

“ ચંદ્રમાને પૂર્ણરૂપવાળો બનાવ્યો પણ તેમાં કલંક મૂક્યું. કમળ તથા ગુલાબ સરસ બનાવ્યાં તો તેમાં કાંટા મૂક્યા. સાગરમાં અનંત જળ મૂક્યું તો તેનું પાણી ખાઈ બનાવ્યું. આમ દરેક વસ્તુ બનાવી તેમાં વિધાતાએ એકાદ ખામી રાખી. પણ આ શું કે સીતાજીને બધી રીતે સંપૂર્ણ બનાવી ? ” લોકોમાં આજ વાત જ્યાં ત્યાં થતી હતી. વળી કોઈ કહેતા કે વિધાતાએ દુનિયાનું બધું રૂપ એકઠું કરીને એને નિરાંતના સમયે ઘડી હશે. લોકોની વાતમાં ગમે તેટલું સત્ય હોય પણ એટલું તો ચોક્કસ હતું કે જેમ વસંત ખીલે તેમ યૌવન આવતાં સીતાજીનાં અંગેઅંગ ખીલતાં હતાં ને તેમાંથી લાવણ્ય નીતરતું હતું. એના શરીરની સુકુમારતા એવી હતી કે જાણે કોઈ વનલતા.

કુતૂહલપ્રિય નારદજીને આ બધી વાતો સાંભળી સીતાનું રૂપ જોવાનું કુતૂહળ થયું. એટલે તેઓ મિથિલામાં આવ્યા ને હાંફળાફાંફળા સીધા સીતાજીના મહેલમાં

ગયા. તેમનું વિચિત્ર રૂપ જોઈ કોઈએ ઓળખ્યા નહિ. દાસીઓ બધી આશ્ચર્ય પામી કે આ માણસ તે કેવો ! પીળા વાળ ને પીળી આંખો, સુકલકડી શરીર ને એક જ લાંગોટી. એને આ અંતઃપુરમાં આવતાં વિચાર પણ નહિ થયો હોય ? એ તો બધી દાસીઓ ઉપડી. કોઈએ એમનું માથું પકડ્યું ને કોઈએ એમના પગ પકડ્યા. કોઈએ પકડ્યા હાથ ને કોઈએ પકડી એમની લાંબી ચોટલી. ખિચારા નારદજીને તો નાસતાં લોંચ ભારે થઈ ગઈ. મહા મહેનતે એ દાસીઓના હાથમાંથી છુટીને નાઠા. મનમાં ખુબ ગુસ્સે થયા. સીતાને રૂપનું ખુબ અભિમાન થયું છે. હું જોઈશ, એ અભિમાનનું એને શું રૂળ મળે છે ! દાસીઓની દાઝ સીતાજી ઉપર ઠલવી. નારદજીએ તો એક સુંદર રૂપ આલેખ્યું ને વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર ચાલ્યા. ત્યાં ચંદ્રગતિ નામનો એક વિદ્યાધર રાજા હતો ને તેને ભામંડળ નામે પુત્ર હતો તેને ત્યાં ઉતર્યા. ભામંડળને પેલું રૂપ બતાવ્યું. ભામંડળ એ જોઈ મુગ્ધ થઈ ગયો. ‘ ગમે તેમ થાય પણ સીતાજીને હું પરણીશ. ’ એમ તેણે નિશ્ચય કર્યો. પછી જનકરાજા આગળ ચંદ્રગતિએ ફૂતો મોકલીને ભામંડળ માટે સીતાની માંગણી કરી. જનક રાજા કહે, ‘ સીતાજી મનથી રામને વરી ચૂકી છે. માટે હવે કાંઈ ન બને. ’ ફૂત કહે, ‘ જનકરાજ ! તો સીતાને પરણવા માટે ખુનખાર લડાઈ થશે. એમાં જીતશે તે સીતાને પરણશે. અને જો એવી લડાઈ ન થવા દેવી હોય તો અમારે ત્યાં જો દેવતાઈ ધનુષ્ય છે એ લઈ જાવ ને સ્વયંવર રચો. એમાં જો ધનુષ્યની પણય ચઢાવે તે ભલે સીતાને પરણે. રાજા જનક ઉંઠા વિચારમાં પડ્યા કે શું જવાબ

આપવો? તે વખતે દૂતે કહ્યું: ‘જનકરાજ! આમ વિચારમાં પડો નહિ. સીતા શૂરવીરની પત્ની થાય તે ઠીક કે કાયરની? ઉત્તમ રાજાની પત્ની થાય તે ઠીક કે સાધારણની? જો રામચંદ્ર આમાંનું એક પણ ધનુષ્ય ઉપાડીને પણ્ય ચડાવશે તો સીતાને એ પરણશે.’ જનકરાજે એ સૂચના સ્વીકારી. : ૩ :

સ્વયંવર મંડપ રચાઈ ચૂક્યો છે. રાજા તથા વિદ્યાધરે પોતપોતાના યોગ્ય સ્થાને બેસી ગયા છે. વચ્ચે એક બેઠક બનાવી તેના પર ધનુષ્ય મૂકેલાં છે. સમય થતાં હાથમાં કુલની માળા લઈ સીતા મંડપમાં આવ્યાં. તેમનું રૂપ જોઈ રાજાઓ ભાન ભૂલવા લાગ્યા. જનકરાજાએ ઉભા થઈને બધાને જણાવ્યું કે જે રાજા આ ધનુષ્ય ઉપાડી તેની પણ્ય ચડાવશે તેને સીતા વરમાળ પહેરાવશે.

સીતાજીના મનમાં અત્યારે કાંઈ કાંઈ થતું હતું: શું આવા સુકુમાર રામ આ ધનુષ્ય ઉપાડી શકશે? નહિ ઉપાડી શકે તો શું થશે?

એક પછી એક રાજાઓ ઉઠ્યા ને ધનુષ્ય ઉપાડવા પ્રયત્ન કર્યો પણ નિરાશ! તેઓથી જરા પણ ધનુષ્ય ચસકતું નહિ. બિચારા સીતાજીના મ્હેં સામું જોઈ અફસોસ કરતા પોતાના સ્થાને પાછા ફર્યા. એમ કરતાં રામનો વારો આવ્યો. તે તો હસતા મુખડે ધનુષ્યની પાસે જઈ ઉભા. ને જોત જોતામાં બધાંના આશ્ચર્યની વચ્ચે ધનુષ્ય ઉપાડી તેને વાળી દીધું. તે વખતે કડકડ મોટો અવાજ થયો. થોડીવારમાં રામે તેની પણ્ય પણ ચડાવી દીધી. સહુ જોઈ રહ્યા. સીતાએ રામને વરમાળા પહેરાવી.

બીજું ધનુષ્ય લક્ષ્મણજીએ ઉપાડ્યું ને તેની પણ્ય ચડાવી દીધી. તેમને બીજા રાજાઓએ પોતાની કન્યાઓ આપી.

રામ-સીતાનાં લગ્ન થયાં. લામંદળ તથા બીજા રાજાઓ પોતપોતાના ઠેકાણે પાછા ફર્યા.

: ૪ :

દશરથ રાજાને ચાર રાણીઓ હતી. કૌશલ્યા, કૈકેયી, સુમિત્રા ને સુપ્રભા. તે દરેકથી અકેક પુત્ર થયો હતો: રામ, લક્ષ્મણ, ભરત ને શત્રુઘ્ન. દશરથ રાજાને જ્યારે કૈકેયીએ સ્વયંવરમાં વરમાળા પહેરાવી ત્યારે બીજા રાજાઓ તેમની સાથે લડવા તૈયાર થયા હતા તે વખતે કૈકેયીએ સારથિનું કામ કર્યું હતું. રાજા દશરથે એ વખતે એની અત્યંત કુશળતા જોઈ કોઈ પણ વચન માગવાનું કહ્યું. કૈકેયીએ કહ્યું: હમણાં એ વચન તમારી પાસે જ રહેવા દઉં છું સમય આવશે ત્યારે માગીશ.

× × × ×
રાજા દશરથ વૃદ્ધ થયા છે. સંસારની ધમાલમાંથી નિવૃત્ત થવા ઇચ્છે છે. એ વખતે રાજગાદી વડીલ પુત્ર રામને આપવાનું નક્કી કર્યું. કૈકેયીના મનમાં આ વખતે ઇર્ષ્યાનો કીડો પેડો. મારા ભરતને ગાદી કેમ ન મળે? તેણે પેલું અનામત રાખેલું વચન યાદ કર્યું. તેમાં ભરતને ગાદી ને રામને ચૌદ વરસનો વનવાસ માગ્યો. વચનથી ખંધાયેલા રાજા દશરથે એ વાત કબુલ કરી પણ હૃદય અત્યંત દુઃખી થયું.

જે રામને સવારે અયોધ્યાની ગાદી મળવાની હતી તેમને વનવાસ મળ્યો. શું કર્મની વિચિત્રતા! રામ પિતૃ-ભક્ત હતા. પિતાના વચનને માન્ય કરવા તેઓ વનમાં જવાને તૈયાર થયા. તેમણે કૌશલ્યાજી આગળથી રજા લીધી. બીજી સાવકી માતાઓ આગળથી પણ રજા લીધી. એવામાં સીતાને એ સમાચાર મળ્યા. એટલે કૌશલ્યા આગળ જઈ તે કહેવા લાગ્યા: માતા! મને પણ વનમાં જવાની રજા આપો.

આ સાંભળી કૌશલ્યાજીની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. છાતી સરસી ચાંપીને તે બોલ્યાં: બેટા ! તું ક્યાં જઈશ ? તારું આ સુકુમાર શરીર વનનાં દુઃખો શી રીતે સહન કરી શકશે ? રામ જેવા પુરૂષસિંહને તો એ કાંઈ નહિ લાગે પણ વહુ બેટા તારું એ કામ નહિ. તેં ઘરનો બહાર પગ પણ ક્યારે મૂક્યો છે ? કૌશલ્યાજીની આંખમાંથી આંસુની ધારાઓ ચાલી. સીતાજીની આંખમાંથી પણ આંસુની ધારા ચાલી. છતાં તે હિમ્મત લાવી બોલ્યાં:

માતાજી ! જે દુઃખો ભોગવવાનાં હશે તે ભોગવીશ પણ રામ વિના મારાથી એકલા નહિ જ રહેવાય. આપને હું વિશેષ શું કહું ? બહુ દુઃખી હૃદયે કૌશલ્યાએ સીતાને રામની સાથે જવાની રજા આપી.

સીતાને વનમાં સાથે આવવાને તૈયાર થએલા જોઈ રામ બોલ્યા: સીતા ! મારું કહ્યું માનો. તમે ઘેર રહી માતાજીની સેવા કરો. તમારાથી જંગલનાં દુઃખો વેઠાશે નહિ. એ કાંટા કાંકરાવાળા મારગોમાં જોડાં વિના ચાલવું પડે, લોંચ પથારી કરવી પડે, ફળફુલ ને પાંદડાં ખાઈ ભૂખ લાંગવી પડે, વળી વાઘ, સિંહ ને એવા જ જંગલી પ્રાણીઓ મળે તેની સામે હિમ્મતથી લડવું પડે, માટે તમે અહીં જ રહો. સીતા કહે, તમારા વિના આ રાજ-મહેલ મને રમશાન જેવો લાગશે. તમારી સાથે વનનાં દુઃખો પણ દુઃખ નહિ લાગે. તમારા વિયોગના દુઃખ કરતાં એ દુઃખો ક્યાંઈ ઓછાં છે. માટે હૃદયધાર ! મને અહીં મૂકીને ન જશો. હું ઝુરી ઝુરીને મરી જઈશ.

રામચંદ્રને લાગ્યું કે સીતા કેઈ રીતે રહેવાનું કષ્ટ નહિ જ કરે એટલે સાથે લીધા.

વીર લક્ષ્મણને ખબર પડી એટલે તે પણ જવા તૈયાર થયા. તેમને આખનાવથો ખુબ લાગી આવ્યું પણ મનને કાબુમાં રાખી માતા કૌશલ્યા તથા સુમિત્રાની રજા લીધી.

રામ સીતા ને લક્ષ્મણ ગામ બહાર નીકળ્યાં. પુર જનોના ટોળેટોળાં તેમની પાછળ ચાલ્યાં. તેમની આંખોમાં આંસુ હતાં, હૃદયમાં શોક હતો. રામચંદ્રજીએ બધાને ખુબ સમજાવી મહા મહેનતે પાછા વાળ્યા. શું રાજા ને પ્રજાનો સંબંધ !

રામ સીતા ને લક્ષ્મણ દૈવ મનથી ચાલતાં ચાલતાં નદી નાળાં ને જંગલો વટાવા લાગ્યા, એમ કરતાં દંડ-કારણ્ય નામના ભયાનક જંગલમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ગોદાવરી કિનારે એક પર્ણકૂટિ બાંધી રહેવા લાગ્યા.

: પ :

પાતાલાધીશ ખર રાજાનો શંખુક નામે પુત્ર સૂર્યહાસ નામના ખડગની સાધના કરવા દંડકારણ્યમાં આવ્યો હતો. બાર વર્ષ ને સાત દિવસે એ સાધના પૂરી થાય છે. બરાબર એ મુદતમાં એક દિવસ ઓછો હતો. વખત પૂરો થતાં સૂર્યહાસ ખડગ આવીને ઉભું રહ્યું. લક્ષ્મણજીની એ નજરે પડ્યું. તેમણે કુતૂહલથી એને ઉપાડી લીધું ને એની પરીક્ષા કરવા વાંસની ઝાડીમાં ઘા કર્યો. કેટલાક વાંસ કપાઈ ગયા ને તે જ સાથે શંખુકનું માથું પણ કપાઈ ગયું. ખડગ લોહીથી ખરડાયેલું એઈ લક્ષ્મણજીને આશ્ચર્ય થયું. ત્યાં જઈને જુએ તો એક પુરુષનું માથું કપાયેલું. એમણે આવી રામચંદ્રને બનેલી હકીકત જણાવી.

અહીં શંખુકની માતા ને રાવણની બેન સુપર્ણખા મુદત પૂરી થવાથી પોતાના પુત્રની તપાસ કરવા આવી.

સાથે લોજનનો સુંદર થાળ લેતી આવી. પણ ત્યાં જઈને જુએ તો તેનું ખુન થયેલું. ત્યાં પડેલાં પગલાંના આધારે તે ખુનીને શોધવા લાગી. પગલાં શ્રી રામ લક્ષ્મણ ઉભા હતા ત્યાં આવ્યા. દૂરથી એ બાંધવ બેલડીનું રૂપ જોઈ આ સૂપણ્યા તો મુગ્ધજ બની ગઈ. પોતે જાણે કુમારિકા છે એવો ડોળ કરી પોતાની સાથે લગ્ન કરવાની પ્રાર્થના કરી.

રામ-લક્ષ્મણ તેનો દંભ પારખી ગયા ને તેની માગણીને તિરસ્કારી કાઢી. પુત્રની હત્યા ને પોતાના અપમાનથી એને ખુબ લાગી આવ્યું. કોઈપણ રીતે આ બનાવનું વેર લેવું એવો નિશ્ચય કર્યો. તે ખર રાજા આગળ પાછી ફરી ને બધી હકીકત જણાવી. પુત્ર હત્યાનું વેર લેવા તેને સારી રીતે ઉશ્કેર્યો. ખરે ૧૪૦૦૦ યોદ્ધાઓની સાથે દંડકારણ્યમાં આવી લલાઈની હાકલ દીધી. વીર લક્ષ્મણ એકલા તેમનો સામનો કરવા ધસ્યા. રામચંદ્રજીએ કહ્યું: ભાઈ ! જો મારી જરૂર પડે તો સિંહનાદ કરજો.

આની તરફ પેલી સૂપણ્યા પોતાના ભાઈ લંકાપતિ રાવણ પાસે પણ ગઈ ને જણાવ્યું કે હે ભાઈ ! દંડકારણ્યમાં કોઈ બે રાજપુત્રો આવ્યા છે, તેમણે તારા ભાણેજ શંખુકનું ખુન કર્યું છે. વળી રામની પાસે સીતા નામની એક અજોડ સુંદરી છે તે બધી રીતે તારાજ મહેલમાં રહેવા યોગ્ય છે. જંગલ જંગલ ભટકતો રામ તેને માટે જરાપણુ લાયક નથી. માટે કોઈપણ ઉપાયે તેને લઈ આવ.

રાવણ સીતાના વખાણ સાંભળી લલચાયો ને પોતાના વિમાનમાં બેસી તરતજ દંડકારણ્યમાં આવ્યો. દૂરથી તેણે સીતાના ખોળામાં સુતેલા રામને જોયા. જોતાંજ તેના હાજ ગગડી ગયા. પણ ઘણી વિદ્યાઓનો તે જાણકાર હતો. એક

અવઘોકિની નામની વિદ્યાને સ્મરી તેણે જાણી લીધું કે સીતાને લેવાનો ઉપાય એ છે કે બનાવટી સિંહનાદ કરવો. તરતજ લક્ષ્મણના સાહે સિંહનાદ કર્યો. રામચંદ્ર એ સાંભળતાંજ બેઠા થઈ ગયા. સીતાજીએ કહ્યું: “મારી દરકાર ન કરશો. જલ્દી જઈને લક્ષ્મણ લાઈને મદદ કરો.” રામ લક્ષ્મણની મદદે ઉપડ્યા.

અહીં રાવણ સીતાજી આગળ આવ્યો ને બોલ્યો: “હે સુંદરી! તમે વનમાં ભ્રમવાને લાયક નથી. ક્યાં રખડુ રામ ને ક્યાં સુકુમાર તમે? મારી સાથે લંકા ચાલો ને સુખે રહો.”

સીતાજી આ સાંભળી બોલ્યા: “અરે પાપી! આવાં વચનો બોલતાં કેમ શરમાતો નથી? શું કાગડો કદી હંસ-લીની આશા રાખી શકે ખરો? માટે બોલવું બંધ કર ને જીવતા રહેવું હોય તો રામ આવે તે પહેલાં પલાયન કરી જા.

રાવણે એક ઝડપ મારી સીતાને પકડી લીધાં ને પોતાના વિમાનમાં બેસાડી લંકા તરફ ચાલ્યો. સીતાજીના કલ્પાંતનો પાર રહ્યો નહિ. એ સાંભળી જટાયુ નામનો પક્ષીરાજ જે રામસીતાનો મિત્ર હતો તે સીતાજીની વારે ધાયો. પણ દુષ્ટ રાવણે તરવાર વડે તેની પાંખોજ કાપી નાખી. તે નિરુપાય થઈ હેઠે પડ્યો. સીતાજી બેભાન થયા. જ્યારે તે ભાનમાં આવ્યા ત્યારે ફરી રૂદન કરવા લાગ્યા ને પોતાનાં અલંકારો કાઢીને નીચે ફેંકવા લાગ્યા. રાવણ તેમને ઠેઠ લંકામાં લઈ ગયો ને અશોકવાડીમાં ઉતારી ચારે બાજુ રાક્ષસીઓનો ચોકી પહેરો મૂકી દીધો.

૬

રામ જલ્દી લક્ષ્મણ પાસે પહોંચ્યા તો ખબર પડી કે સિંહનાદ એમણે કર્યોજ નહોતો. કાંઈક કપટ થયું એમ જાણી.

રામ તરતજ પાછા ફર્યા. જુએ તો સીતાજી નહિ. તે ચારે બાજુ શોધવા લાગ્યા. ઓ સીતાજી ! તમે ક્યાં છો ? ઘડી ભર પણ મારાથી જુદા તમે નહિ પડનારા અત્યારે ક્યાં ગયા ? કેમ બોલતા નથી ? શું તમે સંતાઈ મારી મશ્કરી કરો છો ! ના ના એવી મશ્કરી કરશો નહિ. ઘણીવાર તેમણે સીતાની શોધ કરી પણ જ્યારે તે નજ મળ્યા ત્યારે બેભાન થઈ જમીનપર પડી ગયા. લક્ષ્મણ યુદ્ધ પૂરું કરી શત્રુપર વિજય મેળવી પાછા આવ્યા. ત્યાં રામને બેભાન ઢીઠા સીતાજીને કોઈ ઉપાડી ગયું લાગે છે. એમ તે તરત સમજી ગયા. તે રામચંદ્રનું મસ્તક ખોળામાં લઈ સારવાર કરવા લાગ્યા ને કહ્યું : ચોટાલાઈ ! તમારા જેવા શૂરવીરને આ યોગ્ય છે ? ઉઠો, ઉભા થાવ, આપણે સીતાજીનું હરણ કરી જનાર એ દુષ્ટને શોધો કાઢી દંડ દઈએ. રામની આંખો ધીમે ધીમે ખુલી ને તે બેઠા થયા. પછી ચાલવા લાગ્યા. આગળ જતાં રાવણ સીતાને ઉપાડી ગયો છે એવા ખબર મરણ હાલતમાં પડેલા જટા-યુએ કહ્યા એથી તેઓ દક્ષિણમાં આગળ વધ્યા.

અહીં તેઓના પરાક્રમ તથા બુદ્ધિચાતુર્યથી અનેક રાજાઓ સાથે દોસ્તી બંધાઈ સુગ્રીવ, જાંબુવાન, હનુમાન ને નળ વગેરે તેમાં મુખ્ય હતા.

આ બાજુ રાવણ સીતાને મનાવવા અનેક પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો પણ સતી સીતાનું ર્વાડુંય ફરકયું નહિ. તેમના મુખમાં તો ‘રામ’ ‘રામ’ એજ શબ્દો નીકળતા હતા. રાવણને કાંઈ એન પડતું નહિ. તે ચિંતાતુર રહેવા લાગ્યો. એક વખત તેની પત્ની મંદોદરીએ કહ્યું : આપ કેમ ચિંતામાં

સુકાવ છે ? રાવણે સાચી હકીકત કહી ને વધારામાં જણાવ્યું
જે તું મને જીવતો જોવા ઇચ્છતી હો તો સીતાને સમજાવ.
મંદોદરીએ પતિનો જીવ બચાવવાજ સીતાને સમજાવવાનું
કામ કરવા માંડ્યું. પણ સતીનાં સત તે શું ચળાવી શકે ?

રાવણનો નાનો ભાઈ વિલીષણ ન્યાયી હતો. તેણે આ
વાત જાણી એટલે રાવણને ઘણો ઠપકો આપ્યો. પણ રાવણે
તો ઉલટો એનેજ ગાંડો ગણી કાઢ્યો ને કહ્યું : તારા જેવા કાયર
હોય તે ડરી જાય હું તો મારૂં ધાર્યું પાર ઉતારવાનો.

૭

રામચંદ્રજી તથા તેમની મિત્રમંડળીએ હવે સીતાની
બરાબર શોધ કરવા હનુમાનજીને મોકલવાનો નિશ્ચય કર્યો.
લંકા જઈ પહેલા વિલીષણને મળવું એમ નક્કી કર્યું. હનુ-
માનજી લંકામાં ગયા ને વિલીષણને મળ્યા. સીતાને
માનસેર પાછી મોકલી આપવાની સૂચના કરી. વિલીષણે
કહ્યું : ભાઈ ! આમાં મારો ઉપાય નથી. પણ બનશે તેટલું
રાવણને હું સમજાવીશ.

પછી હનુમાન અશોક વાડીમાં જ્યાં સીતાજી હતા
ત્યાં આવ્યા અને જોયું તો સીતાજીની દેહલતા કરમાઈ
ગઈ છે. વાળ વીખરાઈ ગયા છે. આંખમાંથી આંસુ ચાલે છે
ને મુખે 'રામ રામ' બોલે છે. હનુમાનજીએ તેમને મહાસતી
જાણી પ્રભુમ કર્યા ને અદૃશ્ય રહી રામના નામવાળી વીંટી
એમના બોલામાં નાંખી. એ જોતાંજ સીતાજીને હર્ષ થયો.
આજુ બાજુ રખેવાળી કરતી રાક્ષસીએ જાણ્યું કે સીતા
રાજી થયા લાગે છે એટલે રાવણને ખબર આપી. તે આવ્યો
ને પ્રેમની માગણી કરવા લાગ્યો. સીતાજીએ તેને ધૂતકારી

કાઢ્યો. તે જોર જીલ્લમ કરવા તૈયાર થયો એમાં પણ સીતાએ તેને બરાબર હંકાર્યો. રાવણ વધારે ન સતાવતાં પાછો ગયો. હનુમાનજી એ બધું જોઈ રહ્યા હતા તે પ્રગટ થયા ને પ્રણામ કરી બોલ્યા: રામ હાલ કિંકંધા બિરાજે છે ને તમારા વિયોગથી બહુ દુઃખી રહે છે. મારા ગયા પછી તમને છોડાવવા તે અહીં આવશે. મને તમે જોળખી શકો એ માટે આ વીંટી મોકલી છે. એ વીંટી તમને મળી એની નિશાનીમાં તમારો ચુડામણિ આપો. સીતાને રામના સમાચાર મળતાં બહુ આનંદ થયો. આજ સુધી આહાર લીધો ન હતો તે હનુમાનજીના આગ્રહથી લીધો. પછી પોતાનો ચુડામણિ આપી હનુમાનને વિદાય કર્યા. પાછા જતાં જતાં હનુમાને બાગ ઉખેડ્યો ને રખેવાળોને માર્યા. રાવણે એમને પકડવા એક શૂરવીરને મોકલ્યો પણ હનુમાને તેનેજ પૂરો કર્યો. પછી ઈંદ્રજીતને મોકલ્યો તે હનુમાનને પકડી રાવણ આગળ લઈ ગયો. હનુમાનજીએ તો રાવણના મુગટને નીચો નાખ્યો ને તેના કકડા કરી ત્યાંથી છટકી ગયા. સીધા કિંકંધા આવ્યા.

રામલક્ષ્મણે પોતાના મિત્રરાજાઓ સાથે લંકાપર ચઢાઈ કરી. ખુનખાર યુદ્ધ થયું. એમાં વિલીન પણ રામને શરણે આવ્યા. કુંભકર્ણુ ને ઈંદ્રજીત કેદ થયા ને બાકીના બધા માર્યા ગયા. લંકા સર થયું. રામ સીતાને લેટયા. અહા તે વખતનો આનંદ ! ધન્ય પતિ ! ધન્ય પત્ની !

* + + + +

: ૮ :

વનવાસ પૂરો થતાં રામ, લક્ષ્મણ ને સીતા અયોધ્યા પાછાં ફર્યા. અયોધ્યામાં હર્ષનાં પૂર રેલાયાં. ઘેરેઘેર ઉત્સવ

થયો. રામચંદ્રજીનો વનવાસ ભરતને જરાએ ગમ્યો ન હતો. તે તો ગાદીપર એમના ચરણની પાડુકા મૂકી પૂજા કરતો હતો એટલે રામ પાછા ફરતાં તેમને ગાદી આપી ને પોતે કૃતાર્થ થયો.

રામ જેવા રાજા કોઈ થયા નથી. તેમણે પ્રભને પુત્રથી પણ અધિક પાળવા માંડી. નિરંતર તેમના સુખનોજ તે વિચાર કરવા લાગ્યા.

એક વખત ગુપ્તચરોએ આવી ખબર આપ્યા કે મહારાજ ! રાજ્યમાં એવી વાત ચાલે છે કે રાવણ જેવા સ્ત્રીલંપટ આગળ સીતા લાંબો વખત રહ્યા પછી સતી રહી શકે જ નહિ, અસતી સ્ત્રીને રાજ્યમાં રાખવી એ અન્યાય છે. જો રાજા પોતેજ એવો દાખલો બેસાડશે તો પછી પ્રભની શી વાત થશે ? રામચંદ્રજી એ સાંભળી એક રાતે નગરચર્યા જેવા નીકળ્યા. ત્યાં એક ઘોળી દિવસ ભર કામ કરી માથે કપડાંનો ગાંસડો મૂકી ઘેર આવ્યો. એની સ્ત્રી કોઈ પાડોશીને ત્યાં ગયેલી. થોડી વારે તે આવી એટલે ઘોળી ખુબ ક્રોધાયમાન થઈ બોલ્યો : ક્યાં ગઈ હતી તું ? બીજાને ઘેર રખડવા બાય છે ? ચાલ, તું મારા ઘરમાં નહિ. ઘોળણ કહે, રામે તો છ માસ બીજાના ઘરમાં રહેલી સીતાને રાખી, ને તમે તો હું ઘણીક બહાર ગઈ એમાં આટલા તપી બાવ છે ! ઘોળી કહે, રામ તો સ્ત્રીને આધીન છે હું કાંઈ સ્ત્રીને આધીન નથી. રામને આ વચનો સાંભળી બહુ લાગી આવ્યું. બહુ વિચાર કરી સીતાને વનમાં મોકલવા નિશ્ચય કર્યો. લક્ષ્મણ તથા બીજા સ્નેહીઓએ રામને એમ ન કરવા ઘણાઘણા વિનવ્યા પણ રામ એકના બે નથ યા. પોતાના

હૃદયથી પણ અધિક બહાલી સીતાને ત્યાગ કેવળ ફરજ સમજીને કરતાં કાંઈ રામને ઓછું દુખ થયું ન હતું. સીતા ગર્ભવતી હતા તેમને યાત્રાને બહાને વનમાં મોકલ્યાં.

જ્યારે સીતાને ખબર પડી કે રામે તેમનો ત્યાગ કર્યો છે, ત્યારે તે બેલાન થઈ ગયા ને બોલવા લાગ્યા હે હૃદયાધાર ! જેના વિયોગથી તમે જંગલમાં મૂર્ચ્છિત થઈ ગયા હતા, આવરા બની ગયા હતા, તેનેજ જંગલમાં મૂકતાં તમારો જીવ શે ચાલે છે ! નાથ ! મારી રક્ષા કરો ! તે બોલતાં બોલતાં ફરી બેલાન થયા. જ્યારે લાનમાં આવ્યા ત્યારે વિચાર કરવા લાગ્યા જેમણે મારા માટે રાક્ષસકુળનો નાશ કર્યો ને આટઆટલાં દુખો વેઠ્યાં તેમણે કાંઈક મહાન હેતુ સિદ્ધ કરવાજ મારો ત્યાગ કર્યો હશે. રાન્યમાં આદર્શ બેસાડવા આ કામ કરતાં શું તેમના હૃદયને આઘાત નહિ થયો હોય ! તેઓને પણ કેટલું દુઃખ થતું હશે ! હે રામ ! તમારો યશ નિર્મળ રહો. સીતાજીની આ હકીકત જંગલમાં મૂકવા આવનાર સુભટે જઈને રામને કહી.

સીતા હવે જંગલમાં આમતેમ ભ્રમવા લાગ્યા. કર્મની વિચિત્ર ગતિનોજ આ સર્વ પ્રતાપ છે એમ વિચારવા લાગ્યા. ભાગ્ય કેાઈનું બદલ્યું બદલાવાનું નથી. તે મેંજ ઘડ્યું છે ને હુંજ બદલી શકીશ.

સીતાજી જ્યારે જંગલમાં ફરતા હતા ત્યારે વજ્રસંઘ નામનો રાજા ત્યાં આવ્યો ને પોતાની બહેન ગણીને સીતાને તે પોતાને ગામ લઈ ગયો. ત્યાં રહેવાને એક એકાંત ઓરડો કાઢી આપ્યો. ત્યાં સીતા રહેવા લાગ્યા ને રામચંદ્રજીના ચરણ આલેખી તેમનું ધ્યાન ધરવા

લાગ્યા. વખત વીતતાં તેમને જોડકે પુત્ર અવતર્યા. એમાં
એકનું નામ રાખ્યું અનંગ લવણ ને બીજાનું નામ રાખ્યું
મદનાંકુશ. કેટલાક તેમને લવણ અને અંકુશજ કહેતા તે
કેટલાક લવ ને કુશ પણ કહેતા.

રામે જ્યારે સીતાજીની બધી હકીકત સાંભળી ત્યારે
તેમનાથી ન રહેવાયું. સીતાને લઈ આવવા માણસો મોકલ્યા.
તેઓએ આવી ખુબ તપાસ કરી પણ સીતા ન જડ્યા.
તેમણે ધાર્યું કે નકકી જંગલી પ્રાણીઓએ સીતાજીને ફાડી
ખાધા હશે. સીતા નહિ મળવાથી રામ અત્યંત દુઃખી થયા.
તેમની અંત્યક્રિયા કરીને હંમેશાં સીતા સીતા બોલતાંજ
દુઃખી થવા લાગ્યા.

: ૯ :

વખતને જતાં વાર લાગતી નથી થોડી, વારમાં તે
આ પુત્રો મોટા થયા. લવ જ્યારે યુવાન થયો ત્યારે રામ
વજ્રસંઘે પોતાની પુત્રી પરણાવી ને કુશ માટે પૃથુરાજની
કન્યા કનકમાલાની માગણી કરી. તેણે કહ્યું: જેનું કુળ
કે શીલ અમે જાણતા નથી તેવાને પુત્રી ન પરણાવાય.
લવ અને કુશે આથી તેમના ઉપર ચડાઈ કરી ને પૃથુરાજને
સખત હાર ખવડાવી. પૃથુરાજએ છેવટે પોતાની પુત્રી કનક-
માલાને કુશ જોડે પરણાવી.

એક વખત વાત નીકળતાં વજ્રસંઘ સાથે અયોધ્યાની
વાત નીકળી. રામ લક્ષ્મણના પરાક્રમની વાતો થઈ. આથી
લવ અને કુશને થયું કે તે કેવા પરાક્રમી છે તે આપણે જોવું.
સીતા પાસેજ બેઠા હતા તેમણે કહ્યું: પુત્રો ! એ સાહસ
જોડવું રહેવા દો. એમને કાંઈ પહોંચી શકે તેમ નથી, વળી

એતો તમારા વડીલ છે એટલે એમના ચરણમાં પડવું જોઈએ ને આશીર્વાદ લેવા જોઈએ. કુશ કહે, શું કહો છો માતા ! એ અમારા શત્રુઓના ચરણમાં અમે પડીએ ? નાહક એમના વખાણુ કરી અમને લડતાં અડકાવો નહિ. સીતા કહે, રામ તો તમારા પુત્ર્ય પિતા છે એને શત્રુ કેમ ગણો છો ? લવ કહે, તે અમારા શત્રુજ છે. જેણે અમારી નિર્દોષ માતાને વિના અપરાધે અસહ્ય દુખ દીધું ને અમને પણ વિના કારણે વનવાસ અપ્યોતે શત્રુ નહિ તો બીજું શું? માટે તમે આશીર્વાદ આપો. એમનું બળ અમે જોઈ લઈશું. સીતાને પુત્રો આવા પરાક્રમી જાણી ઉંડો આનંદ થયો ને પોતાના જીવનને ધન્ય માનવા લાગ્યા. તે મુંગાજ રહ્યા. કુશ કહે, તમે મૌન શા માટે બેઠા છો ? અમને આશીર્વાદ આપો. સીતાજી કહે, બેટા ! મારે મન તો હાર ને જીત બંને સરખી છે. તમારામાંથી કોઈ પણ રણમાં પડે તો મારા દુઃખનો પાર ન રહે. લવ કહે, તો શું અમે જઈને એમના ચરણમાં પડીએ ને કુતરાની જેમ તેમના પગની ધૂળ ચાટીએ ! એતો બન્નેને શરમાવનારું છે. અમ ક્ષત્રિયપુત્રોથી એવું કદી નહિ બને. સીતાજી કહે, જાવ બેટા જાવ, મારું સતીત્વ તમારી રક્ષા કરશે.

: ૧૦ :

લવ ને કુશની ફ્રેજ અયોધ્યા આવી. લક્ષ્મણ વિચાર કરવા લાગ્યા કે વળી આ પતંગીઆ કોણ જાતે અગ્નિમાં પડી બળી મરવા આવ્યા ? યુદ્ધનાં વાજાં વાગ્યાં. લડાઈ શરૂ થઈ. છેવટે પરિણામ એ આવ્યું કે રામલક્ષ્મણ હાર્યા. રામ લક્ષ્મણના ખેદનો પાર રહ્યો નહિ. એ વખતે નારદે આવીને

કહ્યું કે રામ ! રાજી થવાને બદલે ખેદ કેમ પામો છો ?
જેના પુત્રો પિતાથી સવાયા થાય તેમણે શોક કરવો ઘટે
કે આનંદ ! પછી તેમણે સીતાના વનવાસજીવનથી આજ
સુધીની વાત કહી, રામ તો ઘેલા ઘેલા થઈ ગયા.
પુત્રો પણ અવસર જોઈ તેમની સામે ગયા ને એક બીજાને
લેટી પડ્યા. અત્યારે આનંદનો શું અવધિ રહે !

“સીતાજી ! હવે આપ પધારી નગરને પાવન કરો.
લક્ષ્મણજી બે હાથ જોડી બોલ્યા. બીજાએ પણ ઘણું કહ્યું
પણ સીતાજીએ તો એક જ વાત કહી : મેં તો દિવ્ય
અંગીકાર કર્યું છે. જ્યારે મારી શુદ્ધિની સર્વ લોકોને
ખાતરી કરી આપીશ ત્યારે જ નગરમાં પ્રવેશ કરીશ.
રામ કહે, એવું કાંઈ કરવાની જરૂર નથી. પણ સીતાજીનો
વિચાર દઢ હતો એટલે ચિતા રચાઈ. સીતાજી તેમાં પ્રવેશ
કરવા તૈયાર થયા. તે બોલ્યા : જો આજ સુધી મેં માફ
શિયળ અખંડિતપણે પાળ્યું હોય તો હે અગ્નિ ! શાંત
થજે. પછી સીતાજીએ અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. લોકો જોઈ
રહ્યા શું થાય છે ! ખરેખર ! અગ્નિ શાંત થઈ ગયો.
સીતાજીને હની આંચ ન આવી. એ જોતાં જ લોકો બોલી
ઉઠ્યા : મહાસતી સીતાનો જય હો ! હવે સીતાજી જગતની
દષ્ટિએ શુદ્ધ ઠર્યાં.

: ૧૧ :

મહાસતી સીતાનું મન વૈરાગ્યે ભીંજ્યું ને
તે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. એ વખતે રામ ગળગળા
અવાજે બોલ્યા : સીતા ! મેં તમને બહુ દુઃખ દીધું. માફ

કરો. દેવી ! મારા બધા અપરાધો માફ કરો એમ બોલતાં તે હાથ પકડી ઘુંટણ લેર બેસી ગયા. સીતા કહે પ્રભાપાલક નૃપાલ ! આમ ધૂળમાં બેસવું તમને યોગ્ય નથી. ઉભા થાવ.

રામ કહે, દેવી સીતા ! મારો આપ તિરસ્કાર ન કરો. રાજ્યના કારભારમાં હું એટલો દબાયેલો રહું છું કે માથું પણ ઉચું કરવાનો વખત નથી મળતો. હું અયોધ્યાપતિ રામ છું એ ભૂલી જાવ, આપણે તે જ રામને તે જ સીતા છીએ કે જે વને વન સાથે ભટક્યા, સાથે રહ્યા. સીતા ! ગઈ ગૂજરી ભૂલી જાવ ને મને પહેલાંની માફક આનંદ આપો.

સીતા કહે, રામ ! હું એ બધી વાત ક્યારની ભૂલી ગઈ છું. મેં કદી વિચાર નથી કર્યો કે તમે અત્યાચારી છો ને હું તમારી દુઃભાગેલી છું. તમારી ફરજ બજાવતાં જે કાંઈ કરવું પડ્યું છે તે તમે કર્યું છે. મને પણ હવે જે ફરજ લાગે છે તે બજાવવા તત્પર થઈ છું. એમ કહી વાળનો લોચ કરી રામના હાથમાં આપ્યા. બસ સર્વનો આજ રીતે ત્યાગ કરવાનો છે.

x x x x

મહાસતી સીતા આજે બીજી કેાઈ પણ સતી કરતાં વધારે ખ્યાતિ પામ્યા છે ને ભારતવર્ષની સમગ્ર લલચોના આદર્શ બન્યા છે. એ રામને એ સીતા ભૂલ્યા ભૂલાય તેમ નથી. કર્તવ્ય ને પ્રેમની જ પ્રતિમા છે. જ્યાં સુધી જગતને પ્રેમ ને કર્તવ્યની દરકાર છે ત્યાં સુધી આ દંપતીની અખંડ પૂજા થશે. રામ સીતાનાં જીવનનાં બળ દરેકને પ્રાપ્ત થાવ.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અર્જુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ભોતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતમાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દત્તપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરનિજમ સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામારાહ	૭ કૃપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલસલા	૮ મહામંત્રી કૃદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ હંલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયજુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેશકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તોયનો મહિમા
૧૬ વિમળરાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષ	૧૬ સાચો રાણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્તૂતિમદ્ર	૧૭ મુખની આવી યાને સંતોષ
૧૮ ભેમો દેરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈનતીર્થોના પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જમ્બુસાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈનતીર્થોના પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ મર્મ માટે માલુ આ-પનાર મહાત્માઓ	૨૦ રવાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની કાચરી

દરેક એકની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

વિચારકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની યોજ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૯

દ્રોપદી

: લેખક :

કેશવલાલ ડોસાભાઈ દસાઈ

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી એણી :: ૬

દ્રૌપદી

: લેખક :

કેશવલાલ ડોસાભાઈ દેસાઈ

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રય સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, છુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ હર્ષરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય

ધીમંટી રોડ : : અમદાવાદ.

દ્રૌપદી

૧

પાંચાલ દ્રુપદ રાજાની રાજધાની કંપિલપુરી અલભેલી નગરી છે, એમાં રાજાનું ઉદ્યાન તો અત્યંત મનોહર છે. એ ઉદ્યાનમાં વિદુષી રાજકન્યા દ્રૌપદી સખીઓ સાથે ફરી રહી છે. તેઓ શું વાત કરે છે તે જરા જોઈએ.

દ્રૌપદી—સખી ઘણા દિવસે મળ્યાં. શરીર તો મળમાં છે ને ?

સૂર્યપ્રભા—હા, બધી રીતે મળમાં હતું પણ તારી વિનોદી વાતોની જોટ હતી.

દ્રૌપદી—મારી વિનોદી વાતોની જોટ ! મારી કાલી છેલી વાતોની ત્યાં તને જોટ પડે એમ માનવુંજ અશક્ય છે. પણ એ બધું તો ઠીક, હવે નવો અનુભવ શું લાગ્યા ?

સૂર્યપ્રભા—નવો અનુભવ ! ખરોખર તારે સાંભળવા જોવો છે ! ને તે માટેની તારી આટલી અધીરાઈ પણ યોગ્ય જ છે. હે સાંભળ ત્યારે. સ્ત્રી જીવનની શોભા તે પુરુષ. મહીયરમાં રાજસાહેબી હોય, પોતે સૌંદર્યસંપન્ન હોય, ચોસઠ કળાએ યુક્ત હોય, છતાં તેને પ્રિયતમ ચતુર ન મળે, તો તેનું જીવતર એજે બાય.

દ્રૌપદી—ને પુરુષ ચતુર ને પરાક્રમી હોવા છતાં સ્ત્રી ગુણ-સંપન્ન ન મળે તો ?

સૂર્યપ્રભા—પુરુષનાં જીવતરતનું પણ એમ જ બને.

સ્રી ને પુરુષ બન્ને એક રથનાં બે પૈડાં છે, જેટલી તે પૈડાં
આમાં ખોટ તેટલી તે રથની ગતિ બોધી.

દ્રૌપદી—ત્યારે તમારાં રથનાં બે પૈડાં તો સમાન જ
છે ને ? ન હોય તો સુધારને બોલાવી સરખા કરાવીએ.

સૂર્યવ્રજા—અમારે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. પ્રશ્નતો
તમારે માટે જ ઉભો રહ્યો છે. બે બે ભૂલતા નહિ.

દ્રૌપદી —તારા જેવી સખી સખીપમાં હોય છતાં ભૂલવા
કેમ દેશે ?

સૂર્યવ્રજા—મારાથી બનશે ત્યાં સુધી તો જરૂર નહિજ
ભૂલવા હઉં ને કોઈ પરાક્રમી પુરૂષનાં પગલાં પર તારાં પગલાં
પડતાં બેઠાં મારા સખીજીવનને ધન્ય માનીશ.

દ્રૌપદી—બૂલી, સખી બૂલી. તે મહાપુરૂષનાં પગલાં
બુંસનારી તો હું નહિ જ થાઉં; હમણાં જ તેં કહ્યુંને કે
સ્રીપુરૂષ બન્ને એક રથનાં બે પૈડાં છે ! તે જેમ સાથે જ
ચાલે છે તેમ અમારાં પગલાં પણ સાથે જ પડશે. બન્નેનાં
પગલાં અણબસ્યાં રહેશે.

સૂર્યવ્રજા—શું સુંદર ભાવનાં ! સખી ! તારી આ ભાવ-
નાઓ સફળ થાઓ.

દ્રૌપદી—હવે તો સ્વયંવર રચાઈ ચૂક્યો છે. થોડા જ
વખતમાં થવાનું થઈ જશે.

૨

પાંચાલ દેશના રાજા દ્રુપદે પોતાની પુત્રી દ્રૌપદીને માટે
આજે સ્વયંવર રચ્યો છે. સુંદર મંડપ ઉભો કર્યો છે. પતાકા,

તોરણો અને ધ્વજાઓ ઠેરઠેર બાંધેલાં નજરે પડે છે; મંડપમાં ફરતાં સુંદર આસનો ગોઠવ્યાં છે, મધ્યમાં એક રત્નજડિત સુંદર સ્થંભ ઉભો કર્યો છે, તેની જમણી અને ડાબી બાજુ ચાર ચાર ચક્રો ફરી રહ્યાં છે, ને તેની ટોચે એક રત્નની પુતળી નીચું મુખ કરી મંડપની રચના ને જોતી હોય તેમ ગોઠવવામાં આવી છે. સ્થંભની નીચે દેવતાઓને માટેની જગ્યાએ એક ધનુષ્ય મૂકવામાં આવ્યું છે.

સ્વયંવરમાં નોતરેલા સર્વે રાજામહારાજાઓ ન્યારે પોતપોતાના આસને ગોઠવાયા, ત્યારે દ્રૌપદીનો ભાઈ દૃષ્ટદ્યુમ્ન ઉભો થયો ને બોલ્યો:

“ સભાજનો ! ભારતવર્ષનો જે વીર આ દિવ્ય ધનુષ્યને ચડાવી શધાવેધ કરશે તેને મારી બહેન દ્રૌપદી વરશે.” આ સાંભળી મહારાજા મથુરાપતિ, વિરાટપતિ, અને સિંહ સરખી ગર્જના કરતો નંદીપુરનો રાજા શલ્ય વગેરે હોંશમાં ઉઠ્યા. પણ ધનુષ્ય જોતાં હિંમત હારી પાછા ફર્યા. પછી બીજાઓ પણ ઉઠ્યા. તેમાં સિંહ સરખી કાળ ભરતાં ચંદી દેશના રાજા શિશુપાળના ગોઠણ ભાંગી ગયાં, ને જરાસંધપુત્ર સહદેવનું તાળવું તુટી ગયું. પણ દિવ્ય ધનુષ્ય તો નજ ઉપડ્યું. દુર્યોધન, કર્ણ, ને બીજા ઘણાય મહારાજાઓ મથ્યા પણ તે સર્વે નિષ્ફળ થયા.

રાજા દ્રુપદે બહેર કરતાં તો કર્યું પણ હવે તે મુંઝાયો. સભામંડપમાં ચારે તરફ એક નજર કરી તે ઉભો થયો ને બોલ્યો: “ આજે શુરવીરતાની કસોટી છે. જો મારું લીધેલું પણ પૂરું નહિ થાય તો અત્રે પધારેલા સર્વ સભાજનોની

હુનિઆમાં હાંસી થશે. માટે ઉઠો, ઉઠો, કોઈ વીર ઉઠો ને માફ પણ પૂરું કરો.

ત્યાં મહાવીર અર્જુન ઉઠ્યો. તે ગુરુ દ્રોણને પ્રથમ શિષ્ય હતો. યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, સહદેવ ને નકુળનો તે વહાલો ભાઈ હતો. રાજા પાંડુનો પ્યારો પુત્ર ને માતા કુંતીનો બચો હતો. તેણે તે ધનુષ્ય સહજમાં ઉપાડ્યું ને સાવધાન થઈ ઉપરના નિશાન તરફ બાણ માર્યું. સર્વ સભાજનો સ્થિર થઈ ગયા. નિશાન બરાબર તકાડ્યું ને સર્વત્ર જયજયકારના શબ્દો પ્રસરી ગયા.

આનંદમાં આવેલી દ્રૌપદીએ અર્જુનના ગળામાં વરમાળા આરોપી, પણ તેજ ક્ષણે ત્યાં એક ઘણીજ આશ્ચર્ય જનક ઘટના બની.

પાંચાલીએ અર્જુનના ગળામાં આરોપેલી એકજ વરમાળા પાંચે પાંડવોના ગળામાં દેખાઈ. સર્વે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયા, રાજા દ્રુપદ ચિંતામાં પડ્યો કે આ તે શી ઘટના ! એક કુલીન કન્યાને પાંચ પાંચ પતિ તે હોય ! હવે મારે શું કરવું ?

એજ વખતે મંડપના મધ્ય ભાગમાં એક મહાત્મા સર્વની નજરે પડ્યા. તેમના દિવ્ય તેજથી બધા સભાજનો શાંત થઈ ગયા, તે ગંભીર સ્વરે બોલ્યા :

“ સભાજનો ! તમારી આગળ કદી ન બનેલો એવો બનાવ બની રહ્યો છે તેથી તમે આશ્ચર્ય પામે છો, પરંતુ પાંચાલીના પૂર્વભવે તેના માટે પાંચ પતિ નિર્માણ કર્યા છે, તેમાં કોઈ ફેરફાર કરનાર નથી. આ

પાંચાલી પાંચે પતિઓમાં પોતાના પ્રાણુ એવી રીતે પાથરશે કે પાંચ પાંચ પતિની પત્ની થવા છતાં તેનું ઉચ્ચ અને સંયમી ચારિત્ર આખા જગતને ખેંચશે, લોકોમાં સતીની વ્યાખ્યા માટે નવો વિચાર પેદા કરશે, શીયળને સંયમની રૂઢિબદ્ધ સંકુચિત વ્યાખ્યાઓને નાબુદ કરી તે સંબંધી ઉદાર વિચારણા ફેલાવતી મહાસતી તરીકે જુગજુગાંતરમાં અમર થશે. માટે કાંઈ બીજો વિચાર કરશો નહિ.

આટલું કહી જોતજોતામાં મહાત્મા ચાલી ગયા. પાંચાલી પાંચે પાંડવોની પત્ની થઈ.

૩

દુર્યોધન—મામા ! આ જુંદગી મને અકારી લાગે છે.

શકુનિ—કેમ વૈરાગ્ય થયો છે ?

દુર્યોધન—વૈરાગ્ય તો દૂર રહ્યો, પણ મારો વૈરાગિ પ્રજ્વલિત થઈ રહ્યો છે. તેમાં મામાની સહાયતાની જરૂર છે.

શકુનિ—દુર્યોધન ! આજે આટલો આકળો કેમ થયો છે ?

દુર્યોધન—મારે શકુનિ સરખાં મામા, કષ્ટ જેવો મિત્ર ને સો સો તો લાઇ છતાં જ્યાં જુઓ ત્યાં પાંડવોના જ ગુણ ગાન ગવાય. દુર્યોધનને તો કોઈ સંભારે પણ નહિ.

શકુનિ—તેમાં પાંડવો શું કરે ? લોકોના મોઢે કંઈ મળજું બંધાય ?

દુર્યોધન—પણ મામા ! સાંભળો તો ખરા. લોકોનાં વખાણથી પાંડવો બહુ ગર્વમાં આવી ગયા છે ને પેલી આજ કાલની છોકરી દ્રૌપદી પટરાણીપદના અભિમાનમાં નાચી રહી છે.

શકુનિ—એ તે શી રીતે જાણ્યું ?

દુર્યોધન—મામા હું ઇંદ્રપ્રસ્થ ગયો હતો, શું ત્યાંની શોભા ! બસ જાણે ઇંદ્રપુરી. મહેલમાં જતાં એક ઠેકાણે જળ સ્થળની ભુલભુલામણી ગોઠવી હતી. જ્યાં પાણી હતું ત્યાં મને જમીન દેખાઇ, એટલે મારાં કપડાં ભીંજાયાં. તે વખતે દૂર બેઠેલી ટ્રૌપદી ને ભીમ હસ્યા ને એ હથા તો બોલી કે “આંધળાના તો આંધળા જ હોયને.”

એ આજ કાલની છોકરી મારું આટલું અપમાન કરે તે કરતાં તો મરવું જ સાડેને ! હવે પાંડવોને રસ્તાના ભિખારી બનાવી એ રાંડાનો અભિમાન ઉતારીશ ત્યારે જ મારા જીવને જંપ થશે.

વખત આવ્યો જાણી મામા શકુનિએ કહ્યું : દુર્યોધન ! આ બધી ખબર મને અગાઉથી હતી પણ તારામાં સ્વમાન જેવી કેઇ વસ્તુ છે કે નહિ તેની હું પરીક્ષા કરતો હતો. હવે તું મારો સાચો ભાણે જ થયો. પાંડવોની આડ-ખીલી જેમ વેળાસર દૂર થાય તેમ સાડે. જ્યાં સુધી ગોળે મરતાં હોય ત્યાં સુધી ઝેરની જરૂર નથી.

દુર્યોધન—તો મામા ! ઉપાય બતાવો. દુર્યોધન અધીરો થઇ ગયો.

શકુનિ—ઉપાય તૈયાર છે, અમલ કરનાર બેઠાં. શકુનિએ ઠંઠા પેટે ચાવી ચડાવી.

દુર્યોધન—અમલ કરનાર આ રહ્યો. તે ગળે ઉઠ્યો.

શકુનિ—તો સાંભળ દુર્યોધન !

મારી પાસે બુગાર રમવાના પાસા છે. તે પાસાથી

હું ધાત્રીશ તે કરી શકીશ. યુધિષ્ઠિરને પાસા રમવાનો ઘણો શોખ છે માટે તેને જુગાર રમવા આમંત્રણ કરીએ, પછી તો આપણે છીએ અને એ છે, ધારેલી મુસદ્દા પાર પાડતાં જશએ વાર નહિ લાગે. પણ આ બધું કરતાં પહેલાં તારે આ બાબત તારા પિતાની સંમતિ મેળવવી પડશે. પુત્ર-સ્નેહથી તું તેમને એવા તો ગાળી નાંખજે કે તે તારી માગણી કબુલ રાખે.

દુર્યોધન—લલ્લે મામા ! આ સર્વ રમત પાર ઉતારવાનું હું મારે માથે લઉં છું.

૪

હસ્તિનાપુરના સભામંડપમાં સામસામા બે પક્ષે જુગારના રસે ચઢ્યા છે. એવામાં મહાપ્રતાપી બિંભ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યા:

યુધિષ્ઠિર ! બસ કરો. જ્યાં સુધી રમતને માટે રમત રમાતી હતી ત્યાં સુધી ઠીક હતું પણ હવે તો તમે ઉન્મત્ત થઈ રાજ્યપાટ હારવાની બાજી લઈ બેઠા છો, તે ઠીક નથી. તમારા જેવા સત્યવાદી ને ચતુર પુરુષ જુગાર રમવામાં રાજપાટ હારે તો દુરાચારીઓએ કોનો ધડો લેવો ? એક જ વાસણમાં અમૃત ને ઝેર રહી શકે ? બંધ કરો, બંધ કરો, રાજન્ ! હવે જુગાર બંધ કરો. નહિ તો ક્ષણમાં તમારી પાંચમાલી થશે.

પણ “વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ.” રાજા યુધિષ્ઠિરને માથે આકૃત ઉતરવાની હતી, તે ન જ સમજ્યો. હાયો જુગારી બમણું રમે. તેણે જર, ઝવેરાત, નગર,

ગામ જમીન વગેરે ખોયું. છેવટે પોતાના ભાઈઓ અને પોતાની ભત્રીસા હોડમાં મૂકી ને તે હારી ગયો. હવે તે બાવરો બન્યો.

આ વખતે કપટી શકુનિ બોલ્યોઃ જો તારી ભત્રીસા છોડાવવી હોય તો દ્રૌપદીને હોડમાં મૂકી તારી ભત્રીસા લીધી લે.

મુંઝાઈ ગયેલા યુધિષ્ઠિરે તેમ કહ્યું. પણ હા ! લોકોના ધિક્કાર વચ્ચે યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદીને પણ ગુમાવી બેઠો.

૫

“હું રજસ્વલા છતાં ગુરુ, પિતા, પતિ અને વડિલોની સમક્ષ મને ઘસડી લાવનાર ઓ દુષ્ટો ! તમારો કાળ પાસે આવ્યો છે.” રાજસભામાં ગર્જના સંભળાઈ. બધાના નેત્રો સ્થિર થયા. દ્રૌપદીનો ચોટલો ઝાલીને ઘસડી લાવતો દુઃશાસન સર્વની નજરે પડ્યો.

“પિતામહ ભીષ્મ ! ગુરુવર્ધ દ્રોણ ! પ્રતાપી પાંડવો ! તમે મારી આ સ્થિતિ શાંતચિત્તે નિહાળી રહ્યા છો ? તમારું રૂવાડું ચ ફરકતું નથી !” દ્રૌપદી ગર્જના કરતી બોલી.

દુર્યોધન—ન નિહાળે તો શું કરે ? એ તારા પાંચ પતિઓ અને છઠ્ઠી તું આજથી અમારા દાસ છો. ને તું શા માટે દીલગીર થાય છે ? પાંચ પાંચ પતિઓનું મન રાખવું પડતું તેને બદલે હવે મને એકને જ પ્રસન્ન કર્યે તારો છુટકો. આવ અહીં બેસ. એમ કહી તે દુષ્ટ દુર્યોધને બાંધ પર બેસવા કહ્યું.

સલામાં હાહાકાર વરતાઈ ગયો. ભીમના નેત્રો લાલ-
ચોળ થઈ ગયા.

દ્રૌપદી—ઓ કુરુકુળના કાળકૂટ દુર્યોધન ! હું તો
ફર રહી પણ મારા ભીમની ગદા તો જરૂર તારી બાંધ
પર બેસશે. દ્રૌપદીએ એ અપમાન નહિ સહન થવાથી
સામે ઉત્તર આપ્યો.

ભીમની ગદા તરત ઉછળી. સલામાં મોટો ધડાકો
થયો, પણ વચનથી બંધાયેલા યુધિષ્ઠિરે ભીમને શાંત
પાડ્યો. પણ તે ગર્જના કરી બોલ્યો:

દુષ્ટ દુર્યોધન ! તારી દુષ્ટ વાસનાઓ તને મૃત્યુપથે
ઢોરી રહી છે. તારે માથે કાળની નોખતો ગડગડી રહી છે.
સતીને બતાવેલી બાંધનું લોહી જ્યારે મારી આ ગદા પીશે
ત્યારે જ હું પાંડુપુત્ર સાચો. અત્યારે તો મહારાજા
યુધિષ્ઠિરની વચનપ્રિયતાએ તને ભ્રમવતો રાખ્યો છે, અને
તેથી જ તને જવા દઉં છું.

દુર્યોધન—ભીમ ! હવે આટલો ગર્વ શાનો ? યુધિ-
ષ્ઠિરના વચનથી તું મારો દાસ થયો છે.

ઓ અભિમાની ! તેં અને આ દ્રૌપદીએ કરેલું
મારું અપમાન સાંભરે છે કે ? હવે મારા અપમાનનો
બદલો કેવો લેવાય છે તે નજરે લે.

તમે પાંચે પાંડવો ને છઠ્ઠી દ્રૌપદી મારા દાસ છો.
તમારા કીંમતી વસ્ત્રો કાઢી દાસને લાયક કપડાં અત્રે જ
ધારણ કરો કે સલા પણ તમારું દાસત્વનું મંગળાચરણ.
નજરો નજર બોધ શકે.

તરત જ પાંડવોએ કપડાં બદલી લીધાં.

દુઃશાસન—કેમ તું બદલે છે કે નહિ ?

દ્રૌપદી—હું રજસ્વલા છું. મેં એક જ વસ્ત્ર પહેર્યું છે. ભરસલામાં હું કપડાં ન જ બદલી શકું.

દુઃશાસન—તારું વાચાલપણું છોડી દે ને આજ્ઞાનો અમલ કર.

દ્રૌપદી—આવી દુષ્ટ આજ્ઞાનો અમલ નહિ જ થાય.

હવે દુઃશાસનની ધીરજ ખુટી ગઈ હતી, તેથી દ્રૌપદીએ પહેરેલું ચીર ખેંચવા લાગ્યો.

આખી સલા સ્તબ્ધ બની ગઈ. પાંડવો તો દાસ બનીને બેઠા હતા નહિ તો એક ભીમ જ બધાને પૂરે પડે તેમ હતો. પાંચ પાંચ પાંડવોની પાંચાલીને બચાવનાર મદદ કરનાર આજે કોઈ ન હતું. હાથીના બળવાળો દુઃશાસન ચીર ખેંચતો હતો ને દ્રૌપદી વસ્ત્રને ઝાલી રાખવા મથતી હતી.

દ્રૌપદી—ઓ દુષ્ટ દુઃશાસન ! મારા પતિઓની લાચાર સ્થિતિનો તું આમ લાભ લેવા માંગે છે ? પણ તને તથા સર્વ સલાજનોને અરે ! આખી દુનિયાને આજે હું બતાવું છું કે સતીને કોઈના શરણની—કોઈની મદદની જરૂર નથી.

આત્મદેવ ! સાવધાન થા ! તૈયાર થા. આજે દ્રુપદ સરખા મહારાજની પુત્રી, દૃષ્ટદ્યુમ્ન સરખા વીરની ભગીની ને પાંચ પાંચ વીરોની પત્ની દ્રૌપદી અનાથ છે ! તેની લાજ તારે હાથ છે. પ્રકાશ, પ્રકાશ, પૂર્ણ પણે પ્રકાશ ને દુષ્ટ દુઃશાસનને અરે ! આખી સલાને સતીના તેજ જોવા દે.

એજ વખતે દ્રૌપદીના ખેંચાતા ચીરની જગાએ નવા ચીર પૂરાવા લાગ્યા ને એવા એકસોને આઠ ચીર પૂરાયા.

આખી સભા આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગઈ. આ વખતે ભકત વિદુર હિસા થયાને ધૃતરાષ્ટ્ર તરફ બેઠ બોલવા લાગ્યા:

ભાઈ ! બેયો શીયળનો પ્રભાવ. મેં તમને દુર્યોધનના જન્મ વખતે કહ્યું હતું કે આ પુત્ર દુરાત્મા થશે. ને તેના કૃત્યથી આખા કૌરવ કુળનો નાશ થશે. તેના આ મંજળાચરણ દેખાય છે. ભાઈ ! પુત્રની આજીવન તારી બુદ્ધિ પણ સ્વાર્થથી ભલિન થઈ ગઈ ? વડિલોની સભામાં સ્ત્રીને કેશ પકડીને લાવવી, તેના અંગ પરથી વસ્ત્ર ખેંચવા, આવા તમારા કાર્યો માટે તમને ધિક્કાર છે. ભાઈ ધૃતરાષ્ટ્ર ! આ ભીમસેને લીધેલી પ્રતિજ્ઞા તેં સાંભળીને ? એ એકલોજ બધાનો નાશ કરવા સમર્થ છે માટે રાજન ! દ્રૌપદીને સંતોષો ને આવતો નાશ અટકાવો.

સભાજનો ! હું ધૃતરાષ્ટ્ર દુર્યોધનને આજ્ઞા કરું છું કે તે પાંચે પાંડવો તથા દ્રૌપદીને છોડી મૂકે.

દુર્યોધન પણ સમય વિચારી બોલ્યો: “ પિતાજી ! તમારી આજ્ઞા મારે માન્ય છે, પણ સમાધાની એકતરફી હોઈ ન શકે. યુદ્ધમાં હારેલા પાંડવોને હું છોડવા તૈયાર છું પણ છુટ્યા પછી તેઓ ૧૨ વર્ષ વનવાસ સેવે ને ત્યાર પછી એક વર્ષ ગુપ્ત રહે. જો છેલ્લા ગુપ્ત વર્ષમાં તેઓને અમે ખોળી કાઢીએ તો ફરી બાર વર્ષ વનવાસ લોગવે. આ સમાધાની માટેની મારી શરત છે.

દુર્યોધનની આ સરત વડિલોની આજ્ઞાથી પાંડવોએ માન્ય કરી ને વનવાસ જવા તૈયાર થયા.

: ૬ :

“બહેન દ્રૌપદી ! તમારી દુર્દશાની હકીકત પિતાજીને કોઈ અનુચરે આવી કહી ત્યારથી પિતાજીના શોકનો પાર રહ્યો નથી. તેમણે મને તમારા ખખર લેવા મોકલ્યો છે. જો તમારા પતિઓની ઇચ્છા હોય તો તમારી આ દશા કરનારને દુનિયાના પડમાંથી ઉખેડી નાખું.” દ્રુપદુમ્ને કહ્યું. ભાઈ ! ક્ષમાશીલ ને એકવચની મહારાજા યુધિષ્ઠિર દુર્યોધનનો વધ કરવા ના પાડે છે, નહિ તો ભીમ અને અર્જુન આલ્યા રહે તેમ નથી.

તો ભલે. જેવી મહારાજા યુધિષ્ઠિરની ઇચ્છા. પણ બહેન ! જ્યાં સુધી તમારા પતિ વનવાસ કરે ત્યાં સુધી તમે કાંપિલપુર આવીને રહો. વનવાનસનાં દુઃખ દોહાલાં છે. ભયંકર હિંસક પશુઓ વચ્ચે વાસ, કળકુલ પર નિર્વાહ, ભૂમિની પથારી, ને વસ્ત્ર વલ્કલ એ બધું આ તમારું કૌમળ શરીર સહન નહિ કરી શકે.

ને એ દુઃખોમાંથી બચવા તમે મને પિતાના ઘેર આવવા કહો છો ? પતિ વનવાસ સેવેને હું મોજ માણું ! ના, ના, આર્યલલનાના જીવનનો એ કમ નથી, તે તો પતિના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી હોય છે. સુખમાં પતિ સાથે મોજ માણવી ને દુઃખ પડતાં તેને તજવો એના જેવો બીજો વિશ્વાસઘાત કયો હોઈ શકે ? આર્યલલનાઓનું જીવનધ્યેય એક પતિસેવાજ છે.

પતિસેવા કરતાં આવતી ભયંકર યાતનાઓ અરે
મૃત્યુ પણ તેને મન તુચ્છ છે, માટે મારા વીરા ! પિતાને
કહેજો કે તમારી બહાલી પુત્રી દ્રૌપદી સ્વધર્મ પ્રમાણે વર્ત-
વામાં સુખ માને છે.

“ ભલે જેવી તમારી ઇચ્છા, પણ આ ભાણેજીને તો
મારી સાથે મોકલશો ને ? તેમના કોમળ શરીરો માટે વનવાસ
હઃસહ્ય છે.

અત્યાર સુધી અડગ રહેલું દ્રૌપદીનું હૃદય હવે કળજમાં
ન રહ્યું. માતૃસ્નેહથી આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં, ભાઈ
જરૂર તેમજ કરવું પડશે. તમારા ભાણેજી તે મારી આશા,
મારું જીવન, મારું સ્વસ્થ આજ તારે હાથ સોંપું છું. તેમને
તું જાળવજે, રક્ષણ કરજે.

પુત્રો સામે જોઈ દ્રૌપદી બોલી:

“ બહાલા પુત્રો ! પાંડવો સરખા પરાક્રમી પિતાના પુત્રો
હોવા છતાં તમે આજે અનાથ છો ! હજી તમારી પાંખ
પણ કુટી નથી, ત્યાં તો કૂર વિધાતા તમને માતાની ગોઠ-
માંથી અળગા કરે છે ! તમારી એ કાલી કાલી બોલી ને સ્મિત-
ભર્યા નિર્દોષ મુખડાં કેમ ભુલીશ ! પણ જ્યાં વિધિનું જ
નિર્માણ છે ત્યાં મારો તમારો શું ઉપાય !

વીરાઓ ! આજે તમને મામાને હાથ સોંપું છું. ત્યાં શાંતિથી
રહેજો, સુખદુઃખ આવે તો સહન કરજો ને તમારા પરાક્રમી
પિતાઓના નામને શોભાવજો, ભાગ્યમાં હશે તો ફરી મળીશું.

હવે પાંડવો વનવાસમાં આવી રહ્યા છે. એક દિવસ મધ્યાહ્નનો સમય હતો, સૂર્ય આકાશના ખરાખર મધ્ય ભાગે આગ્યો હતો, વનજ્ઞમિના છાયાદાર વૃક્ષોની શીતળ છાયામાં પ્રાણીઓ આરામ લેતા હતા. તે વખતે એક મનુષ્ય આવતો અર્જુનની દૃષ્ટિએ પડ્યો.

મોટાભાઈ ! જુઓ કેાઈ મુસાફર આપણી તરફ આવે છે, અર્જુને કહ્યું.

યુધિષ્ઠિરે નજર કરી: ભાઈ અર્જુન ! તે ન ઓળખ્યો ? આ તો આપણો પ્રિયંવદ્ હત આવે છે.

પ્રિયંવદ્ આવી પહોંચ્યો. સર્વને પ્રણામ કરી બેઠો.

પ્રિય ! તું અહીં ક્યાંથી ! અમારા પિતા, અમારા પૂન્ય કાકા વિદુર, ગુરુવર્ય દ્રોણાચાર્ય, અમારા હિતધર્યક લીભ-પિતામહ, પુત્રવત્સલ કાકા ધૃતરાષ્ટ્ર, ગુરુ કૃપાચાર્ય અને અમારી પૂન્ય માતાઓ સર્વે આનંદમાં છે કે ? યુધિષ્ઠિરે પૂછ્યું.

મહારાજ ! સર્વે આનંદમાં છે. માત્ર દુષ્ટ દુર્યોધન ને મામા શકુનિના જીવનને શાંતિ નથી. હજી તે તમને શાંતિથી બેસવા દે તેમ લાગતું નથી. માટે વિદુર કાકાએ મને અહીં મોકલ્યો છે. બકરાક્ષસના વધની ને એક ચક્રાનગરીની પ્રજાને અભયદાન દીધાની તમારી કીર્તિ ગવાતી ગવાતી હસ્તિનાપુર સુધી આવી પહોંચી. આ કીર્તિની વાત સાંભળતાં દુર્યોધન તો આશોજ બન્યો. લાખના ઘરમાં તમને બાળી મૂકવાની તેની યુક્તિ ફેગટ થએલી માલમ પડી ને ફરી મામા શકુ-

નિની સલાહ લઈ તમને હેરાન કરવા અત્રે આવે તેવો સંભવ છે. તેથી વિદુર કાકાએ મને ચેતવણી આપવા અત્રે મોકલ્યો છે.

આ સાંભળી દ્રૌપદીનું લોહી ઉઠળી આવ્યું. તે બોલીઃ પ્રિયંવદ ! હુદ્દ હુર્યોધને કપટ કરી પૃથ્વી જીતી લીધી, મારો ચોટલો પડી રાજસભામાં ઘસડી આણી, મારું ભયંકર અપમાન કર્યું ને છેવટે વનવાસ લીધો તો પણ હજી તે શાંત થતો નથી ! જો, જો, આ તારા રાજકુમાર બંધુઓની સ્થિતિ તો જો, તેમના શરીર પર શું પહેરેલું છે ? જંગલનાં વલ્કલ ! આ રાજમાતા કુંતિ ભૂમિની કઠોર શય્યા પર સુવે છે ! જેના એક શબ્દે હજારો સેવક દોડતા આવે તે આ રાજકુટુંબ ભિક્ષુકની જેમ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે ! છતાં મહારાજ યુધિષ્ઠિર તો ક્ષમાનાજ મંત્રો શીખવે છે.

ભીમસેનને તો આવું જોઈતુંજ હતું તે ગર્જી ઉઠ્યો.

“ મોટા ભાઈ ! ક્ષમાની હદ હોય છે. તમારી આજ્ઞાજ મને અટકાવી રહી છે. અપણી આ સ્થિતિ કરતાં તો મરવું વધારે સારું. તમને તમારી પ્રતિજ્ઞાભંગની શંકા રહેતી હોય તો મને અને અર્જુનને જવાહો. હું તમને વિનયપૂર્વક જણાવી દઉં છું કે, જો તે હુષ્ટો અત્રે આવશે તો હું હવે વધારે વાર સહન કરનાર નથી. તે ગર્વે ચઢેલા હુર્યોધનની સાન ઠેકાણે લાવીશ.

ભાઈ ! આપણે ક્ષત્રિયપુત્રો છીએ. વચનથી બંધાયેલા છીએ. આપણું વચન જાય તો ક્ષત્રિયવટ લાગે. યુદ્ધ કરી તમારે શાંતિ મેળવવી છે ? લોહી રેડયે કદી સાચી

શાંતિ થઈ નથી, થવાની નથી, થશે નહિ. તમે તમારા શત્રુના ગળા કાપો, તેનો પુત્ર તમારા ગળા કાપે, તમારો પુત્ર તેનું ગળું કાપે એમ પરંપરા ચાલ્યાજ કરવાની ને ? ક્ષમા ને શાંતિ બે સંકળાએલા છે. ક્ષમા વગર કદી સાચી શાન્તિ સંભવતી નથી. પણ મને જરૂર લાગે છે કે અનુભવ થયા વગર તમે આ મારી વાતને માન્ય કરવાનાજ નથી. તેમજ વિધિએ જે નક્કી કર્યું હશે તે મારા જેવા હબરો યુધિષ્ઠિર પણ ફેરવવા સમર્થ નથી તો હવે મુદત પૂર્ણ થયે તમારી ઈચ્છામાં સાવે તેમ કરવા તમને રાજ આપીશ. ત્યાં સુધી કાંઈ ઉત્પાત ન કરવા હું તમને વિનવું છું.

આમ પાંડવોને વનવાસનાં દુઃખ વેઠતા બારબાર વર્ષનાં બહાણાં વહી ગયા. હવે તેરમા વર્ષમાં પ્રવેશ થયો છે. આ આ વર્ષ ગુપ્ત રીતે પસાર કરવાનું છે. તે વિરાટ નગરમાં ગાળવાનું નક્કી થયું. વિરાટ નગરના રમશાનમાં એક ખીજડીના વૃક્ષપર તેઓએ પોતાના હથિયાર સંતાડ્યાં. કુંતિમાતાને કોઈ એક ગુપ્ત ગૃહમાં રાખ્યા; પછી જુદી જુદી જાતના વેષ લઈ વિરાટ રાજના દરબારમાં ચાકરી કરવા રહ્યા.

વિરાટપતિના દરબારમાં યુધિષ્ઠિર કંકનામે પુરોહિત થઈ રહ્યા. ભીમસેન વલ્લભ નામથી રસોડાનો ઉપરી બન્યો. અર્જુન વૃહન્ની નામે વ્યંડલ બની જનાનામાં સંગીત વિદ્યાનો શિક્ષક બન્યો. સહદેવ ગોવૃંદનો ઉપરી બન્યો અને દ્રૌપદી વિરાટ રાજની મહારાણી સુદેષ્યાની સૈરંધ્રો નામની દાસી થઈને રહી.

“ ભીમસેન, ! ભીમસેન, ! ઉઘો, ઉઘો નિરાતે ઉઘો. તમારે દુનિઆની કંઈ પડી છે ?

ભીમસેન આળસ મરડીને બેઠો થયો.

દ્રૌપદી ! અત્યારે ક્યાંથી ! આંખમાં આ અશ્રુ શાં !

અશ્રુ શાં ? પાંચ પાંચ પતિ માથે હોવા છતાં જે સ્ત્રીને દુબ્બો રંબડી શકે છે તેના ભાગ્યમાં બીજું શું હોય ? તને રંબડનાર એવો માથા ભારે તે કોણ છે ? આંગળી બતાવી હોયતો આંગળી કાપું. ગાળ બોલ્યો હોય તો જીભ કાપું.

દ્રૌપદી:—પણ તેમ કરતાં બહાર થઈ જશો તો !

ભીમ—જે માસ વહેલા કે મોડા બહારતો થવુંજ છે ને ! બહાર થઈને પણ હવે આ ભીમ બીજા બાર વર્ષ વનમાં ગાળે તેમ નથી.

દ્રૌપદી—મહારાજ યુધિષ્ઠિરે પણ લીધું છે તે ?

ભીમ—તે તેમના એકલા માટે અનામત રહેશે. ચાલ, હવે જલ્દી તું એ દુષ્ટનું નામ જણાવ.

દ્રૌપદી—મહારાણી સુદેષ્ણાનો બાઈ પેલો ક્રીચક છે ને તે મારી પાછળ પડ્યો છે

ભીમ—ક્રીચક ! એ નામદ્ ક્રીચક !

દ્રૌપદી—હા, એ ક્રીચક. એકાંતમાં મારી પાસે આવ્યો ને મીઠાં મીઠાં વચન બોલવા લાગ્યો. મેં તેને સંભળાવી દીધું: “ શિયાળ ! સિંહની આશ છોડી દે. મારા હાથનો સ્પર્શ કરતાં પહેલાં તો તું મરણને શરણ થઈશ, મને

એકકી ન સમજ. મારું રક્ષણ કરનાર પાંચ ગાંધર્વો ગુપ્ત રીતે રહેલા છે તે જો આ વાત જાણશે તો તારા પ્રાણનો અંત આવી જશે.” પણ એટલામાં તો તે દુષ્ટની અધીરાઈ ખુટી પડી અને તેણે બળાત્કારે પકડી. હું જોર કરી તેના હાથમાંથી નાસી છુટી. રાણી સુદેષ્યા પણ આ કીચકની લ'પટતાને અનુમોદન આપતી જણાય છે. તે કાંઈ કાંઈ કારણો કાઢી મને તે દુષ્ટ પાસે મોકલે છે. આજ સુધી તો હું નાસી છુટી છું પણ હવે તેને ચમત્કાર બતાવવાની જરૂર હોવાથી આજે તમારી પાસે આવી છું.

ઠીક ત્યારે દ્રૌપદી ! તું આ પ્રમાણે કર. કીચકની ઉપર તને રાગ થયો છે એવો ઢાંગ કરી મધ્યરાત્રે અર્જુન ની નાટયશાળામાં તેને મળવાનો સંકેત કરજે, હું પ્રથમથી તારો વેષ પહેરી ત્યાં જઈ બેસીશ. પછી હું છું અને એ છે.

બરાબર ! પણ તમે ભૂલતા નહિ હો. નહિ તો એ દુષ્ટ મને જ'પવા નહિ દે.

૯

બીજે દિવસે સવારમાં અર્જુનની નાટયશાળામાં દોકોની ઠક ભરાઈ ગઈ છે. એક શબ મધ્યમાં પડેલું છે. ઝોળખાતું નથી. પણ ભીંત ઉપર કોઈએ લખ્યું છે કે “ કાળીઓ કીચક રા ' નો સાળો મેં માર્યો ભાઈ મેં માર્યો. ” એ જાણી સુદેષ્યા બોલવા લાગી મને તો જરૂર લાગે છે કે એ રાંડ શંખણીના જ આ કામ છે. હું તો ભાઈને કહેતી હતીકે રાંડને ચાખે ન ચડ, પણ તેણે ન માન્યું. એ દુષ્ટા કહેતી હતી કે મારા

રક્ષકો પાંચ ગાંધર્વ છે, જરૂર તેઓ પાસેજ મારા ભાઈને મરાવ્યો હશે. ઠીક છે, પણ હવે તે ક્યાં જવાની છે! મારાભાઈ સાથેજ સળગાવી દઉં કે મારા ભાઈની સફળતિ તો થાય. રાણી સુદેષ્યા આ પ્રમાણે ઉકળી જઈને મનમાં બડબડવા લાગી. તેનો હુકમ થતાં દ્રૌપદીને પકડી મંગાવીને કીચકની કાઠડી સાથે બાંધી સૌ શ્મશાન તરફ ચાલ્યાં.

લીમને આ વાતની ખબર પડતાં તે શ્મશાનમાં ગયો ને ત્યાં કાઠડી એક બાબુ સુકી બધા ચિતાની ચિંતામાં પડ્યા ત્યારે દ્રૌપદીને છોડી પલાયન કર્યું ને સામા થયા તેને પ્રસાદ ચખાડ્યો.

આ વાતની ખબર પડતાં રાણીએ રાજાને કહ્યું કે મહારાજ ! મારા ભાઈ કીચકને મારનાર આ વલ્લવ લાગે છે કારણ કે મારા ભાઈઓને શ્મશાનમાં મારીને તે સૈરંધ્રીને છોડાવી લાવ્યો છે. માટે તેને યોગ્ય શિક્ષા થવીજ જોઈએ.

રાજા—રાણી ! મને વલ્લવ તે વલ્લવજ નથી લાગતો. થોડા વખત પર હસ્તિનાપુરથી એક મદ્દ આવ્યો હતો તે કહેતો હતો કે પાંડુપુત્ર લીમ સિવાય કોઈ મને હરાવવા સમર્થ નથી. આપણા વલ્લવે તેને હરાવ્યો ત્યારથી મારી ખાત્રી થઈ છે કે વલ્લવ તે પાંડુપુત્ર લીમ છે ને પાંડવો જરૂર ગુપ્ત પણે રહેતા હોવા જોઈએ. હવે જો આપણે વલ્લવને કંઈ કરીએ તો મહા અનર્થ થશે તે વાત બહાર થતાં પાંડવોને ખોળી કાઢવા દુર્યોધન આપણા રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરશે. રાણી સમજી ગઈ ને એ વાત પડતી મૂકી.

: ૧૦ :

આમ સુખ હુઃખ વેઠતાં તેરમું વર્ષ પણ પૂરું થયું. હવે લીમ અને અર્જુન ઝડપ્યા રહે તેમ ન હતા. મહારાજ યુધિષ્ઠિરને વચન પૂર્ણ થવાની યાદ આપી ને દુર્યોધન પાસે દ્વંત મોઢલી રાજ્યની અગર લડાઈનો માગણી કરવા નિશ્ચય કર્યો. યુધિષ્ઠિરે સમય વિચાર્યો ને શ્રીકૃષ્ણને દ્વંત તરીકે મોકલ્યા. હસ્તિનાપુરનો રાજ્ય દરબાર ચિકાર ભરાયો છે. શ્રી કૃષ્ણ પાંડવોનો સંદેશો દુર્યોધનને સંભળાવે છે.

“ ભાઈ દુર્યોધન ! હવે પાંડવો સાથેની શરત પૂર્ણ થઈ છે. માટે તું રાજ્યનો થોડો પણ ભાગ તેમને આપ. કૌરવ કુળના નાશથી ડરતા યુધિષ્ઠિર તેટલાથી પણ સંતોષ પામશે. કરોડો નિર્દોષ જીવોનો નાશ થવા દેવો કે અટકાવવો તે આજે તારી હા અગર ના પર અવલંબે છે માટે પૂર્ણ વિચાર કરી જવાબ આપ. ”

દુર્યોધન—ગોવિંદ ! ક્ષત્રિયોને કદી લીખ માગતા જોયા છે ! પાંડવો રાજ્ય માગવા નીકળ્યા છે ! એમ માગ્યા રાજ તે મળતા હશે ! તમારા મિત્ર યુધિષ્ઠિરને કહી દેજો કે સત્વર યુદ્ધભૂમિમાં પધારે ને ત્યાં જ તેમનો હિસાબ પતાવી લે.

ભલે, તારી ઇચ્છા. પણ સાંભળી લે દુર્યોધન ! આ મારા છેલ્લા શબ્દો સાંભળી લે. પાંડવોને કપટથી તે' રસ્તાના લિખારી બનાવ્યા; સતી દ્રૌપદીનું ભરસલામાં તે' ભયંકર અપમાન કર્યું. લાખના ઘરમાં બાળી મૂકવાનો પ્રયાસ કર્યો અને અંતે વનવાસ દીધો.

ત્યાં પણ તેં જ'પવા દીધા નહિ, છતાં બ્યારે ગાંધર્વોએ તને કુટુંબ સહિત કેદ કર્યો ત્યારે ભીમ વગેરેના વાર્યા છતાં ધર્મવીર યુધિષ્ઠરે તને છોડાવ્યો. આવા અનેક અપકારો પર કરેલો ઉપકાર પણ તને કંઈ અસર કરતો નથી. તેજ બતાવે છે કે તારો નાશ, એકલો તારો નહિ પણ આખા કૌરવ કુળનો નાશ પાસે જ છે. તેનું કારણ તું જ છે. ”

અત્યાર સુધી શાંત રહેલો યુધિષ્ઠિય કર્ણ ગર્જી ઉઠ્યો. અમને અમારા નાશની અને કૌરવકુળના નાશની અરે ! આખા જગતના નાશની પરવા નથી. વિધિનું ધાર્યું થશે જ. એમાં ફેરફાર નથી. ભૂમિ પર ભાર વધારે હોય તો હલકો થવો જ જોઈએ. એકાદ રોગના કે અકસ્માતના સપાટામાં સપડાઈ જઈ લાખો માણસો મરણ પામે તેના કરતાં સમસંગણમાં વીરતા બતાવી પોતાના નામ અમર કરતા લાખો માનવો દેહ બપાવે તે વધારે સુંદર છે. માટે ગોવિંદ ! જાઓ, જલ્દી જાઓ ને પાંડવોને કહી દો કે ક્ષત્રિયો! ભિક્ષા માગીને રાજ્ય લેતા નથી પણ તરવારના બોરે સર કરે છે.

ભલે, જેવી તમારી ઇચ્છા. એમ બોલી કૃષ્ણ પાછા ફર્યા.

૧૧

કુરૂક્ષેત્રની વિશાળ ભૂમિમાં પાંડવો તથા કૌરવોની બન્ને સેનાઓ સામસામી ખડી થઈ ગઈ છે, સર્વે યોદ્ધાઓ પોતાની વીરતા બતાવવા થનથની રહ્યા છે.

“ મહાવીર કૃષ્ણ ! આજે દુનિઆમાં શું થવા બેઠું છે ! હું કેને હણવા તૈયાર થયો છું ? આ પિતામહ ભીખમે ! આ ગુરુવર્ય દ્રોણાચાર્યને ! આ પુણ્ય કૃપાચાર્યને ! ના, ના, ગોવિંદ ! એ મારાથી નહિ બને. આવા પૂજ્યો ને વડિલોના નાશમાંથી પેદા થતી સત્તા અને રાજ્ય મારે ન ખપે. ભીખ પિતામહના જોળામાં નાચી કુદી હું મોટે થયો, ગુરુવર્ય દ્રોણાચાર્યે મને પોતાના પુત્ર અશ્વત્થામા કરતાં અધિકગણી વિદ્યા શીખવી, તેમના પર મારાથી પ્રહાર નહિ જ થાય.” અર્જુને કહ્યું.

અર્જુન ! આ તારું હૃદય ? સતી દ્રૌપદીના અપમાનને ભૂલી ગયો ! તારાથી વેર નહિ લેવાય ? માતા કુંતી ને સતી દ્રૌપદી ભલે જીંદગીભર ઘરઘરના ટુકડાપર નિર્વાહ કરે અને પથ્થરના ઝોશીકા કરે એમને ?

શું પિતા ! શું પુત્ર ! શું ગુરુ ! શું ભાઈ ! શસ્ત્ર સજ્જ સામે આવ્યો એટલે સમોવડીઓ. તે વખતે મુંઝાઈ કાયર બને તે ક્ષત્રિયધર્મ ભૂલે. માટે વીર અર્જુન ! મોહ છોડ, ને તૈયાર થા.

અર્જુન ઉંઘમાંથી જાગતો હોય તેમ લાગ્યું. સાવચેત થયો ને ધનુષ્યનો ટંકાર કર્યો.

ચુદ્ધ શરૂ થયું. રથ સામે રથ, હાથી સામે હાથી, અશ્વ સામે અશ્વ ને સૈનિકો સામે સૈનિકો ધસી ગયા. મહાભારત ચુદ્ધ આરંભાયું.

અઠાર અઠાર દિવસ એ ભયંકર ચુદ્ધ ચાલ્યું. લાખો યોદ્ધાઓ મરણ પામ્યા. કરોડો સૈનિકો ને બાળકો અનાથ

બન્યાં. છેવટે પાંડવોને વિજય મળ્યો. હસ્તિનાપુરની ગાદીએ મહારાજા યુધિષ્ઠિરનો રાજ્યાભિષેક થયો.

૧૨

હજી સતી દ્રૌપદીના લાગ્યમાં સુખ સરજાયું ન હતું. અમરકંકના રાજા પદ્મનાભે ક્રોધના મોઢે દ્રૌપદીના સૌંદર્યનું વર્ણન સાંભળ્યું ને તે મોહિત થયો. એક વખત લાગ જોઈ તેને પોતાની નગરીમાં વિદ્યાના બળે ઉપાડી લાવ્યો ને પોતાની સાથે પરણવા માંગણી કરી. સતીએ સમય વિચારી રાજાને કહ્યું કે છ માસ પછી મારો શોક શમશે એટલે જવાબ આપીશ. પણ તે સમય દરમ્યાન તમે દબાણ કરશો તો હું આપઘાત કરીશ.

એક માસ પૂરો થતાં પહેલાં તો શ્રી કૃષ્ણ તથા પાંડવો પદ્મનાભ પર ચડાઈ લઈ ગયા ને પદ્મનાભને હરાવી સતીને છોડાવી લાવ્યા.

પછી જ્યારે પાંડવો હસ્તિનાપુર તરફ પ્રયાણ કરી રહ્યા હતા ત્યારે માર્ગમાં યુધિષ્ઠિરે દ્રૌપદીને પૂછ્યું કે તમે પદ્મનાભને છ માસનો વાયદો શા આધારે આપ્યો? હતો? કદી અમે છ માસમાં ન આવી પહોંચ્યા હોત તો તમે શું કરત?

સ્વામી! તે વખતે મેં મારા મનમાં ચિંતવ્યું હતું કે છ માસમાં મારા પતિ મને અહીં આવી નહીં લઈ જાય તો પછી અણશણ્ણત લઈ હું મરણ પામીશ.

આ સાંભળી યુધિષ્ઠિર, કૃષ્ણ વગેરેએ સતીના ખુબ વખાણ કર્યા.

: ૧૩ :

એક પવિત્ર સ્થાનમાં એક મહામુનિ બેઠા બેઠા આત્મ-
ધ્યાન કરી રહ્યા છે. તેમના મુખપરની શાંતિ ત્યાં બેઠેલા
સર્વ પ્રાણીઓના હૃદયમાં શાંતિ પ્રેરે છે. જાણે તે આખા
સ્થળમાં શાંતિનું જ રાજ્ય હોય તેવો દેખાવ થઈ રહ્યો છે.

એ વખતે પર્ષદામાં બેઠેલા યુધિષ્ઠિરે ઉભા થઈ કહ્યું:
ભગવન્ ! અમને સાચી શાંતિનો માર્ગ બતાવો.

મુનિરાજ બોલ્યા : યુધિષ્ઠિર ! જે રાજ્ય માટે તમે,
રાજા દ્રુપદ, મહાવીર દૃષ્ટદ્યુમ્ન અને તમારા બહાલા પુત્રો
હોમ્યા, કૌરવકુળનો નાશ કર્યો, લાખો યોદ્ધાઓના પ્રાણ
લીધા ને કરોડો સ્ત્રી બાળકોને અનાથ બનાવ્યા તેનો
આટલો સત્વર ત્યાગ કેમ ઈચ્છો છો ?

યુધિષ્ઠિર—ભગવન્ ! વનવાસના દુઃખો કરતાં યુદ્ધ
સાડું લાગતું, પણ આજે તો યુદ્ધેય જોઈ લીધું ને સામ્રાજ્યેય
જોઈ લીધું. દુનિયાની ચાર દિવસની સત્તા માટે કરોડોના
ગળાં કપાવ્યાં ! હાય ! શાંતિનાં કાંકાં માર્યાં, પણ સાચી શાંતિ
ન મળી. સમય વીતતાં કાળનો હૂત આવી હાજર થશે.
લોહીથી ખરડાએલી આ સત્તા ને રાજ્ય અહીં રહેશે, ને
કરેલ કાર્યો માટે તૈયાર થવું પડશે. માટે ભગવન્ ! અમને
સત્વર શાંતિનો માર્ગ બતાવો.

લીએ કહ્યું ખરાબર છે. શ્રીકૃષ્ણ જેવાને પણ કાળે
છોડ્યા નથી તે અમારી નજરે જોયું. કારકા જેવી સૂવર્ણ-
મય નગરીનો નાશ થયે, ને શ્રી કૃષ્ણ જેવા બળવાન

વાસુદેવનું એક પારધિને હાથે જંગલમાં મરણ થયું !
કર્મસત્તા આગળ સર્વ સત્તા પાણી ભરે છે, માટે
તમારી આ ભાવના જરૂર સમયોચિત છે. મુનિરાજ કહે,
પણ તમે સાચી શાંતિના મુદ્દાઓ જાણો છો ?
આ રાજપાટ, માલ મીલકત, ઘરખાર, સગાંસંબંધી,
વગેરે ત્યાગવાં પડશે. શીયાળાની કઠકડતી ટાઢમાં કે
ઉનાળાને ખરે ખપોરે ઉઘાડે પગે ગામેગામ વિહાર કરવો
પડશે, જીવન મુધારણા માટે જ દેહ ટકાવવા ઘેર ઘેર
ફરી આણેલું લોજન આદોગવું પડશે, દેહ ઢાંકવા પુરતાં
જ વસ્ત્રો ઘેર ઘેર ફરી માંગી લાવવાં પડશે, સર્વ જીવો
ઉપર એક સરખી ભાવના રાખવી પડશે, વેર ને બહાલ
હર કરવા પડશે. ક્ષમાને આગળ કરી અપમાન, તિરસ્કાર,
ઉપદ્રવો, વગેરે સહન કરવા પડશે. જીવન મુધારણા તથા
દુનિઆના દુઃખોથી ટળવળતાને સાચો શાંતિનો માર્ગ
ખતાવવો એ જ તમારા જીવનનું ક્યેય થશે.

“ ભગવન્ ! એ મુલ્ય દેવા અમે તૈયાર છીએ. ”
અશ્વિને કહ્યું.

મુનિરાજ—તમે તૈયાર છો ? તો પ્રથમ તમારી રાજ્ય-
લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરો. અનાથ, નિરાધાર, દુઃખીજનોનો
ઉદ્ધાર કરો, છાત્ર શાળાઓ, જ્ઞાન શાળાઓ બંધાવો, સાત
ક્ષેત્રોનો ઉદ્ધાર કરો ને નીચેના પંચ મહાવ્રતો અંગીકાર
કરી સાચી શાંતિના પંથે વળો:

- (૧) હું કદી કોઈ પણ જીવની હિંસા કરીશ નહિ.
- (૨) હું કદી જીવું બોલીશ નહિ.

(૩) હું કદી ચોરી કરીશ નહિ.

(૪) સદા પ્રહસ્યર્થનું પાલન કરીશ.

(૫) માત્ર જીવનસુધારણા માટે જ દેહ ટકાવી રાખવા જોછામાં જોછી વસ્તુઓ ગ્રહણ કરીશ.

મહાત્માએ બતાવેલા માર્ગ મુજબ પાંડવોએ આચરણ કર્યું. બંદીખાને પડેલા કેદી વિજેરેને છુટા કર્યા ને તેવા લોકોને સુધારવામાં તથા બીજા અનેક ધર્મ કાર્યોમાં રાજલક્ષ્મી વાપરી.

પછી મહામુનિ ધર્મદોષ પાસે પાંચ મહાવ્રતો અંગીકાર કર્યા, ને જુદા જુદા સ્થળોએ વિહાર કરવા લાગ્યા.

એમ જીવન સુધારણા કરતા કરતા તથા હુઃખોથી તપેલા જીવોને શાંતિનો માર્ગ બતાવતા બતાવતા પાંડવો દ્રૌપદીસહ સિદ્ધાચલગિરિ પધાર્યા ને ત્યાં આત્મધ્યાન ધરતા ધરતા મોક્ષે ગયા.

ભારતવર્ષના મહાન યુદ્ધવીર અને ધર્મવીર પ્રતાપી પાંડવો તથા મહાસતી દ્રૌપદીએ જગતમાં અખંડ કીર્તિ ફેલાવી પોતાનાં નામ અમર કર્યાં છે. તેમની ધર્મકીર્તિનો પવિત્ર યશ સિદ્ધગિરિ ઉપર આજ સુધી ગવાઈ રહ્યો છે. અને મહાસતી દ્રૌપદી પાંચ પાંચ પતિની પત્ની એક જ ક્યેયવાળી આર્યલલનાઓની આદર્શ બની છે.

મહાસતી દ્રૌપદી ! તને અમારાં હજારો વંદન હો.

જળમંદિર પાવાપુરીનું સુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર
કિન્નર કંઠા બે આના.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અન્નુનિમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગાયધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ કૃપાધાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલસલા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંબના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાયીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયજુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિદેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેષડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમે દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પત્રિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જમહુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે માણુ આ-પનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની કાયરી

દરેક એકની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ ૭ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની ચાળ : અમરબાગ.

બાળગ્રંથાવળી : : ત્રીજી શ્રેણી : : ૧૦

નળ-દમયંતી

: લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી. એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ

: : બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ : :

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૦

નળ-દમયંતી

: લેખક :

નાગકુમાર મકાતી બી. એ.

: સંપાદક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી :: સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રામપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

શ્રીમંતલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય

મીઠાટી રોડ : અમદાવાદ .

નળ-દમયંતી

અયોધ્યાપતિ નિષધરાજ પોતાના રાજ મહેલમાં એક ખંડમાં વિરામાસન પર બેઠા છે. પ્રધાન અને સેનાપતિ બેઠા છે. રાજકાજની વાતો ચાલે છે. પ્રબલિતની ચર્ચા થાય છે. એટલામાં એક હુઝુરીઓ આવી ઝુકીને સલામ કરી વિનય પૂર્વક કહેવા લાગ્યો: ‘મહારાજ ! વિદર્ભ દેશના કુંડિનપુર નગરથી રાજા ભીમરથના રાજ્યગૌર પધાર્યા છે. તેઓ આપના દર્શન વાંચે છે.’

નિષધરાજ કહે, ‘પ્રધાનજી ! જાઓ અને રાજ્યગૌરને બહુ માનપૂર્વક અહીં તેડી લાવો.’

પ્રધાન બહાર જઈને રાજ્યગૌરને આદરપૂર્વક તેડી લાવ્યા. ગૌરે મહારાજને આશિર્વાદ આપ્યા અને જણાવ્યું કે ‘દેવ ! અમારા રાજા ભીમરથની સર્વકળાસંપન્ન દમયંતી નામે યુવાન પુત્રી છે. તેનો સ્વયંવર રચવાનો છે. તો તે પ્રસંગે પધારવા આપને આમંત્રણ છે.’

મહારાજાએ ઇસારાથી આજ્ઞા કરી એટલે પ્રધાને ઉત્તર દીધો કે ‘રાજ્યગૌરજી ! રાજરાજેશ્વર અયોધ્યાપતિ કુંડિનપુરના રાજ્ય નિમંત્રણને સહર્ષ સ્વીકારે છે. આપ હવે હમારા અનુચર સાથે રાજના અતિથિગૃહમાં જઈ વિશ્રાંતિ લેશો, અને પ્રવાસના પરિશ્રમને દૂર કરો.’

x x x x

આજે કુંડિનપુરમાં મહાઉત્સવ જણાય છે. ઘેર ઘેર તરીઆ તોરણ બંધાયાં છે. રસ્તાઓ સુગંધિત છંદકાવથી

મ્હેક મ્હેક થઈ રહ્યા છે. નગરની મદ્દેલી યુવતીઓ આજે લટકભેર ઠેર ઠેર ચાલતી નજરે પડે છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં ધમાલ અને ઉત્સાહજ જણાય છે. દેશ પરદેશથી સ્વયં-વરમાં ભાગ લેવા આવેલા રાજાઓના રથ આમ તેમ ધુમી રહ્યા છે. અખબેલા અસ્વારો દોડી રહ્યા છે. અંખાડીમંડિત ગજરાજો મંદગતિથી ચલ્યા જાય છે.

ધીમે ધીમે બધા રાજમહાલય તરફ વળવા લાગ્યા. ત્યાં તો આજે આનંદમંગળ વર્તી રહ્યાં છે. ધ્વજપતાકા ફરકી રહ્યાં છે. હુડુંભી વાગે છે. વાજના મધુર અવાજોથી વાતાવરણ શું રહ્યું છે. પાસે જ એક મોટા ભંડપ મંડપમાં હારખંધ આસનો ગોઠવી દેવામાં આવ્યાં છે. રાજાઓ એક પછી એક આવે જાય છે. શું બધા રાજાઓનો રૂવાળ ! રેશમી કપડાં, જરીના સાફ, રત્નજડિત આભુષણોને ચમકતી તલવારો ! બધા સભ્ય થઈ આસનપર બેઠા છે. યુવાન અને ધરડા બધાને હમયંતી પરણવાના કોડ છે. કોઈ કહે, મારું કુળ મોટું એટલે હમયંતી મને પરણશે. કોઈ પોતાના બળપર આફીન છે તો કોઈ પોતાના રૂપયોવન પર મુસ્તાક છે. હમયંતી પોતાના ગળામાં વરમાળા આરોપે એવું બધા ઇચ્છે છે. અરે કેટલાક જાલબેસી ગએલા ધરડા રાજાઓએ તો મ્હેમાં પાનના ડુચા ઘાલી ગાલ કુલેલા રાખ્યા છે. બેખા રાજાઓએ જનાવટી દાંત બેસાડી દીધા છે. આમ હમયંતીને પરણવા બધા તલપાપડ થઈ રહ્યા છે. અયોધ્યાપતિ નિષધરાજ પણ પોતાના નળદેવ અને કુબર નામના પુત્રો સાથે બિ-રાજ્યા છે.

હમયંતીએ સ્નાન કરી કુળદેવીનાં દર્શન કર્યાં. શું તેનું રૂપ હતું ? તેનું મુખ જો ચંદ્રમા બુદ્ધિએ તો ચંદ્રમા લાજે. આખું ચરીર ચેતનથી થનગનતું હતું. અંગે અંગમાંથી રૂપની ધારાઓ ફૂટતી હતી.

હસ્તમાં પુષ્પની માળા ગ્રહણ કરી સમાન વયની સખીઓ સાથે હંસ ગતિએ પગ દેતી તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી. એને જોતાંજ રાજાઓ તો ઠરી ગયા. દરેક જણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ રમણીરત્ન કોના લાભ્યમાં લખાયું હશે !

ચિત્રલેખા નામની હમયંતીની એક સખી આગળ આવીને બધા રાજાઓની ઓળખાણ આપવા લાગી. સખી હમયંતિ ! આ મુસમારના પ્રતાપી રાજા દધિપર્ણ. તેમને ત્યાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતી બે પટરાણીઓ છે. તું પણ તેમની ત્રીજી પટરાણી થા.

હમયંતીને આ વર પસંદ ન પડ્યો. સખીઓ સાથે આગળ ચાલી. ચિત્રલેખા કહે, આ ચંપાવતીના શત્રુને હંકાવનાર શૂરવીર મુખાહુરાજ. હમયંતી આગળ ચાલી. આ નૃપશિરોમણિ ચંદ્રવંશી ચંદ્રરાજ. આ સૂર્યવંશી સોમદેવ જેમના વિશાળ સૈન્યના ભારથી શેષનાગ પણ હાલી ઉઠે છે. અને જેના કટકે ઉડાડેલી ધૂળથી સૂર્ય પણ ઢંકાઈ જાય છે. હમયંતીનું મન હતું પણ ન માન્યું. ચિત્રલેખા કહે, ‘આ કોશળ દેશના પાટવીકુમાર દેવકુમાર સમા નળ-દેવ જેમના ચરણસાં સેંકડો સામંતો શિર ઝુકાવે છે, જેમના પ્રતાપથી શત્રુઓ કંપે છે, જેમની ચતુરંગ સેના અન્ય

રાજાએને લય ઉપજાવે છે, જેઓ બોતેર કળાએ પ્રવીણ છે, વિદ્યાવિદ્યાસી અને રસિક છે અને સાથે સાથે ધર્મિષ્ઠ પણ છે. ’

નળદેવને બેતાંજ બાણે પૂર્વભવનો સ્નેહ પુનઃ અંકુરિત થયો હોય તેમ દમયંતીને પ્રમોદ થયો. તેણે નયન ઢાળી નળદેવને ગળે વરમાળા પહેરાવી.

તરત ઢાલનિસાન વાગવા મંડયાં. મંડપમાં નળ-દમયંતી. ના નામનો જયધ્વનિ થયો. કુલગુરૂએ નળદમયંતીને આશીર્વાદ આપ્યા. માતૃપિતાએ હૃદયની આશીષ આપી. સૌએ દમયંતીને અખંડ સૌભાગ્ય ઇચ્છ્યું.

કૃષ્ણરાજ નામના એક રાજાને જરા અદેખાઈ થઈ. ‘નળદેવ દમયંતીને વરે ને હું કેમ નહિ ?’ તેણે હાકલ દીધી. “ નળદેવ ! દમયંતી મને સોંપી દે કે લલ્લા તૈયાર થઈ બા. ”

નળદેવને લાગ્યું કે શુમાનીનું શુમાન ઉતારવું પડશે. તેણે સામી વીરહાક દીધી. તેની ત્રાડથી સભામંડપ ધ્રુજ ઉડ્યો. કૃષ્ણકુમાર સાથે યુદ્ધ કર્યું. તેણે બેત બેતામાં કૃષ્ણકુમારને જમીન પર પટક્યો. નળ તેની છાતી ઉપર ચઢી બેઠો. છાતી વિધવા કઠારી ઉગામી પણ કૃષ્ણદેવે ગળગળા થઈ દયા યાચી, તેથી તેને છોડી દીધો.

x x x x

નિષધરાજે પોતાના કુમાર નળદેવને સર્વ રીતે લાયક બેઈ રાજગાદી આપીને બીજા કુમાર કુબરને પાટવી કુમાર બનાવ્યો. પોતે સંયમ ધારણ કર્યો.

નળદેવ દમયંતી સાથે વિલાસ માણતાં સુખમાં દિવસો નિર્ગમન કરે છે. દેશ પરદેશમાં આણુ વર્તાવી ન્યાય પૂર્વક રાજ્ય ચલાવે છે.

નળરાજ સર્વગુણનો ભંડાર હતો. પણ તેનામાં એક મહા દોષ હતો. તે જુગાર રમવાનો ભારે શોખીન હતો. જુગારથી ભલભલા રાજાઓ પાયમાલ થઈ ગયા છે. જુગારથી પાંડવોએ પણ રાજગુમાવ્યું, તો નાના માણસોનો શો હિસાબ ? મહા મહેનતથી કમાયેલું ધન જુગારીઓ એક ક્ષણમાં ખોઈ નાખે છે. જગતમાં જુગારીની આખર નથી. તેનો કોઈ વિશ્વાસ કરતું નથી. જુગારીને ચોરી પણ કરવી પડે છે. જુગારથી મનુષ્યનો સર્વ રીતે વિનાશ થાય છે. આવું જાણવા છતાં નળ જેવો ડાહ્યો રાજા જુગાર રમતાં ભાન ભૂલી જતો. તેના સર્વ સદ્ગુણો જુગાર રમતી વખતે કોણ જાણે કયાં સંતાઈ જતા ! કોઈ અમંગળ પળે તે પોતાના નાનાભાઈ કુબર સાથે જુગાર ખેલવા બેઠો. દમયંતીને ખબર પડી. તે દોડતી આવી. તેણે કહ્યું ‘પ્રાણનાથ ! આ આપને ન શોભે.’

નળ કહે, ‘ બેસ, બેસ, પુરૂષોની વાતમાં સ્ત્રીઓ શું જાણે ? તારે માથું ન મારવું.’ દમયંતી તો ચુપ રહી. નળને ગળે સતીની શિખામણ ન ઉતરી. શાની ઉતરે ? વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ. નળનું બગડવા બેઠું હતું એટલે તેને દુર્બુદ્ધિ સુઝી.

તે ધીમે ધીમે ધન હોલત હારી ગયો. કહેવત છે કે હાર્યો જુગારી બમણું રમે. જેમ નળ પણ હારતો ગયો તેમ

વધારે હોડ મૂકતો ગયો. પહેલી હોડમાં રાજ્યનો આખો બંકાર મૂકી દીધો. તેમાં હાર્યો. પછી આખું રાજપાટ મૂકી દીધું. તેમાં પણ નળ હારી ગયો. જેલ ખલાસ થઈ ગયો. એક પલવારમાં રાજનો ઘણી રસ્તાનો ભિખારી બની ગયો.

કુબર કહેવા લાગ્યો ‘ મોટા ભાઈ ! તમે રાજ રિદ્ધિ સંઘળું હારી ગયા છો, માટે માત્ર પહેરેલાં લુગડાં સાથે તમારે ચોવીસ કલાકમાં આ દેશ છોડી ચાલ્યા જવું. ’ નળ જેવા ટેકીલાને ચોવીસ કલાકની પણ જરૂર ન હતી. તેતો તરતજ ચાલવા લાગ્યો. દમયંતી પણ પાછળ ચાલી. ભૂખ્યા અને તરસ્યાં બંને ચાલ્યાં.

પાદરે આવી નળે કહ્યું : ‘ દમયંતી ! ત્રિયે ! તું પાછી જા. કુબર તને સારી રીતે રાખશે. ત્યાં ન કાવે તો તારે મહીયર જજે. તારાથી દુઃખ નહિ વેઠાય. તારું સુકુમાર શરીર ટાઢતડકાથી કરમાઈ જશે. ભૂખતરસ તને પીડશે. તું ધરથી બહાર કદી નીકળી નથી. તારું દુઃખ મારાથી નહિ બેવાય. ત્રિયે ! મારું માન અને પાછી વળ. ’

‘ અરે ઓ પ્રાણનાથ ! ’ દમયંતી બોલી : “ આ શું બોલો છો ? જ્યાં તમે ત્યાં હું. જ્યાં શરીર ત્યાં પડછાયો. તમારે દુઃખ તો મારે સુખ શા કામનું ? તમે પરદેશમાં ભુખે દુઃખે અથડાવ, અને હું ઘેર બેઠાં સાહ્યબી ભોગવું ? ના, પ્રાણનાથ, ના. એ બંને જ કેમ ? સતીને પતિની સોબત એજ પરમસુખ છે. તમને ત્યાગીને હું જીવીજ કેમ શકું ! સીતાજી ભગવાન રામચંદ્રની સાથે વનમાં ગયાં હતાં તેમ હું પણ આપની સાથે આવીશ. જ્યાં આપ ત્યાં હું. ”

“ દેવી ! એ બધી વાત સાચી પણ આ તારી કામળ દેહલતાં પલવારમાં કરમાઈ જશે. પ્રિયે ! સુખના દિવસ આવતાં હું તને તેડાવી લઈશ !

‘ ના દેવ ! એ નહિ બને, હું તો આપની સાથેજ રહીશ. ભલે હુંબના સર્વ હુંગર એકદમ તુટી પડે. ભલે પૂર્વે કરેલાં દુષ્ટ કર્મનાં સર્વ ફળો આજેજ એકી સાથે ભોગવવા પડે. ભલે વિધિ તેનામાં તાકાત હોય તેટલો તેનો કૂર પંજે આપણી ઉપર અજમાવે, હું જીવીશ તો પણ આપની સાથે, મરીશ તો પણ આપનીજ સાથે. ’

‘ ઠીક ત્યારે, જેવી ભવિતવ્યતા ’

દમયંતીનો અડગ નિશ્ચય જોઈ નળને વધારે દબાણ કરવું યોગ્ય ન લાગ્યું. બન્ને ચાહ્યાં. પાછળ પુરજન વળાવવા આવ્યાં. સર્વની આંખમાંથી આંસુ ચોધારે ચાહ્યાં બય. આખા ગામમાં હાહાકાર થઈ ગયો. બાળક રૂવે ને સ્ત્રી રૂવે, વૃદ્ધ રૂવે ને ઝાડપાન રૂવે.

‘ નળ જેવો પરદુઃખ ભંજન રાજા બીજો કયાંથી લાવીશું ? ઓ ઇશ્વર ! તું આવો કૂર કેમ થયો ? હે પ્રભુ નળદમયંતીને સુખી રાખજે. ’ આમ પુરનાં નગરજનો બોલતાં બય અને હૈયા ફાટ રડતાં બય.

‘ આ તો કર્મનું ફળ છે. ઇશ્વર નો કંઈ દોષ નથી એમ સમજાવી સર્વને પાછાં વાળ્યાં અને નળદમયંતી આગળ ચાહ્યાં.

જતાં જતાં એક ગાઢ અરણ્ય આવ્યું. મહાભયંકર અને મહાવિકરાલ. જંગલી પશુઓની ત્યાં તીણી ચીસો

સંલગાય અને હૃયમાં ધ્રાસકો પડે. વાઘ, વરૂ અને સિંહની ભયાનક ગર્જનાઓ સંલગાય, અને કાળજાં ફડફડવા માંડે. કાળમીઠ જેવા અજગરો દોડાદોડ કરે અને દીલમાં ત્રાસ વધુટે. જંગલ એટલે જંગલ. ઝાડઝાંખરાં અને કાંટા વચ્ચેથી પસાર થવાનું, ખાડા ટેકરા ચઢવા ઉતરવાનું. બાપરે આ જંગલમાં કેમ રહેવાય !

જંગલમાં ચાલતાં ચાલતાં સાંઝ પડવા આવી. અંધારે માર્ગ સૂઝે નહિ એટલે આગળ જવાનું માંડી વાળ્યું. નળ કહે, દેવી ! અહિયાંજ રાત ગાળીએ ' ને એમ કહી તે થોડાં ફળ ફળાદિ વીણી લાવ્યો. તે ખાઈને પાણી પીધું. સુવાનો વખત થયો એટલે પ્રભુપ્રાર્થના કરી. મોટા પુરૂષો પ્રભુનું નામ લઈને સુવે છે અને પ્રભુનું નામ લઈને ઉઠે છે. બન્નેના શરીર પર એક એક કપડું રહેલું હતું તેમાંથી એક પાથર્યું અને એક અર્ધું અર્ધું શરીરે વીંટાળ્યું. ક્યાં મશરૂમખમલની પોચી લીસી તળાઈઓ અને ક્યાં કઠણ ખડક પર પાથરવાનો એક નાનોશો કાપડનો ટુકડો ! ક્યાં રાજમહેલમાં વસવાં અને ક્યાં જંગલમાં રાત્રિઓ ગાળવી ! નથી સમજતા આગમ્ય કોયડા ! નથી સમજતી આ ભવિતવ્યતા.

સમ્ સમ્ સમ્ કરતી ભયંકર રાત્રિ વહેવા માંડી. મધ્યરાત્રિ થતાંજ નળ જાગી ઉઠ્યો. તેને વિચાર આવ્યો, ' હા દેવ ! આ સુકુમાર મૃગલીશી કેમજા સુંદરી મારી સાથે ક્યાં અથડાશે ? પરદેશના વિષમ વાસ તે શી રીતે સહન કરી શકશે ? કડવા સંસારના કડવા ઘુંટડા તે કેમ પી શકશે ? ખરેખર મારી સાથે તેને અથડાવવો એ તદ્દન કુરતાજ છે.

પણ તે તો મને છોડવાની જ નાપાડે છે. તેને કેમ કરી દૂર કરવી ? હા એક રસ્તો છે. તેનો ત્યાગ કરું એટલે તે એની મેળે કુંડિનપુર જશે અને કંઈક સુખમાં પડશે! ત્યારે શું એનો ત્યાગ કરું ? ના, ના, કેટલો ભયંકર વિચાર ! કેટલી દયાહીનતા ! બિચારીએ મારી સાથે આવવા કેટલો કદવાંત કર્યો અને હું કૂર બની તેનો ત્યાગ કરું ? આ ભગવાન મને સન્મતિ સુઝાડ ! કંઈ રસ્તો સુઝતો નથી ! હા, હા, તેનો ત્યાગ કર્યા વિના છૂટકોજ નથી. તે પોતે તો મને રાજી ખુશીથી છોડશે જ નહિ. બસ ત્યારે એજ નિશ્ચય ! અરે મારામાં ગાંડપણ તો નથી આવ્યું ! આવી પ્રેમાળ પત્નીનો તે ત્યાગ કરાય ? મારો જીવજ કેમ ચાલે ! નળ ! નળ ! તું મૂર્ખો છે. તું પ્રેમ વિનાનો છે. તું પાગલ છે. સતીનો ત્યાગ કરવાનો તને વિચાર જ કેમ આવ્યો ? પણ ના, એનું દુઃખ મારાથી જોવાશે નહિ. ભલે વિરહ સહન કરીશ, પણ તેને દુઃખથી કરમાઈ જતી તો હું નહીં જ જોઈ શકું. ત્યાગ, ત્યાગ એજ છેવટનો નિશ્ચય. કાળજી જરા કઠણથા. હૃદય જરા કુર થા. મન જરા વિચારશૂન્ય થઈ જા. ”

આમ વિચારતો વિચારતો તે બેઠો થઈ ગયો. તેણે ધીમે રહીને પહેરેલું અર્ધું વસ્ત્ર ફાડ્યું. નિશ્વાસ મુકતો તે નાઠો. હૃદયે ના કહ્યું પણ તેના પગ ચાલવા લાગ્યા. પાછું જીવે ને આગળ ચાલે. તેની આંખોમાં અશ્રુ ઉભરાવા લાગ્યાં. પણ નહોર બની તે નાઠો. પ્રેમમૂર્તિ પ્રિયાનો ત્યાગ કર્યો. કાળરાત્રિના લીપણ અંધકારમાં નળે કાળું કામ કર્યું.

આ બાળુ દમયંતીને એક સ્વપ્ન આવ્યું: જાણે એક રસાળ આંગો ફળ્યો છે તેને એક હાથી ઉપાડે છે હું તે

આમ્રવૃક્ષ ઉપર ફળ દેવા ચઢી છું, ત્યાંથી એકદમ પડી ગઈ. આ સ્વપ્નું જોતાજ તે ઝળકીને જાગી ગઈ. તે સફળી બેઠી થઈ. ‘ઓ પડી, ઝાડ પરથી પડી, મને બચાવો, પ્રિયતમ બચાવો.’ એમ તેણે ખૂબ મારી પણ કોણ સાંભળે ? તેણે પથારીમાં જોયું. નળ ન મળે તેણે આજીબાજી જોયું પણ નળ ન દેખાણું, તે ગલરાઈ. તેનું કાળજી ધડકવા લાગ્યું. ‘ઓ દેવ ! અત્યારે આ સમે તમે ક્યાં છો ? આવો, પ્રાણનાથ ! આવો, મને ના રીખાવો. આ ગરીબને ના સતાવો. તે ઉઠી. વનમાં ફરવા લાગી. તરૂં તરૂંને ઓથે તપાસ કરી. પણ નળ ક્યાં હોય ! તે છાતી ફાટ રોવા લાગી. આંખમાંથી ખોર ખોર જેવડાં આંસુ જવા લાગ્યાં. તે માથું કુટવા લાગી. વાળ પીંખવા લાગી. ‘નળ નળ’ કહી સાદ દેવા લાગી. પણ નિબંકુર નળનો પત્તો ક્યાંથી મળે ! જંગલનાં પશુઓ ની ચીસો સંભળાય અને તે વધારે ગલરાય. તે બોલવા લાગી: ‘હું નૈષધનાથ આવો. મને કહો કે મારો શું વાંક પડ્યો ? મને ગરીબડીને શા માટે ત્યજી ગયા. હા દેવ ! તમને મુજ રાંકની એટલી પણ દયા ન આવી ?’

દમચંતીનું કારમું હૈયાફાટ રૂદ્ધને જોઈને વનનાં પશુ પક્ષીઓ પણ રોવા લાગ્યાં. વનની વનસ્પતિ પણ જાણે રોતી હોય તેમ ભાસ થયો. આકાશમાં મેઘલો પણ ચઢી આવી ગર્જના કરી જાણે નળને ઠપકો દેતો હોય તેમ લાગ્યું. વીજળીએ ચમકાર કરી નળને શોધવામાં દમચંતીને મદદ કરી, પણ અભાગીયાના રત્નની પેઠે નળ ન મળ્યો. તે ન જ મળ્યો.

હેવટે તે થાકીને બેઠી. પ્રભાત થતાં પોતાના ચીરના છેડા પર તેને લોહીના ડાઘ જેવું કંઈ જણાયું. જરા બારીકાઈથી બેતાં લોહીથી લખાયેલા નળના જેવા અક્ષર લાગ્યા. તે વાંચવા લાગી: “હે પ્રિયતમે, હું પરદેશ બહિં છું. જે વડ નીચે આપણે મુતાં હતાં તે વડ આગળથી જમણા હાથનો રસ્તો કુંડિનપુર જાય છે, અને ડાબા હાથનો કોશલ દેશે જાય છે. તને ઠીક પડે ત્યાં જજે. અને મનને આનંદિત રાખજે. હું બહિં છું પણ સેવકની પેઠે મારું હૃદય તારી પાસે મુકતો બહિં છું. શહેરમાં કે જંગલમાં, બહાલાં કદિયે ભૂલાતાં નથી. શ્વાસની પેઠે તે સાંભરે છે. તું એમ ન બાળીશ કે હું દૂર વસું છું એટલે મારો સ્નેહ નાશ પામ્યો છે. માત્ર આપણાં નયનને જ અંતર પડયું છે, જીવ તો સાથે જ છે.”

પ્રિયતમના અક્ષર ઓળખતાં તેને સહજ આનંદ થયો. તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવા તેણે નિશ્ચય કર્યો. તેણે વિચાર્યું કે “વનમાં એકલું તો રહેવાય નહીં; કારણ કે વાડ વગરના ખેતર ઉપર અને નાથ વગરની સ્ત્રી ઉપર સૌ કોઈ નજર કરે છે, એટલે મારે કોઈનો આશ્રય તો ભેઠએ જ. લતા, પંડિત અને વનિતા આશ્રય વિના ટકતાં— જ નથી. સ્ત્રીએ કાંતો પિયર કે કાંતો સાસરે રહેવું ભેઠએ. પણ નાથ વિના સાસરે જવું મને ઘટતું નથી. કારણ કે પતિ વિના સ્ત્રીનાં સન્માન થતાં નથી. સાસુ, સસરા, જેઠ કે દીયર સૌ કોઈ પતિના દીધે જ સગાઈ રાખે છે. માટે પતિ વિનાની સ્ત્રીને એક પીયરજ માત્ર આધાર છે.

માતાની હુંકારી ગોદમાંજ તે જીવી શકે છે. માટે મારે પિયર બાઉ, સંયમપૂર્વક રહું ને પિતા પાસે પતિની શોધ કરાવું.”

આમ વિચાર કરી તે કુંડિનપુર તરફ ચાલી. જતાં જતાં રસ્તામાં એક ગુફા આવી. દમયંતીએ વિચાર કર્યો કે લાવ, અહીં થોડા દિવસ રહું અને પ્રભુનું ધ્યાન કરું. જેથી મારા પતિના માર્ગમાંથી સંકટો દૂર થાય. એમ કહી દમયંતી તે ગુફામાં પેઠી. કેટલાક દિવસ ત્યાં રહી. એક દિવસે ધનધોર વરસાદ વરસ્યો. વસંત નામનો સાર્થવાહ તે રસ્તે થઈને જતો હતો. તેણે આ વરસાદમાંથી બચવા દમયંતીનો આશ્રય માગ્યો. દમયંતીએ તેને ગુફામાં વરસાદ બંધ થતા સુધી રહેવા દીધો. વસંત તો સતીની પ્રભુલક્ષિત જોઈ અબચળ થયો. શું આની ભક્તિ ! શું આનાં તેજ ! ભલભલા તાપસો પણ આનાથી તો હારી જાય ! સાર્થવાહ તેના ચરણે પડ્યો. સતીએ તેને પ્રભુનો સહ બતાવ્યો.

થોડા દિવસ પછી સતી ગુફાનો ત્યાગ કરી આગળ ચાલી. ખૂબ તૃષા લાગતાં તેણે જરા લીલોતરીવાળી જમીન જોઈ ખાડો ખોલો. તેમાંથી શીતળ મીઠું જળ નીકળ્યું. તે તેણે પીધું. ખાણી પીને એક ઝાડ નીચે વિશ્રાન્તિ લે છે એટલામાં એક ધનદેવ નામનો સાર્થવાહ આવ્યો. આવા જંગલમાં ખાણી જોઈ તે ખૂબ આનંદિત થયો. દમયંતીને તેણે ધન્યવાદ આપ્યો. પછી પોતાની સાથે આવવા જણાવ્યું. સતી તેની સાથે ચાલી. સાર્થવાહ અચળપુરી નગરમાં આવી દમયંતીથી છૂટો પડ્યો. હવે સતી અર્જુનના ગામમાં કોને ઘેર જાય ? દયામણા મુખે તે તળાવની પાળે બેઠી.

ઐટલામાં ત્યાંના રાજા ઋતુપર્ણની રાણી ચંદ્રયશાની એક દાસી જળ ભરવા આવી. તેણે પાછા ફરતાં અંતઃપુરમાં ચંદ્રયશાને વાત કરી કે ‘ માતાજી માનો ન માનો પણ કોઈ ઉંચા કુળની અનાથ સ્ત્રી તળાવની પાળે આવીને બેઠી છે. આપ કહો તો તેડી લાવું. ’ આજ્ઞા મળતાં દાસી દમયંતીને રાજમહેલમાં તેડી લાવી. ખરી રીતે તો ચંદ્રયશા દમયંતીની માસી થાય પણ તેના દુબળા થઈ ગયેલા શરીરથી અને તેની લીખારી જેવી દશાથી કોઈને તેનું ઓળખાણ ન પડ્યું.

રાણી ચંદ્રયશાએ તેને ખૂબ આદરપૂર્વક બોલાવી પોતાની પાસે જ રાખી. ખરેખર દુઃખની વખતે સહાય કરે તે જ મહાપુરુષ છે, અને તે જ સાચાં સગાં છે.

થોડા દિવસમાં દમયંતીએ પોતાના સદ્ગુણોથી અને શીળા સ્વભાવથી સૌનાં મન વશ કરી લીધાં. જે કોઈ તેને બુલે તે તેના સ્નેહાળ સ્વભાવથી વશ થઈ જાય. રાજા ઋતુપર્ણ અને રાણી ચંદ્રયશાએ તો તેને પોતાની દીકરી તુલ્ય જ ગણી.

એક દિવસ રાજા ઋતુપર્ણને વિચાર થયો કે મારા રાજ્યભંડારમાં આટલું બધું દ્રવ્ય છે તો મારે એક દાન-શાળા બંધાવવી અને સત્પુરુષોને દાન આપવું. કારણ કે લક્ષ્મીનો સાચો સદુપયોગ દાન કરવામાં જ છે. લોગ-વિલાસમાં અને પોતાના સ્વાર્થ માટે તો સર્વ લોકો દ્રવ્ય વાપરે છે પણ પરોપકારાર્થે અને અન્યના ઉપયોગમાં જે લક્ષ્મી કામ આવે છે તેનો જ ખરાબર ઉપયોગ કર્યો ગણાય છે. સદ્કાર્યમાં લક્ષ્મી વાપરવી એ જ લક્ષ્મી સંપાદન

કરવાનું મુખ્ય ધ્યેય હોવું જોઈએ. આમ વિચાર કરી રાજા ઋતુપર્ણે એક દાનશાળા બંધાવી, અને તેના નિયામક તરીકે દમયંતીની નિમણૂંક કરી. તેને હસ્તક પુઠ્ઠળ દ્રવ્ય સોંપ્યું. દમયંતી પણ પૂર્ણ પ્રેમથી પાત્ર પારખીને દાન દેવા લાગી.

એક દિવસ પિંગળ નામનો એક ચોર દાનશાળામાં ઘુસી ગયો. દ્રવ્યની ચોરી કરતાં રાજપુરૂષોએ તેને પકડ્યો; અને તેને સખત રીતે મારવા લાગ્યા. દમયંતીએ ચોરને છોડાવી તેને સદુપદેશ આપી ફરી આવું કામ ન કરવા સમજાવ્યો. ચોર પણ તે દિવસથી ચોરી કરવાનું મૂકી ઘઈ સત્સંગતિમાં લાગી ગયો અને જલ્દી દિવસે વૈરાગ્ય આવતાં ત્યાગી બન્યો.

x

x

x

x

બીજી બાજુ નળ-દમયંતીના સ્વદેશ ત્યાગના દુઃખદ સમાચાર મળતાં રાજા લીમરથે તેમની તપાસ કરવા ચારે બાજુએ અનુચર દોડાવ્યા. એક દ્વંત કરતો કરતો અચળપુર આવી દાનશાળામાં વિશ્રામ લેવા બેઠો. ત્યાં તેણે દમયંતીને ઓળખી. તેને ખૂબ હર્ષ થયો. આ વાતની તેણે રાજા ઋતુપર્ણને જાણ કરી. ‘આ તો આપણી ભાણેજી’ એમ કહેતાં ઋતુપર્ણે તેને ચંદ્રયશા દોડી આવ્યાં. દમયંતીને હૃદય સરસી ચાંપી. દમયંતીની બાળ લાગ્યાના સમાચાર કુંડિનપુર કહાવ્યા. બાદ થોડા દિવસ ભાણેજીને હેતપૂર્વક રાખી કુંડિનપુર મોટા પરિવાર સાથે રવાના કરી.

પુત્રીને બેતાં માતપિતા તો ઓછાં ઓછાં થઈ ગયાં. તેમની આંખોમાંથી અશ્રુની ધારાઓ વહેવા માંડી. દમયં-

તીએ તેમને પ્રણામ કર્યાં. પુત્રીને ખૂબ વાર લેટી માતાએ આશ્વાસન આપ્યું. દમયંતીએ પોતાના વિતકની વાત રહતાં રહતાં કહી સંભળાવી. એ મર્મવેધક કથની સાંભળતાં સર્વનાં કલેબાં કપાઈ ગયાં.

x x x x

આ બાળુ દમયંતીને અઘોર અણ્ણમાં ત્યાગ કરીને નળરાજ આગળ ચાલ્યો. ચાલતાં ચાલતાં વનની અંદર દારૂણ દાવાનળ સળગતો હતો ત્યાં તે આવી પહોંચ્યો. ભલકતા અગ્નિમાં એક મહિધર નાગ તેણે બળતો બાળ્યો. તેને આ સ્થિતિમાં જોઈને ખૂબ કરુણા ઉપજી.

દયાસાગર નળદેવે તરત હામ ભીડી નાગનું પૂંછડું હાથમાં પકડી તેને બળતામાંથી બહાર ખેંચી કાઢ્યો. પણ નાગ જાણે પોતાના ઉપકારીને ભૂલી જ ગયો હોય તેમ તેને એક કારમો દંશ દીધો. દંશથી નળના શરીરે શરીરે ઝેર વ્યાપી ગયું. જો કે ઝેર બહુ કાંતિલ નહોતું એટલે નળનું મરણ ન થયું, પણ શરીર આખું કુખડું થઈ ગયું. નાગ પણ દંશ દઈને જીવ લઈને નાઠો. સાપ જેવા ઝેરી પ્રાણીઓ દંશ દઈને એકદમ ભાગી જાય છે; કારણ તેમને એવો ઠર હોય છે કે આપણને મારી નાખવામાં આવશે. બાળ્યો ઝાળ્યો નાગ નાઠો તો ખરો પણ તેના મસ્તક પરનો મહિ નીચે ગરી પડ્યો. નળે આ મહિ કપડાવતી ઉપાડી લીધો. મહિનો સ્પર્શ થતાં જ નાગનું ઝેર ઉતરી જાય છે એ નળને ખબર હતી એટલે તેણે આ મહિ કપડામાં છુપાવી રાખ્યો.

તેણે વિચાર કર્યો કે ‘ચાલો, નાગે દંશ દીધો તે પણ એક રીતે ઠીક થયું. પરદેશમાં જઈશું તો આ કુખડા

રૂપથી આપણને કોઈ ઓળખી શકશે નહિ; અને આપણે સહીસલામતીથી છુપે વેશે રહી શકીશું. જરૂર પડશે ત્યારે મહિના ઉપયોગથી ઝેર ઉતારી મૂળરૂપ ધારણ કરીશું. નાગ તારો પણ હું ઉપકાર માનું છું કે તેં મને યોગ્ય વખતે યોગ્ય રૂપ આપ્યું. ખરેખર જે થાય તે સારા સાડું !

આમ વિચારી નળ આગળ ચાલ્યો. કેટલેક દિવસે તે સુસુમારપુર નગરમાં આવી પહોંચ્યો. હવે અહીં વાત એમ બની કે રાજ્યના હાથીખાનાનો એક હાથી સાંકળ તોડી ભાગ્યો. નગરમાં તેણે ખુબ ધમાચકડી મચાવી મહા રોળાણ કરી મૂક્યું. ભલભલા મહાવતો અને ભલભલા શૂરવીરો તેને કબજે કરવા મથ્યા પણ ફેકટ. રાજા દધિપર્ણે પડહ વગડાવ્યો કે જે કોઈ આ હાથીને તાબે કરશે તેને સાડું ઇનામ આપવામાં આવશે. નગરમાંથી તો અન્ય કોઈ આ કાર્ય માટે તૈયાર ન થયું; કારણ કે તેમાં જીવન મરણના સોદા હતો. જાણી જોઈને યમના મુખમાં પડવા કોણ તૈયાર થાય ! એટલામાં નળરાજાએ ચૌટે આવતાં આ વીક્રેલા હાથીને જોયો. તે તરતજ છલંગ મારીને કુદ્યો ને હાથીના કુંભ ઉપર ચઢી બેઠો. અંકુશથી તેને ઘાવ કરી થંભ પાસે લાવી ખાંધી દીધો. રાજાએ કુખડા નળરાજાને સારી રીતે સન્માની ભારે ઇનામ આપ્યું.

પછી રાજા દધિપર્ણે પૂછ્યું કે ‘કુખડ તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? તમારું નામ શું છે ? તમે શા કારણે અહીં આવ્યા છો ?’

કુખડ કહે, ‘રાજાજી! કૌશલ દેશનો નળરાજા પોતાના ભાઈ સાથે જીમટુ રમી રાજપાટ હારી ગયો. તે દમયંતી

સાથે વનમાં સંચરેા. રાજ્યમાં તેણે લીલાદેહેર ભોગવેલી; અને આમ એકી સાથે તેને માથે દુઃખનો ડુંગર તૂટી પડયો તેથી જંગલમાં તેનું મરણ થયું. હું તેનો રસોઈઓ હતાં. મારા સ્વામીના જવાથી મને ખૂબ લાગી આવ્યું. તેમના વિના અયોધ્યામાં રહેવું મને ન ગમ્યું એટલે હું પણ તે નગર છોડી નીકળી ગયો. ’

આપના ગુણનાં જ્યાં ત્યાં વખાણ સાંભળીને હું આકરીની આશાએ આપની પાસે આવ્યો છું.

નળના મૃત્યુસમાચાર સાંભળી દ્વિપણ્વિને ખુબ દુઃખ થયું. પછી તેણે પૂછ્યું કે ‘ કૂબડ ! તમે જે વિદ્યા કે કળા જાણતા હો તે કહો પછી તમને કેવી નોકરી આપવી તેનો વિચાર થાય. ’

કૂબડ કહે ‘ મહારાજ ! નળરાજ પાસેથી હું સૂરજપાક રસોઈ કરતાં શિખ્યો છું. એ વિદ્યાથી નળદેવ ઓખા અને દુધ સૂર્યના તેજથી રાંધી શકતા હતા.

રાજાની આજ્ઞાથી કૂબડે સૂરજપાક રસોઈ કરી સર્વેને જમાડયા. રાજાએ તેને ભારે ઇનામ આપ્યું. ખરેખર રૂપની જગતમાં કંઈજ કિંમત નથી. ગુણની સર્વસ્થળે પૂજા થાય છે. કરતુરી કાળી હોય છે પણ તેની કિંમત ભારે હોય છે. ગાય રૂપાળી હોય છે પણ તે દૂધ નથી દેતી તો તેને કોઈ ખરીદતું નથી. નળ કૂબડો થયો પણ તેના ગુણથી તે દ્વિપણ્વિને માનીતો થયો.

x

x

x

રાજા ભીમરથે મોકલેલા દૂતો નળનો પત્તો ન લાગવાથી એક પછી એક પાછા આવવા લાગ્યા. ભીમરથ અને

દમયંતી ખુબ ઉદાસ થઈ ગયાં, ચિન્તામાં દિવસો પસાર કરવા લાગ્યાં. તેવામાં દધિપર્ણી રાજાનો એક દૂત કામ પ્રસંગે કુંડિનપુર આવ્યો. ભીમરથે દધિપર્ણીની ખબર પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે હમણાં એક હુંડિક નામનો કૂખડો ત્યાં આવ્યો છે. તે સર્વ કળામાં પારંગત છે. વળી સૂરજપાક રસોઈ પણ જાણે છે, ને કહે છે કે હું નળનો રસોઈઓ હતો.

આ વાત સાંભળી દમયંતીને ઓહમ પડ્યો કે માનો ન માનો પણ આ નળરાજા હોવા જોઈએ. કારણકે તેમના સિવાય સૂરજપાક રસોઈ અન્ય કોઈને આવડતી નથી. વળી અમે કોઈ રસોઈઆને તો રાખતાંજ નહોતાં. માટે સંભવ છે કે આ ભેદી પુરૂષ કદાચ નળ હોય.

તુર્તજ ભીમરથે એક કુશળાને (નાટક કળામાં પ્રવીણ) તપાસ કરવા મોકલ્યો. તેણે ત્યાં જઈ જોયું કે ક્યાં દેવરવરૂપી નળરાજા ને ક્યાં આ કાજળવરણો હુંડિક. એ નળ હોવાનો દમયંતીનો ઓહમ તો ખાલી બ્રમણજ છે. છતાં પાકી પરીક્ષા કરવાદે. તેણે રાજા દધિપર્ણીની આજ્ઞા લઈ હુંડિકની રૂબરૂ એક નાટક આરંભ્યું:

જાણે નળ ઘેરથી વનમાં ગયો. સતીને એકલી નિરાધાર મૂકીને તે નાસી ગયો. તેને સંબોધીને તે બોલ્યો કે ' હે નિહુર નિર્લજ્જ ! પ્રિયાને એકલવીમૂકીને નાસી જવાથી તે શું કાર્ય સાધ્યું ? જગતમાં પાપી ઘણા હોય છે. વળી દ્રોહી પણ ઘણા હોય છે પણ રે નિર્ગુણ નળ ! વિશ્વાસે સુતેલી પ્રેમાળ સતીને એકલી મૂકી નાસી જનાર તારા જેવો બીજો કોઈ ન જોયો. રે તેને મૂકીને જતાં તારા પગ કેમ ચાલ્યા ? હે સ્વામીદ્રોહી ! ગુરૂદ્રોહી ! મિત્ર

ત્રોહી ! ધીટ વિશ્વાસઘાતી પુરૂષ ! તારૂં મ્હોં ન જોવું જોઈએ. આ શબ્દો સાંભળતાંજ રસોયો હુંડિકે ગલસયો. તેને અપાર દુઃખ થતું હોય તેમ લાગ્યું. તેની આંખમાં આંસુ ઉભરાયાં.

વળી નાટકમાં દમયંતીનું પાત્ર આવ્યું. તે જ્યારે ગળે ફાંસો ખાવા લાગી ત્યારે કૂખડ ઉઠીને તેને વારવા લાગ્યો. તે બોલ્યો કે ‘ હે દેવી ! તું કાં મરે છે. હું તારી પાસે છું હવે તને ત્યાગીને હું ભાગી નહિ જાઉં ’ આ શબ્દોથી હુંડિકેનું ખરૂં સ્વરૂપ પકડાઈ ગયું. પ્રેમની ઘેલછામાં તેને ભાન ન રહ્યું કે હું શું બોલું છું અને કઈ સ્થિતિમાં છું.

પછી નાટક બંધ કરી કુશળાએ પૂછ્યું કે ‘ હે કૂખડ ! નાટક તો બધાએ જોયું. પણ કોઈને નહિ અને તને આવડું દુઃખ શાથી થયું ? ’

એટલે કૂખડને ભાન આવ્યું કે પોતે પકડાઈ ગયો છે, તો પણ ઠાવકું મ્હોં રાખી જરા હસીને તે બોલ્યો કે ‘ હું નળના ઘરનો રસોઈયો હતો. મારા સ્વામીના દુઃખનો દેખાવ જોઈને મને દુઃખ કેમ ન થાય ? દમયંતીના ગુણ જ્યારે જ્યારે હું સંભાડું છું ત્યારે મારું હૈડું ફાટી જાય છે.

કુશળાએ કહ્યું : “ કૂખડ ! તારી ઉપર અમને નળનો ભ્રમ છે. માટે તું નળ હોય તો માની જા, કારણ કે સુકુમાર દમયંતી ઝૂરી ઝૂરીને પ્રાણ કાઢવાની અણી ઉપર છે.

કૂખડ કહે, “ અરે ! એવી વાત શું કરો છો ? કયાં દેવકુમાર જેવો નળ ને કયાં હું કાજળ જેવો કૂખડો ? મારી ઉપર તમારો ખોટો ભ્રમ છે. ”

પછી કુશળો કુંડિનપુર પાછો ફર્યો. તેણે બધી વાત વિસ્તારીને સીમરથને કહી સંભળાવી. નાટક વખતે કૂખડાની

થયેલી સ્થિતિ, સૂરજપાક રસોઈની તેની કળા વગેરે બાબતો કહી. આથી દમયંતીનો બ્હેમ પાકો થયો કે એ નળજ હોવો ભેધએ. તેણે પોતાના પિતાને કહ્યું કે ‘ પિતાજી એ નળજ છે, એમ મને યોક્ષસ લાગે છે. તેનું રૂપ બદલાઈ ગયું છે તેથી શું થયું ? હલકો ખોરાક ખાવામાં આવ્યો હોય તેથી કે દેશપરદેશ રઝળવાથી પણ રૂપમાં ફેરફાર થઈ જાય. લક્ષ્મી જતાં એવીજ દશા થાય છે. એનામાં અન્ય લક્ષણ નળનાંજ જણાય છે. માટે જેમ તેમ કરી તેને અહિં તેડાવવાનો ઉપાય કરો. પછી આપણે તેની પૂર્ણ પરીક્ષા કરીશું.’

રાજાએ નળને કયા ઉપાયથી તેડાવવો તે બાબત મંત્રી મતિસાગર સાથે ચર્ચા કરી. મંત્રીએ સલાહ આપી કે “ દમયંતીનો ફરીથી સ્વયંવર થવાનો છે. ” એવા સમાચાર આપણે દધિપર્ણુ રાજાને કહાવો અને દધિપર્ણુને આગ્રહપૂર્વક આમંત્રણ મોકલો. જો નળ જીવતો હશે તો સ્વયંવરની વાત સાંભળીને તે જરૂર દધિપર્ણુની સાથે આવશે. કારણ કે પોતે જીવતાં છતાં પોતાની સ્ત્રીને ખીજે કોઈ લઈ જાય તે કોઈ સહન કરી શકતું નથી. પણ સરખાં પણ પોતાની સ્ત્રીને ખીજા પાસે જતી સાંખી શકતા નથી. તો નળ સાંખીજ કેમ શકશે ? વળી સ્વયંવરનો દિવસ તદ્દન ઢુકડો પાસે આવ્યો છે એમ કહેવડાવવું. નળ અશ્વવિદ્યા બાણે છે; એટલે જો હુંડિક નળ હશે તો તે વિદ્યાના ભેરથી દધિપર્ણુને લઈ આવશે. ”

આ મંત્રણા કરી ભીમરથે એક દ્વિત દધિપર્ણુ રાજાને ત્યાં મોકલ્યો. દ્વિતે આવી દમયંતીના સ્વયંવરના સમાચાર કહ્યા. સ્વયંવરનો દિવસ ઘણો નજદિક આવેલો ભેધને દધિપર્ણુ

પૂછ્યું કે તું આટલો મોડો કેમ આવ્યો ? વહેલો કેમ ના આવ્યો ? ’

દ્વેતે કહ્યું: ‘ મહારાજ માફ કરો હું રસ્તામાં મોઢો પડી ગયો. તેથી મારા આવવામાં ઢીલ થઈ ’

દધિપર્ણુ તો આકુળ વ્યાકુળ થવા લાગ્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે હવે પહોંચવું શી રીતે ? આ કમબખ્ત દ્વેત મોડો આવ્યો એટલે દમયંતી અન્યના હાથમાં જવાની. તે આશા મૂકીને બેઠો છે, એટલામાં હુંડિકે આવીને પૂછ્યું કે ‘ મહારાજ ! આમ નિરાશ થઈને કેમ બેઠો છો ? ’

દધિપર્ણુ કહે, ‘ જો સાંભળ. નળરાજ વનમાં મરણ પામ્યો છે, અને દમયંતી નવયૌવના હોઈ પુનઃ સ્વયંવર કરે છે. મુહૂર્તને વચમાં માત્ર એક દિવસ આડો છે. મારે દમયંતીને પરણવાના કોડ છે, પણ હવે પહોંચવાનો વખત રહ્યો નથી. તેથી મને દુઃખ થાય છે. ’

કૂબડે મનમાં વિચાર કર્યો કે ચંદ્રમાંથી શીતળતાને બદલે અંગારા ઝરે, સૂર્ય પૂર્વને બદલે પશ્ચિમમાં ઉગે અને સમુદ્ર કદાપિ માઝા મૂકે પણ દમયંતી જેવી સતી સ્ત્રી અન્ય પુરુષને વરે એ ન બનવા જેવું છે. માટે આમાં કાંઈ ભેદ હોવો જોઈએ. માટે ચાલ, હું પણ તમાસો બેવા દધિપર્ણુ સાથે કુંડિનપુર જાઉં. આમ વિચારી તે બોલ્યો કે ‘ મહારાજ ચિન્તા ન કરશો. હું અશ્વવિદ્યા જાણું છું. તેના બળે તમને સૂર્યોદય પહેલાં હું કુંડિનપુર પહોંચાડી દઈશ. ’

તરત જ રથ સજ્જ કર્યો અને ઘોડા બેડી દીધા. દધિપર્ણુ રાજા રથમાં બેઠા અને કૂબડો હાંકવા બેઠો. અશ્વ તો પૂરપાટ ચાલ્યા. શું તેમની ગતિ ! જાણે ધનુષ્યમાંથી

તીર છુટ્યું હોય ! રથ કુંડિનપુર આવી પહોંચ્યો. દધિપર્ણના આવવાની ખબર પડતાં લીમરથે સામા જઈ સત્કાર કર્યો. પછી લીમરથે પૂછ્યું : ‘ તમે હુંક સમયમાં આટલો લાંબો પંથ કેમ કરીને કાપ્યો ? ’ દધિપર્ણે કહ્યું : ‘ આ કૂબડાના પ્રતાપથી. ’ હમયંતી કહે, ‘ અહોહો ! દધિપર્ણ રાજેન્દ્ર ! આ કૂબડા તો બહુ કુશળ જણાય છે. અમે સાંભળ્યું છે કે તેઓ સૂરજપાક રસોઈ પણ બહુ સારી બનાવી બાણે છે. તો તેમની પાસે રસોઈ કરાવી અમને જમાડશો કે ? ’

કૂબડ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો, ‘ ના, ના, અમે તો હમયંતીનો સ્વયંવર જોવા આવ્યા છીએ. માટે પ્રથમ સ્વયંવર ઉત્સવ કરો અને પછી સૂરજપાક રસોઈનો સ્વાદ અપાડીશું. ’

‘ અરે કૂબડા ! ’ હમયંતી બોલવા લાગી : ‘ સૂરજપાક રસોઈ તો પ્રથમ જમાડવી પડશે સમજ્યાને. અમે જમ્યા સિવાય તમને છોડવાનાં નથી. સ્વયંવરનું શું નાસી જાય છે ? ’

કૂબડે રસોઈ બનાવી અને સર્વ જમ્યાં. લોજનનો સ્વાદ આખતાં જ હમયંતીને નિશ્ચય થયો કે એ ચોક્કસ મારા સ્વામી છે. તેણે લીમરથને આ વાત જણાવી.

લીમરથ હુંડિકનો જમણો હાથ પકડી તેને રાજમહેલમાં તેડી લાવ્યા. પછી ઘણા ભાવપૂર્વક બે હાથ જોડી તે બોલ્યા કે ‘ કૂબડા ! હવે લેહનીતિ જવા દો અને કબુલ કરો કે તમે નળ છો. તમારાં લક્ષણ ઉપરથી તો તમે પકડાઈ જ ગયા છો. ’

કૂબડ કહે, ‘ અરે રાજેન્દ્ર ! ક્યાં તારલા સરખો હું

કૂબડ અને ક્યાં ચંદ્ર સરખો નળ ભૂપતિ ! દમયંતી યુવાન છે અને પ્રિયતમના વિયોગથી વિઠ્ઠલવળ થયેલી છે એટલે તેની બુદ્ધિ તો બ્રષ્ઠ થઈ છે. તમે શું જોઈને તેના કહેવા પ્રમાણે ચાલો છો ? તમારી બુદ્ધિ પણ નષ્ટ થઈ છે કે શું ? સૂરજપાક રસોઈની કળાથી તમે એમ માનતા હો તો જગતમાં કળાવંત ઘણા પુરૂષો હોય છે. કળાનો કોઈએ એાછો ઈબ્દરો રાખ્યો છે ? છતાં જો તમે કહેતા હો કે હું નળ છું, તો દ્યોને ભાઈ હું નળ થઈ જાઉં. તેમ કરવાથી મારું શું બન્યું છે ? દ્યો હું નળ છું. બસ. હવે દમયંતી મને આપી દો. ચાલો.”

કૂબડના આવા શબ્દો સાંભળી બધા ઉઠી ગયા. દમયંતી મનમાં ખુબ અકળાવા લાગી. તેણે એક છેલ્લી પરીક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો. તેણે કહ્યું; ‘ પિતાજી એક છેલ્લો ઉપાય અજમાવી જોઈએ. નળનો સ્પર્શ થતાં જ મારાં રોમ વિકસિત થાય છે. જો એ નળ હશે તો જરૂર તેનાહસ્ત સ્પર્શથી મારી રોમાવલિ ખડી થઈ જશે.’

કૂબડે તેને હસ્તસ્પર્શ કર્યો અને દમયંતીને રોમાંચ થયો. તેના રોમે રોમમાં જાણે ચેતન આબ્યું હોય તેમ તે ખડાં થઈ ગયાં. તેના હૃદયમાં કોઈ અકથ્ય આનંદ થવા માંડ્યો. તેના આખા શરીરમાં એક પ્રકારની વિજળી પસાર થઈ ગઈ. તેને ખાત્રી થઈ કે આ નળ છે. આ જોઈને તેના માતપિતા બહાર ગયાં. પછી હુંડિકનો હાથ પકડી દમયંતી બોલી: ‘ હે પ્રાણનાથ ! હજીયે મને શા માટે છેતરો છો અને દગો દો છો ! શું હજી તમારે નાસ્તી જવું છે ? મારો ગુન્હો તો જરા કહો. પ્રિયતમ ! શા માટે

મને પીડા છે ? મને વનમાં એકલી અટુલી મૂકીને તમે નાસી ગયા. અરે કઠણ કાળજના પુરૂષો તમે સ્ત્રીઓનો હાથ શું કામ પકડો છો ? તમારામાં રક્ષણ કરવાની શક્તિ ન હોય તો તમે લગ્ન શા માટે કરો છો ? અને લગ્ન કરો છો તો શા માટે આવા કૂર બનો છો ? નળ ! નળ ! હવે હું તમોને છોડવાની નથી. ’

દમયંતીના શબ્દો સાંભળીને કૂબડ ગળગળો થઈ ગયો. તેની નજરે નજર મળતાં તેના હૃદયમાં પ્રેમે ઉછાળો માર્યો. તેનાથી વધુ વખત લેદીપુરૂષ તરીકે રહી ન શકાયું. તેનું હૃદય પીગળી ગયું. દમયંતીનાં કંઈલાં લય્યાં વચનોએ તેને ઘાયલ કર્યો. તે નીચો નમ્યો. એ હાથ જોડ્યા અને બોલવા લાગ્યો: ‘ દેવી ! મને માફ કર. દુનિયામાં મારા જેવો સ્ત્રીને અરણ્યમાં મૂકીને ભાગી જનાર કૂર કાપુરૂષ કોઈ નથી. દેવી માફ કર ! ’ આમ બોલતાં બોલતાં તેની આંખોમાંથી ગંગા-જમના વહેવા માંડી. દમયંતીના ચક્ષુમાંથી હર્ષાશ્રુ નીકળવા લાગ્યાં. પતિપત્ની પુનઃ એક-વાર એક બીજાને લેટીને રડ્યાં. સુકતકંઠે રડ્યાં. હૃદયનો ભાર ખાલી થતાં સુધી રડ્યાં. હા ! એ રૂદન કેટલું આનંદજનક હશે !

x x x x

કૂબડે કપડામાં વીંટાળી રાખેલા મણિનો સ્પર્શ કર્યો કે નાગનું ઝેર ઉતરી ગયું. તેના શરીરની કાળાશ દૂર થઈ ગઈ. તેનું મૂળ સ્વરૂપ પુનઃ વિકસી ઉઠ્યું.

કુંડિનપુરમાં આજે જાણે સોનાનો સુરજ ઉગ્યો છે. સર્વત્ર આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો છે. સૌ કહેવા લાગ્યા કે

નળ-દમયંતી નવે જન્મે આવ્યાં. દંપતીને સર્વેએ અંતરના આશીર્વાદ આપ્યા. દમયંતીની પતિભક્તિનાં સૌએ વખાણ કર્યાં. તેના દુઃખની કથા સાંભળી સૌ મોંમાં આંગળી ઘાલવા લાગ્યાં. તેમની આપવીતી સાંભળી સૌ સ્થંભી ગયાં. રાજા દધિપર્ણે બન્નેને આશીર્વાદ આપ્યા. પોતે પરણવા આવ્યો હતો એ વિચારી તે શરમાયો. તે મનમાં બોલ્યોઃ ક્યાં નળ અને ક્યાં દધિપર્ણ ! નળ પાસે પોતે નોકરી કરાવી તે બદલ તેણે નળની માફી માગી.

x x x x

કેટલાક દિવસ કુંડિનપુર રહી નળરાજા સ્વદેશ જવા તત્પર થયો. ભીમરથે પોતાનું વિશાળ લશ્કર નળને સોંપ્યું. દડમજલ કરતું સૈન્ય થોડે દિવસે અયોધ્યાને પાદરે આવી પહોંચ્યું. કૂબરે નળ આવ્યાના સમાચાર જાણ્યા. મોટું લશ્કર લઈ તે પણ લડવા સામે આવ્યો. બન્ને સૈન્યો વચ્ચે ખુનખાર યુદ્ધ થયું. લોહીની નદીઓ વહેવા લાગી. મૂડદાંના તો ઢગ થયા. રણઘેલા રણબેદાઓ શૈયર્ બતાવતા ઘાયલ થઈ પડવા લાગ્યા. ચમકતી સમશેરો અને અણીદાર ભાલાઓએ બન્ને બાજુના સૈન્યોનો મોટો ઘાણ કાઢી નાંખ્યો. અંતે કૂબર હાર્યો. તેનું લશ્કર ખેદાનમેદાન થઈ ગયું, ને બાકે અધિવાન બન્યો.

નળરાજા પુનઃ અયોધ્યાના સિંહાસને આરૂઢ થયો. ન્યાયપૂર્વક પ્રબલિતને લક્ષમાં રાખી તે રાજ્ય કરવા લાગ્યો. ધર્મ ઉપર પણ તે ભારે પ્રીતિવાળો થયો. દયા, દાન અને વિદ્યાનની પૂજામાં તે કાળ નિર્ગમવા લાગ્યો. સતી સાધવી

દમયંતીના સહચારથી તેનો આત્મા પ્રકુલ્લિત રહેવા લાગ્યો. સતી પણ પતિ સેવામાં નિમગ્ન રહી ધર્મ ધ્યાનમાં સમય વ્યતીત કરવા લાગી. કોઈ કોઈ વખત ભૂતકાળના જીવન પર તેઓ દષ્ટિપાત કરતાં ને પૂર્વનાં કડવાં મીઠાં સ્મરણો તાળાં કરી તે આનંદ અનુભવતાં.

વખત જતાં તેમને એક પુત્રસ્ત્રી પ્રાપ્તિ થઈ. તેનું નામ પુષ્કર. પિતાના જેવો જ તે ગુણસ્ત્રીનો ભંડાર. જાણે નળની જ પ્રતિકૃતિ. પુષ્કર મોટો થતાં નળરાજાએ તેને અયોધ્યાના તખ્ત પર બેસાડી રાજ્યમુગટ પહેરાવ્યો. અને વાનપ્રસ્થ બન્યો. જતે દિવસે તેમણે સંપૂર્ણ ત્યાગ-દશા ગ્રહણ કરી. દમયંતી પણ સંસાર ત્યાગી તપસ્વિની બની. બન્ને આત્મકલ્યાણમાં અને જગત જીવોના કલ્યાણાર્થે જીવન વહવા લાગ્યાં.

x

x

x

x

ઋષિરાજ નળદેવ અને મહા તપસ્વિની સતી દમયંતી આજે પુણ્યલોક બની ગયાં છે. તેમનાં હૃદય જીવન આજે જગતને પ્રેરણા પાઈ રહ્યાં છે. તેમનાં પુણ્ય નામ પ્રાતઃકાળમાં આજે સર્વના મુખપર રમી રહે છે. જય હો આવાં આદર્શ જીવનવાળાં દેવસમાં નળ-દમયંતીનો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અશ્વિનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગોતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજા શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ કૃપાધ્યાય શ્રી યશો-નિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાયીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જ્યેષ્ઠસ્વામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાબતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજા કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેણુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્ત્રપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સતોષ
૧૮ ખેમો દેહરાણી	૧૮ મહારાજા સપ્રતિ	૧૮ જૈનતીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદ્ગુણાદ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવકો	૧૯ જૈનતીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

૩૨૬ શ્લોકો કિમ્મત-રૂ. ૬૦૬ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર મીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૧

મૃગાવતી

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

તથા

કેશવલાલ ડાસાબાઈ દેસાઈ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય, અમદાવાદ ::

બાળઅંથાવળી ત્રીજી શ્રેણી ૩.

મૃગાવતી

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

તથા

કેશવલાલ ડોસાભાઈ દેસાઈ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

,આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭
મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રે કા રા ક:-

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર : હવેલીની પોળ,
: અ મ દા વા દ. :

મુ દ્ર ક:-

મૂળચંદ્રભાઈ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

મૃગાવતી

મહાન વૈશાલિ નગરીની અટારીએ એક રાજકન્યા બેઠી છે. દેવાંગનાને પણ ટપી જાયે એવું એનું રૂપ છે. તે કાંઈક વિચાર તરંગે ચડી છે એવામાં એક બહેને આવી કહ્યું: બહેન ! આ બહેન ! અહીંઆ બેઠાં શું વિચારમાં પડ્યા છો ? ચાલો, ચાલો, કાંઈક નવીન બતાવું.

“શું છે એવું ?” મૃગાવતીએ ધીમેથી પૂછ્યું.

‘કોઈ એક પરદેશી ચિત્રકાર આવ્યો છે. ખુબ સુંદર છબીઓ લાવ્યો છે.’

‘વાહ ! એતો જોવાની બહુ મજા પડશે’ એમ બોલી મૃગાવતી ઉઠી ને જાને જણા ચિત્રકાર પાસે ગયા.

‘ક્યાંથી આવો છો ચિત્રકાર ?’ મૃગાવતીએ રૂપાની ઘંટડી જેવા અવાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો.

‘ધંધાને અંગે ઘણા દેશ ફરી હાલ કૌશાંબીથી આવું છું.’ ચિત્રકારે એમ બોલી પોતાની પેટી ઉઘાડી માંદીથી સુંદર ચિત્રો કાઢ્યાં.

જુઓ બહેન ! આ ચિત્ર વિત્તલય નગરના મહાન રાજા ઉદાયનનું છે. આ ચિત્ર ચંપાપતિ દધિવાહનનું છે.

અને આ ચિત્ર ! વચ્ચેજ મૃગાવતી બોલી ઉઠી. એ ચિત્ર ? એ ચિત્ર તો કૌશાંબીપતિ શતાનિકનું છે. આ ચોથું ચિત્ર અવંતિપતિ ચંડપ્રઘોતનનું છે. પછીનું આ ચિત્ર કુંડયામના અધિપતિ નંદિવર્ધનનું છે. આ ચિત્ર રાજગૃહીપતિ શ્રેણિકનું છે. આ બીજાં પણ ઘણાં ચિત્રો છે.

‘ચિત્રકાર ! તમારી અપૂર્વ ચિત્રકળા જોઈ આનંદ થાય છે. એમાંથી એક ચિત્ર અમે ખરીદીશું’ ‘તો આ પેટી અહીંજ રાખો ને એમાંથી એક ચિત્ર પસંદ કરો. હમણાં મારે રાજાજીને મળવા જવું છે પછીથી આવીશ.’ મૃગાવતીને એ બધા ચિત્રમાંથી કૌશાંબીપતિનું ચિત્ર ખુબ મનોહર લાગ્યું. એની આકૃતિએ ને મુખની તેજસ્વિતાએ એનું ચિત્ત ચોરી લીધું. તે મનમાં બોલવા લાગી: શું સુંદર સ્વરૂપ ! શું એમનું મુખારવિંદ ! આવા મહાપુરુષની પત્નિ થવાનું કોના ભાગ્યમાં લખ્યું હશે ?

: ૨ :

મહારાણી પૃથાએ બધી પુત્રીઓને આજે પોતાના ખંડમાં બોલાવી છે. દરેકનું શિક્ષણ કેવુંક ચાલે છે એ જોવાની એની ખાચેશ છે. એણે અનેક જાતના પ્રશ્ન પૂછ્યા. બધાએ બરાબર જવાબ આપ્યા. તે સાંભળી પૃથારાણી બોલ્યાં:

વાહ ! તમે તો બધા બરાબર હોંશિયાર થયાં જણાવ છો. પણ હજી વધારે જ્ઞાન મેળવો એમ કહી સહુને વિદાય કરી. કેવળ મૃગાવતી બાકી રહી. તેણે એકાંત જોઈ માતાને પૂછ્યું: બા ! થોડા દિવસ પહેલાં એક ચિત્રકાર આવ્યો હતો. તેનાં ચિત્રો તમે જોયાં હતાં ? પૃથા કહે, હા બેટા ! દેશદેશનાં રાજાનાં એમાં ઘણાંજ સુંદર ચિત્રો હતાં. પણ એમાંથી તને કયું ગમ્યું ? મૃગાવતી આ પ્રશ્નથી જરા શર-મીંદી બની ગઈ. પૃથા કહે, બેન ! એમાં શરમાય છે.

શા માટે ? તને જે ચિત્ર પસંદ પડ્યું હોય તે નિઃસંકોચે જણાવ. મૃગાવતી કહે, કૌશાંબીપતિ શતાનિકનું.

પૃથા કહે વહાલી મૃગાવતી ! એ ચિત્રકારને મેંજ બોલ્યો હતો ને તમને ચિત્ર બતાવી તમારા મનના મનોરથ પૂરા કરવાનો વિચાર રાખ્યો હતો. તારા હૃદય નાથને હવે તું થોડાજ વખતમાં મળીશ.

પછી કૌશાંબીપતિને ત્યાં કહેણુ ગયું. એનો ખુબ ખુશીથી સ્વીકાર થયો; અને કૌશાંબીપતિ તથા મૃગાવતી લગ્નની ગાંઠથી જોડાયા.

: ૨ :

સુંદર ચાંદની રાત છે. કૌશાંબીપતિનો રાજમહેલ એ ચાંદનીમાં નાહી રહ્યો છે. રાજા ને રાણી એ અગાસીમાં બેઠાં બેઠાં સ્નાનનો આનંદ લૂંટી રહ્યા છે. એ વખતે શતાનિકે કહ્યું: દેવી ! ચાંદની કેવી ખીલી રહી છે ! આખું જગત તેના રસે રસાઈ ગયું છે. મૃગાવતી કહે, મહારાજ ! પણ ચંદ્રના આધારે ચંદ્રિકા ને ? ચંદ્રદેવ અસ્ત થતાં તેનો પણ અસ્ત થવાનો.

શતાનિક-પણુ દેવી ! ચંદ્ર તો નાનો સરખો લાગે છે. ત્યારે આ ચાંદની આખા જગતમાં પથરાઈ ગઈ છે.

મૃગાવતી-મહારાજ ! ચાંદની જરૂર પસરે કારણ કે તેનામાં કોમળતા છે, નાબુકતા છે, સૌંદર્ય છે, સર્વ ઠેકાણે ફેલાવાની શક્તિ છે. પણ એનું તેજ તો બધું ચંદ્રદેવજ આપે.

આમ જ્ઞાનગોષ્ઠી કરી અનેક વખત રાજા રાણી આનંદ લૂંટતા હતા ને સારસના જોડાંની જેમ સ્નેહથી

જીવતા હતા. થોડા વખત પછી તેમના પ્રેમની સાંકળરૂપ એક પુત્ર થયો. એનું નામ પાડ્યું ઉદયન. અંત:પુરની બધી સ્ત્રીઓ આ બાળકનું તેજ જોઈ અંતઃ જવા લાગી ને કહેવા લાગી કે જરૂર આ પુત્ર કાયરના કાળજી થયે-રાવશે, વિદ્યા ને કળામાં નિપુણ થશે.

: ૩ :

એક વખત શતાનિક રાજાએ મૃગાવતી પાસે ચિત્ર જોયું. તેને હાથમાં લીધું તો પોતાની જ મનોહર છબી. તે બોલ્યો: મૃગાવતી! આ ચિત્ર તારી પાસે ક્યાંથી? મૃગાવતી કહે, સ્વામીનાથ! એ ચિત્રે તો મને અને તમને જીવનના સાથી બનાવ્યા. “એટલે થોડા વર્ષ પહેલાં આવેલો પેલો ચિત્રકાર શું તમારી પાસે પણ આવ્યો હતો! રાજાએ જાણવા આતુરતા બતાવી. મૃગાવતી કહે, હા નાથ! તેણેજ આ ચિત્ર દ્વારા આપનાં દર્શન કરાવ્યા. શતાનિક કહે ત્યારે તો ચિત્રકળા એ અદ્ભુત છે. જેમ મંત્રીઓ, મુસદ્દીઓ. લડવૈયાઓ ને ધર્મીયાર્થે રાજ્યની શોભા છે તેમ આ ચિત્રકારો પણ રાજ્યની શોભા છે. ચાલો એવા ચિત્રકારોને ઉત્તેજન આપવા એક ચિત્ર-શાળા કરાવીએ.

તેણે રાજ્યના મહાન શિલ્પીઓને બોલાવ્યા ને ચિત્રશાળાનું સુંદર મકાન ચણાવ્યું. પછી દેશદેશથી કુશળ ચિતારાઓને બોલાવ્યા ને ચિત્રો દોરવાની શરૂઆત કરાવી. ચિત્રકારોનું જીવન કામ કરી રહ્યું છે. તેમાં એક ચિતારો પોતાની પીંછી ને અદ્ભુત કળાની છટાથી જીલોજ તરી

આવે છે. લોકો એના વિષે વાતો કરે છે કે એને યક્ષનું વરદાન છે તેથી ધાર્યું ચિત્ર ચિતરી શકે છે.

સંધ્યા સમય થયો છે. સોનેરી પ્રકાશ છવાઈ રહ્યો છે. એ વખતે પાસે આવેલા રાજમહેલના ઝરૂખામાં મહારાણી મૃગાવતી ઝબક્યાં. આગળ પડદો હોવાથી એ મહારૂપ તો ન જોવાયું પણ એનો અંગુઠો નજરે પડ્યો. આ સિદ્ધહસ્ત કળાકારને એટલું પણ બસ હતું. તેણે તરતજ એ અંગુઠાના પ્રમાણમાં આખી આકૃતિ ઉભી કરી ને તેમાં રંગો પૂરવાનું શરૂ કરી દીધું. બીજા દિવસે પણ એજ ચિત્ર પર કામ કર્યું. સાથળના ભાગમાં રંગ પૂરતાં એક કાળા રંગનું ટપકું પડ્યું. અરે! આણે તો ચિત્રની ખુબીનો નાશ કર્યો. ચિત્રકાર બબડયો ને તેણે ખુબ કુશળતાથી એ ટપકું દૂર કર્યું. થોડું બીજું કામ કર્યું ને ફરી પાછું એજ જગાએ ટપકું પડ્યું. ફરી દૂર કર્યું તો પાછું ત્યાંજ ટપકું પડ્યું. અરે! આ શું! આવા સુંદર સાથળમાં આ ડાઘ કેમ પડે છે! નકકી સ્ત્રીના આ ભાગમાં આવું ચિહ્ન હશે. એમ ધારી એને ત્યાંજ રહેવા દીધું ને બીજા ભાગમાં અદ્ભુત નિપુણતાથી કામ કરવા માંડ્યું. ત્રીજા દિવસે પ્રાતઃકાળમાં રાજા શતાનિક ચિત્રશાળા જોવા આવ્યો. ત્યાં દોરાઈ રહેલાં ચિત્રો જોતો જોતો આ ચિત્ર પાસે આવ્યો. અહા! આતો આ બેહુબ મૃગાવતીજ! આ ચિત્રકારે એને ક્યાંથી જોઈ હશે! અને અત્યારે તેને જોયા વિના આબેહુબ ચિતરવામાં તો એણે હદ કરી છે. પણ આ શું? તેણે પહેરેલા વસ્ત્રની અંદર સાથળપર કાળો ડાઘ પણ બતાવ્યો છે!

નક્કી આમાં કાંઈક લેદ લાગે છે. નહિતર આવું શુભ ચિન્હ પણ તે ક્યાંથી જાણી શકે! એ લેદને! પાર પામવાતેણે અધિરાઈથી પૂછ્યું: ચિત્રકાર! આ કોની છબી ચિતરી રહ્યા છે? “હું માનું છું કે મહારાણી મૃગાવતીની” ચિત્રકારે ઠાવકાઈથી ઉત્તર આપ્યો. માનું છું શા માટે? સાચું કહોને એનીજ છબી ચિતરું છું! જરા તપી જઈ શતાનિકે ચિત્રકારને દમ લિડાવ્યો. “અને આવી છબી ચિતરવાનું પ્રયોજન?” શતાનિકે પ્રશ્ન કર્યો. ચિત્રકાર આવા વિચિત્ર પ્રશ્નથી જરા ખચકાયો પણ મનને મજબુત કરી બોલ્યો: દેવ! કળાકારોમાં કેટલી નિપુણતા છે એ બતાવવા. માણસનું એક અંગ જોઈને પણ આખી તસ્વીર બનાવી શકે એવા કળાકારો હુનિયા પર મોબુદ છે એ જણાવવા. “એટલે એના શરીરનું એકાદ અંગ જોઈને જ આ છબી ચિતરી છે?” શતાનિકના મનમાં શંકા થઈ. ‘હા મહારાજ! કેવળ અંગુઠાના દર્શન માત્રથી!’ ચિત્રકારે સાચી હકીકત જણાવી દીધી. “કેવો બેહુદી વાત! શું અંગુઠા પરથી આખી છબી બનાવી શકાય? અને તે પણ શરીરના બધા ચિન્હો સાથે?”

ચિત્રકાર કહે, “મહારાજ! એ શાસ્ત્ર ઘણું ગહન છે. મનુષ્યના શરીરની રચના કયા ધોરણે થાય છે તેનાં દરેક અંગોનાં કેવાં પ્રમાણ હોય છે ને એક બીજાને કેવો સંબંધ હોય છે એના પરથી એ વસ્તુ સિદ્ધ થઈ શકે છે. જો કે આ ટપકું દૈવયોગેજ પડેલું છે. પણ મને લાગે છે કે મારા ચિત્રની ખામી દૂર કરવાજ એ પડેલું છે. નહિતર બખ્ખે વખત ભુંસ્યા છતાં એજ સ્થળે કેમ પડે!”

શતાનિક ગુંચવાયો. મનમાં કાંઈ કાંઈ વિચાર પસાર થઈ ગયા. : શું આ સત્યજ હશે ? ચાલ, તેને એક બીજું ચિત્ર દોરવાનું આપી પરીક્ષા કરું. એમ વિચારી એક કુબડી દાસીનું શરીરનું એક અંગ બતાવ્યું અને ચિત્રકારને તેના પરથી આખું ચિત્ર દોરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો. |ચિત્રકારે ખરાખર આ રૂપ આલેખ્યું. તે જોઈ રાજ આલો બન્યો. મનમાં વિચાર આવ્યો: આતો બહુ ભયંકર વિદ્યા ! જો આ ચિત્રકાર આવી રીતે અંત:પુરની સ્ત્રીઓનાં ચિત્રો દોરી અનર્થ કરવા ધારે તો કરી શકે ! માટે તેના આ કાર્યને અટકાવવું જ જોઈએ. એથી તે બોલ્યો: પણ ચિત્રકાર ! તેં આવી છબી જાહેર ચિત્રશાળામાં ચિતરવામાં અપરાધ કર્યો છે. ચિત્રકાર કહે, ‘દેવ ! એવી કોઈ બુદ્ધિથી આ ચિત્ર નિર્માણ થયું નથી.’ શતાનિક કહે, મારે આ વાતો સાંભળવી નથી. એ અપરાધનો દંડ તારે ભોગવવો જ પડશે. ચિત્રકાર બોલ્યો: હું જાણુ તો નહીં કે કળાની નિપુણતા બતાવવાનું આ ઇનામ મને મળશે. “ચિત્રકાર ! બસ કર, તારું બોલવું બસ કર. સિપાઈ આના જમણા હાથનો અંગુઠો કાપી નાંખો કે બીજી વખત આવા ચિત્રો ચિતરે નહિ.” થોડીવારમાં ચિત્રકારના હાથનો અંગુઠો ફર જઈ પડ્યો.

: ૪ :

મધ્યાહ્નનો વખત છે. તડકો કહે મારું કામ. એ વખતે કૌશાંબી અને અવંતિ વચ્ચે એક માણસ ધુનમાં ને ધુનમાં ઝપાટા બંધ ચાલ્યો જાય છે. ઘડીકમાં ઠોકર ખાય તો ઘડીકમાં ઝાડી ઝાંખરામાં ભરાય છે. તે કોઈ જખરી ધુનમાં હોય એમ લાગે છે. તેના મનમાં ચાલી

રહેલા વિચારો આ રહ્યાઃ કૌશાંબીપતિ ! તેં મને નિર્દોષને આ ફૂર શિક્ષા કરી છે તેનો બદલો આપ્યા વિના નહિ રહું. જ્યારે રાજાએ મદાંધ થઈ એક સાચા કળાકારની પિછાન કરવાને બદલે આવી નીચતા બતાવે છે, ત્યારે એ કળાકારો પણ શું કરી શકે છે તે તેને બતાવવું જોઈએ. આવા વિચાર કરનાર કોણ હશે તે કદપણ મુશ્કેલ નથી.

એ ચિત્રકાર અવંતિપતિના મહેલમાં પહોંચ્યો. અવંતિપતિ આગળ મનોહર ચિત્ર રજુ કર્યું. અવંતિપતિ એ જોતાંજ લાન ગુમાવી બેઠો. તરતજ બોલી ઉઠ્યોઃ “મહારાજ કૌશાંબીપતિ શતાનીકના મહેલમાં ! એનું નામ મૃગાવતી છે.” ચિત્રકારે જવાબ આપ્યો.

‘શું સુંદર સ્વરૂપ ! એને જોતાં ચંદ્રમા પણ લાજે. મૃગના સરખી એની આંખો મૃગાવતી નામ બરાબર સાર્થક કરેછે. ચિત્રકાર ! આપું ચિત્ર બતાવવા માટે જ તને એક લાખ સોનામહોરો બક્ષીસ આપું છું. પ્રતિહારી ! આ ચિત્રકારને ખજાનચી આગળ લઈ જાવ.

અવંતિપતિની રાણી શીવાદેવી મૃગાવતીની બહેન છે. એટલે તે મૃગાવતીનો બનેલી થાય છે. છતાં રૂપથી કામાંધ બની તેણે કૌશાંબી પર ચડાઈ કરવાની તૈયારી કરી.

: પ :

મહારાજ શતાનિક ને રાણી મૃગાવતી એક હિંડોલા પર બેઠા બેઠા વાતો કરી રહ્યા છે.

મૃગાવતી—મહારાજ ! તમે ઉદયન માટે કેવી આશા રાખો છો ?

શતાનિક—સિંહણના બચ્ચામાં શું કહેવાનું હોય !

એ કદી ઘાસ નહિ ચરે. મને તો એનાં લક્ષણો અત્યા-
રથીજ જણાય છે.

મૃગાવતી—પણ નાથ ! કહેવત છે કે બાપ તેવા બેટા.

શતાનિક—પણ બાળકના લક્ષણ માતાની ગોદમાં
જ ઘડાય ને !

મૃગાવતી—પણ મહારાજ ! એ માતાનો પોતાનો
વિકાસ થયો હોય ત્યારે—અને વિકાસ કરવો તો પુરુષોના
જ હાથમાં છે ને ! વળી ગોદમાંથી પુત્ર મુક્ત થતાં તેના
પર પિતાનો જ અધિકાર શરૂ થાય છે. એવામાં પ્રતિ-
હારીએ આવીને ખબર આપી કે કોઈ દૂત આવ્યો છે.

શતાનિક કહે, એને અંદર મોકલ. અંદર આવનાર
દૂત ન હતો, પણ રાજા શતાનિકનો જ જાસુસ હતો.
તેણે કહ્યું: મહારાજ અવંતિપતિ જખરી ફોજ લઈ
કૌશાંબી પર આવે છે. થોડા વખતમાં તે આવી પહોં-
ચશે. રાજા શતાનિકને આ સમાચારથી એકાએક નવાઈ
લાગી. કાંઈક ભય પણ લાગ્યો. કારણ કે અવંતિપતિનું
રાજ્ય તેના કરતાં ઘણું જ મોટું હતું. પણ હિમ્મત
નહિ હારતાં તેણે કૌશાંબીના દરવાજા બંધ કરાવી દીધા
ને લશ્કરની તૈયારી કરી.

થોડા વખતમાં વાદળ ઉઘટે તેમ અવંતિપતિના
યોદ્ધાઓ કૌશાંબીના કિલ્લાની આસપાસ ઉતરી પડ્યા ને
કિલ્લો સર કરવાની રાહ જોવા લાગ્યા. તેમણે ધાર્યું
હતું કે કૌશાંબી જોત જોતામાં લઈ લઈશું. પણ એ વાત
અહીં ખોટી ઠરી. યુદ્ધમાં દિવસો પર દિવસો જવા લાગ્યા,
ને છતાંએ કૌશાંબી સામે ટકી રહ્યું. પણ એ વખતે એક
દુઃખદાયક ઘટના બની. મહારાજા શતાનિક માંદા
પડ્યા ને દિવસે દિવસે એ વ્યાધિ અસાધ્ય થયો. હવે

કોઈને આશા ન હતી કે તે બચી શકે. એની પથારી આગળ મૃગાવતી ને બાળકુમાર ઉઘ્યન બેઠાં છે. આંખમાં આંસુ છે, શતાનિકના છેદા શ્વાસોશ્વાસ ચાલી રહ્યા છે. બાળે તેને કાંઈ મુંઝવણ થતી હોય એમ લાગે છે. એ જોઈ મૃગાવતી બોલી: મહારાજ ! નશીબમાં હોય તેમ બન્યા કરે છે. તમે મારી પ્રીકર કરો છો ? ઉઘ્યનની પ્રીકર કરો છો ? ના, ના, જરાયે ન કરશો. મારા નાથ ! ખાતરી રાખજો કે મૃગાવતી ક્ષત્રીયાણીના દુધ ધાવી છે. જીવતાં લગી તે પોતાની અને પોતાના પુત્રની રક્ષા કરશે. અને બનશે ત્યાં સુધી નગરને પણ શત્રુના હાથમાં નહિ જવા દે.

‘એ બધું બરું. પણ દેવી ! શત્રુ બહુ બળવાન છે. એના પંજમાંથી છટકવું સહેલું નથી. વળી નગરમાં પણ હવે અનાજ પાણીની તંગી પડવા લાગી છે. હવે ક્યાં સુધી આમ નહીં શકાશે ?

મૃગાવતી કહે, ‘જરાયે ચિંતા ન રાખશો. તમારા જીવને શાંતિમાં રાખો. આર્ય લલનાઓ પોતાનો ધર્મ સારી રીતે બજાવી બાળે છે. જીવતાં તો શું પણ મર્યા પછી પણ શત્રુના હાથમાં તે ન જાય એ માટેનો માર્ગ તેના માટે ખુલ્લો છે. માટે નાથ ! તમે શાંતિ રાખો ને પ્રભુનું સ્મરણ કરો.’ છેદા શબ્દો સાંભળી શતાનિકે આંખો મીચી. મૃગાવતીએ નવકાર આપ્યા. શતાનિકનો જીવ આ ફાની દુનિયા છોડી ચાલ્યો ગયો.

: પ :

મૃગાવતી જેવી પવિત્ર હતી, જેવી જ્ઞાની હતી, તેવીજ બાહોશ પણ હતી. એની બાહોશીનો આપણને આવખતે પરિચય થાય છે. તેણે જોયું કે મહારાજ શતાનિકનું કહેલું

સાચું હતું ને કૌશાંબી થોડા જ દિવસમાં પડશે. જો એમ થાય તો મહાકામી રાજા અવંતિપતિ પોતાનું શિયળ બ્રષ્ટ કરવાનો પણ જરૂર પ્રયત્ન કરશે. આથી વિચાર પૂર્વક કામ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેણે સુલેહનો સંકેદ વાવટો ચડાવ્યો ને મહારાજા અવંતિપતિની સાથે સંદેશા ચલાવ્યા. અવંતિપતિએ કહ્યું કે મારા અંતઃપુરમાં આવવાનું કબુલ કરો એટલે બધું પતી જશે. મૃગાવતીએ કહેવરાવ્યું કે હવે હું ને ઉદયન તમારા જ શરણે છીએ. પરંતુ હાલમાંજ મારા પતિ ગુજરી ગયેલા હોવાથી બાર મહિના શોક પાળવો જોઈએ. પછી હું તૈયાર જ છું. જો એટલી ધીરજ પણ આપને ન હોય તો પછી મારે આપઘાત કર્યો જ છુટકો છે. અવંતિપતિ કહે, “નહિ, નહિ, તમારી દરેક ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા આ અવંતિપતિ તૈયાર છે. બાર માસ પછી તમને તેડવાને મોકલીશ.” અવંતિપતિનું લશ્કર પાછું ફર્યું. મૃગાવતીએ આ બાર માસમાં પોતાના નગરનો કિલ્લો મજબુત કરી લીધો. અનાજ પાણીનો પણ મોટો સંઘરો કરી લીધો ને લશ્કરમાં ભરતી કરી.

બાર માસ પછી અવંતિપતિનો દૂત આવ્યો. તેણે કહ્યું: મૃગાવતી તૈયાર થાવ. અવંતિપતિ તમને તેડવા આવે છે. મૃગાવતી કહે, અરે દૂત! તારા કામાંધ રાજાને કહેજે કે એ સિંહણની છેડ કરવા જેવી નથી. એની આશા મૂકી પોતાની રાણીઓથી જ સંતોષ પામે.

: ૬ :

ફરી પાછાં કૌશાંબીના કોટ બંધ થયા છે ને અવંતિપતિના લશ્કરી તખ્તોએ ઠોકારી ગયા છે. હંમેશાં બંને પક્ષ વચ્ચે યુદ્ધ થાય છે પણ કોઈની હાર જીત થતી નથી. બંને પક્ષના માણસો મરાયે જાય છે.

એવામાં ફરતાં ફરતાં પ્રભુ મહાવીર ત્યાં પધાર્યા. અહિંસાના પ્રીરસ્તાનો પ્રભાવજ એવો હતો કે જ્યાં તેનાં પગલાં થાય ત્યાંથી દૂરદૂર સુધીનાં માણસો ઝેરવેર ભૂલી જાય. એથી યુદ્ધ બંધ થયું. બંને પક્ષના માણસો મહાત્માનો ઉપદેશ સાંભળવા ચાલ્યા. “ઝેર વેરને તણ દો. એકજ કુટુંબના માણસોની જેમ આ દુનિયામાં રહો. કીર્તિના લોભે કે વિષયલાલસાને માટે અનેક દુષ્ટ કર્મો થાય છે તે કરવા બંધ કરો. બાળપણ મટી જીવાની આવે છે. જીવાની જઈ ઘડપણ આવે છે. પછી મોતનાં નગારાં વાગે છે. એ પહેલાં પણ એ નોખત ગગડતી જ હોય છે. માટે આત્માનું કલ્યાણ કરવામાં ઉતાવળા થાવ.”

રાજમાતા મૃગાવતી આ ઉપદેશ સાંભળી વૈરાગ્ય પામ્યા ને નમીને પ્રભુને કહ્યું: જો અવંતિપતિ ચંડપ્ર-
લોતન રજા આપે તો હું દીક્ષા લેવા ઇચ્છું છું. તેમણે
જઈને ચંડપ્રલોતનને કહ્યું : માફ મન સંસાર પરથી ઉઠી
ગયું છે. મનુષ્યજન્મ ફરી ફરીને મળતો નથી. હું મારો પુત્ર
તમને સોંપી આત્માનું કલ્યાણ કરવા ઇચ્છું છું. અહિંસાના
સાચા ઉપાસકની છાયામાં આવેલ ગમે તેવા કઠોરના
પણ શા ભાર કે તે ન સમજે ! ચંડપ્રલોતનનું મન તો
પ્રભુના ઉપદેશથી શાંત થઈ જ ગયું હતું. તેણે રજા
આપી. એની અંગારવતી વગેરે આઠ રાણીઓ પણ
આ વખતે દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ ને એ બધાને પ્રભુએ
દીક્ષા આપી. સાધ્વી ચંદનબાળાની એ બધી શિષ્યાઓ બની.

: ૭ :

કૌશાંબી નગરીના એક મકાનના દિવાનખાનામાં એ
માણસો બેઠેલા છે. રાત્રિનો સમય છે. તેજથી ઓરડો
ઝળહળી રહ્યો છે. એક માણસ અબાણ્યા જેવો લાગે છે.
‘શું રાજમાતા મૃગાવતી દેવીએ દીક્ષા અંગિકાર
કરી એ વાત સાચી છે ?’

‘હા, તેમણે રાજરિદ્ધિને ઠોકરે મારી. તેમણે સંસાર ત્યાગ્યો; જે રાજમાતાનો એક હુકમ થતાં હજારો સેવક ખમાખમા કરતા તે આજ પોતાની જ ભાણેજ, પોતાના જ મહેલમાં ઉછરેલી, સાધ્વી ચંદનખાળાની શિષ્યા બની.

આજથી હવે તે ઉઘાડે પગે, ટાઢ કે તડકાની દરકાર ક્યા વગર જગતના જીવોના અને પોતાના ભલા અર્થે ગામોગામ ભ્રમણ કરશે. હજારોનું પોષણ કરતો રાજમાતા શેરીએ શેરીએ ધર્મલાભ કહેતી ગાયત્રી માટે જશે. રાજમહેલની રસવતી રસોઇ તજી ઘેરેઘેરથી મળેલ ભોજન આરોગશે.

આહા ! હદ કરી. દેવી મૃગાવતી હદ કરી. પતિ જીવનમાં પાત્રત પાળી, અવંતિ પતિ ચંડપ્રદ્યોતન જેવા મહાન રાજના પટરાણી પદને ઠોકરે માર્યું. પતિ જતાં સાચી રાજમાતા બની પુત્ર અને નગરનું રક્ષણ કર્યું. અને આજે રાજપુત્ર મોટો થતાં સાચી સાધ્વી થઇ. તું તો છૂટી પણ મારો છૂટકો ક્યારે થશે ? ’

પેલા અન્નહયા જણાતા મનુષ્યે નિશ્વાસ નાખ્યો.

‘ભાઈ તમે કેમ નિશ્વાસ નાખો છો ?’

‘હું શું કહું ? આ સર્વ અનર્થનું મૂળ હું હતો ! એમ કહી ચિત્રકારે રાજાએ પોતાનો અંશુકો કાપી નાખ્યો હતો તે સર્વ વાત કહી હૃદય ખાલી કર્યું ને ખોલવા લાગ્યો. “હવે હું સાધ્વી મૃગાવતી પાસે જઈશ, તેની માત્રી માગીશ, અને આ સંસાર ત્યાગી, કરેલું મહાધોર કર્મ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરીશ. ”

: ૮ :

એક વખત ભગવંત વર્ધમાન સ્વામી કૌશાંબી નગરીના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા અને સામે બેઠેલી મેદનીને ધર્મોપદેશ સંભળાવવા લાગ્યા.

ઉપદેશ દેતાં દેતાં સાંજનો સમય થઇ ગયો.

ચંદનબાળા વગેરે સાધ્વીઓ ઉઠી ઉપાશ્રયે ચાલી ગઈ.

“ઓહો ! કેવી શાંતિ છે ! જન્મનાં વૈરીઓ પણ વેર ઝેર ભૂલે. અહો કેવું તેજ છે ! ગમે તેવા પાપીમાં પણ તે પ્રવેશે છે ને સારા ખોટાનો વિચાર કરતો તેને બનાવે છે. ઓહો કેવી ગંભીરતા છે ! પૈસા વગેરેથી તોફાને ચઢેલાને ગંભીર બનાવે છે.” આમ વિચાર કરતી પ્રભુનું મુખ જોવામાં લીન બનેલી મૃગાવતીને સમયનું ભાન ન રહ્યું. પછી ધ્યાન મૂક્યું. જોયું તો અંધારું થઈ ગયું હતું. તરતજ તે ઉપાશ્રયે ગઈ ને સંધારો કરી સૂઈ ગએલાં ગુરૂણી ચંદનબાળાના પગ ચાંપવા લાગી.

ગુરૂણીએ કહ્યું ‘તારા જેવી કુલીન સ્ત્રીને આમ મોડી રાત સુધી બહાર રહેવું ઠીક છે ?’

‘આયોજી ! પ્રભુનું મુખ જોવામાં હું લીન બની. સમયનું ભાન ન રહ્યું. આ અસાવધાનતાનુંજ પરિણામ છે.’ એમ પશ્ચાતાપ કરતાં કરતાં મૃગાવતીને કેવળજ્ઞાન થયું.

સાધ્વી ચંદનબાળાની પાસે થઈ એક સર્પ જતો હતો તે તેણે કેવળજ્ઞાનથી જોયો. ચંદનબાળાનો હાથ ઉંચો કર્યો. ચંદનબાળાએ હાથ ઉંચો કરવાનું કારણ પૂછ્યું. તેણે કહ્યું કે ‘અહીંથી સર્પ જતો હતો એટલે મેં હાથ ઉંચો કર્યો, ? એ સર્પ તેં આવા ગાઠ અંધ-કારમાં કેવી રીતે જોયો ? ચંદનબાળાએ પ્રશ્ન કર્યો.

‘તમારા પસાયે થએલા કેવળ જ્ઞાનથી.’ આ સાંભળી ચંદનબાળાને પસ્તાવો થયો કે મેં કેવળજ્ઞાનીની આશાતના કરી. તે પણ પશ્ચાતાપ કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાનને પામ્યાં.

આવી મહાસતીઓનો સદા જયજયકાર હો.

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

:: આ બ્રં થા વ બી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અનુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાઘુલ	૨ ચક્રવર્તી સનત્ કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણપત્ર શ્રી ગૌતમ- સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દટપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી ચરો- વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લુલા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયલુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિંસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેણ	૧૬ સાચો શણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ ભો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ ભો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આ- પનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

રાયપુર હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી મેણી :: ૧૨

સતી નંદયંતી

: લેખક :
ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ : :

બાળગ્રંથાવળી :: પ્રથમ શ્રેણી :: ૧૨

સતી નંદયંતી

: લેખક :
ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ ત્રીજી

∴

સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય : સવા આનો

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ રોકરેશી શાહ

ચિત્રકર, સુકસેલર એન્ડ પ્રાપ્તીશર,

રાયપુર, હવેલીની રોજ,

અ મ દા વા હ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય

ધીમંટા રોડ ૧ : અમદાવાદ.

સતી નંદ્યંતી

નામ એવા ગુણ બહુ થોડામાં હોય છે પણ નંદ્યંતીમાં તો તે જરૂર હતા. તે સહુ કાઢને આનંદ પમાડતી. તેના શરીરની સુકુમારતા ને મોહકતા એવી હતી કે આંખ તથા મનને આનંદ થાય. એની બોલી ને રીતભાત એવાં હતાં કે કાન તથા હૃદયને આનંદ થાય. વર્ણી તેના પસરણાં માલપિસ્ત્રની બહુ મોટી ઉંમરે બંધાયેલાં એટલે તેઓ તો એ બેઠેનેજ ઓછાં એછાં થઈ જતાં ને તેમનાં સખાંબહાસંઓ પણ એના પર ખુબ બહાલ કરતાં.

આવી સદા આનંદ આપનારી નંદ્યંતીને પણ એક વખત સહુને શોક કરાવવાનો વખત આવ્યો. તેના દેહનાં દાન પૌત્રનપુત્રના પ્રખ્યાત શેઠ સાગર-પોત્રના પુત્ર સમુદ્રદત્તને દેવધામ ને ઘર છોડી સાસરે

જવાનો વખત આવ્યો. જટલો સ્નેહ તેટલો શોક એ કહેવત તેણે સાચી પાડી. માતાપિતાને એના વિના ભયાં ભાદર્યો ધર સુનાં જણાયાં ને સખીઓના આનંદ-સરોવરનાં બધાં જળ સુકાઈ ગયાં. સ્નેહીજનનો વિયોગ કોને ન સાહે ! છતાં દુનિયાનો એ ક્રમ હોવાથી સહુએ મન મનાવ્યાં. નંદ્યંતી પતિદેવનું ભાગ્ય ઉજળવા સાસરે આવી.

સમુદ્રદત્ત શૌર્યની ભૂર્તિ હતો. નંદ્યંતી પ્રેમની પ્રતિમા હતી. એટલે બન્નેના દેહ જુદા પણ હૃદય એક થયાં અને પછી તો વરસ માસની જમ ને માસ દિવસની જમ જવા લાગ્યા. સુખમાં વખત જતાં ક્યાં વાર લાગે છે ?

એક વખત સમુદ્રદત્ત દરિયાકિનારે ફરવા ગયો. ધ્રુવવતા સાગરનાં મોટાં મોટાં મોજાં બેંચાં. દૂર દૂર ગ્રાંખા પહાડ નજરે પડ્યા. તેને થયું કે વાહ ! શું કુદરતની લીલા છે ને ! ખરેખર ! હું તો આજસુધી ધરમાં ભરાઈ રહ્યો પણ એનો આનંદ માણ્યો નહિ. કશું છે કે જીવ્યાથી બેયું બહુ; તો મારે પણ દુનિયા બેવી. ખુબ ખુબ વિચાર કરી તેણે આ વિચાર પોતાના પિતાને જણાવ્યો. પિતા કહે, બેટા ! તારે શી વસ્તુની

ખોટ છે કે આ અવસ્થાએ દેશાવર વેઠવો પડે! પર-
માત્માની કૃપાથી લીલાદહેર છે તો એ ભોગવો ને મજા
કરો. સમુદ્રદત્ત કહે, પિતાજી ! વિચાર કરો.
આ ઉંમરમાં જ કાંઈ કરવું હોય તે થઈ શકે. પછી
વૃદ્ધાવસ્થામાં શું બની શકે ? માટે હું તો પરદેશ જઈ-
શ ને સાથે પુરૂષાર્થ પણ અજમાવીશ. સાગરપોત શેઠને
આ એકનો એક પુત્ર હતો એટલે જરાપણ પોતાનાથી
અળગો થાય તે ઇચ્છતા નહિ. તેણે કહ્યું: બેટા ! મારી
આ ઉંમરમાં શું મને છોડી જવા ઇચ્છે છે ? તારા વિના
મારાથી ધડીકે શે રહેવાશે ! સમુદ્રદત્ત કહે,
પિતાજી ! તમારા જોતજોતામાં તો હું દેશાવર ખેડી પાછો
વળીશ. એ દરમ્યાન મન મજબૂત રાખ્યા સિવાય બીજો
શું ઉપાય ! આમ ઘણી ઘણી ચર્ચા કરી સમુદ્રદત્તે માતા-
પિતાની રજા મેળવી.

ઠરિયાર્થ જહાજ તૈયાર થવા લાગ્યાં. અંદર મહા
મોંઘાં ઠરિયાણાં ભરાવા લાગ્યાં. મુહૂર્તનો દિવસ નક્કી
થયો ને પોત્તના સહદેવ નામના મિત્ર સાથે સમુદ્ર-
દત્ત પ્રયાણ કરવા તૈયાર થયો. દૂર દૂરની સફરે જતો
હોવાથી બધા તેને વિદાય આપવા આવ્યા. એક નંદ-
યંતી આવી શકી નહિ; કારણકે એ વખતે એ ઋતુમતિ

હતી. પતિનું સદ્ભાવ્ય ઈચ્છતી તે ઘેર બેસી રહી ને
મનમાં ને મનમાં તેમના સદ્ગુણ પથની પરમાત્માને
ચાત્યના કરવા લાગી.

: ૨ :

બહાણ ભરદરિયે ચાલ્યાં જાય છે. દરિયો ધેરાં ગાન
ગાઈ રહ્યો છે. સમુદ્રદત્તને એ જોઈ આનંદ આવે છે.
સહદેવનું કાળજીનું ધૂળ છે. તે બિચારો મનમાં ને મનમાં
બોલે છે, હાય આપ ! આમડાં મોટાં મોજાં ! આમાં
બહાણ ભાંજ્યું હોય તો શું થાય ? સમુદ્રદત્તે આ વખતે
વહાણના થંભ ઉપર એક પાંખીનું બેઠલું બેસ્યું.
ચાંચમાં ચાંચ મીલાવી પ્રેમરસનું તે પાન કરી રહ્યાં
હતાં. એ જોઈ પોતાની પ્રિયતમા નંદયંતી યાદ આવી.
તેનું મન દરિયાનાં મોજાંની જમ તરંગે ચડ્યું : હા !
મારા વિયોગથી તે બિચારી ગુસ્સી હશે ! મારાજ
નામનું રટણ કરી રહી હશે. તેને આત્મારે ઠેવું ઠેવું થતું
હશે ! આમ વિચારી વહાણ આગલા બંદરે નાંગ્યું ને
સહદેવને લગાવી પોતે એક મધવામાં ઘર બાંધી
ઉપડ્યે. લોકો પાછે ફરેલો બુઝ્યે તો ફગેલ થાય, એ
વિચારે તે રાતના જાગે મનો ઘેર ગયો ને સુરધાળ

નામના વપ્રાદાર દરવાન પાસે દ્વાર ઉઘડાવ્યાં. નંદ્યંતી
 અત્યારે શું કરતી હશે એ વિચારે તેણે જાળીયામાં
 ડોકિયું કર્યું તો વિખરાયેલા વાળવાળી તે બિચારી
 સ્વામીનાથ ! સ્વામીનાથ ! બોલી રહી હતી. તેને ઢાઢ
 વાતે ચેન પડતું ન હતું એટલે થોડીવારે તે બેઠી થઈને
 પાસેના ઉપવનમાં ગઈ. એ વખતે ચાંદનીની શીતળતા ને
 નિર્મળતા ઝીલતાં બધાં વૃક્ષો પવિત્ર જાણાતાં હતાં પણ
 નંદ્યંતીને એ કાંઈ આનંદ આપી શક્યાં નહિ. એક
 શિલાપર સૂવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો પણ તે નિષ્ફળ ગયો.
 તેના મનમાં પતિનો વિયોગ સાદ્યા કરતો હતો. થોડા
 વખતના સહવાસમાં તેણે જ પ્રેમ અનુભવ્યો હતો તે
 અલૌકિક હતો. તેના મધુર સ્મરણો યાદ કરી તે ખુબ
 રડવા લાગી. એજ વખતે છુપાઈ રહેલો સંમુદ્રદત્ત
 બહાર નીકળ્યો ને તેને બેઠી પડ્યો. એકાએક આમ
 થવાથી નંદ્યંતી ધડીભર મુંઝવણમાં પડી ગઈ પણ
 પછીથી જાણખતાં બોલી: નાથ ! આપ અત્યારે ક્યાંથી ?
 સંમુદ્રદત્ત કહે, તને મળવાજ. હૃદય તને મળવા અધીરું
 થયું ને મારાથી ન રહેવાયું. નંદ્યંતી એ સાંભળી બોલી:
 નાથ ! તો મને કૃપા કરીને આપની સાથે લઈ જવને !
 સંમુદ્રદત્ત કહે, નહિ, પ્રિયે ! તેને માટે હજી તારી તૈયારી

નથી. અમારે તો ગમે તેવા બેટામાં રખડવાનું હોય, ગમે તેવા જંગલોની અંદર પણ ભટકવાનું હોય, તારા આવવાથી અમારો પગ બંધાય જાય.

‘તો આપને ભારરૂપ થવા ઈચ્છતી નથી. હું ઘેર રહી હંમેશાં પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીશ કે આવા સાહસમાં તે તમને સાથ આપે’ નંદ્યંતીએ પોતાના હૃદયનો પરિચય આપ્યો.

સમુદ્રદત્ત કહે, પ્રિયે ! આર્યબાળાને એજ શોભે. જમ આર્યપુરૂષ પ્રેમ ને સત્યની મૂર્તિ તેમજ આર્યબાળા રમેહ, સેવા ને સહનશીલતાની મૂર્તિ. પછી બંને ત્યાં બાંધેલા હિંડોળાપર સૂતાં ને આખી રાત્રિ આનંદમાં જ ગાળી.

: ૩ :

નંદ્યંતીએ જાણ્યું કે પ્રિયમિલનની રાત્રિએ પોતે ગર્ભવતી થઈ છે એટલે પોતાની સઘળી રહેણી-કરણીમાં ફેરફાર કર્યો, અને બંને તેટલું સંયમી ને આનંદી જીવન જીવવાનો પ્રયાસ કરવા લાગી. એમ કરતાં ત્રણ માસે પેટ વધવા લાગ્યું ને બીજાંને પણ ખબર પડી કે નંદ્યંતી ગર્ભવતી થઈ છે.

સાસુસસરે આથી ઉંડા વિચારમાં પડ્યાં: સમુદ્રદત્ત ગયો ત્યારે વહુ ઋતુમતિ હતી ને અત્યારે

ગર્ભવતી છે ! હે ભગવાન ! કુળવાન કન્યામાં આ શો દોષ ? અમે તો માનતા હતા કે નાગદત્ત શેઠની પુત્રીમાં કાંઈ વિચારવાનુંજ ન હોય પણ તે માન્યતા ખોટી ઠરી ! નકકી એણે દુરાચાર કર્યો છે માટે હવે કાંઈ પણ ઉપાયે એને ઘરમાંથી દૂર કરવી. સાગરપોત શેઠ કેવી રીતે કામ કરવું તેના વિચારમાં પડ્યા.

: ૪ :

થોડા દિવસ પછી નંદ્યંતીને સાસુ સસરાએ ભોજનમાં ઘેન આપ્યું ને રાત્રે પોતાના એક વફાદાર સારથિને બોલાવી રથ બેડાવ્યો, નંદ્યંતીને તેમાં નાખીને વિંધ્યાટવીના ધોર જંગલમાં મૂકી આવવાનું જણાવ્યું. સારથિ તો પેટનો ગુલામ એટલે તેણે એ કામ બજાવ્યું. તે નંદ્યંતીને ધોર જંગલમાં મૂકી પાછો ફર્યો.

નંદ્યંતી જ્યારે ભાનમાં આવી ત્યારે આબુ-ખાબુ બેવા લાગી, આ તે સ્વપ્ન છે કે સાચું તે વિચારવા લાગી. ઘણા વખત સુધી તેને સમજ પડી નહિ. પછી આબુખાબુ ભયંકર નિર્જન વન બેઠું તેનું હૈયું હાથ ન રહ્યું. ધ્રુસકે ને ધ્રુસકે રોઈ પડી.

તેણે ઘરની બહાર કદી એકલા પગ નહિ ચૂકવે તેને આવા અઘોર જંગલમાં એકલા રહેવાનું આપ્યું. ક્યાં જવું, શું કરવું, તે તેને કંઈ સૂઝ્યું નહિ.

આખરે તે બહાવરી બની. ધીમે ધીમે આગળ ચાલવા લાગી. પણ ટેડીઓ એવી અટપટી હતી કે ભલભલા ભોમિયા પણ થાપ ખાઈ બચે. એટલે તે થોડીવારમાં ભૂલી પડી. ધીમે ધીમે ઝાડી વધારે ગીચ થવા લાગી. માર્ગ પણ કાંટાકાંકરાવાળો આવવા લાગ્યો. એ માર્ગે ચાલતાં તેના પગે લોહીની ધારો થઈ અને કપડાં ચારે બાજુ ભરાઈ ફાટવા લાગ્યાં. અહીં રસ્તો પણ કોને પૂછવો? કોઈ પણ જાતની વસ્તી જણાતી નહોતી. એવામાં એકાએક વાઘની ગર્જના થઈ. નંદ્યંતી તે સાંભળી ભયભીત થઈ ગઈ. પણ આ વનમાં તે ક્યાં નાસે? વિચાર કરવા જટલો. પણ સમય ન હતો. એક ને બે છલંગે વાઘ નજર આગળ દેખાયો. નંદ્યંતી પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરી પોતાની જગાએ ઉભી રહી. સતીનાં સત પરખાવાનો એ સમય હતો. બે સતીનાં સત બહારે ધાવાનાં હોય તો નંદ્યંતીને ચિંતાનું કારણ ન હતું. કારણકે તેણે પોતાના મનમાં પતિ સિવાય અન્ય કોઈનો વિચાર સરખો પણ કર્યો

ન હતો. ખરેખર ! ગર્જના કરતો ભયંકર વાધ નંદ્યંતીના સામું જોઈ શાંત થઈ ગયો. મસ્તક નીચું નમાવી બીજા માર્ગે ચાલ્યો ગયો. નંદ્યંતી સમજી કે આ પ્રણામ મને નહિ પણ મારા શિયળને છે.

તે ચાલતાં ચાલતાં એક ઘટા આગળ આવી. ઘટાની બંને બાજુ ભયંકર ખડકો ને ગુફાઓ હતી. ઉપલા ભાગમાં લીલી કુંજર ઝાડી હતી ને એક મીઠા પાણીનું ઝરણું ખળખળ કરતું વહી જતું હતું.

નંદ્યંતીએ એ મધુર પાણીથી પોતાની તરસ છીપાવી. પછી ઘડીભર આરામ લેવા ખડક પર બેઠી. પણ અહીં આરામ કેવો ? બાણે મૃત્યુ મ્હેં ફાડીનેજ ઉછું હોય તેવી આબુબાબુની ગુફાઓ હતી.

મરણ વધારે દુઃખ આપશે એમ હવે નંદ્યંતીને લાગતું ન હતું. એથી હૈયું હેઠું થયું ને અનેક જાતના વિચારો કરવા લાગી : કર્મનો અફળુત ચમત્કાર કેવો છે ! શીલનો અજબ મહિમા કેવો છે ! જગતના સંબંધ કેવા પ્રકારના છે ! એમ વિચાર કરતાં તેને ઉંધ આવી ગઈ. અહીં પાસેની ગુફામાંથી સિંહ મનુષ્યની વાસથી બહાર નીકળ્યો. એક ને બે છલંગે તો તે નંદ્યંતીની

આગળ આવીને ઉભો રહ્યો. પણ એ મુખમાંથી નીકળતું તેજ બણે સેંકડો તલવારનું ઝેર કરતું હોય તેમ જણાયું. નંદ્યંતીને અડકવાની સિંહની હિમ્મત ન આવી. ઉલટું ઢાઈ વનદેવી હોય તેમ તેના માનમાં ઝીણા ઘુઘવાટ કરતો ને પૂંછડું જમીન પર પછાડતો દૂર ઉભો.

નંદ્યંતી એકાએક મીઠા ઝાઝમાંથી બગટ થઈ. હે આરહંત દેવ! તુંજ ખરો! એમ કહી ખાનુમાં નજર નાંખી. ત્યાં સિંહને વિનીત શિષ્યની જમ બેઠેલો જોયો. નંદ્યંતીની આંખ સિંહની આંખ સાથે મળતાં સિંહ માથું નમાવી એકજ છલગે જંગલમાં અદૃશ્ય થઈ ગયો.

: ૫ :

નંદ્યંતી વિધાયણની એ અટવીમાં ફરે છે ને ત્યાંના વનપ્રદેશનું સૌંદર્ય જોતી ગીત ગાય છે.

(રાગ: આસો માસે શરદ પુનમની રાત જો.)

હરિયાળી ભૂમિ સુંદર સોહામણી,
વહી રહ્યાં નિર્મળ ઝરણાં સ્વચ્છન્દ જો;

વાતો શીતળ ધીરો ધીરો વાંચરો,
 ચરી રહ્યાં નિર્દોષ હરણનાં વૃન્દ જો;
 પંખેરૂનાં વિધ વિધ મધુરા ગાનથી,
 થઈ રહ્યા છે સધળે ખસ આનંદ જો;
 હસતા સધળે રંગ ભેરંગી ફૂલડાં,
 કરી ગુંબરવ લઈ રહ્યા રસ ભુંગ જો;
 લચી રહ્યા ફળ પકવથી તરુ સોહામણાં,
 પંખેરૂ તે સહુ આનંદે ખાય જો;
 એતાં નજરે રમણીય વનપ્રદેશ આ,
 હૃદય કયું આનંદે નવ ઉભરાય જો.

આમ ગાતી ગાતી ભયને કાંઈક ઓછો કરી
 નંદ્યંતી ચાલવા લાગી. પણ રાત ગાળી શકાય તેવું
 એક્ટે ઠેકાણું આવ્યું નહિ. રસ્તો ધીમે ધીમે વધારે કઠણ
 આવતો ગયો ને સૂર્યનારાયણ પણ થોડીવારમાં
 અસ્તાયણપર જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. નંદ્યંતીના
 પગ આજે બધો વખત ચાલીને થાકી ગયા છે. અંકક
 ડગલું ભરવું પણ મહા મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. એ વખતે
 દૂરથી વાંસળી વાગતી હોય તેવું લાગ્યું! ભરવાડનો
 કોઈ નેહડો ત્યાં જરૂર હશે એમ નંદ્યંતીએ અનુ-

માન કર્યું. તેના હૃદયમાં કંઈક આશા આવી. એટલે તે જરા જોરથી ચાલવા લાગી. પણ હતભાગી આત્મા ! જ્યાં કર્મમાં વધારે દુઃખજ સહન કરવાનું લખ્યું હોય ત્યાં તું સુખ ક્યાંથી પામી શકે ? તેને ઉતાવળે ચાલતાં ઠોકર વાગી ને મૃત્યુના જવું મ્હોં ફાડીને ઉમેલી ખીણમાં ગબડી પડી.

નંદ્યંતીની જીવનદોરી હજી તૂટી ન હતી. તે બેભાન અવસ્થામાંજ ધાસપર પડી હતી. એવામાં ત્યાં થઈને ભરવાડણો નીકળી. તેમણે નંદ્યંતીને જોઈને વિચાર કર્યો કે કોઈક સારા ધરતું માનવી લાગે છે. માટે ચાલો એને નેહડામાં લઈ જઈએ.

પછી તે આ નંદ્યંતીને પોતાના નેહડામાં લઈ ગઈ. ત્યાં જંગલની કોઈક વનસ્પતિનો રસ ચોળતાં નંદ્યંતીને ભાન આવ્યું ને જ્યાં સુધી તે તદ્દન સારી થઈ ત્યાં સુધી ત્યાંજ રહી. ભરવાડણોનાં ભાવભીનાં હૈયાં જોઈ તેને શહેરીજીવન યાદ આવ્યું. એમાંયે ખોટી શંકાથી પ્રેરાઈને પોતાના માથે દુઃખનું વાદળ નાખનાર સાસુસસરા યાદ આવ્યાં. પણ કોઈને દોષ દેવાથી શું ? દોષ પોતાના કર્મનો છે એમ આ-

શ્વાસન લઈ નંદ્યંતીએ પોતાના મનને કાપ્પુમાં રાખ્યું. હવે ગમે તે રીતે કોઈ સારા ઠેકાણે પહોંચી જવું જયી પતિનો સમાગમ થવા વખત આવે એવો વિચાર કરી તેણે એ ભરવાડણોની તથા ભરવાડોની રજા માગી. ભગવાન તમારું કલ્યાણ કરે. ભલા ભાઈઓ ! તમારો ખદલો હું ક્યારે વાળી શકીશ ? હવે મને સાડું થયું છે માટે તમારી રજા લઇશ.

એ સાંભળી ભરવાડોએ પ્રેમથી પ્રશ્ન કર્યો.

“ આપ ક્યાં જશો? ”

નંદ્યંતી કહે, ‘નર્મદાજીના કિનારે કિનારે ચાલતી ભૃગુકચ્છ બંદરે જઇશ. મને હવે રજા આપો ને કોઈક થોડે સુધી મૂકવા આવો.’ ભરવાડો નર્મદાજીના કિનારા સુધી નંદ્યંતીને મૂકી ગયા.

નર્મદાજીના કિનારાનો રસ્તો ભયંકર ખડકાવાળો ને જંગલોથી ભરપૂર હતો. ભીલ લોકોનો ત્યાં ભારે ભય હતો. નંદ્યંતી પણ ચાલતાં ચાલતાં ભીલ લોકોના હાથમાં સપડાઈ ગઈ. તેઓ એને પોતાના રાજ આગળ લઈ ગયા. એ દયાહીન રાજાએ આવી રૂપાળી સ્ત્રીને જોઈ દેવીને બળીદાન આપવાનું ઠરાવ્યું ને તેને એક

ગુફામાં પુરી રાખી ઉપર સખત ચોક્કી પહેરો બેસાડ્યો. નંદ્યંતીને લાગ્યું કે હવે કંઈ બચવાની નથી એટલે એણે કદપાંત કરવાને બદલે ઇષ્ટદેવનું ભજન શરૂ કર્યું. એ વખતે એક બીલને દયા આવી. તેણે નંદ્યંતીને ગુફાના છુપા માર્ગ આગળ લાવી છોડી મૂકી. પછી તો સિંહના પંઝામાંથી છૂટેલી હરણી જમ નાસે તેમ નાસવા લાગી. તેના મોંમાં શ્વાસ માય નહિ, પગમાં કાંટા કાંકરા પેસી બચ ને લોહીની ધારો થાય. ફાટી ગયેલાં વસ્ત્ર પણ ઝરડામાં ભરાઇ વધારે ફાટે છતાં નંદ્યંતી તો દોડયાજ કરે. એમ કરતાં નિર્ભય જગાએ આવી ને નર્મદાજીના એક ખડક પર આરામ લેવા બેઠી.

એજ વખતે ભરૂચનો રાજા પદ્મસિંહ પોતાના યુનંદા સ્વારો સાથે મૃગયા રમવા નિકળ્યો હતો. તે ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેની નજર નંદ્યંતી પર પડી. જોકે તેનાં વસ્ત્ર વગેરે મેલાં ને ચીરાઈ ગયેલાં હતાં છતાં મુખ ઉપરથી તે કોઈ કુળવાન સ્ત્રી છે એમ એણે પારખ્યું. તેણે પૂછ્યું: બહેન ! તમે ક્યાં જાઓ છો ?

“ભાઈ ! મારું નસીબ લઈ બચ ત્યાં” નંદ્યંતીએ દુઃખી હૃદયે જવાબ આપ્યો.

‘તો આપ મારે ત્યાં પધારો.’ રાજ સમજ્યો કે કાઈ દુઃખની મારી આ કુળવાન બાઈ છે. તેને હુમણું બધી વાત પૂછવી નહિ. ધીમેથી બધું જાણવું. એમ વિચારી તેણે કહ્યું: બાઈ મારે ત્યાં ચાલો. ત્યાં સેવાશ્રમમાં રહેજો ને પવિત્ર જીવન ગાળજો.

રાજનું ! તમારો મોટો ઉપકાર થયો. આ દુઃખીયારી ઉપર ઘણી કૃપા કરી. એમ કહી નંદ્યંતી પદ્મસિંહ રાજ સાથે ભણ્યમાં આવી. રાજ પદ્મસિંહે તેને સેવાશ્રમમાં મૂકી.

: ૬ :

નંદ્યંતીને સેવાશ્રમનું વાતાવરણ ખૂબ પવિત્ર લાગ્યું. બીજા દિવસે સેવાશ્રમના ઉદ્યાનમાં ફરતી તે મનમાં બોલવા લાગી: ધન્ય રાજ પદ્મસિંહ ! ખરે રાજ તુંજ છે. પ્રજાના પિતા અને મિત્ર તરીકે તું જીવન ગૂજરે છે. અહા આટલી વિદ્યા, આટલું શૌર્ય છતાંયે ગર્વ નથી. આટલો વૈભવ છતાં વિકાસ નથી. રાજ્યની સઘળી આવક પ્રજાના હિતના કાર્યોમાંજ ખરચી નાંખે છે. નથી તારા રાજ્યમાં એક પણ આકરો કર કે નથી તારા રાજ્યમાં

ચોરી ને લુટફાટ. અને તારા રાજ્યમાં એ કદિ નહોંજ થાય. જ્યાં પ્રજા પોતાની કમાણી સુખે ભોગવી શકે છે, જ્યાં સહુને પેટપૂરતું ખાવા મળે છે, ત્યાં ચોરીચખારી નજ થાય. એસો પ્રજાના પાલક ગણાઈને લક્ષક બનતાં રાજવીઓના રાજ્યમાંજ હોય. તારો આ સેવાશ્રમ નિહાળતાં વિદ્યા ને સેવાનો આદર્શ મૂર્તિમંત થયેલો જણાય છે. તારા રાજ્યનું આ મહાન ગૌરવ છે. અહીં એક દિવસના અહીંના વાતાવરણે મારા હૃદય પર ડટલી અસર કરી !

અહીંના કુલપતિ સેવાશ્રમનો ધ્યેયમંત્ર સમ્યગ્ જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ સમજીને જીવનમાં આચરનાર છે. એમનું જીતેંદ્રિયલું, એમનું નિર્લોભીપણું, એમનું નિર્મળ બ્રહ્મચર્ય મનુષ્ય માત્રને મુગ્ધ કરવાને બસ છે. એમની અમૃતવાણી વાત માત્રમાં અનેક સંશયોને દૂર કરે છે. અરે, આવા કુલપતિ વિના આશ્રમ આ સ્થિતિએ હોયજ નહિ. કુલપતિ એટલેજ આશ્રમ અને આશ્રમ એટલેજ કુલપતિ. આ ગુરૂના ચરણ સેવતાં જરૂર મારું કલ્યાણ થશે.

તે આવા આવા વિચારો કરે છે. એવામાં

કુલપતિજી પોતે પધાર્યા. નંદ્યંતીએ તેમને પ્રણામ કર્યા. કુલપતિજી આશિર્વાદ આપતાં બોલ્યા: પુત્રી ! આ આશ્રમનું વાતાવરણ તો તને ગમશેને ?

નંદ્યંતી કહે : ગુરુદેવ ! આ વાતાવરણની શી વાત કરું ? આ મુખે કહેવું અશક્ય છે. શાસ્ત્રોમાં સાંભળેલો ધર્મ અહીં આચરણમાં બેવાય છે. તેનો પ્રભાવ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. ગુરુદેવ ! થોડા વખતમાં મારા મનનો સંતાપ દૂર થયો છે.

કુલપતિ કહે : કોઈપણ સંસ્થાની પ્રથમ દર્શને પડેલી છાપ પરથી આકર્ષાવાની જરૂર નથી. અહીં નિયમન નથી છતાં નિયમન છે. સ્વતંત્રતાની સાથે સંયમ છે. એટલે થોડો વધારે વખત અહીં રહી વાતાવરણથી પરિચિત થા.

નંદ્યંતી કહે : ગુરુદેવ ! અહીંના વાતાવરણમાંજ પવિત્રતા ભરેલી દેખાય છે. આ સેવાશ્રમની દિક્ષા આપો.

કુલપતિ કહે : પુત્રી ! ઉતાવળ ન કર. સાધુજીવનની-તપસ્વી જીવનની-દિક્ષા સહેલ નથી. સંસારના કડવા અનુભવો ઉપરથી ઉત્પન્ન થયેલો ક્ષણિક વૈરાગ્ય એ સંયમી જીવનની લાયકાત નથી. એ લાયકાત મેળવવા સહુથી પહેલાં સંયમ ને સેવાધર્મનું પૂરતું જ્ઞાન

મેળવવું જોઈએ. અને પુનઃ પુનઃ વિચાર કરી પછીજ એ દીક્ષા અંગિકાર કરવી જોઈએ. વળી તું ગર્ભવતી છે એટલે જ્યાંસુધી તને પ્રસવ ન થાય ત્યાં સુધી એ દીક્ષા ન અપાય. બાકી આશ્રમમાં આદર્શ ગૃહસ્થાશ્રમી માટે પણ સ્થાન છે. ત્યાં રહી પવિત્ર જીવનનું પહેલું પગથિયું શીખ.

નંદ્યંતી કહે : જીવી આજ્ઞા ગુરુદેવ ! આપની વાણીએ મારા અજ્ઞાનનાં પડ ભેદી નાંખ્યાં છે.

: ૭ :

સમુદ્રદત્ત આજ લાખો રૂપીઆ કમાઈ લાવ્યો છે. માતપિતાએ તેનું મોટી ધામધુમથી સામેયું કર્યું છે. બધાને મળ્યા પછી તેણે નંદ્યંતીની ખબર, પૂછી ત્યારે પિતાએ તેને એકાંતમાં લઈ જઈ કહ્યું: પુત્ર ! એ વહુ દુરાચારી હતી. ગર્ભવતી થવાથી એને અમે કાઢી મૂકી છે. એ સાંભળી સમુદ્રદત્ત બોલ્યો: અરે પિતાજી ! આપ ભીંત ભૂલ્યા. એ ગર્ભ તેને મારાથી રહ્યો હતો. પિતાજી ! તેને ભયંકર અન્યાય થયો છે. હવે મારાથી આ મહેલ, આ મિષ્ટાન્ન ભોગવી ન શકાય. એ તો નંદ્યંતી મળે ત્યારેજ મોજશોખ કરીશું. હજી

તો બહાણું વાયું પણ નથી, બીજા નગરજનોને નિરાંતે મળ્યો પણ નથી તે પહેલાં તો સમુદ્રદત્ત ધર બહાર નીકળી ગયો.

શોધ કરતાં થોડા દિવસમાં તે મિત્રોથી છૂટા પડી ગયો. ફરીથી મિત્રો મળ્યાજ નહિ. તેણે એકલાએ શોધવાનું ચાલુ રાખ્યું. તેનાં વસ્ત્રો મેલાં થઈ ગયાં, દાઢી વધી ગઈ, ખાવાપીવાનું ઠેકાણું ન રહ્યું એટલે શરીર દુર્બળ થઈ ગયું. એમ કરતાં તે એક ભિખારી જવી હાલતમાં આવી પડ્યો. જંગલોમાં કંદમૂળ પાંદડાં ખાઈને ચલાવવાનો પ્રસંગ પણ આવી ગયો. રસ્તે જ મળે છે એને સમુદ્રદત્ત નંદ્યંતી વિષેજ પૂછે છે પણ કોઈ પત્તો આપતું નથી. એમ કરતાં રખડતો રવડતો તે ભણ્ણની નજીક આવ્યો ને સેવાશ્રમમાં રહેનાર વિદ્યાર્થીઓ કોઈ દુઃખી મુસાફર જાણી એને અંદર લઈ ગયા. તેને ભાનમાં લાવી ભોજન આપ્યું. ભૂખ ઘણી હતી એટલે તે જમ્યો પણ તેમાં સ્વાદ ન આવ્યો. નંદ્યંતીના વિરહવિચારે તે પાગલ થયો. બીજા દિવસથી તેની તબીયત લથડી ને તે માંદો પડ્યો. પથારીમાં પડ્યો પડ્યો પણ તે નંદ્યંતીનું જ નામ જપતો હતો.

અહીં નંદ્યંતીને પુત્રનો પ્રસવ થયો હતો. તેણે

જાણ્યું કે કોઈ અજાણ્યો મુસાફર આશ્રમમાં આવેલ છે ને તે માંદો ખડેલો છે એટલે તે પોતાની એક સખી સાથે જોવા ગઈ. ત્યાં થું જોયું ? પોતાનાજ પ્રિયતમ. તે એકદમ તેમના અરણે વળગી પડી. સમુદ્રદત્તનું હૃદય પણ ઉલ્લસાઈ ગયું. તેનો મંદવાડ જાણે પ્રિયમિલન થતાંજ પલાયન કરી ગયે. પછી તો એક પીળનના સાથે યુગરેલી વાતો કહેવાઈ ને હૃદય સાથે હૃદય મળ્યાં. આજ વખતે કુલપતિજી તથા રાજા પદ્મસિંહ પણ આવી પહોંચ્યા. સમુદ્રદત્ત તથા નંદયંતીએ બન્નેને પ્રણામ કર્યા. એ વખતે કુલપતિજી બોલ્યા : કલ્યાણમરતુ ભો ! સમુદ્રદત્ત ! તમારી સાંઠગીના સમાચાર તમારે ત્યાં કહેવડાવતાં આજ તમારા માતપિતા તથા તમારો મિત્ર સહુદેવ આવી પહોંચ્યા છે.

સમુદ્રદત્ત-વાહ કુલપતિજી ! આપે તો મને સર્વ-સ્વ આપ્યું. પ્રિયતમા આપી, પુત્ર આપ્યો ને માતપિતા તથા મિત્રનો પણ અહીંજ સેળાપ કરાવ્યો. કુલપતિજી કહે, એ સવળી કૃપા રાજા પદ્મસિંહની છે.

પદ્મસિંહ કહે, બહિ યુદ્ધદેવ ! એમાં મેં કૃપા કરી નથી. એ તો ફક્ત મારી ફરજ બજાવી હતી. હવે ચાલો,

આશ્રમના ઉદ્યાનમાં તમારા માતાપિતા તથા મિત્ર
હાજી છે તેમને મળો. સમુદ્રદત્ત તથા નંદયંતી પોતાના
એક બાળપુત્ર સાથે ઉદ્યાનમાં આવ્યાં ને બંધાને મળ્યાં.
કુલપતિ કહે, નંદયંતી ! તારા શીલનોજ આ બધો
પ્રતાપ છે. હવે અહીં લીધેલ ગૃહસ્થાશ્રમનો આદર્શ
પૂરેપૂરો પાલનને ને બીજાને પણ સમજાવજો.

પછી બંધા એક દિવસ આશ્રમનાં મહેમાન સ્થાં
ને બીજા દિવસે ધરણી વિદાય થયા.

એ નંદયંતીએ પછી જ જીવન ગાળ્યું છે તે
આદર્શ છે. આવી આદર્શ મહિલાને વંદન કર્યા સિવાય
કેમ રહી શકાય ?

બહુરાનાં ગુફામંદિરોઃ

જમતભરનાં આ અદ્વિતીક ગુફામંદિરોનો, તથા બૌદ્ધ,
શિવ અને જૈનોના ઇતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો
ખ્યાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક આજ લેખકના હાથે લખાઈ
બહાર પડ્યું છે. જાંચિત્રો તથા કલામય પુસ્તક પ્રસ્તાવના
લેખક શ્રીયુત્ત નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા. આઈ. સી. એસ.
કિશ્મ આઈ આના. જરૂર મંગાવીને વાંચો.

કુદરત અને કળાધામમાં વીસ દિવસ.

કોઈપણ જૈન ભાઈ વાંચ્યા વિના કેમ

રહી શકે ?

જૈન કુમારો પગરસ્તે ચાલીને બધો સરસામાન ભાતે ઉપાડીને ગૂજરાતનાં અણખેડ્યાં ડાંગનાં જંગલો ખેડે છે. સાહસભરી સફર કરનાં સુરગાણા ને સપ્તશૃંગ થઈ નાશિક પહોંચે છે. ત્યાંથી દોલતાબાદ, ઇલુરાની ગુફાઓ તથા અજન્તાની ગુફાઓનાં દર્શન કરે છે. ત્યાંથી મધ્યહિંદ સુધી પહોંચી ઓકારેશ્વર, સિદ્ધવરકૂટ ને ધારાસેત્રના જળ ધોધનાં રસપાન કરે છે. આ આખાથે પ્રવાસનું દીલચરપ વર્ણન કરતું અને અજન્તા-ઇલુરાની ગુફાઓનો વિસ્તૃત પ્રામાણિક હેવાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક બહાર પડી ચૂક્યું છે. એનું એક પાનું વાંચવા લેશોક પુસ્તક પૂરું કર્યા વિના નહિ ચાલે. ઉંચા ફેધરવેટ કાગળ, ૨૦૦ પૃષ્ઠ; પ્રવાશનો નકશો તથા બીજાં અગીયાર ચિત્રો; પાકું પુંકું ને આટપેપરનું રેપર. કિંમત રૂ. દોઢ. પોસ્ટેજ અલગ. આજેજ મંગાવો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અબ્દુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાબુલ	૨ ચક્રવર્તી સનત્કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બરપભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દટપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેષ્ઠિક	૬ શ્રી હીરનિબંધ સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી ચરો-વિજયજી
૮ રાણી ચૈલસલા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંબના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયજુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેશડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ એમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થેનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થેનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની કાયરી

ફરેક સેટની કિંમત-રૂ. દોઢ તથા ત્રિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી : : ત્રીજી શ્રેણી : : ૧૩

ધન્ય અહિંસા

: લેખક :
ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

: : બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ : :

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૩

ધન્ય અહિંસા

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી :: સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રિત સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ હર્ષરાલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીર્ધંટા રોડ : : અમદાવાદ.

ધન્ય અહિંસા

: ૧ :

એજ નદીનો ધરો, એજ જાળ ને એજ હરિખળ માછી. શિઆળાની સખત ઠંડીમાં જીઓ, ઉનાળાના અંગારા જેવા તાપમાં જીઓ કે ચોમાસાની વરસાદની ઝડીમાં જીઓ પણ એવું કોઈ વખત ન બને કે હરિખળ પોતાની જાળ લઈ નદીના કિનારે મચ્છી પકડવા આવ્યો નહોય. ઘરની તદ્દન ગરીબ હાલત અને કુળપરંપરાનો એજ ધંધો. એટલે એને એ સિવાય બીજું કાંઈ સૂઝતું નહિ-ગમતું નહિ. એ ઉપરાંત આ સ્થળ પસંદ પડવાનું એક બીજું પણ કારણ હતું. માણસ જ્યારે ઘરથી કંટાળે ત્યારે જ્યાં વિસામો મળે ત્યાં જઈને બેસે. હરિખળને સ્ત્રી તરફનું સુખ નહોતું. ઘરમાં નિરંતર સ્ત્રી કલેશ મચાવતી એટલે પણ હરિખળ ઘેર બહુ નહિ બેસતાં અહીં આવીને બેસતો.

એક વખત નદીના એ જ ધરા પાસેથી એક મુનિરાજ નીકળ્યા. તેમણે હરિખળને જાળ લઈને ઉભેલો જોયો. એટલે કહ્યું: ભાઈ ! તું કાંઈ ધર્મ જાણે છે ? હરિખળ કહે, હું તો કુળાચાર એ ધર્મ જાણું છું. મારા બાપ માછલાં મારતા ને ગુજરાન ચલાવતા. હું પણ માછલાં મારીને ગુજરાન ચલાવું છું. મુનિરાજ કહે, એવો કુળધર્મ શા કામનો ? શું પિતા દુરાચાર કરતો હોય, ખરાબ હોય, તો

પુત્રે પણ એવું જ કરવું જોઈએ ? ધર્મ તો તે જ કહેવાય કે જેમાં જીવ દયા હોય. બધા પ્રાણીને સરખા ગણવા, કોઈને મારવું નહિ, તેનું નામ જીવદયા. આ જીવદયા પાળનારને ઘણું સુખ મળે છે. માટે ભાઈ ! તું કાંઈક જીવદયા પાળ. હરિખળને વાત સાચી લાગી, પણ માછલાં ન મારું તો શું કરું એ સૂઝ્યું નહિ. તેણે કહ્યું : મુનિરાજ ! મારાથી શી રીતે જીવદયા પળાય ? હું જો આ કામ ન કરું તો મારાં બાયડી છોકરાં ભૂખે મરે. મુનિ કહે, આ ધંધો તદ્દન છોડી ન શકે તો પણ થોડા નિયમ તો લે. એમ કર કે જાળમાં પહેલું માછલું આવે તેને છોડી દેવું. આટલો પણ નિયમ પાળીશ તો ભવિષ્યમાં ઘણો લાભ થશે. હરિખળે એ નિયમ આનંદથી ગ્રહણ કર્યો.

નિયમ તો નાનો હતો પણ પહેલા જ દિવસે તેની કસોટી થઈ. જાળ નાંખી તેમાં પહેલા સપાટે એક માટું માછલું પકડાયું. હરિખળે પોતાના નિયમ પ્રમાણે તેને જીવતદાન આપીને પાણીમાં મૂકી દીધું. ફરીથી જાળ નાંખીને બહાર કાઢી તો એનું એજ માછલું પકડાયું. તેણે વિચાર કર્યો : આ તો તેજ માછલું છે જેને મેં જીવતદાન દીધું છે તો એને કેમ મરાય ? પછી એને જાળખવા માટે ગળે કોડી બાંધીને પાણીમાં મૂકી દીધું. અને ત્યાંથી દૂર જઈ જાળ નાંખી. પણ બન્યું એવું કે તેનું તેજ માછલું પકડાયું. એટલે હરિખળ એથી પણ દૂર ગયો. એમ ઠેકાણાં બદલતાં બદલતાં સાંજ પડી. “હજી સુધી કાંઈ મળ્યું” નહિ. આજે સી નક્કી ખુરી વલે

કરશે, માટે કાલે કાંઈક લઈને જ ઘેર જઈશ.” એમ વિચારી ઘેર જવાનું માંડી વાળ્યું. અને ગામથી થોડે દૂર જંગલમાં એક મંદિર હતું તેની આંદર જઈને સૂતો.

રાત્રિનો અંધકાર પ્રસરવા લાગ્યો. જંગલ લયનક થવા લાગ્યું. માછી હરિબળને આજે ઉંઘ આવતી ન હતી. તેના જીવને આજ જીવો જ પલટો ખાધો હતો. તે પડખાં ફેરવતો સૂવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

: ૨ :

ચૌવનના કાંઠે ઉભેલી રાજબાળા વસંતશ્રી રાજગોખે બેઠી છે. તેના નેત્રો કોઈ પ્રેમીની શોધ કરવા મથી રહ્યાં છે. રસ્તેથી પસાર થતા દરેક યુવાનને નિહાળી નિહાળીને તે જીએ છે. એમાં એક યુવાન શ્રીમંતપુત્ર નજરે પડ્યો. તેની કાંતિ ને તેનું રૂપ જોઈ વસંતશ્રીનું દીલ ઠર્યું. તેને પોતાનું મન જણાવવા એક પત્ર લખી ઉપરથી ફેંક્યો. યુવાને પત્ર પડતો જોઈ ઉંચું જોયું. બન્નેની દષ્ટિ મળી. પછી તો કાગળ વાંચવાની પથ જરૂર ન રહી. એક દિવસ બન્નેએ નાસી જવાનો સંકેત કર્યો કે અમુક દિવસે રાતના ગામ બહારના જંગલવાળા મંદિરે બન્નેએ મળવું ને ત્યાંથી પરદેશ આલ્યા જવું. આ શ્રીમંતપુત્રનું નામ હરિબળ હતું.

રાજબાળા વસંતશ્રી પોતાનાથી દેવાય તેટલું અવેરાત લઈ સંકેતની રાતે ગામ બહાર નીકળીને ઘોડા ઉપર સવાર થઈ. સાથે બીજો ઘોડો હરિબળને માટે લીધો.

અહીં શ્રીમંતપુત્ર હરિભળને વિચાર થયો કે રાજ-
કન્યા તો મોહમાં ઘેલી થઈ છે. શું માખાપ અને ઘર
છોડી પરદેશ તે ચાલ્યા જવાય? માટે આપણે તો કાંઈ
જવું નથી.

લાગ્યના ખેલ ન્યારા છે. આ તે જ રાત હતી જ્યારે
માછી હરિભળ સંકેતવાળા મંદિરમાં સૂઈ રહ્યો હતો.

વસંતશ્રી મંદિર આગળ આવી. પ્રેમ ભર્યા મધુર
અવાજે બોલી: હરિભળ ! હું આવી છું. ચાલ ઝૂટ તૈયાર
થા. હરિભળના કાને આવો મધુર અવાજ પહોંતાં તે
વિચારમાં પડ્યો. આટલી મોડી રાતે મને કોણ બોલાવતું
હશે? કોઈ ડાકણ કે વનદેવી તો નહિ હોય? પણ તે
હિમ્મતવાન હતો. કશાથી ડરે તેમ ન હતો. તેણે એક
તીણી નજર ફેંકી બહાર જોયું તો દેવકન્યા જેવી એક
યુવાનબાળા નજરે પડી. ઘરેણાં ને ઝવેરાત તો તેના
શરીર પર ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલાં હતાં. એટલામાં ફરીથી
અવાજ આગ્યો: હું તો વખતસર આવી પહોંચી છું. મોડું
તો નથી થયુંને? હરિભળ ! હવે ઝૂટ કર. નહિતર પાછળ
ઘોડેસ્વારો છૂટશે તો આપણે પકડાઈ જઈશું. હરિભળ
સમજ્યો કે મારા કોઈ નામેરીને આ બાળાએ સંકેત કર્યો
લાગે છે. કુભારજી સ્ત્રીથી કંટાળેલા તે હરિભળને મનમાં
થયું કે નક્કી મારા લાગ્યે જ આ સ્ત્રી મોકલી છે. માટે
તેને જતી ન કરવી તેથી હુંકારમાં જ જવાબ આપ્યો ને
બહાર નીકળ્યો. અંધારામાં બન્નેએ ઘોડા મારી મૂક્યા.

રસ્તામાં વસંતશ્રી પ્રેમની વાતો કરવા લાગી પણ હરિખળે તેનો હુંકારમાં જ જવાબ આપ્યો.

ન્યારે બહાણું વાયું, ત્યારે વસંતશ્રીએ હરિખળને ખરાબર જોયો. આતો કેઇક જુદો જ માણસ, એમ બાણી તેને ધ્રાશકો પડ્યો. પણ વિચાર કરતાં તેને લાગ્યું કે હવે નકામો અફસોસ કરવાથી કાંઈ વળે તેમ નથી. હવે હું પાછી પણ શી રીતે જાઉં ? અને આ માણસનો સંબંધ જોડાયો તેમાં પણ વિધિનો કાંઈ ગુપ્ત લેદ તો જરૂર હશે. માટે હવે તો તેને જ હૃદયનો ઈષ્ટદેવ માનું. આમ વિચાર કરી બન્ને ગાંધર્વવિવાહથી પરણ્યાં ને વિશાલપુર નગરમાં જઈ પહોંચ્યાં.

: ૩ :

રાજકન્યા વસંતશ્રી પોતાની પાસે એટલું ધન લાવી હતી કે બન્ને રાજસાહેબી ભોગવી શકતાં હતાં. જેમ અંગારા ઉપરથી કુંક મારતાં રાખ ઉડી જાય તેમ હરિખળના સંસ્કારી આત્માને થયું હતું. એક જ દિવસમાં મુનિનો મેળાપ-વ્રતનું લેવું ને રાજકન્યા સાથે લગ્નથી જોડાવું. એણે હરિખળના છુપાઈ રહેલા સંસ્કારોને જાગ્રત કર્યા હતા. તેણે વિચાર કર્યો કે ક્યાં હું નીચ માછી, અને ક્યાં આ રાજકન્યા વસંતશ્રી ! ક્યાં હું નિર્ધન ને ક્યાં આ લક્ષ્મી ! ભાગ્યની કૃપાથી. નહિ, નહિ, નાના સરખા નિયમના પાલનથી મને આ સર્વ કાંઈ મળ્યું છે. માટે આ લક્ષ્મીનો અને આ તકનો ખરાબર લાભ લેવો. તેણે ઉદાર થઈ

ગરીબ તથા દુઃખીને દાન દેવા માંડ્યું. થોડા વખતમાં તો નગર આખામાં વાત ફેલાઈ કે “કોઈ ધનવાન રાજપુત્ર આવ્યો છે. તે ઘણું દાન આપે છે. તે મહા ગુણવંત ને ઉદાર છે.”

નગરના રાજાએ આ વાત સાંભળી. તેને બહુ માન-પૂર્વક તેડાવ્યો ને સભામાં બેસાડ્યો. હવે તો હરિબળ વસંતશ્રીના સમાગમથી બધો વિવેક ને શિષ્ટાચાર શીખ્યો હતો. રાજાએ તેની સાથે અનેક પ્રકારની વાતો કરી અને કહ્યું કે આપ આ નગરમાં જ રહો ને મારી સભાને શોભાવો.

હરિબળ અને રાજા વચ્ચે પ્રીત બંધાણી. મોટાની મિત્રતાથી શું લાભ ન થાય ? હરિબળને બધી રીતે લાભ થવા માંડ્યો. એક વખત હરિબળે વિચાર કર્યો કે રાજા સાથે આટઆટલો સ્નેહ બંધાયો છે તો તેને એક વખત મારે ઘેર જમાડવો જોઈએ. તેથી તેણે રાજાને નોતરું આપ્યું. તેને પ્રસન્ન કરવા ભાતભાતનાં મિષ્ટાન્ન તૈયાર કરાવ્યાં. ખુબ સ્વાદિષ્ટ શાક બનાવ્યાં. કઠોળ, કઢી, પાપડ, રાયતાં, બજ્યાં ને અથાણાં એવાં બનાવ્યાં કે દાઢમાં સ્વાદ રહી જાય. બીજી પક્ષુ ઘણી વાનીયો તૈયાર કરી. પછી રૂપાના થાળ ને રૂપાના બાજઠો મૂકી દીધા. પાસે સુમંધી જળે ભરેલી સોનાની ઝારી મૂકી ને તેની પાસે રેશમી રૂમાલો મૂક્યા.

વખત થયો ને રાજા જમવા પધાર્યા. વસંતશ્રી સોળે શણગાર સજી રમઝૂમ કરતી વાનીઓ પીરસવા લાગી.

રાજાને લાગ્યું કે વીજળી ઝબુકે છે કે શું? એના મુખ ઉપર જોવાય નહિ એટલું તેજ હતું. રસોઇ રસોઈના ઠેકાણે રહી. રાજા ભાન ભૂલી ગયો. જમતાં જમતાં વસંતશ્રીના જ વિચારો કરવા લાગ્યો. કોઈ પણ ઉપાયે જો આ હરિ-ભજને મારી નાંખુ તો આ સ્ત્રી મારા હાથમાં આવે.

રાજા કામાતુર થઈ પાછો ફર્યો. પ્રધાને વાત બાણી. સારી શિખામણ દેવાને બદલે તે દુબટે ઉલટો રાજાને ચડાવ્યો કે જરૂર કોઈ પણ રીતે વસંતશ્રીને મેળવીશું. એણે એક ચુક્રિત શોધી કાઢીને રાજાને કહી.

: ૪ :

રાજદરબાર ભરાયો છે. બધા સામંત ને શેઠ શાહુકાર આવ્યા છે. તેમાં રાજપુત્ર ગણાતો હરિભજ પણ આવ્યો છે. તે વખતે રાજાએ વાત ઉપાડી. મારે મોટો વિવાહ ઉત્સવ કરવો છે, પણ એમાં લંકાના રાજા વિભીષણ કાઠ સહિત પધારે તો જ ઉત્સવ શોભે. માટે મારી સભામાં એવો કોઈ પુરુષ છે કે જે એને તેડી લાવે? સભા તો સાંભળી સુનકાર થઈ ગઈ. હાથ ત્યાં હાથ ને પગ ત્યાં પગ. કોઈ બોલે કે આવે. સહુ નીચાં મ્હોં રાખી વિચારમાં પડ્યા. કયાં લંકાના રાજા વિભીષણ અને કયાં આપણા રાજા મદનભેગ ! ઠેક લંકાથી એને પરિવાર સાથે તેડી આવવાની અશક્ય વાત રાજા કેમ કરતા હશે ?

જ્યારે કોઈ બોલ્યું નહિ, ત્યારે પ્રધાન બોલ્યો : મહારાજ ! અહીં બીજા તો કોઈ બહાદુર દેખાતા નથી. એક

રાજકુમાર હરિભળ છે. તે પરાક્રમી છે, તે તમારું કામ જલદી કરશે. રાજાએ હરિભળ સામે જોયું. એટલે હરિભળે શરમના માર્યા હા પાડી.

હરિભળ ઘેર આવ્યો. વસંતશ્રીને વાત કરી. વસંતશ્રી તો વાતનો ભેદ પારખી ગઇ. નક્કી રાજાની બુદ્ધિ બગડી છે. રાજાને ઘેર જન્મવા નોતર્યો તેનું આ ક્ષણ ! સ્વામીનાથ ! રાજા તો મહા કપટી છે; અને તમારી ગેરહાજરીમાં મને સપડાવવા આ દાવ અજમાવ્યો છે. તમે પણ ભોળા ભાવે રાજાને એકદમ કેમ હા પાડી દીધી ? હરિભળ કહે જે બનવાનું હતું તે બની ગયું. પણ હવે આપેલું વચન પાળવું જોઈએ. જે વચન આપીને પાળે નહિ તે માણસ નહિ. હું ગમે તેવી મુશ્કેલીઓથી ડરતો નથી પણ એક તારી ચિંતા થાય છે, કે રાજા શું કરશે ? વસંતશ્રી કહે, નાથ ! હું ક્ષત્રિયાણીનું દુધ ધાવી છું. જાન જશે પણ શીયળ સાચવીશ. માટે મારી ચિંતા કરશો નહિ. તમને તો હું શું કહું ? પણ અવિચારી કામ કરી એકદમ પતંગીઆની પેઠે આગમાં કુદી પડશો નહિ. હરિભળ ને વસંતશ્રી દર્દભર્યા દીલે જીદાં પડ્યાં.

હરિભળ અનેક અભણ્યા પ્રદેશોને ખેડતો દરીઆ-કિનારે પહોંચ્યો. લંકા અહીંથી થોડે દૂર હતી. પણ જવું કેવી રીતે ? તેણે વહાણની ખુબ રાહ જોઈ, તપાસ કરી, પણ વહાણ દેખાયું નહિ. થોડા વખતમાં તો કામ પતાવીને પાછું વળવું છે. એટલે તે મુંઝાવા લાગ્યો. તે વખતે એક મહાન

મત્સ્ય તેની નજરે પડ્યો. સાહસિક હરિખળે ઇષ્ટદેવનું નામ લઈ એની પીઠપર ઝુકાવ્યું. મત્સ્ય એકદમ ચાલવા લાગ્યો. ને લંકા કિનારે નીકળ્યો. હરિખળ કાઠો આવતાં કુદી પડ્યો ને લંકાના બેટમાં દાખલ થયો. ત્યાં સ્થળે સ્થળે હરિયાળી વાડીઓ છે. મનોહર ફળફૂલવાળા બાગબગીચા છે. અને લંકાને ગઠ તો સોને મઢ્યો છે. એટલે તે સોનાની લંકા કહેવાય છે. હરિખળ આ બધું જોતો નગરમાં દાખલ થયો. ત્યાંની રાનકદાર બજારોને જોતો અને શેરીઓ પસાર કરતો એક શેરીમાં આવ્યો. ત્યાં એક ભવ્ય મકાન તેની નજરે પડ્યું. બારણે કોઈ માણસ દેખાતું ન હતું. એટલે અંદર જઈને જોવાનું કુતૂહલ થયું. તે અંદર ગયો તો કોઈ મહાન ધનાઢયનું ઘર લાગ્યું. પણ માણસ મળે કોઈ નહિ. આથી તેને વધારે કુતૂહલ લાગ્યું. તે બીજે માળે ગયો. પછી ત્રીજે માળે. ગયો ત્યાં મરવાની તૈયારી કરતી એક યુવાન બાળા દીઠી. હરિખળે હાં હાં કહી તેનો હાથ પકડ્યો ને બોલ્યો: જુવાનીની આ અવસ્થામાં તને એવડું શું દુઃખ છે કે તું આમ આપઘાત કરવા તૈયાર થઈ છે? હરિખળનો આ પ્રેમ ભર્યો પ્રશ્ન સાંભળી બાળા બોલી: મારા દુઃખનો પાર નથી. મારો પિતા જ મારી સાથે લગ્ન કરવા ચાહે છે. હમણાં તે ઘર બહાર ગયો છે. એના જુલમમાંથી છુટવા હું આપઘાત કરું છું. પણ આપ ક્યાંથી આવ્યા? હરિખળે કહ્યું: વિશાળાપુર નગરથી હું રાજના કામ પ્રસંગે આવ્યો છું. પણ હવે આ ગળેથી ફાંસો છોડી નાંખ. પેલી યુવાન બાળાએ કહ્યું: જો મારા દેહનું દાન આપ સ્વીકારી શકતા હો તોજ હું આ વિચાર માંડીવાળું. હરિખળે જીવ બચાવ-

વવાના હેતુથી તે સ્વીકાર્યું. બન્ને ગાંધર્વ વિવાહથી બેઠાયાં. પેલી બાળા કહે, હવે ઘડી પણ આ ઘરમાં રહેવું યોગ્ય નથી. મારા પિતા આવશે તો કેાણ બાણે શું કરશે ? એટલે બન્ને ત્યાંથી નીકળી ગયાં. આ બાળાનું નામ કુસુમશ્રી.

કુસુમશ્રીએ વિલિષણને બોલાવી જવાની વાત જણી એટલે કહ્યું કે વિલિષણ કેાઈ દિવસ પોતાનું સ્થાન છોડીને જતા જ નથી. માટે સ્વામીનાથ ! હવે વખત ગુમાવશે નહિ. તેમની એક તલવાર મારી પાસે આવેલી છે તેને જ નિશાની તરીકે લઈ લ્યો. હરિખળે કબુલ કર્યું ને કેાઈ મછવાદ્વારા લંકાને બેટ છોડી હિંદુસ્તાનમાં દાખલ થઈ ગયા. પછી મારતે ઘોડે વિશાળાપુર તરફ આવવા લાગ્યા.

: ૪ :

હરિખળની ગેરહાજરી દરમ્યાન વસંતશ્રી ખુબ સાવચેતીથી રહે છે. રાજાએ બીજે દિવસથી તેને ઘેર લેટો મોકલવા માંડી છે. અહીં વસંતશ્રી બધું સમજે છે ને તેનો મુગા મોઢે સ્વીકાર કરે છે. છતાં તેણે એક વખત દાસીને ‘પૂછ્યું’ કે રાજાજી મારે ત્યાં આ બધી વસ્તુઓ કેમ મોકલે છે ? દાસી કહે, હરિખળ રાજાના મિત્ર રહ્યા. તેમની ગેરહાજરીમાં ખાસ ઘરની સંભાળ રાજા ન રાખે તો કેાણ રાખે ? ‘હ’ કહી વસંતશ્રીએ તે સાંભળી લીધું. થોડા દિવસ પછી રાજાએ એક દાસી સાથે સંદેશો કહેવરાવ્યો કે તારો સ્વામી લંકાએ ગયો છે તે પાછો આવનાર નથી. માટે મારી સાથે પ્રેમ બાંધ. વસંતશ્રી રાજાનાં આવાં

વચનો સાંભળી મુંગી રહી, કોઈ પણ જાતનો જવાબ આપ્યો નહિ. રાજાએ એમ માન્યું કે એણે ઇન્કાર ન કર્યો એટલે મારું કહેવું સ્વીકાર્યું છે. એથી એક રાત્રિએ તે હરિભજના મકાન પર આવ્યો.

વસંતશ્રીએ તેને જણાવ્યું: એક માસના વાયદે મારા સ્વામી ગયા છે તે મહિનો પૂરો થવા દો. પછી હું તમારી-જ છું. રાજાએ જાણ્યું કે મહિનો પૂરો થયે એ ક્યાંથી આવવાનો છે ? એટલે તે વાત સ્વીકારી.

: પ :

“આજે સ્વામીનાથને ગયે મહિનો બરાબર પૂરો થયો. તે નહિ આવે તો શું કરીશ ? દુષ્ટરાજ નક્કી મારું શિયળ લૂંટવા પ્રયત્ન કરશે.” સખીને એનો ઉપાય પૂછતી વસંતશ્રી બોલી. તે જ ક્ષણે કોઈ પુરુષ ત્યાં દાખલ થયો. એ જ વસંતશ્રીનો પ્રિયતમ હરિભજ હતો. વસંતશ્રી એને બેતાં જ ઘેલી થઈ ગઈ. હરિભજ પણ ખુબ આનંદ પામ્યો ને બનેલી બધી વાત કહી.

“ત્યારે કુસુમશ્રી છે ક્યાં ?” વસંતશ્રીએ અધીરાઇથી પૂછ્યું. હરિભજ કહે, “નગર બહારના ઉદ્યાનમાં.” “બિચારી અબાણીને ત્યાં એકલી મૂકીને કેમ આવ્યા ?” વસંતશ્રીએ પ્રશ્ન કર્યો. હરિભજે જરા વિનોદથી જવાબ આપ્યો: ગૃહદેવીની રજા સિવાય ગૃહમાં કાંઈ કોઈ નવીન દાખલ કરાય ! વસંતશ્રી કહે, ‘ઝટ તેને લઈ આવો.’ એમ કહી બન્ને જણ કુસુમશ્રી હતી ત્યાં આવ્યાં.

પછી હરિભળે રાજાને આવી પહોંચ્યાના સમાચાર કહેવડાવ્યા. રાજા એ સાંભળી ખેદ પામ્યો. છતાં બહારથી ડાળ કરી તેનું સામૈયું કર્યું ને બધી વાત પૂછી. હરિભળે પણ ચાલાકીથી બધી વાત ગોઠવી ને કહી કે રાજા વિભીષણે મારા સાહસથી રાજ થઈ આ પોતાની પુત્રી પરણાવી છે. અને પોતે કહેવરાવ્યું છે કે ‘લગ્નનો દિવસ હશે તે જ વખતે હું આવીશ.’ તમારો સંદેશો મળ્યો છે એની નિશાનીમાં આ તલવાર મોકલી છે. રાજાએ તલવાર બેઈ એ વાત સાચી માની ને તેને કેટલીક ભેટો આપી.

હજી રાજાનું મન વસંતશ્રી પર એવું ને એવું લાગ્યું છે એટલે હરિભળને યમધામમાં પહોંચાડવાના વિચારથી કાંઈક કામે બહાર મોકલ્યો ને રાત્રે તેના ઘેર ગયો. વસંતશ્રીએ તેને ખુબ ખુબ સમજાવ્યો છતાં તે બુદ્ધિ કરવા તૈયાર થયો. ત્યારે વસંતશ્રીએ લઢું બનેલા રાજાના મ્હોંપર એક ભેરથી મુક્કી મારી દાંતની બત્રીસી પાડી દીધી ને તેની સાન ઠેકાણે આણી.

રાજાને એ પછી પોતાના કામનો પસ્તાવો થયો ને પ્રધાનને સાચો રસ્તો નહિ બતાવવા માટે સખત શિક્ષા કરી. તેનું મન વિલાસમાંથી એકદમ પાછું પડ્યું.

હરિભળ જેવા મિત્રને આપેલા કષ્ટનો વિચાર કરતાં તેને કમકમાટી આવી ને તેનો બદલો વાળવા પુત્રી, રત્ન તથા રાજ્ય તેના ચરણે ધર્યાં. પોતે નિવૃત્તિનો રસ્તો લઈ આત્મકંદયાણું કર્યું.

વસંતશ્રીના નાસી જવાથી તેના માતપિતાને ખુબ ખેદ થયો હતો. તે દેશ પરદેશ પોતાની પુત્રીની તપાસ કરાવતા હતા. કેટલાક વખતે તેમણે વસંતશ્રી તથા હરિભગની વાત સાંભળી. તેમણે બહુ માનપૂર્વક હરિભગને તેડાવ્યો. હરિભગનું પરાક્રમ, સાહસ ને બીજા ગુણો જોઈ પોતાના પુત્રસમ ગણ્યો ને છેવટે રાજ આપ્યું. અહીં હરિભગે પોતાની કુભારજા સ્ત્રીને સંભારી ને ખુબ શિખામણ આપી. તથા સારી રીતે રહેતાં શીખવ્યું.

હરિભગ પોતાના જીવનની બધી ચડતીનું મૂળ એક નાનું સરખું વ્રત છે એ કદી ભૂલ્યો ન હતો. તે હંમેશાં મનમાં બોલતોઃ ધન્ય અહિંસા ! તારા સહેજ પાલનથી મને આટઆટલું મળ્યું તો જે મહાત્માઓ પૂરેપૂરી અહિંસા પાળે છે તેને કેટલો લાલ થતો હશે ! અહીં તેને સંત-સમાગમ પણ વધતો ગયો. ધીમે ધીમે તે ધર્મનું સ્વરૂપ પૂરેપૂરું સમજ્યો ને જે અહિંસાનું પૂરેપૂરું પાલન કરવા ઈચ્છતો હતો તે ક્ષણે આવી પહોંચી. તે વખતે પોતાના વડિલ પુત્રને રાજ્ય આપી ત્રણે રાણીઓ સાથે પાંચ મહાવ્રત અંગીકાર કર્યાં. પછી તપ ને સંયમનું આરાધન કરતાં તે નિર્વાણ પામ્યો.

આજે પણ એ હરિભગ માછીનું નામ જૈન શાસ્ત્રોમાં અહિંસાના પાલન માટે ગવાઈ રહ્યું છે.

અહિંસાનો જય હો, અહિંસકનો જય હો.

:: આ જ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અત્યુત્તમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગોતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુભલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બખ્ષભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દદાપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરનિબંધ સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામારાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-ચિંત્યજી
૮ રાણી ચેલકણા	૮ મહામંત્રી કદાચન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ હસાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયજુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેસ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મદિમા
૧૬ વિમળરાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષુ	૧૬ સાચો રાણુમાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂતિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેહરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈનતીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ ભા.
૧૯ જગદુરાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈનતીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ ભા.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ રવાંધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

કરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા ત્રિ. પી. પોસ્ટેજ ૭ આના.

બીજાં પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર મીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૪

સત્યનો જય

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

ખાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૪

સત્યનો જય

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭

મૃત્યુ સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, સુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ કથિરલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીર્ગંઠા રોડ : : અમદાવાદ.

સત્યનો જય

‘ભાઈ! કાંઈક તો સાચું બોલ! આમ નાહક જીવું બોલી શા માટે તારી જાતને ખરાબ કરે છે?’

‘સાચું ને જીવું બધું ઠીક જ છે. સાચું બોલ્યે શું લાભ થાય છે? આ તમે જ જીવો ને? ફેટલાય વરસથી સાચું બોલવાનું વ્રત લીધું છે એનો શું ફાયદો થયો? ઉલટા નિર્ધન થયા!’

‘જીઠાણું ચલાવીને લીધેલા પૈસા કરતાં એ નિર્ધનતા સારી છે. એના પરિણામમાં સુખ છે. અને જીઠાણાના પરિણામમાં ભયંકર દુઃખ છે.’

‘મેં તો આજ સુધીમાં ઘણાંયે એકઠા ઉપર મીઠાં ચઢાવી દીધાં ને પૈસા મેળવ્યા. મને તો કાંઈ દુઃખ પડતું નથી?’

‘એ તો ઘડીભર ભલે સુખ લાગે પણ એનું પરિણામ બહુ દુઃખમય છે.’

‘હવે એ પરિણામ તો આવશે ત્યારે જોઈશું. અત્યારે શું છે?’

‘એટલે ભવિષ્યનો વિચાર જ ન કરવો?’ કમળશેઠ જરા ગુસ્સાથી બોલ્યા.

“પિતાજી! શી ખાતરી કે તમે કહો છો તેવું જ પરિણામ આવશે ને સાફ નહિ આવે?” તેમના પુત્ર વિમળે પણ એટલી જ ઉઘાટાથી જવાબ આપ્યો.

કમળશેઠ કહે, ‘અમે અમારી આંખે દુનિયામાં જોયું છે કે જે કુઠકપટ કરીને, જુઠાણાં ચલાવીને, નિર્દોષને રેંસીને પૈસા મેળવે છે તેની પાયમાલી થાય છે. કાં તો એ ધન ચોરથી લુંટાય છે, આગમાં જળાય છે કે રાજ પકાવી લે છે, પણ એ સિવાય બીજું કંઈ બનતું નથી. વળી જુઠાણા કરનારનો લોકોમાંથી ઈતભાર ઉઠી જાય છે. કોઈ તેનું બોલ્યું માનતું નથી. સહુ જુઠો કહીને એના નામ પર થુંકે છે, અને એના આત્માની અધોગતી થાય છે. માટે કહું છું કે એનું પરિણામ દુઃખ છે.

વિમળને તો કાળમીઠ પત્થરની જેમ આ શિખામણ રૂપ પાણીની કાંઈ અસર થઈ નહિ. કમળશેઠ જ્યારે જ્યારે તક મળે ત્યારે આ પ્રમાણે પોતાના પુત્ર વિમળને સમજાવતા હતા.

એક વખત શેઠે કહ્યું: વિમળ! તું તે શું ધુતારો છો! એક મહા ધુતારો હતો ને દુનિયા આખીને ઠગતો હતો. પણ તેનેય પરિણામે તો ભયંકર દુઃખ સહન કરવું પડ્યું. તો તું શું એમ ધારે છે કે તારે એવું પરિણામ નહિ ભોગવવું પડે?

વિમળ કહે, એ ઠગની શું વાત છે?

સાગર શેઠ કહે, ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ:

“શૌરીપુર નગરમાં એક મોટો ધુતારો આવ્યો. શાહુ-કારના લપકાબંધ કપડાં પહેરી તે એક વાણીઆની દુકાને ગયો. ત્યાંથી આટો, દાળ, ભાત ને બીજા મશાલા લીધા. વાણીઆએ પૈસા માંગ્યા ત્યારે બીજામાં હાથ નાંખી

કહ્યું: અરે યાર! કપડાં બદલતાં પૈસા તો ઘેર રહી ગયા. પણ કાંઈ વાંધો નહિ. એમ કર, તારા છોકરાને મારી સાથે મોકલ. પાસેથી જ પૈસા અપાવી દઉં. વાણીઆએ પોતાના છોકરાને સાથે મોકલ્યો. પછી એ ધુતારો ગયો દોશીની દુકાને. ત્યાંથી કેટલુંક કાપડ ખરીદ્યું ને દોશીને કહ્યું: આ મારો છોકરો બેઠો છે. હું હમણાં પૈસા લઈને આવું છું.

પછી ગયો હનમની દુકાને. ત્યાં સરસ હનમત કરાવી. હનમે પૈસા માંગ્યા ત્યારે કહ્યું: યાર! પૈસા તો લેવા જ રહી ગયા. તારી સ્ત્રીને મારી સાથે મોકલ. આ તંબોળીની દુકાનેથી અપાવી દઉં. હનમ બિચારો ખુબ કામમાં હતો. ઘેર ઘરાકોની ભીડ હતી. એટલે સ્ત્રીને સાથે મોકલી. પેલાએ તંબોળીને ત્યાંથી પાન ખીડાં ખાઈ કહ્યું: આ મારી સ્ત્રી બેઠી છે. હમણાં હું આવું છું. ભાઈ પછી ઉતારે ગયા. અહીં તો લાંબો વખત થયો પણ છોકરો પાછો ના આવ્યો. એટલે વાણીઆ શોધ કરવા નીકળ્યો. ત્યાં દોશીના હાટ આગળ છોકરાને રમતો દીઠો. તેણે કહ્યું: કેમ અહીં રમે છે? ઘેર ચાલ. દોશી કહે, એનો બાપ એને અહીં બેસાડી પૈસા લેવા ગયો છે. વાણીઆ કહે, એનો બાપ વળી કયો? એનો બાપ તો હું છું. દોશી કહે એ મનાય શી રીતે? એતો બન્ને લડવા મંડ્યા. અહીં હનમ પોતાની સ્ત્રીને શોધવા નીકળ્યો. તેને પણ તંબોળીની સાથે લડાઈ થઈ. આમ બધા લડતા લડતા રાત્ર પાસે આવ્યા. રાત્ર કહે, આતે! કોઈ મહાઠગ દેખાય છે. તેને શોધી કાઢવો જોઈએ. કોટવાળજી! આ ઠગને સાત દિવસની અંદર પકડીને હાજર કરો.

કોટવાળ કહે: જેવી આજ્ઞા મહારાજ.

કોટવાળ ચોરની શોધમાં હંમેશ કરે છે. પણ ચોર હાથમાં આવતો નથી.

અહીં આ ઠગે પોતાને શોધવા માટે કોટવાળ પ્રયત્ન કરે છે તે વાત જાણી. એથી કોઈ પણ ઉપાયે તેને ધુતવાનો નિશ્ચય કર્યો. સાતમો દિવસ થયો છતાં ચોર હાથમાં ન આવ્યો. એટલે કોટવાળ ચિંતાતુર થયો ને શહેરમાં ફરવા લાગ્યો.

આ વખતે ઠગ કોટવાળને ઘેર ગયો. તેની સ્ત્રીને કહ્યું કે તારા ધણીએ ચોરને સાત દિવસમાં પકડી લાવવાની રાજની આગળ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. પરંતુ તેને આજે ન પકડી શકવાથી રાજ ઘણું ગુસ્સે થયો છે; અને તેને પકડીને બાંધ્યો છે. આ વખતે તેણે પોતાની છેલ્લી ઘડી જોઈ તમારી દશા તેના જેવી ન થાય તે માટે મને અહીં મોકલ્યો છે. તેણે કહ્યું છે કે મારી સ્ત્રી જીવ બચાવીને નાશી જાય.

સ્ત્રી આ સાંભળી ધણી જ ગભરાઈ ગઈ. જીવ કો'ને બહાલો ન હોય ? તે પોતાનો જીવ બચાવવા ઘર સૂતું મૂકી નાસી ગઈ. ઠગતો ફાળ્યો. ઘરમાંથી પૈસા અને મોંઘી ચીજો ઉપાડી પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

થોડીવારે કોટવાળ પોતાને ઘેર ફરતો ફરતો પાછો આવ્યો. ઘરમાં પોતાની સ્ત્રીને ન જોઈ. આડોશી-પાડોશીને પૂછ્યું પણ કાંઈ ખાતરી મળી નહિ. આથી તે શોધવા નીકળ્યો. આ વાતની ગામમાં જાણ થતાં તેની ફજેતીને

પાર રહ્યો નહિ. કાટવાળ ઠગને શોધી ન શક્યો. એટલે કામપતાકા નામની ગણિકાએ તેને પકડવાનું બીડું ઝડપ્યું.

ગણિકા આ ધુતારાની શોધમાં ફરી રહી છે. ધુતારે એ વાત જાણી એટલે પરદેશીનો પોશાક ખેરી આબેહુમ પરદેશી જેવો દેખાવા લાગ્યો. પછી તે ગણિકાને ત્યાં ગયો ને કહ્યું કે આજે અહીં પરદેશી પૈસાદાર શેઠ આવ્યા છે. તેમણે તને તેડાવી છે; અને મારી સાથે આવવા આ પૈસા આપ્યા છે. આ પૈસા લે ને મારી સાથે ચાલ. પૈસા મળતાં જ બીજું કામ મૂકી દઈને ગણિકા તેની સાથે ચાલી. બન્ને જણાં ગામ જહાર થોડે દૂર ગયાં. ત્યાં આ ધુતારાએ કહ્યું કે શેઠ થોડેક દૂર છે. તે હમણાં અહીં આવશે. માટે તું આ જગાએ બેસ.

એવામાં રાત પડી. દરેક ઠેકાણે અંધકાર છવાઈ રહ્યો. અંધારી ઘોર રાત. તેમાંયે વળી જંગલ. આથી ગણિકા ઘણી જહીવા લાગી. રાત્રિને લઈ ધીમે ધીમે તેને ઉંઘ આવી. એના શરીર ઉપર સુંદર કપડાં ને ઘરેણાં હતાં. ધુતારો લાગ જોઈ એના શરીર ઉપરથી ઘરેણાં ઉતારી નાશી ગયો. આ વાતની પછી નગરમાં ખબર પડી એટલે એનીયે પૂરી ફજેતી થઈ.

આ વખતે મહા ધુતારી બીજી ગણિકા અહીં રહેતી હતી. તેણે બીડું ઝડપ્યું. ધુતારે જાણ્યું કે કામલતા ગણિકા મારી શોધમાં છે. તરત જ તેણે પોશાક બદલ્યો. ગ્રાહ્યણનો વેશ ધારણ કર્યો. હાથમાં લીધી પોથી ને એક પંડિતને ઘેર ગયો. ત્યાં પંડિતને કહ્યું કે કમાડ ઉઘાડો. આ પોથી

તમારા માટે લાવ્યો છું. પંડિતે કહ્યું કે રાતના સમયે કમાડ નહિ ઉઘાડું. “આ પોથીમાં પુસ્તકો સારાં છે એટલે તમને આપવા જ આવ્યો છું. અને જો કમાડ ન ઉઘાડો તો આ બળીઆમાંથી દ્યો.” ઠગે કહ્યું. પંડિતજી પુસ્તકના બહુ પ્રેમી. એટલે તેમણે પોથી લેવા હાથ ખેંચાર કાઢ્યો. ધુતારે તરત જ હાથ કાપી લીધો. પછી હાથ લઈને તે આલતો થયો. હવે ધુતારે આ હાથ કુશળતા પૂર્વક પોતાના હાથે બાંધ્યો ને ગયો ગણિકાને ઘેર. ગણિકાને આના ઉપર વહેમ આવ્યો. પણ તેને સપડાવવા માટે પ્રેમ દેખાડવા લાગી. ધુતારે પણ સમજી ગયો કે ગણિકા મને ઓળખી ગઈ છે. ધુતારાની સાથે ગણિકા સ્વેચ્છાચાર રમી. પછી ધુતારે જવા માટે તૈયાર થયો. એટલે ગણિકાએ તેનો હાથ પકડ્યો. ધુતારાએ તરતજ પંડિતનો ચાંટાડેલો હાથ કાપી નાંખ્યો ને નાશી ગયો.

સવારનો વખત થયો. ગણિકા કાપેલો હાથ લઈ દરબારે આવી. છેદાએલા હાથવાળો ધુતારે એમ સભામાં નક્કી થયું. તે વખતે પંડિત પોતાના કપાએલા હાથે રડતો રડતો રાજ દરબારે આવ્યો. તેણે બધી હકીકત કહી. એથી ગણિકાની ખુબ હાંસી થઈ.

ત્યાર પછી રાજના ઘોળીએ તેને પકડવાનું બીડું ઝડપ્યું. ધુતારાને બખર પડી કે ઘોળી મારી શોધમાં છે. તેથી રાત્રે પોશાક બદલ્યો ને ઘોળીના ઘરની આસપાસ ફરવા લાગ્યો. બિચારે કોઈ ગરીબ પરદેશી છે, એમ ધારી ઘોળીએ પોતાને ત્યાં રાખ્યો. તેણે ઘોવામાં પ્રવીણતા

મેળવી ને જલ્દીથી વસ્ત્રો ધોવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે ધોખીનો વિશ્વાસ એના ઉપર વધ્યો. રાજરાણી પોતાનાં વસ્ત્રો એને ધોવા આપતાં હતાં.

એક વખત રાતને સમયે આ ધુતારો રાજનાં વસ્ત્રો લઈ નાશી ગયો. ધોખી ખિચારો મુંઝાયો: શું કરવું ?

આમ ઠગને પકડવામાં નિષ્ફળ જવાથી રાજાએ જાતે ખીડું ઝડપ્યું. કોટના દરવાજા રાત્રે બંધ કરાવ્યા; અને પોતાના હુકમ સિવાય દરવાજા ઉઘાડવાની ના કહી. રાજ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ ચોરની શોધમાં નીકળ્યો. અહીં ધુતારાએ ધોખીનો વેશ પહેર્યો. જાણે આખેહુખ ધોખી. ગધેડા ઉપર રાજનાં વસ્ત્રો નાંખ્યા ને ધોવા ચાલ્યો. દરવાજા બંધ હોવાથી દરવાજાને ઉઘાડવાનું કહ્યું. દરવાજા કહ્યું કે રાજાનો હુકમ નથી. ધુતારે કહ્યું કે રાજનાં કપડાં બગડી જશે તો તેને માટે તું જોખમદાર છે. રાજાનો ધોખી એટલે તેના માટે કાંઈ વાંધો નથી એમ ધારી દરવાજાને ઉઘાડી તેને બહાર જવા દીધો. ધોખી સરોવર કિનારે ગયો. સરોવર કિનારે એક મચ્છીમારને સરોવરમાં જાળ નાંખી માછલાં મારતો જોયો. ધુતારાને અરાબર લાગ મળ્યો. તે મચ્છીમારની પાસે ગયો ને કહ્યું, હે મુરખ ! તું અત્યારે અહીં કેમ આવ્યો છે ? રાજા ધુતારાને ખોળવા નીકળ્યા છે. માટે તું અહીંથી નાસી જ. નહિતર દેખતાંની સાથે જ તને પકડશે. ધુતારાના વચન સાંભળી ખિચારો મૂઠ મચ્છીમાર પાણીમાં પડ્યો. તે વખતે પોતે વેપારી બન્યો ને નગર તરફ ચાલવા લાગ્યો.

અહીં રાજા ધુતારાને નગર બહાર ગએલો. જાણીને પોતે પણ નગર બહાર આવ્યો. રાજાને આ ંહેપારી સામે મળ્યો. તેને પૂછ્યું કે હે લાઈ ! અહીંથી કોઈ માણસને ગવેડા સહિત જતો જોયો છે ? ધુતારે કહ્યું કે મહારાજ ! હમણાંજ દોડતો જઈને તે સરોવરમાં પડ્યો. તરતજ રાજા ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતર્યો અને ઘોડા ઠગને આપી કહ્યું : હું થોડીવારમાં આવું ત્યાંસુધી આ ઘોડાને સાચવજે.

અહીં ઠગે રાજાનો વેશ પહેર્યો ને આબેહુબ રાજા જેવો બન્યો. પછી ઘોડે ચઢી નગરમાં પેઠો. દરવાનને કહ્યું કે મેં ચોરને પકડ્યો છે. માટે હવે દરવાજા ખંધ કર, બીજો કોઈ આવે તો દરવાજા ઉઘાડીશ નહિ. દરવાને હુકમ માથે ચઢાવ્યો. અહીં થોડા સમય પછી રાજા દરવાજા આગળ આવ્યો ને દરવાજો ખોલવા દરવાનને કહ્યું. ત્યારે દરવાન બોલ્યો કે હમણાંજ રાજા ઘોડે બેસીને નગરમાં આવી ગયા છે. માટે તું રાજા નથી પણ કોઈક ધુતારો લાગે છે. રાજા બિચારો બહાર બેઠો.

તેને લાગ્યું કે આ કોઈ મહા ધુતારો લાગે છે. મારા જેવાને પણ તેણે છેતર્યો. માટે તે માણસ સામાન્ય નથી.

આથી તેણે ઠગની પ્રશંસા કરીને કહ્યું કે હું તારા ઉપર સંતુષ્ટ થયો છું. તારે જે માગવું હોય તે માગ.

ઠગે કહ્યું કે રાજન્ ! જો તું વચન આપતો હોયતો મને અભયદાન આપ. રાજાએ અભયદાન આપ્યું. તરતજ દરવાજા ઉઘાડી નાંખ્યા. રાજા અંદર દાખલ થયો.

હવે ધુતારો રાજની મહેરબાનીથી નિશ્ચિત થયો. એક દિવસ તે વિચારે છે કે અહીં મારી ઠગવિદ્યા બરોબર ચાલતી નથી. કારણ કે હું અહીં બધે ઝોળખાઈ ગયો છું. માટે હવે આ નગર છોડીને બીજે ઠેકાણે જાઉં તો સાફ. એમ વિચારી તે નગરમાંથી છાનો માનો નીકળી ગયો. ફરતો ફરતો ને લોકોને છતરતો છતરતો જુવનાવંત નામના ગામમાં ગયો.

લોકોને છતરીને લેગા કરેલા ધનમાંથી તે હવે ખુબ વિલાસ માણવા લાગ્યો. એ નગરીની કેટલીક વેશ્યાઓને પૈસા આપી પોતાને ઘેર રાખી. એક વખત એક ગણિકા સાથે બેલાચાલી થતાં ગણિકા રીસાણીને છાનીમાની રાજ પાસે જઈ તેની ઠગવિદ્યાની વાત કરી. રાજએ આવા દુષ્ટને દંડ દેવા પકડી મંગાવ્યો ને તેને ઉંઘા માથે લટકાવી ચાબુકના માર મારવા શરૂ કર્યા. પછી માથે મુઠો કરાવી ચૂનો ચોપડ્યો. મોઢા ઉપર મેશ લગાવી ગળામાં ખાસડાનો હાર બાંધ્યો અને અવળા ગધેડે બાંધી ગામમાં ફેરવી એક અંધારા કુવામાં ફેંકી દીધો. ત્યાં બિચારો રિખાઈ રિખાઈને મરણ પામ્યો. માટે હે પુત્ર ! ગમે તેવા ઠગારાની ઠગાઈ પણ એક દિવસ ખુલ્લી થઈ જાય છે ને મહાન વિટંબણા સહન કરવી પડે છે માટે તું સમજ. ”

વિમળ કહે, હું કાંઈ ઠગાઈ કરતો નથી, ફક્ત મારી હાથચાલાકીથી ધન પેદા કરું છું.

કમળ શેઠ કહે, શું દાંડી મરડીને, ઓછાંવત્તાં તોલાં રાખીને કે ખોટું નામું લખીને લોકોની પાસેથી ધન પડા-

વડું ઠગાઈ નથી. હવે તારો દુરાગ્રહ મૂકી સરળ સ્વભાવનો થા.

: ૨ :

એક વખત વિમળ શેઠે ઘણાં કરિયાણાં ભર્યાં ને પરદેશ જવા નીકળ્યો. ફરતાં ફરતાં તે દૂર મલય પાટણમાં ગયો. ત્યાં બધાં કરિયાણાં વેચ્યાં ને હજારો રૂપિયા પ્રાપ્ત કર્યા. પછી વધારે લાભને માટે ત્યાંથી પણ કરિયાણાં ભર્યાં ને પોતાના નગર તરફ પાછો વળ્યો. ચોમાસાના દિવસો ચાલતા હતા. બધા રસ્તાઓ કાદવવાળા થઈ ગયા હતા. વિમળશેઠે એક ઠેકાણે છાવણી નાંખી. ત્યાંથી આગળ જવાય તેમ ન હતું. ખીજે એનાજ ગામનો રહેવાસી સાગર નામનો શેઠ પણ ઘણું ધન કમાઈ આવી પહોંચ્યો. એક ખીજાએ એક ખીજાને ઓળખ્યા. વિમળે તેને ત્યાં રોક્યો. પછી ચોમાસુ પસાર થતાં અહીંથી પણ દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કરી બંને જણ પોતાના ધન અને કરિયાણાં લઈ પોતાના નગર સમીપ આવી પહોંચ્યા. કમળશેઠ પોતાનો પુત્ર આવે છે એમ જાણી સામો ગયો. પુત્રના ક્ષેમકુશળ પૂછ્યા અને ત્રણે જણ નગર ભણી ચાલવા લાગ્યા. રસ્તામાં સાગરે વિમળને કહ્યું કે હે મિત્ર, વિના જોયેલું ને વિના સાંભળેલું કાંઈક હું તને કહું તે સાંભળ. જો અહીંથી એક કેરીનું ભરેલું ગાડું હળવે હળવે ચાલ્યું જાય છે. તેનો સારથિ બ્રાહ્મણ છે. તેની પાસે પાણીનો ઘડો છે. તે ગાડાની પાછળ લાકડીમાં ભરાવ્યો છે. વળી પાણી ખુબ હિલોળે ચડ્યું છે

તેથી છલકાય છે. તે કોઢીયો છે. તેના શરીરમાંથી રક્તપિત્ત વહે છે. જે બળદ બેતર્યા છે, તેમાં જમણે પાસે જે બળદ છે તે ગળીયો છે. વળી ડાબે પગે ખોડો છે અને તે ડાબી આંખે કાણો છે. તેની પાછળ ચંડાલ ચાલે છે. વળી તે ગાડાની પછવાડે કોઈકની વહુ રિસાઈને આવે છે. તેના ડાબે પગે ઉત્તમ રેખાઓ છે. પગે બેડા નથી. તેના શરીર ઉપર ઘણાં આભરણ છે. તે સ્ત્રી કોઈ વાણીયાની છે. વળી ગર્ભવતી છે ને પ્રસવને થોડીજ વાર છે. તે સ્ત્રી પુત્રને પ્રસવશે. તેના શરીરે કંકુનો રંગ છે. ચોટલો બકુલના ફૂલે ગુંથ્યો છે. ફૂલ વેણીમાં ગુંથ્યાં છે. તે બહુ મુલ્યવાળાં છે અને તે સ્ત્રીનું પહેરવાનું વસ્ત્ર કસુંબી નવું રંગ્યું છે. વળી તે ગાડામાં બેઠી નથી. સાગરના મુખથી આ વાત સાંભળીને વિમળે કહ્યું કે વાહ, ગપોડી વાહ ! ટાઢા પહોરનું તેં ઠીક હાંક્યું હો ! એ બધું તું ક્યાંથી બાણી શકે ?

સાગરે કહ્યું, કલ્પાંતે પણ હું અસત્ય બોલું નહિ. સદા સાચું બોલવું એવો મારે નિયમ છે. જો તને સાચું ન લાગતું હોય તો આગળ ગાડું બંધ છે, તે બેઈ આવ. આ વસ્તુ તદ્દન અશક્ય છે તેમ વિચારી વિમળે કહ્યું કે આ વસ્તુ ખોટી હોય તો તું તારાં બધાં કરિયાણાં ને ધન મને આપવાને કબુલ કરે છે ? સાગરે કહ્યું કે હા. પણ માઈ કહેવું સાચું પડે તો તારે બધાં કરિયાણાં આપી દેવાનું કબુલ છે ? “કબુલ, કબુલ.” વિમળે શરત સ્વીકારી. પછી કમળ શેઠને આ શરતના સાક્ષી રાખ્યા.

કમળશેઠ કહે, સાગર! તું પણ એના જેવો કેમ થાય છે? તુંતો ડાહ્યામાં મુખ્ય છે. આ સાંભળી વિમળ ચીડાઇને બોલ્યો કે પિતાજી તમે જ્યાં ત્યાં મને હલકોજ પાડો છો. શું આમ બોલવાથી મ્હોટાઈ મળી જશે? કમળ શેઠ કહે, વિચારીને કામ કરવું જોઈએ. તુંતો ન્હાનો છે એટલે છટે પણ મારે તો એનું ફળ લોગવવું પડે! સાગર કહે, કમળ કાકા! જો તમારો પુત્ર મારે પગે આવીને પડે તો અમારી શરત ફેાક. એ સાંભળી વિમળ બોલ્યો, તારા પગે પડશે? તું મને પગે પડે તો આપણી શરત ફેાક. આમ કોઈ શરત મુકવા તૈયાર ન થયું.

તેઓ ગાડાની નજીક આવ્યા. ત્યાં જુએ છે તો ચંડાલજ ન દેખાયો. વિમળ આથી ખુબ રાજી થયો. એટલામાં ત્રિનયથી સાગરે સારથિને પૂછ્યું કે ગર્ભવતી સ્ત્રી ક્યાં છે? સારથિએ કહ્યું કે તે નજીકના વનમાં પ્રસવવા ગઈ છે, અને પાસેના નગરમાં તેના મામાપને તેડવા માટે ચંડાલને મોકલ્યો છે. હું બ્રાહ્મણ છું અને એ તો વાણીયાની વહુ છે. તેના ઘણીએ તેને માર્યાથી તે રિસાઈ છે; અને હું તેના પાડોશી છું તેથી તે મારી પાછળ આવી છે. એવામાં ચંડાલ તેની માતાને તેડી લાવ્યો. બ્રાહ્મણે તેને પુત્ર આવ્યાની વધામણી આપી, એમ સઘળી વાત સાચી થયાથી સાગર બોલ્યો કે હે વિમળ! તું હાર્યો. હવે તારી માલમિલકત બધી મારી છે. તે વખતે વિમળે ઠગબાજી અજમાવી હસતાં હસતાં કહ્યું: હું તો તારી સાથે હસતો હતો, અને તું તો બધું સાચું મानी બેઠો! વાહ સાગર! વાહ! સાગરે કહ્યું: જવા દે એ ઠગાઈ

તારી બધી મિલકત આપી દે, સાગરે બધાં કરિયાણાં લઈ લીધાં. વિમળને માથે તો જાણે વીજળી પડી. આટલી મહેનતથી લેણું કરેલું ધન આટલીજ વારમાં ખલાસ ! તે મૂઠે જેવો થઈ ગયો. પિતા મહા પરાણે તેને ઘેર લાવ્યા. પછી વિમળ પિતા તરફ નમ્ર થઈને બોલ્યો: પિતાજી ! તમે સાગરને મનાવો, યા ગમે તે રીતે આપણું ધન પાછું મેળવો. નહિતર એક ઉપાય છે કે સાગરે તમને સાક્ષી રાખ્યા છે. માટે જો જરૂર પડે તો રાજસભામાં શરતનો ઇન્કાર કરવો. એથી આપણું ધન જરૂર બચી જશે.

કમળ શેઠ કહે, “ગાંડો થયો વિમળ ! આતો શું પણ દુનિયાની સઘળી મળેલી રિઝી ચાલી જાય તો ચે શું ! હું કદાપી અસત્ય નહિજ બોલું. એક સત્યવ્રતની કિમ્મત જગતની બધી વસ્તુઓ કરતાં વધારે છે. માટે તારે એવી વાત કરવીજ નહિ.” વિમળ કહે, ‘પિતાજી ! પણ દરેક વસ્તુને અપવાદ હોય છે. જેનાથી આપણે સદાને માટે ભિખારી બની જતાં હોઈએ કે પ્રાણ જાય તેવો સંભવ હોય તો શું અસત્ય ન બોલવું ? પછી પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ક્યાં શુદ્ધ થવાતું નથી ?’

કમળશેઠ કહે, કદી નહિ. ખોટાં કામ કરવાની છૂટ લેવામાં અપવાદ હોય નહિ, અને પેટમાં પાપ રાખી પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાથી કદી શુદ્ધ નજ થવાય. પ્રાયશ્ચિત્ત તો તદ્દન અજાણમાં થએલી ભૂલોનુંજ હોય. વિમળને કમળશેઠનું ડહાપણ ગમ્યું નહિ. તે ખુબ ચીડાયો ને ક્રોધમાં બોલી ઉઠ્યો: બેસ, બેસ, ડાસા ! તારી સાઠે બુદ્ધિ નાઠી છે, નહિતર

આવા ગાંડા વિચાર કાઢે નહિ. પછી તે ઘરમાંથી કેટલીક સુંદર વસ્તુઓની ભેટ લઈને રાજા આગળ ગયો ને ફરિયાદ કરી કે મહારાજ ! મહા મહેનતે મેળવેલું માંડું ધન સાગર શેઠે મશ્કરી કરી પડાવી લીધું છે માટે મને ન્યાય આપો. રાજાએ સાગરને તેડાવ્યો ને વાત પૂછી. સાગર કહે, એ મશ્કરી ન હતી પણ સાચી વાત હતી. મહારાજ તેમાં એ હાર્યો. એથી નક્કી કર્યા મુજબ મેં એનું ધન લીધું છે. પછી વિગતથી બધી વાત કહી. રાજા કહે, “વાહ ! એતો ભારે ખુશીની વાત. મને જરા સમજાવ કે એ બધું તેં શી રીતે જાણ્યું ?” સાગરે હાથ જોડી બોલ્યો : નિરીક્ષણ માત્રથી આ બધી હકીકત જાણી છે. કેરીના વાસ વાળો પદાર્થ રસ્તાપર પડ્યો હતો : તેથી મેં જાણ્યું કે કેરીનું ગાડું ગયું છે. ધૂળમાં પગલાં પડ્યાં હતાં તે જોતાં જાણ્યું કે એક બળદ ગળીઓ છે. બીજાબાળુનાં પગલાં જોતાં જાણ્યું કે ડાબી બાજુનો બળદ ડાબે પગે ખોડો છે. જમણી દિશાનું ઘાસ ચર્યો હતો ને ડાબી બાજુનું ઘાસ પડ્યું રહ્યું હતું. તેથી મેં જાણ્યું કે તે ડાબી આંખે કાણો છે. ગાડાનો હાંકનારો ગાડું હાંકતાં પેશાબ કરવા નીચે ઉતર્યો છે ને પેશાબ કરી પાણીથી હાથ ધોયા છે. આવો આચાર મુખ્યત્વે બ્રાહ્મણનોજ હોય. એથી મેં બ્રાહ્મણનું અનુમાન કર્યું. ગાડાની પાછળ પાણીના છાંટા પડેજ ગયા હતા. તેથી મેં ધાર્યું કે નક્કી ગાડાની પાછળ પાણીનો ઘડો લટકાવેલો હશે તે હાલકડોલક થવાથી તેમાંથી પાણી પડતું હશે. રસ્તે પરોણાના બે ટુકડા પડેલા હતા ને એક આખી લાકડીનું નિશાન ધૂળમાં પડેલું હતું. તેથી મેં ધાર્યું કે ગાડું હાંકતાં હાંકતાં પરોણો તૂટી ગયો હશે

એટલે તેને નીચો ફેંકી દીધો છે અને પાછળ કોઈ માણ-
સનાં પગલાં છે એટલે ગાડાની પાછળ કોઈ માણસ ચાલતો
હશે. તેની આગળ લાકડી હશે ને તે માગી હશે પણ તેણે
હાથે હાથ નહિ આપતાં નીચે નાંખી છે. વળી ત્યાંજ થોડા
પાણીના છાંટા પડેલા છે એટલે તેને છાંટીને લીધેલી જણાય
છે. જો લાકડી આપનાર ચંડાળ હોય તોજ લાકડી છાંટીને
લેવાની જરૂર રહે. માટે મેં ગાડાની પાછળ ચંડાળ ચાલે
છે એમ અનુમાન કર્યું. એ લાકડીના લીસોટાને ગાડાના
ચીલાની વચ્ચે થોડી થોડી માંખીઓ પણ પર બમણતી
હતી એટલે ધાર્યું કે તે સારથિ રક્ત પિત્તવાળો કોઢિયો
હશે. ગાડાની પાછળ ચંડાળનાં પગલાં હતાં તેની પાછળ
બીજાં પગલાં પણ જણાતાં હતાં તે પગલાં સીનાં હતાં.
તેમાં બધી રેખાઓ સ્પષ્ટ પડી હતી એટલે તે ઉઘાડા પગે
જાય છે એમ અનુમાન કર્યું ને રેખાઓ ઉચ્ચ પ્રકારની
હોવાથી તે બાઈ લક્ષણવતી કોઈ વાણીઆની વહુ છે એમ
જાણ્યું. વળી તેમાં કેટલાંક પગલાં ઉંધાં હતાં તેથી તે
બાઈ ઉભી રહીને પાછળ જોતી હોય એવું અનુમાન કર્યું.
થોડા થોડા અંતરે એવા પગલાં હતાં તેથી જરૂર તે પાછળ
કોઈ આવે છે કે નહિ તે જોવાને થોભતી હશે, એમ ધાર્યું.
રીસાયેલી સ્ત્રી સિવાય આવી વાત સામાન્ય રીતે સંભવે
નહિ અને રીસાયેલી સ્ત્રી પીયર જાય, એમ માની તે સ્ત્રી
રીસાઈને પીયર જાય છે એમ કહ્યું. જો સ્ત્રી ખુબ રીસાઈ
હોય તો પીયર પણ ન જાય ને આપઘાત કરે પણ આતો
પીયર જાય છે માટે નક્કી ગર્ભવતી હશે. આગળ જતાં
તે બાઈ મળત્યાગ કરવા બેઠેલી હતી, ત્યાંથી જમણા

હાથનો ટેકો દઈને ઊભી થઈ હતી. એટલે પૂરા દિવસો જતા હશે એમ જાણ્યું. તે સ્ત્રીએ જરા આગળ આવી મોં ધોયું ત્યાં લાલ પાણી પડેલું હતું. તેથી શરીરે કુમકુમ લગાડયું હશે તે જાણ્યું. વળી ત્યાં એક ખડકલનું ફૂલ પડ્યું હતું તેથી તેની વેણીમાં ખડકલનાં ફૂલ છે એમ ધાર્યું. આગળ રસ્તે જતાં બોરડીનાં વૃક્ષ આવતાં હતાં. ત્યાં બાઈની સાડીના તાંતણા ભરાઈ ગયેલા હતા. તેના રંગ પરથી જાણ્યું કે તેણે કસુંબી સાડી પહેરી છે ને તે નવી જ રંગી છે.

રાજા આવું અદ્ભૂત નિરીક્ષણ જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યો ને સાગરને કહ્યું કે તમારી આ વાતોમાં કોઈ સાક્ષી છે ? સાગર કહે, “હા મહારાજ ! એ વિમળનો પિતા કમળશેઠ સાક્ષી છે.” રાજા કહે, “વાહ, એતો આપણા નગરના સત્યવાદી શેઠ. તે કદી જુકું બોલે નહિ, પણ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે સાત જણને સાક્ષી તરીકે ન રાખવાઃ સ્વજન, દુર્જન, દ્રેષી, લોભી, ગાંડો, કૌતુકી ને ભયાનક. મારે બીજે કોઈ સાક્ષી હોય તો કહો.” સાગર કહે, “એ તો મહા ધર્માત્મા છે. એમના વચનમાં મને પૂરેપૂરી શ્રદ્ધા છે. એ બોલશે તે મારે કબુલ છે.” રાજાએ કમળશેઠને તેડાવ્યા ને મીઠી વાણીથી પૂછ્યું: હે સત્યવાદી શેઠ ! તમે આ શરત વિષે શું જાણો છો ?

કમળશેઠે કહ્યું કે હું આ મુખે સાચું જ કહીશ.

વિમળ તો એ સાંભળી આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયો. કમળશેઠ કહે, “સાગરની વાત સાચી છે.” રાજા કહે, “શાબાશ

શેઠ ! શાબાશ. તારા જેવો સત્યવાદી મેં કોઈ જોયો નહિ. નથી તને ધનનો લોભ કે નથી તને પુત્રની પરવા. કેવળ સત્યની ખાતરજ તું જીવતો હોય એમ લાગે છે.” એમ કહી નગરશેઠની પાઘડી તેને બંધાવી. આણી બાજુ વિમળને રાજાએ કહ્યું કે અરે જીઠા ! ધિક્કાર છે તને. તારા જેવાની જીભ જરૂર છેદવી જોઈએ. પણ તું કમળશેઠનો પુત્ર છે એટલે તને જવા દઉં છું.

સાગર કમળશેઠની આટલી સત્યપ્રિયતા જોઈ ખુશ થઈ ગયો ને વિમળની લીધેલી બધી મિલકત ભેટ કરી. સાગરની અપૂર્વ બુદ્ધિ જોઈ રાજાએ તેને મુખ્ય પ્રધાન તરીકે પસંદ કર્યો. સભા આખી બોલી ઉઠી.

સત્યવાદીનો જય હો ! સત્યનો જય હો.

ધ્યાનમાં લેવા લાયક

છલુરાનાં ગુફામંદિરો :

જગતભરનાં આ અદ્વિતીય ગુફામંદિરોનો, તથા બૌદ્ધ શૈવ અને જૈનોના ઇતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક આજ લેખકના હાથે લખાઈ બહાર પડ્યું છે. છબિયો તથા કલામય પુઠું. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રીયુત્ નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આઈ. સી. એસ. કિશ્મત આઈ આના. જરૂર મંગાવીને વાંચો.

સુંદર ચિત્રકામ :

કોઈ પણ જાતના ચિત્રકામ માટે અમારી સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરો. વ્યાજબી ભાવથી સંતોષકારક કામ મળશે.

અને

દરેક જાતની કાગળ તથા ધાતુ પરની સ્ટેન્સિલો

સોના, ચાંદી પરનું ખોદકામ (Engraving)

રૂપાની મનોહર ફેમેલ

સિદ્ધહસ્ત કલાકાર લાઈ બાપુલાલ છગનલાલ આપને પૂરી પાડવા તૈયાર છે. એ માટે અમારા સરનામે પત્રવ્યવહાર કરો. પૂરી વિગત આપવામાં આવશે.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અશ્વિનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રજુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજા શ્રેષ્ઠિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલદણા	૮ મહામંત્રી હૃદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યલી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજા કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષુ	૧૬ સાચો રાણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેહરાણી	૧૮ મહારાજા સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થેનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રજુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થેનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

ફરેક સેઠની કિંમત-રૂ. દોઢ તથા ત્રિ. પી. પોસ્ટેજ ૭ આના.

બીજાં પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર શ્રીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૫

અસ્તેયનો મહિમા

: લેખક :

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય, અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવળી ત્રીજી શ્રેણી ૧૫.

અસ્તેયનો મહિમા

લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

સર્વ હક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી

∴

સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રે કા શ ક:-

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર : હવેલીની પોળ,
: અ મ દા વા દ. :

મુ દ્રે ક:-

મૂળચંદલાલ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

અસ્તેયનો મહિમા.

સોમદેવ ને વસુદત્તની મિત્રતા જગજાહેર હતી. લોકો કહેતા કે આવો સ્નેહ તો એ માજણ્યા લાઇ વચ્ચે પણ ન હોય. વાત સાચી હતી. ઝંનેને એક બીજા વિના ગોઠતું નહિ. સોમદેવ વસુદત્તને ન જુએ તો કાંઈ કાંઈ થઈ જાય ને વસુદત્ત સોમદેવને ન જુએ તો કાંઈ કાંઈ થઈ જાય.

મિત્રતા સરખા વચ્ચે જ જામે છે ને સરખા સાથેજ ટકે છે. ઝંનેની ઘરની સ્થિતિ પણ સરખીજ હતી એટલે તેમની મિત્રતા એવી ને એવી ટકી હતી.

એક વખત સોમદેવને વિચાર થયો: જેણે દુનિયા જોઈ નથી તેનું જીવતર નકામું છે માટે દેશ દેશાવર જોવા ને નવીન જ્ઞાન મેળવવું. વળી વેપારીના પુત્ર છીએ તો અનેક જાતના નવીન ધંધા પણ ખેડવા ને પૈસાની પ્રાપ્તિ કરવી. વસુદત્તની સલાહ લીધી. સોમદેવ પોતાનાથી દૂર જાય એ વસુદત્તને વસમું લાગ્યું છતાં તેણે આગ્રહને વશ થઈ હા પાડી. સોમદેવ શેઠ તો અપાટાઅંધ વહાણ અંધાવવા લાગ્યા ને કરીયાણાં એકઠાં કરવા લાગ્યા.

જ્યારે બધી તૈયારીઓ થઈ, ત્યારે સોમદેવ શેઠને વિચાર આવ્યો કે હું પરદેશ તો જઈ છું પણ મારો પુત્ર ધનદત્ત ઉખડી ગયેલ છે. નથી એને ઘરની પરવા, નથી એને કુટુંબની પરવા. એ તો ખાઇ પીધને મસ્ત થઈને ફરે છે. એ તો ધન બધું ફના કરી નાંખશે. માટે લાવને જે કિમ્મતી વસ્તુઓ છે તે એકઠી કરી વસુદત્તને ત્યાં મૂકું.

તેણે એક કરંડિયો (પેટી) લીધો ને માંહી મહા મૂલ્ય-
વાળાં પાંચ રત્ન મૂક્યાં. પછી આબુખાબુ સોનાનાં ને
ઉપર રૂપાનાં ઘરેણાં મૂક્યાં. કરંડિયો એવી રીતે તૈયાર કરી
છાનોમાનો તે વસુદત્તને ત્યાં ગયો ને કહ્યું: આ એક
કરંડિયો સાચવજે. વસુદત્તે કરંડિયો ઠેકાણે મૂક્યો.

૨

સોમદેવે તો ભારે સફરો કરી. અનેક બેટ ને
અનેક જાતનાં લોકો જોયાં. તેમના બુદ્ધા બુદ્ધા રીત-
રીવાજો જોયા ને વેપાર કરવાની રીતો જોઈ. પોતે પણ
ખુબ ખાહોશી ખતાવી ધંધો કર્યો. તેમાં ઘણું ધન
પ્રાપ્ત કર્યું. લાંબી સફરો પછી જ્યારે ઘર તરફ વળવાનો
માણસને વિચાર થાય છે, ત્યારે તેના મનપર બુદ્ધીજ
અસર થાય છે. સોમદેવને પોતાનું ઘર, પોતાનું કુટુંબ,
પોતાનો મિત્ર સાંભર્યો. પોતાનું ગામ ને પોતાના સ્ને-
હીઓ સાંભર્યો. એમને મળવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા થઈ ને
વહાણુ ઘર ભણી હંકાર્યો.

કુદરતની શોભા જોવાના રસિયા શેઠ દરિયાનાં
મોટાં મોજાંઓ જુએ છે, દૂર દૂરના બેટો નિહાળે છે,
ખલાસીઓ ગાનતાન કરતા હલેસાં મારે છે ને ખારવાઓ
સઠ સંભાળે છે. સુકાનીઓ સુકાન ફેરવે છે ને માંજ-
રીઓ ઉંચે ચડી મારગ જુએ છે. એવામાં એક માંજ-
રીએ ખૂમ પાડી: કોઈ જહાજ આ તરફ ધસ્યું આવે છે.
એના દેખાવપરથી એ વેપારો જહાજ લાગતું નથી.
શેઠ કહે, “ખધા સાવધાન થાવ. ગાનતાન મૂકી દો. નક્કી
એ દરિયાના હુંટારા હશે.” વાત સાચી નીકળી. વહાણુ પાસે
આવતાં જ હલેલો થયો. શેઠના નોકરો ખહાદુરીથી લડ્યા.

પણ માર્યા ગયા. વહાણ ચાંચીઆઓના હાથમાં પડ્યું. શેઠ તો ભયના માર્યા થયેરી ઉઠ્યા. પણ સારું થયું કે ચાંચીઆઓએ તેમને જીવથી ન માર્યા. એક નિર્જન બેટમાં ઉતારી મૂક્યા.

સોમદેવ શેઠ તો બેટનાં ફળફૂલ ખાય ને હંમેશાં દરીઆકિનારે બેસી કોઈ વહાણ આવે એની રાહ જુએ. મનમાં વિચારે કે નસીબનો ખેલ ન્યારો છે. જો કુટુંબમેળા લખ્યા હશે, તો કોઈપણ વહાણ આવી ચડશે. નહિતર આ બેટમાં જીવન પૂરું કરીશું. શેઠના ભાગ્યે એક દિવસ જોર કર્યું. એક વહેપારી વહાણ ત્યાં આવી ચડ્યું. તેના માલિકે શેઠની વાત સાંભળી માન-પૂર્વક અંદર બેસાડ્યા ને કેટલાક દિવસે કિનારે ઉતાર્યા.

સોમદેવ શેઠ તો બહુ અનુભવ લઈને ઘેર આવ્યા. કુટુંબ આખાને વાત કરી. સહુ સાંભળી સજ્જડ થઈ ગયા. કોઈ કહે, ‘હવે એવી દરીઆઈ મુસાફરી કરવી નહિ,’ તો કોઈ કહે, ‘જો એવું થવાનું જ હોય તો ઘેર બેઠે પણ થાય,’ પણ શેઠ જીવતા પાછા આવ્યા એજ ઘણું છે.’ એમ માની સહુ આનંદ પામ્યા.

સોમદેવને ધનના નાશનો બહુ અફસોસ ન હતો; કારણકે પોતાની પાસે હજી પાંચ અમુલ્ય રત્નો તથા દરદાગીના છે એવી હુક હતી.

સોમદેવ આવ્યાના સમાચાર સાંભળી વસુદત્ત ઉતાવળો ઉતાવળો મળવા આવ્યો. ધનનાશથી જરા અધીરા થએલા સોમદેવે પહેલાંજ પ્રશ્ન કર્યો: કેમ પેલો કરંડિયો સલામત છે ને? વસુદત્ત કહે, “હા, જેવો તું મૂકી ગયો છે એવોને એવોજ પડ્યો છે.” પછી સફરની

વાતો નીકળી ને મોડી રાતે બંને મિત્રો જુદા પડ્યા.

રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં વસુદત્તને વિચાર આવ્યો કે સોમદેવે સહુથી પહેલાં કરંડિયાનો સવાલ કેમ કર્યો ? એમાં જેવી તેવી વસ્તુ હોય તો જાણવાની એટલી બધી જિજ્ઞાસા ન થાય. માટે જોઈ તો ખરો કે એમાં એવું શું છે ? ઘેર જઈ તેણે કરંડિયો પોદ્યો. પહેલાં રૂપાનાં ઘરેણાં નીકળ્યાં. પછી સોનાના દાગીના નીકળ્યા. પછી ઝવેરાત ને છેવટે ઘણાંજ કિંમતી પાંચ રત્ન નીકળ્યાં. ‘અહાહા ! આટલું બધું ધન ! આ ધન તો સાત પેઢી વાપરે તો પણ ન ખુટે !’ તેનું મન ડગમગવા માંડ્યું. તેને વિચાર આવ્યો કે મારા દીલોજનન દોસ્તની એ મિલકત છે. વળી વિશ્વાસે મારે ત્યાં સૂકી ગયો છે. માટે મારે આવો વિચારજ કરવો ન જોઈએ. ફરી વિચાર આવ્યો : મિત્રોય ઠીક છે ને વિશ્વાસ પણ ઠીક છે. આટલું ધન હશે તો મિત્રોય મળશે ને ધર્મ પણ કરી શકાશે. માટે આવી તક ગુમાવવી નહિ. રત્નને હાથમાં લેતાં ધુળટ ઘટયો. જાણે કેાંઈ અંતર કેારી ખાતું હોય એમ લાગ્યું. પણ એનીએ અવગણના કરી અંદરથી રત્નો ઉપાડી લીધાં ને પાછો કરંડિયો હતો તેવોને તેવોજ બંધ કરી દીધો.

બીજા દિવસે સોમદેવ વસુદત્તને ત્યાં ગયો. ‘આવો સોમદેવ, આવો.’ કહી તેણે આવકાર આપ્યો. પણ હર વખત જેવી નિર્મળતા એ અવાજમાં ન હતી. નરી કૃત્રિમતાજ તરતી હતી. સોમદેવની દૃષ્ટિ નિર્મળ હતી. એટલે તેણે એ કાંઈ પારખ્યું નહિ. સોમદેવે કરંડિયો માગ્યો એટલે વસુદત્તે તે આપ્યો, અને કહ્યું કે સોમદેવ ! તારો કરંડિયો

સંભાળી લે. સોમદેવે વસુદત્તથી કદી બુદ્ધાઈ અનુભવી ન હતી. એટલે તેને આ વચન ઘણું જ વિચિત્ર લાગ્યું. તે જરા ખીજાઈને ખોદ્યો: શું મને તારા પર અણુવિશ્વાસ છે ? વસુદત્ત જરા ઝંખવાણું પડી ગયો. મનમાં ને મનમાં ખબડ્યો: હા ! કેવા વિશ્વાસુ ! મત્રનું મેં સર્વસ્વ હરી લીધું છે ! પણ ખીજી ક્ષણે તે વિચાર દૂર કરી લવિષ્યમાં ખબર પડે તો શું જવાબ આપવો એના વિચાર કરવા લાગ્યો. સોમદેવ કરંડિયો લઈ ઘેર ગયો.

એકાંત જગાએ જઈ કરંડિયો ખોદ્યો તો માંહી રત્ન નહિ. ‘આ શું ?’ તેના મનમાં ઘ્રાસકો પડ્યો. વખત છે બહાર કાઢેલાં ઘરેણાંમાં તો તે નહિ રહી ગયાં હોય. એમ ધારી તેણે ઘરેણાં ફેરવી ફેરવીને જોયાં, પણ રત્નો હતાં જ નહિ તો કેવી રીતે નીકળે ?

ધનનાશને નહિ ગણકારતાં અત્યાર સુધી તેણે જે હિમ્મત રાખી હતી, તે હવે ખૂટી પડી. તેનું લોહી ઠંડું પડી ગયું. હાથ પગ નરમ થઈ ગયા. શરીરે તો પરસેવો પરસેવો થઈ ગયો. શેઠનું મગજ બહેર મારી ગયું. થોડી-વારે જ્યારે લાન આવ્યું ત્યારે વિચારવા લાગ્યા: શું વસુદત્ત માંડે ધન આગવે ? એને જોઈતું હોય તો મારી આગળથી ક્યાં નથી લઈ શકતો ? પણ કેાણ જાણે ધન જોઈને એની બુદ્ધિ બગડી પણ હોય ? અનુભવીઓ કહે છે કે ‘ધન દેખી મુનિવર ચળે’ તે ખોટું નથી. પણ એને પૂછવું શી રીતે ? એવું પૂછતાં મારી જીભ શે ઉપડશે ? આવા આવા વિચાર કરી આખરે તેણે નિર્ણય કર્યો કે વસુદત્તને જઈને ખાનગીમાં પૂછવું. તે વસુદત્તને મળ્યો ને પૂછ્યું કે મારાં પાંચ રત્નો આ કરંડિયામાં

નથી. તેં જોયાં ? ‘સોમદેવ ! શું જોલે છે ? કાંઈ ગાંઠો થયો કે શું ? તારો કરંડિયો સાચવ્યો તેનું આ ક્ષણ ?, વસુદત્તે કહ્યું. સોમદેવ તેના જોલવાથી સમજી ગયો કે નક્કી વસુદત્તે રત્ન લીધાં છે. પણ તે હવે માનશે નહિ. ‘શું કરું ? મારા બહાલા મિત્રનેજ રાજદરબારમાં ઘસડી જવો ? અનેક વખત આ પ્રશ્ન મનમાં ઉઠ્યો પણ પોતાનું સર્વસ્વ જવાથી તેને એ સિવાય બીજો માર્ગ સૂઝ્યો નહિ. તેણે રાજા આગળ જઈ બધી વાત કહીને ફરિયાદ કરી. રાજા કહે, ‘ગભ-રાશો નહિ ! તમારું સાચ હશે તો તમે જરૂર જીતશો. તમારા રત્નના માપ ને મૂલ્ય આપી જાવ.’ સોમદેવને આ વચનથી કાંઈક નિરાંત વળી. તેણે રત્નનાં માપ ને મૂલ્ય લખાવ્યાં.

: ૪ :

રાજાએ નગરમાં બહાર કર્યું છે કે રત્ન જડીત સુગટ ઘડાવવો છે એટલે બધા ઝવેરીઓ પોતપોતાનાં રત્નો લઈ રાજદરબારે જાય છે. વસુદત્ત પણ પેલાં પાંચ રત્નો લઈ રાજદરબારમાં ગયો. રાજાએ કહ્યું : તમે બધા તમારાં રત્નો નિશાન કરીને તથા નામ લખીને મૂકી જાવ. રાતના નિરાંતે જોઈ કાલ નક્કી કરીશું કે કયા રત્નો ખરીદવા. બધા ઝવેરીઓ રત્ન મૂકી ઘેર ગયા.

રાતે રાજાએ સોમદેવને જોલાવ્યો ને બધા રત્નો લેખલેખ કરી તેના રત્નો જોળી કાઢવા કહ્યું. સોમદેવે તો તરત પોતાનાં રત્નો પારખી કાઢ્યાં. રાજાને ખાત્રી થઈ કે સોમદેવ સાચો છે. તેણે કહ્યું : સોમદેવ ! કાલે રાજસભામાં આવજો. અને વસુદત્ત રત્નનું મૂલ્ય કહેવા જાય ત્યારે તારી ફરિયાદ દાખલ કરજો. સોમદેવ એ ! શખામણ માથે ચઢાવી ઘેર આવ્યો.

ખીજે દિવસે રાજસભા ભરાઈ, ત્યારે બધા ઝવેરીઓ હાજર થયા. રાજાએ કહ્યું : પ્રધાનજી ! આપણે પસંદ કરેલાં રત્નો કાઢો. પ્રધાને પેલા પાંચ રત્નો કાઢ્યાં. વસુદત્ત તો રાજા રાજા થઈ ગયો ને ઉભો થઈને બોલ્યો: એ રત્નો મારાં છે. “એની કિંમત શું છે ?” રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો. વસુદત્ત તેનો જવાબ આપે તે પહેલાં સોમદેવ બોલી ઉઠ્યો: ફરિયાદ ! ફરિયાદ ! મહારાજ ફરિયાદ ! એ રત્ન તો મારાં છે. વસુદત્તે વિશ્વાસઘાત કરી ચોરી લીધાં છે, વસુદત્ત આ સાંભળતાં જ આભો થઈ ગયો. પહેલી ક્ષણે તો શું જવાબ દેવો તે પણ વિચાર થઈ પડ્યો. રાજાએ પૂછ્યું : વસુદત્ત ! આ સોમદેવ શું કહે છે ? વસુદત્ત કહે: મહારાજ ! જુદી વાત, એણે ધન બધું ગુમાવ્યું છે એટલે ગળે પડે છે. રાજાએ એ સાંભળી પૂછ્યું કે આ રત્નો તમારી પાસે કેટલા વખતથી છે. ? ‘ત્રણ પેઢીથી’ વસુદત્તે તદ્દન જુઠો જવાબ આપ્યો. રાજા કહે, “એનો કોઈ શાક્ષી છે ?” “હા, મહારાજ ! ઘણા શાક્ષી છે.” વસુદત્તને આ બોલતાં પેટમાં તેલ રેડાઈ ગયું, છતાં ઉપરથી નિર્ભયતાનો ડોળ કરી બોલ્યો. “તો તમારા સાક્ષીને હાજર કરો.” રાજાએ આગળ કામ ચલાવ્યું. વસુદત્તે ધનની લાલચ આપી કોઈ ગરીબ ડોસાને સાક્ષી તરીકે ઉભો કર્યો.

રાજાએ તેને સવાલ પૂછ્યો, “તમે વસુદત્તને ત્યાં પાંચ રત્નો જોયાં છે ? ”

ડોસો—હા મહારાજ !

રાજા—કેટલા વખતથી ?

ડાસો—નાનો હતો ત્યારથી.

રાજા—એના રંગ કહેશે ?

ડાસો ગભરાયો. લોચા વાળવા માંડ્યો. રાજા કહે,
“સિપાઈઓ ! જાવ, જુઠ્ઠી સાક્ષી ભરનાર આ ડાસાની જીભ
કાપી નાખો.” ડાસો ગભરાયો. ધન લેવા જતાં જીભ ખોઈ.
તે કરગરવા લાગ્યો : ગરીબ પરવર ! ભૂલી ગયો. મને રત્નની
ખબર નથી. વસુદત્તે મને પૈસા આપી જુઠ્ઠી સાક્ષી ભરવા કહ્યું
છે. સાક્ષી ખુદલો પડી જતાં વસુદત્તના હાજી ગગડી ગયા.
ધરતી માગ આપે તો સમાઈ જાઉં એવું થયું. રાજાએ
હુકમ કર્યો કે થાપણુ ઓળવનાર ને મિત્રનો વિશ્વાસ-
ઘાત કરનાર આ દુષ્ટના હાથ પગ કાપી નાંખો. રાજા-
સેવકોએ વસુદત્તને પકડ્યો. તે વળતે સોમદેવથી જોયું
ન ગયું. ગમે તેટલું ભૂલ્યો તોયે એક વખતનો તે મિત્ર
છે. તેની આ વલે કેમ થવા દેવાય ! તે રાજાને ઘુંટણીએ
પડ્યો ને પોતાની ખાતર તેને એવી શિક્ષા ન કરો એવી
પ્રાર્થના કરી. રાજાએ કહ્યું : જા, તને અત્યારે આના
હીધે જવા દઉં છું, પણ જ્યાં મારી આણુ વર્તતી હોય
ત્યાં તારે રહેવું નહિ. તારી માલમિલકત બધી જસ
કરવામાં આવે છે.

: ૫ :

વસુદત્ત ધનવાન થવાના લોભમાં રસ્તાનો ભિખારી
બન્યો. એક થાપણુ સાચવવા માટે—ચોરી માટે તેનું
જીવન ખારું ઝેર થઈ ગયું. કોઈ દૂરના રાજાએ તેના કુટુંબને
આશરો આપ્યો. પણ ધરની જહોજલાલી ક્યાં ?

વસુદત્તને આ ફટકો ખુબ લાગ્યો. તેનું શરીર દિવસે

દિવસે બગરતું ગયું ને તેના દિવસો ગણાવા લાગ્યા. એથી એણે પોતાના પુત્ર ધનદત્તને પાસે બોલાવી શિખા-મણ દીધી કે બેટા ! તું એક પ્રતિજ્ઞા લે. ધનદત્ત કહે, “આપ આજ્ઞા કરો તેવી પ્રતિજ્ઞા લેવા તૈયાર છું.” વસુદત્તે કહ્યું કે અણુદીધેલી વસ્તુ કોઈની લેવી નહિ. શાસ્ત્રમાં એને અદત્તાદાન વિરમણવ્રત કહે છે. આ નિયમની મહત્તા નહિ સમજનાર આ લોક ને પરલોકમાં દુઃખી થાય છે. તું મારી હાલત તો નજરે જુઓ છે એટલે વિશેષ શું કહું ? ધનદત્તે પિતાના કહેવા પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા લીધી. થોડા વખતમાં વસુદત્ત મરણ પામ્યો. ધનદત્તે તેની ઉત્તરક્રિયા કરી ને તેના સ્મરણમાં એક નાનો સરખો ચોતરો બંધાવ્યો. તેમાં તેનું નામ, મરવાની તિથિ વગેરે લખ્યું.

ધનદત્તે થોડા વખતમાં પોતાના પ્રમાણિકપણાથી નામ કાઢ્યું. તેની દુકાને કોઈ નાનો આવે કે મોટો આવે પણ સરખોજ લાવ. કોઈને ઓછું આપે નહિ, કોઈનું વધારે લે નહિ. માલમાં સેળભેળ કરે નહિ. કોઈને જીલ્લાન આપે એટલે તેજ પ્રમાણે વર્તે. આ કારણોથી તેની દુકાને સહુ કરતાં વધારે ઘરાકો આવવા લાગ્યા ને થોડા વખતમાં તેને ખુબ પૈસા મળ્યા.

ખીજા વેપારીઓ આ જોઈ ઈર્ષ્યા કરવા લાગ્યા: આપણી દુકાને ઘરાક નહિ ને બધા આને ત્યાંજ કેમ જાય છે ! તેઓએ એમ વિચાર ન કર્યો કે આપણે લોકોને છેતરીએ માટે લોકોનો આપણાપર વિશ્વાસ નથી. એમાંના એકે ધનદત્તને સપડાવવા બાજુ પેલી. એક

દિવસ તે ધનદત્તની દુકાન પાસેથી પસાર થયો ને પોતાની હીરાની વીંટી પાડી દીધી. તે ધનદત્તના જોવામાં આવી એટલે તેણે જૂમ મારી: ‘એ લાઈ! તમારી વીંટી પડી ગઈ!’ પેલા લાઈ દેખાવ કરી પાછા ફર્યા ને વીંટી ઉપાડી લીધી. ખોટો ખોટો ઉપકાર માન્યો. વળી બીજા કોઈ પ્રસંગે તે દુકાને આવ્યો ને ઘણીજ કિમ્મતી વીંટી તેના ગદ્દામાં સેરવી દીધી. પછી તે પસાર થઈ ગયો. અહીં કાંઈ કામ પડ્યું એટલે ધનદત્તે ગલ્લો ઉઘાડ્યો. અંદર કિમ્મતી વીંટી જોઈ તે વિચારમાં પડ્યો કે આ વીંટી ક્યાંથી આવી હશે? લાવ ગામને જાણ કરું કે જેની વીંટી ખોવાતી હોય તે ખાતરી આપી લઈ જાય. એ વખતે પાસે એક મિત્ર બેઠો હતો તે બોલ્યો: ધનદત્ત! આમ લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવી છે ત્યારે શા માટે મ્હોં ધોવા જાય છે? માટે વીંટી છાનોમાનો રાખી લે. ધનદત્ત કહે, “મારે અણદીધેલી વસ્તુ નહિ લેવાની પ્રતિજ્ઞા છે. કોઈ પણ કારણે એવી વસ્તુ મારાથી ન રખાય.” મિત્ર કહે, “તો મને આપી દે. એક તો તારો મિત્ર છું ને ધરનો ગરીબ છું એટલે તને ખુબ પુણ્ય થશે.” ધનદત્ત કહે, “પણ જે વસ્તુ મારી નથી તેનું દાન કરવાનો મને અધિકાર શું છે? દાન તો તેજ કહેવાય કે જે ન્યાયપૂર્વક મહેનત કરીને મેળવેલા ધનમાંથી સ્વપરહિતની બુદ્ધિથી અપાય. કોઈની પડી ગયેલી, ખોવાઈ ગયેલી, વિસરાઈ ગયેલી, થાપણ મૂકેલી, એવી વસ્તુઓ લેવી એ પણ ચોરીજ છે. માટે એ કામ મારાથી નજ થાય.” “પણ એમાં દોષ શું છે?” પેલા મિત્રે

પ્રશ્ન કર્યો. ધનદત્ત કહે, “એમાં અનેક પ્રકારના દોષ છે. એક તો આત્માનું હિત બગડે ને બીજું વ્યવહારમાં નુકસાન થાય. ચોર તરીકે એક વખત છાપ પડે તો માણસો નાતમાંથી એકઠો કાઢી નાખે, પૈસાની ધીરધાર બંધ કરી દે, વળી રાજ સખત શિક્ષા કરે અને એમ છતાં ચોરીનું ધન આડું અવળું વેડફાઈ જાય. ખરા બપમાં આવે નહિ. માટે તારે અવળો રસ્તો બતાવવાની જરૂર નથી.” મિત્ર કહે, “શાબાશ, ધનદત્ત! શાબાશ. આતો તારી કસોટીજ હતી. તું કશાથી લોભાય છે કે નહિ તે મારે જોવું હતું.” પછી વીંટી નાખનાર કોણ હશે એ પર બંને વિચાર કરવા લાગ્યા. તેમાં પેલો શેઠજ વીંટી નાખી ગયો હશે એમ અનુમાન કર્યું. તે બંને શેઠ પાસે ગયા ને નમ્રતાથી કહ્યું: શેઠજી! એક કામમાં તમારી સલાહની જરૂર છે તો આપશો? શેઠ જરા ખમચાયો પણ પછી હા પાડી.

ધનદત્ત કહે, “જે કોઈ ચોરીનો આરોપ મૂકે તો તેની શું વલે કરવી?”

શેઠ સમજી ગયા કે એ પોતાની પર છે છતાં જવાબ આપ્યો કે તેને રાજદરબારે લઈ જવો.

“તો આપને લઈ જવા કે નહિ? સાચું કહેજો પેલી વીંટી ગદ્દામાં કોણ નાંખી ગયું?” તેણે પૂછ્યું. શેઠ પોતાની યુક્તિ પકકાઈ ગએલી જોઈ પસ્તાયો ને સાચું માની ગયો. ધનદત્ત પોતાની સારી સ્થિતિ જોઈ નિરંતર

વિચાર કરે છે કે આ બધો મહિમા અદત્તાદાન વિરમણ્યવ્રતનો છે. માટે તેનું બરાબર પાલન કરવું.

હવે એક વખત ધનદત્તના મૂળ ગામના રાજાને બાબર પડી કે વસુદત્તનો પુત્ર ધનદત્ત બહુ સફળશી ને લાયક નીવડ્યો છે માટે તેને તેડાવવો. તેમણે રાજાના માણસો મોકલ્યા. ધનદત્ત ઘેર જવા તૈયાર થયો તે વખતે પેલા ઇર્ષ્યાળુઓએ વિચાર કર્યો: આ ધનદત્ત હાથે પગે ખાલી આવ્યો હતો ને કોડોની માલમિલકત લઈ જાય છે. એ તો ઠીક નહિ. માટે કોઇપણ ઉપાયે તેનું ધન પડાવી લેવું. પછી તેમણે એક બનાવટી ખાતું પાડી તેની પાસે બાર લાખ ટકા રાજાના આગળના લેણા છે એવું બતાવ્યું. ચોપડાને ધુમાડાપર ધરી તેને જૂનો બનાવી દીધો. પછી રાજાને કહ્યું કે આ ધનદત્ત તો ઘેર આવ્યો. માટે તમારું જે લેણું છે તે લઈ લ્યો.

રાજાએ ધનદત્તને બોલાવ્યો ને પેલું ખાતું બતાવ્યું. ધનદત્ત કહે, આ સંબંધમાં હું કાંઈ જાણતો નથી. મારા ચોપડા જોઈને જવાબ આપીશ. તેણે ઘેર આવી ચોપડા ફેંદ્યા, પણ કાંઈ નીકળ્યું નહિ. તેણે રાજાને જણાવ્યું કે મારા ચોપડે એવું નામું નીકળતું નથી. એ વખતે હુદ્દ પ્રધાન બોલ્યો: વાણીઆ તો લુચ્ચા હોય. એમના બોલ્યાપર વિશ્વાસ શો? માટે જે છે તે સાચું છે ને પૈસા ભરી દો.

ધનદત્તે એને માટે થોડી મુદત માગી ને જામીન રાખી ઘેર આવ્યો. ત્યાં વિચારમાં પડ્યો. પછી ફરતાં ફરતાં

પિતાના ચોતરા આગળ આવ્યો. પિતાની છેવટની ઘડી તેની આંખ સામે તરવરવા લાગી. પિતાનાં એ દર્દ ભર્યાં નેત્રો, સ્નેહ ભરી વાણી ને પોતાના પરનો અથાગ પ્રેમ યાદ આવ્યો. તેની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. તે ચોતરાને વળગી પડ્યો. ત્યાં પિતાની મરણતિથિ તેની નજરે પડી. પેલા ચોપડામાં તો આ પછીની તિથિ છે એમ તેને એકાએક યાદ આવ્યું. ને મોટું સંકટ પાર ઉતરી ગયો. તેણે જમને રાત્રને વાત કહી ને રાત્રએ ખાતરી કરી તેને જવા દીધો.

: ૬ :

મહા પ્રમાણિક ધનદત્ત શેઠ ગામમાં પધારે છે. એ બાણુતાં રાત્રએ ભારે સાંમૈયું કર્યું. એ સાંમૈયામાં ગામનાં મોટા મોટા શેઠ શાહુકાર તથા રાજ્ય અધિકારીઓ હતા. સર્વેના મુખમાંથી એકજ વાત નીકળતી: ધન્ય ધનદત્ત શેઠ ! ધન્ય તમારી પ્રતીજ્ઞા !

ધનદત્ત આ વળતે એકજ વિચાર કરતો હતો કે આ બધી ચડતીનું મૂળ અદત્તાદાન વિરમણવ્રત છે. મેં તો હજી એનું ઉપર ઉપરથી જ પાલન કર્યું છે. સાધુ મુનિરાજો જેટલું નહિ. અહા ! એમના જેટલું શુદ્ધ સ્વરૂપે હું આ વ્રત ક્યારે પાળી શકીશ ? આમ વિચાર કરતાં સાંમૈયું પૂરું થયું ને રાજસભામાં દાખલ થયો.

રાત્રએ બધાની સમક્ષ તેના પ્રામાણિકબણની પ્રશંસા કરીને તેને પ્રધાનની પદવી આપી.

પ્રધાનની પદવી એટલે કાંટાની પથારી. રાત્રને રીઝવવો ને પ્રજાને પાણુ રીઝવવી અને એમ છતાંએ કોઈને

નારાજ ન કરવા. ધનદત્ત પોતાની કુનેહથી ને સચ્ચા-
ઈથી એ પદવીને પણ પૂરી શોભાવી શક્યો ને અંતે
આત્માનું કલ્યાણ કરવા નિવૃત્તિ પરાયણ થયો.

જ્યારે આવા પુરુષો ઉપદેશ દે, ત્યારે લોકોને
અસર થાય એમાં નવાઈ નથી. એ એકજ ઉપદેશ આ-
પતો: અણુદીધું કોઈનું લ્યો નહિ. વ્યાપાર ઉદ્યોગમાં
પણ પૂરેપૂરું પ્રામાણિકપણું જાળવો. વેપારમાં પ્રામાણિક-
પણું આલી શકે નહિ એ તદ્દન ભ્રમ છે. એક વખત
તમને આ વસ્તુનો રંગ લાગશે એટલે આપો આપ
આગળ વધી શકાશે. ધનદત્તે આ રીતે અસ્તેય યાને
અદત્તાદાન વિરમણત્રતના પાઠ લોકોને પઢાવ્યા ને સારા
રસ્તે ચઢાવ્યા.

અસ્તેયનો મહિમા અનેરો છે.

ઈલુરાનાં ગુફામંદિરો

જગત ભરનાં આ અદ્વિતીય ગુફામંદિરોનો, તથા જૌહર, શૈવ અને જૈનોના
ઈતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક
આજ લેખકના હાથે લખાઈ બહાર પડ્યું છે. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રીયુત્ત-
નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આઈ. સી. એસ. કિન્નત આઠ આના. જરૂર
મંગાવીને વાંચો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અર્જુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાઘવ	૨ ચક્રવર્તી સનત્કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દરબ્રહ્મરી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જ્યુસ્વામી	૧૧ મયજુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઢિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષુ	૧૬ સાચો શાશુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ ભો.
૧૯ જગકુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ શ્રાવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ ભો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

ફરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોક્કરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૬

સાચો શણુગાર—શીલ

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોઠરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય, અમદાવાદ ::

બાળમ'થાવળી ત્રીજી શ્રેણી ૧૬.

સાચો રાણગાર-શીલ

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

સર્વ હક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી

∴

સંવત ૧૯૮૭

મૂલ્ય સવા આનો.

પ્રકાશક:-

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુક્સેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર : હવેલીની પોળ,
: અ મ દા વા દ. :

મુદ્રક:-

મૂળચંદલાલ ત્રીકમલાલ પટેલ
સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

સાચો શણુગાર—શીલ.

: ૧ :

શીલવતીને સાસરે વળાવતાં જિનદત્તશેઠની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. જાણે તેમના જીવનનું અમુક્ય ધન કોઈને આપી દેવું પડતું હોય એમ તેમને લાગ્યું. જો તેમનું ચાલતું હોત તો તે શીલવતીને કદી છટી પાડવાનો વિચાર સરખો પણ ન કરત. પરંતુ દુનિયાની રીત એવી છે કે પુત્રી યોગ્ય ઉંમરની થાય એટલે સાસરે જાય, પછી તે ગમે તેવી શુણ્ણિયલ ને ઘરના શણુગાર રૂપ હોય.

શીલવતીના શિક્ષણ પાછળ જિનદત્ત શેઠે અઢળક ધન ખર્ચ્યું હતું. તે જાણતા હતા કે પુત્ર જેટલી પુત્રીને પણ શિક્ષણની જરૂર છે. અથવા એક રીતે પુત્ર કરતાં પુત્રીને શિક્ષણની વધારે જરૂર છે; કારણકે ભવિષ્યની તે ગૃહલક્ષ્મી છે. કુટુંબનાં સુખદુઃખનો આધાર તેના શીલ પર રહેવાનો છે. ભવિષ્યની પ્રજા એના ખોળામાં ઉછરવાની છે. એથી શીલવતીને અનેક કળાઓ શીખવી હતી. ઉપરાંત એનું શીલ (ચારિત્ર) ઘડવામાં ખાસ લક્ષ આપ્યું હતું. શીલવતીનો વિનય ને શીલવતીની વિદ્યા, શીલવતીનું રૂપ ને શીલવતીનું વય એ બધું જોતાં જિનદત્ત શેઠને આવી લાગણી થાય એ સહજ હતું. પરંતુ એ દુઃખની ઉંડાણમાં એક સુખ રત્ન ધીમે પ્રકાશ ફેંકી

રહ્યું હતું. તેમને થતું હતું કે પતિ સર્વ રીતે યોગ્ય મળ્યો છે એટલે દંપતિનું જોડણું સુખી થશે ને માફ હૈયું ઠારશે.

શીલવતી સ્ત્રીની ચોસઠે કળામાં નિપુણ હતી. ઉપરાંત શુકનશાસ્ત્રનો તેણે ગજબ અભ્યાસ કર્યો હતો. ત્રણ પ્રકારના શુકનને તે જાણતી હતી: ક્ષેત્રિક, યાત્રિક ને આગંતુક. ક્ષેત્રિક શુકનના જ્ઞાને કરી અમુક ઠેકાણે અમુક જાતનું પક્ષી કે પ્રાણી છે, તે અમુક જોલે છે, તેનું શું ફળ મળશે, તે જાણી શકે. યાત્રિક શુકન ઉપરથી માર્ગમાં ચાલતાં ડાળી બાબુએ કે આગળ પાછળથી અમુક જન-વર ગયું કે અમુક હાવભાવ કરતા માણસ ગયા તેનું શું ફળ મળશે તે જાણી શકે. અને આગંતુક શુકનથી અમુક દિશામાં અમુક બનાવ બન્યો, અમુક અમુક કામ થયું, તેનું શું ફળ મળશે તે જાણી શકે.

શીલવતીએ સાસરે આવતાં ઘરનો બધો ભાર ઉપાડી લીધો ને સાસુ સસરાનાં નેત્ર ઠંઠ્યાં. પોતાના પતિને તો તે આંખની કીકી સમાન થઈ પડી. આવતી વહુ આટલો પ્રભાવ પાડે એ અસાધારણ તો ખરું જ ને !

એક વખત શીલવતી પોતાના શયનાગારમાં સૂતી છે. તે વખતે શીયાળીઆંનો અવાજ સાંભળ્યો. પશુ પક્ષીની બોલીનો ભાવાર્થ તે સારી રીતે સમજી શકતી. એટલે તેના બોલવાનો અર્થ સમજી ગઈ કે પ્રવાહમાં એક મહદું તણાતું આવે છે. તેની કેડે પાંચ કોડના પાંચ રત્ન છે. જેને લેવાની ઈચ્છા હોય તે આવે ને મહદું મને આપી ધન લઈ લે.

શીલવતીને વિચાર આવ્યો કે સસરાના ઘરમાં એટલું બધું ધન નથી એટલે આ ધન ખુબ કામ લાગશે. માટે પતિને અથવા મારા સસરાને આ વાત કહું ? પણ અત્યારે મારી વાત એ માનશે નહિ ને ધન ચાલ્યું જશે. માટે જાતે જઈને એકલીજ લાલું ને પછી જ બધાને દેખાડીશ. આમ વિચાર કરી માથે પાણીનો ઘડુલો મૂકી ચૂપકીથી તે ઘરની બહાર નીકળી.

નદી કિનારે જઈને જોયું તો બરાબર એમજ ની-કળ્યું. તે રત્નો લઈને પાછી આવી. સવારે પતિને બતાવીશ એમ વિચારી પથારી નીચે મૂકી સુઈ ગઈ.

શીલવતીનો સસરો આ વખતે જાગતો હતો. તે શીલવતીને જતી આવતી જોઈ બહુ ખેદ પામ્યો. આ વહુ અત્યારે કવખતે બહાર જઈ આવી. એથી એના ચારિત્રમાં જરૂર એજ હશે. આવી વહુ ઘડીકે ઘરમાં કેમ રખાય ? માટે કોઈપણ જાતનો મારા કુળને ડાઘ બેસે તે પહેલાંજ પિયર મૂકી આવું. સવારે તેના પતિ અજિત-સેનને વાત કરી. એને પણ મનમાં શંકા પેઠી ને શીલ-વતીને પિયર મોકલવામાં સંમતિ આપી.

શીલવતીએ જાણ્યું કે મારી ભૂલ થઈ. મારા પતિ તથા સસરાના મનમાં મેં નાહક શંકા ઉપજાવી. પણ હવે તેનું નિવારણ થાય ત્યાં સુધી રાહ જોવી.

સસરો રથ જોડીને સારથિ બન્યો ને શીલવતીને પિયર મૂકવા ચાલ્યો. ગામ બહાર આવતાં શીલવતીએ એક ડુંગા પક્ષીને થોડે દૂર ઉડીને બોલતાં જોઈ. તેના

મોઢામાં કાંઈક લક્ષ્ય પદાર્થ પણ જોયો. એટલે અનુમાન કર્યું કે શુકન ઘણા સારા થાય છે. નક્કો અર્ધા મારગેથી પાછું વળવું પડશે. તેના મનમાં આનંદ થયો.

સસરો રથ ઝપાટાબંધ હાંકયે જાય છે. એવામાં એક ખુબ ફળેલું મગનું ખેતર આવ્યું. તે જોઈ તે બોલ્યો: આ ખેતરના ઘણીને ઘણું ધાન્ય થશે. ત્યારે શીલવતીએ કહ્યું: એ સાચું પણ એ ધાન્ય ઘણી ખાશે નહિ. સસરો વિચારવા લાગ્યો: ખેતરનો ઘણી હોય તે થોડું ઘણું ધાન્ય તો ખાય. છતાં આ વહુ આમ કેમ બોલે છે! તે અવળા-બોલી ને અવિનીત લાગે છે. અત્યાર સુધી હું તેને ઓળખી ન શક્યો. આગળ જતાં સસરો બોલ્યો: વહુ! ઘણા કાઢવવાળી નહીં આવે છે માટે રથ પાણીમાં ચાલી શકશે નહિ. એટલે હેડાં ઉતરો ને મોજડી ઉતારી નહીં ઓળંગો. શીલવતી રથથી નીચે ઉતરી પણ મોજડો ઉતારી નહિ. સસરાએ ફરીવાર કહ્યું: વહુ! મોજડી બગડશે માટે ઉતારીને આવો. પણ શીલવતી મોજડી સહિત પાણી ઉતરી. સસરાના મનમાંથી તેનું માન વધારે ઓછું થયું. પોતે કરેલું અનુમાન સાચું છે તેની ખાતરી થઈ. આગળ જતાં કોઈ સુલટ મળ્યો. તેના શરીરે ઘણા ઘા પડેલા હતા. આ જોઈ સસરો બોલ્યો: શું શૂરવીર સુલટ છે ને! શીલવતી કહે, આના જેવો કાયર કોણ હશે! કુતરાની પેઠે કુટાયો છે. સસરો આ સાંભળી વધારે ખેદ પામ્યો કે આ દુષ્ટા હું બોલું છું તેથી અવળું જ બોલે છે. એને કાંઈ વળવિવેકની ખબર નથી.

આગળ જતાં એક દેવાલય આવ્યું. તે જોઈ સસરાએ ઉઠ્ઠાઈ કાઢ્યા: વાહ ! કેવું ઉત્તમ દેવાલય છે ને ! શીલવતી કહે, એ ઉત્તમેય નથી ને આપણા કામનુંયે નથી. એ સાંભળી સસરો તો ખુબ ક્રોધે ભરાયો. આગળ ઉપર એક મોટું શહેર આવ્યું. સસરો કહે, આ મોટું વસ્તીવાળું શહેર છે માટે ચાલો અહીં એક રાત રહીએ.” શીલવતી કહે, મને તો નિર્જન જંગલ જેવું લાગે છે માટે ચાલો આગળ જઈએ. શેઠને થયું કે જેમ બને તેમ આ અવળાબોલી વહુને હવે વહેલી પિયર ભેગી કરવી. એથી આગળ ચાલ્યો. રસ્તામાં એક નાનું સરખું ગામડું આવ્યું. ત્યારે શેઠ કહે, આ ઉજ્જડ જેવું ગામડું છે. શીલવતી કહે, અહીંનો વાસ બહુ શ્રેષ્ઠ છે. સસરાને તો ખાતરીજ થઈ હતી કે હું બોલીશ તેથી આ વહુ અવળુંજ બોલશે અને નજરે જોયેલી વાતથી જૂઠું બોલે છે એટલે તે જુદી પણ જણાય છે. એવામાં એ ગામડામાંથી કોઈ વાણીયા નીકળ્યા. શીલવતીના એ મામા હતા. તેણે શીલવતી તથા તેના સસરાને જોઈ ખુબ આગતા-સ્વાગતા કરી ને જમણુ જમાડ્યાં. પછી રાત ગાળીને આગળ જવાની વિનંતિ કરી. પણ શેઠના મનને નિરાંત ન હતી. એમણે તેમનો આગ્રહ સ્વીકાર્યો નહિ. તે તો આગળજ ચાલ્યા. હવે તાપ ખુબ પડતો હતો એટલે આરામ લેવા એક વડ પાસે રથને છોડ્યો. ત્યાં શેઠ વડની છાયામાં જઈને બેઠા. શીલવતી રથની છાયામાં બેઠી. સસરો કહે, વહુ ! આ વડની છાયામાં બેસો. છતાં જાણે સાંભળ્યું જ ન હોય એમ કરી શીલવતી ત્યાંજ બેસી

રહી. થોડી વારમાં પાસેના કેરડાપર એક કાગડો બોલ્યો. તને કહેવાનો અર્થ સમજી શીલવતી બોલી: એક અનર્થનું ક્ષણ તો હું ભોગવું છું. હવે બીજો અનર્થ કરું તો પિયર પણ ન પહોંચું.

શેઠ આ સાંભળી વિચારમાં પડ્યા. આમાં કંઈ ભેદ છે. તેણે પૂછ્યું: શીલવતી તેં એ શું કહ્યું? શીલવતી કહે, પિતાજી! કંઈ નહિ. અત્યારે મારું નસીબ રૂઠ્યું છે. સસરા કહે, પણ તું વાત તો કર. શીલવતીએ પછી પાંચ રત્નની વાત કહી ને હજી તે રત્નો પોતાની પથારી નીચે પડ્યાં છે એમ જણાવ્યું. એ રત્નને માટે તો આ પિયર જવું પડે છે ને હજી આ કાગડો કહે છે કે કેરડા નીચે દોટેલું ધન છે તે કોઈ કાઢી દ્યો ને હું ભુખ્યો છું માટે મને ભોજન આપો. મેં કહ્યું: હવે મારે એ ધનનો ખપ નથી ને તને ભોજન પણ દેવું નથી. શેઠ તો વાત સાંભળી તાજુબ થયા. વહુનું કહેવું સાચું છે કે નહિ તે તપાસવા એાજારો લાવી જમીન ખોદી તો તેમાંથી ઘણું ધન નીકળ્યું. શેઠને ખાતરી થઈ કે વહુ તો બહુ જ્ઞાની છે. તેના કહેવામાં ઉંડું રહસ્ય હશે. હું એને અવળાબોલી સમજતો હતો તે મોટી ભૂલ હતી. પછી રથમાં બેસાડી રથ ઘર ભણી હંકાર્યો. રસ્તે પૂછ્યું: શીલવતી! તું આવી જ્ઞાની છે છતાં અવળું કેમ બોલી? શીલવતી કહે, “તમે કહ્યું હતું તે સાચું હતું પણ મારું કહેલું પણ વિચારો. ખેતરના ધણીયે પારકું ધન લઈને ખેડ કરેલી તેથી દોડું બમણું અનાજ આપવું પડે ને લેણિયાત બધું લઈ જાય. એટલે ધણીના હાથમાં શું આવે ?

નદી ઉતરતાં મોજડી ન કાઢી તેનું કારણ એ હતું કે અણુજોયા મારગે અડવાણા પગ કેમ મૂકાય. ત્યાં કાંકરા હોય તે વાગે. અને મોજડી તો સુકવી નંખાય ને બહુ થાય તો નવી પણ લવાય. કાંઈ પગ નવા લવાય નહિ. સુભટે ઘા ઘણા ખાધા હતા પણ તે ધીક પર. બહાદુર ત્યાં ઘા ખાય નહિ. માટે તે નક્કી કાયર હશે. જંગલમાં શૂન્ય દેવાલય હોય તે ચોર કે વ્યભિચારીને રહેવાનું ઠેકાણું હોય. ને શહેર ગમે તેટલું મોટું હતું પણ ત્યાં કોઈ આપણું સ્નેહી ન હતું એથી નિર્જન અરણ્ય જેવું કહ્યું. પેલું ગામડું હતું પણ તેનો વાસ શ્રેષ્ઠ એટલા માટે કહ્યો કે ત્યાં મારા મામા વાસ કરતા હતા. તેઓએ આપણી કેટલી આગતા સ્વાગતા કરી ? વડની હેઠે નહિ બેસતાં રથની છાયામાં બેસવાનું કારણ એ હતું કે ત્યાં ઘણાં પંખી બેઠાં હતાં. તે માથા પર ચરકે એથી રથની છાયામાં બેસવુંજ સાઈ. ”

શેઠ આ બધું સાંભળી પોતાની ટુંકી બુદ્ધિ માટે ખેદ પામ્યો ને શીલવતી માટે તેના મનમાં પૂજ્યભાવ પેદા થયો.

હવે ગામમાં પેસતાં તેતર બોલ્યું. તેથી શીલવતીએ અનુમાન કર્યું કે નક્કી મારી કીર્તિ ઘણી વધશે. રથ જ્યારે ઘર આગળ આવ્યો. ત્યારે અજિતસેન શીલવતીને આવેલી જોઈ ક્રોધાયમાન થયો ને પિતાને કહેવા લાગ્યો: તમે એને કેમ પાછી લાવ્યા ? એના મીઠા મીઠા વચ-નોથી ભોળવાઈ ગયા કે શું ? શેઠ કહે, “એતો સરસ્વતી અને લક્ષ્મીનું સ્વરૂપ છે, આપણા ઘરની કુળ દિપીકા છે. એની

ખાતરી કરવી હોય તો તારી પથારી નીચે મૂકેલાં પાંચ રત્નો જો. વળી આ રથમાં પણ ધન પડ્યું છે તેજો.” પછી બધી વાત કહી, અજિતસેન આ બધું સાંભળી શર- માઈ ગયો ને શીલવતીને ખરાબ વચનો કહ્યાં હતાં તે બદલ ક્ષમા માગી.

શીલવતી તો શીલના ભંડાર સમી હતી. તેના હૃદયમાં ક્રોધજ હતો નહિ. પછી માફી આપવાની વાત જ ક્યાં ? છતાં મધુર વચનથી બનેલો બનાવભૂલી જવા સહુને વિનવ્યા ને ફરી સહુ આનંદ કરવા લાગ્યા.

: ૨ :

દીવી હોય તો અંધકારમાં એનો ઉપયોગ કોણ ન કરે ? અજિતસેન પણ એવુંજ સમજી દરેક બાબતમાં શીલવતીની સલાહ લેતો ને બનતું પણ એવું કે શીલ- વતીની સલાહ આબાદ સાચી પડતી.

એક વખત અજિતસેન રાજસભામાં ગયો. ત્યાં રાજાએ ચતુર માણસની પરીક્ષા કરવા એક સવાલ પૂછ્યો, “મને પાટુ મારે એને શું કરવું ?” બધા બોલ્યા: શિક્ષા કરવી. એક અજિતસેન ચૂપ રહ્યો. તેણે કહ્યું: એ પ્રશ્નનો હું કાલે જવાબ આપીશ. ઘેર આવો તેણે શીલવતીને વાત કહી. શીલવતી કહે, “એને ભારે શીરપાવ આપવો. પોતાની સ્ત્રી કે પુત્ર સિવાય રાજાને કોઈ પાટુ મારી શકે નહિ.” અજિતસેને એજ પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો. એટલે રાજાએ તેની બુદ્ધિની વધારે પરીક્ષા કરવા કહ્યું: મારો હાથી છે તે તોળી લાવો. અજિતસેને શીલવતીની સલાહ

લઈ તેણે બતાવેલા ઉપાય પ્રમાણે હાથીને બહાણ ઉપર ચઢાવ્યો. તેના ભારથી બહાણ જેટલું પાણીમાં ડુબ્યું ત્યાં નિશાન કર્યું. પછી હાથીને ઉતારી મૂક્યો ને તે વહાણમાં પથરા ભરવા માંડ્યા. જ્યારે વહાણ કરેલા નિશાન સુધી પાણીમાં ઉંડું ગયું ત્યારે પથરા ભરવા બંધ રાખ્યા. પછી તે પથરાને જોખી હાથીનું વજન કહી આપ્યું.

એક વખત એક વાણીઆએ આવી રાજા આગળ ફરિઆદ કરી: મહારાજ ! મારા એક મિત્રને ઘર સોંપી હું પરદેશ ગયો હતો. પાછળથી તેણે મારું બધું ધન લઈ લીધું ને મારી સ્ત્રીની સાથે ખરાબ રીતે વર્ત્યો. હું ઘેર આવ્યો ત્યારે તેણે મને પૂછ્યું કે તમે કાંઈ નવીન વાત જાણી ? મેં કહ્યું: અહીંથી થોડે દૂર એક કુવામાં રસે ભરેલું ફળ ભારે છતાં તરતું જોયું. મારો તે મિત્ર બોલ્યો: તે વાત સાચી હોય નહિ. મેં કહ્યું: તદ્દન સાચી છે. એટલે તેણે કહ્યું: શરત માર કે જો તે વાત સાચી ન હોય તો તારા ઘરમાંથી બે હાથે જેટલું લેવાય તેટલું લેવું. મેં શરત કબુલ કરી. પણ રાત્રે તે છાનોમાનો કુવા આગળ ગયો ને ફળ કાઢી લાવ્યો. હવે મારા ઘરમાંથી બે હાથે લઈ શકાય એવી વસ્તુ લેવા દેવાની માગણી કરે છે. માટે શું કરવું ? રાજાએ એનો નિકાલ કરવાનું કામ અજિતસેનને સોંપ્યું. અજિતસેને શીલવતીની સલાહથી તે વાણીઆને શિખા-મણ આપી કે તારી વસ્તુઓ મેડા ઉપર ચઢાવ અને દાદરો બંધ કરી ત્યાં એક નીસરણી મૂક. વાણીએ તે પ્રમાણે કર્યું. પેલો લુચ્ચો મિત્ર આવ્યો. ઘરમાં નીચે કાંઈ ન દેખ્યું એટલે ઉપર ચડવા ગયો. નીસરણી છાતી

સરસી મૂકેલી એટલે બે હાથે પકડી. જ્યાં તે એક પગથીયું ચઢ્યો કે વાણીઆએ કહ્યું: તારો ઠરાવ પૂરો થયો. તેં બે હાથે પહેલાં નીસરણી પકડી છે. માટે તે લઈ જા. પેલા ભાઈ બરાબર ફસાઈ ગયા ને નીસરણી લઈને વિદાય થયા.

અજિતસેનની ખુદ્ધિ જોઈ રાજાએ તેને પ્રધાન બનાવ્યો. હવે રાજાના કામકાજમાં અજિતસેન ખુબ ગુંચવાયો. બરાબર ઘરમાં ધ્યાન આપી શકે નહિ. આ જોઈ એક વખત શીલવતીએ કહ્યું: સ્વામીનાથ ! તમારી ઘરમાં ખુબ ગેરહાજરી રહે છે ને ઘણા માણસો કામ માટે અહીં આવે છે. તો કેઈ દિવસ મારા પર શંકા થશે. માટે હું એક કમળનું ફૂલ આપું છું. તે જ્યાં સુધી તાબું ને તાબું રહે ત્યાં સુધી આપે સમજવું કે માંડે શિયળ અખંડ છે. ને જો એ કરમાય તો સમજજો કે માંડે શિયળ લાંગ થયું છે. અજિતસેન એ કમળ લઈ ખુબ આનંદ પામ્યો. હંમેશાં એવું ને એવું કમળફૂલ જોઈ વિચારવા લાગ્યો: અહા ! શિયળનો શું મહિમા છે ! આ ફૂલ જે ગરમ શ્વાસ અડતાં કરમાય તે પણ શિયળના પ્રભાવથી કરમાતું નથી ! ખરેખર ! આવા બનાવો બીજા પણ ક્યાં બન્યા નથી ? સતી સુભદ્રાએ શિયળના પ્રભાવથી કાચા સુતરના તાંતણે ચાળણી વડે જળ કાઢી ચંપા નગરના દરવાજા ઉઘાડ્યા હતા. સુદર્શન શેઠને શુળી પણ સિંહાસન બની હતી. સતી સીતાને ચિતા પણ અડી શકી ન હતી. આમ શિયળના પ્રભાવથી જ બને છે.

એક વખત રાજાએ કેાઈ શત્રુને જીતવા ચઢાઈ કરી. અજિતસેનને સાથે જવું પડ્યું. રસ્તામાં રણ જેવો મુલક આવ્યો. ત્યાં અજિતસેનના હાથમાં તાબું કમળનું ફૂલ રાજાએ જોયું. એટલે ક્યાંથી મળ્યું તે વાત પૂછી. અજિતસેને જેવી હતી તેવી વાત કહી દીધી. રાજાને ગળે એ ઉતર્યું નહિ. તેને ખીજા ચાર પ્રધાનો હતા. મહા કપટી ને ખુશામતીઆ. રાજાએ તેમનો અભિપ્રાય પૂછ્યો. એટલે તેઓ બોલ્યા: એવી સતી હોઈ શકે જ નહિ. એતો બધાં સ્ત્રી ચરિત્ર છે. જે આપની આજ્ઞા હોય તો તેનું પારખું કરી બતાવીએ. રાજા કહે, “હા, તેનું પારખું કરો.”

તે ચારે જણા છેલબટાઉનો વેશ પહેરી ગામમાં આવ્યા. કેઈ દૂતી જોડે શીલવતીને ભેટો મોકલાવી પ્રેમની માગણી કરી. શીલવતી સમજી કે આ તો સ્વામીની ગેરહાજરીમાં મારી પરીક્ષા કરવા આવ્યા હાગે છે. માટે એમને પુરેપુરો ચમત્કાર બતાવવો. તેણે દૂતીને જવાબ આપ્યો: જે એક લાખ ટકા ધન આપવા તૈયાર હોય તો આજથી પાંચમા દિવસે વારા ફરતી અકેક પહોર આવવું. પેલાએ તે કબુલ કર્યું. અહીં શીલવતીએ ઘરની વચ્ચે પલંગ જેવડો ખુબ ઉંડો ખાડો ને ઉપર પાટી વિનાનો પલંગ મૂકી મોટી ચાદર ખીછાવી. પાંચમા દિવસે રાત પડી ને પહેલો પહોર થયો એટલે એક જણ લાખ ટકા લઈને આવ્યો. શીલવતીએ તેની ધનની પોટલી લઈને કહ્યું: પધારો, પધારો, અહીં બિરાજો.

જેવા તે ભાઈ પલંગ ઉપર બેઠા કે ખાડામાં જઈ પડ્યા. હાડકાં પાંસળાં ખુબ ખોખરાં થઈ ગયાં પણ શરમના માર્યા મનમાં શમશમીને રહ્યા. તેણે વિચાર કર્યો કે જો હું ખૂમ મારીશ તો બીજા છટકી જશે ને મારી એકલાની જ ફજેતી થશે. માટે હવે જે બને તે જોયા કરવું.

બીજો પહોર થયો એટલે બીજો આવ્યો. તેની પણ એજ વલે થઈ. એમ ચારેને ખાડામાં પાડી શીલવતીએ ખરાબર પોતાની બુદ્ધિનો પરચો બતાવ્યો. તે ભૂખ્યા ન મરી જાય માટે અંદર કોદરા વગેરે રાંધીને આપવા લાગી. બિચારા ચારે પ્રધાન તો ભયંકર કેદખાનામાં પડ્યા. તેમને તો જીવતા મુવા જેવું થયું.

: ૩ :

શીલવતી તેમને હંમેશાં થોડી થોડી વાત સંભળાવા લાગી: અરે મૂર્ખો ! પોતાની સ્ત્રીથી સંતોષ ન પામતાં પરસ્ત્રીગમન કરવાનો વિચાર તમે કેમ કર્યો ? તેનાં ભયંકર ફજો શું તમારે કાને આજ સુધી પડ્યાં-જ નથી કે તમે સ્વભાવથીજ દુષ્ટ છો ? પરસ્ત્રીગમન કરનારને નારકીનાં દુઃખ ભોગવવાં પડે છે એ શું ભૂલી ગયા ? એ દુઃખ જેવું દુઃખ આ દુનિયામાં છે નહિ. છતાં તેનો કાંઈક અનુભવ તમને આ કેદખાનામાં થશે. આ લોક ને પરલોક બંનેમાં દુઃખદાયી પરસ્ત્રીગમન હવે ભૂલી જશો કે નહિ ? પેલા પ્રધાનો કહે, “મહાસતી ! ભૂલી ગયા. અમે સિંહણની આજ કરી, સાપના રાક્ષસમાં હાથ ઘાલ્યો. પણ હવે જવા દો. શીલવતી કહે, ખરા-

બર વખત આવવા દો ત્યાં સુધી તમારે તમારી પાપી પ્રવૃત્તિનું ફળ ભોગવવુંજ પડશે. તે પ્રધાનો બિચારા દયામણા થઈને માથું કુટવા લાગ્યા: હાય ! અમારા જેવા મૂખ કેાણુ હશે ? કુતૂહલ માત્રથી એક સતી સ્ત્રીનું શીયળ લૂંટવા આવ્યા. ધિક્કાર હો અમને. શીલવતી કહે, બહાર નીકળીને કદી આવું કરશે ? પ્રધાનો કહે, દેવી ! આ જાંદગીમાં તો કદી હવે એવી દૃષ્ટિ થશે નહિ. મહેરબાની કરી અમને બહાર કાઢો.

શીલવતીએ છ માસ સુધી તેમને એ જ કેદખાનામાં રાખ્યા. દરમ્યાન તેમના શરીર પર એકલાં ચામડાં ટટળવા લાગ્યાં. શીળવતીને તો દુનિયામાં આ દાખલો બેસાડવો હતો. એટલે તેમને છોડવાના યોગ્ય સમયની રાહ જેવા લાગી.

: ૩ :

રાજા લડાઈમાંથી પાછો ફર્યો. મોટો રાજદરબાર ભરાયો. તે વખતે શીલવતીએ ચારે જણને કબાટના ચાર ખાનામાં મુકી તે કબાટ રાજસભામાં મોકલાવ્યું ને કહેવરાવ્યું કે આપના વિજયની ખુશાલીમાં આ લેટ મોકલી છે. તે સભા વચ્ચે ઉઘાડીને સ્વીકારવા કૃપા કરશે.

રાજાએ સભા વચ્ચે કબાટ ઉઘાડ્યું તો તેમાંથી દુકાળીઆ જેવા શરીરવાળા ને લાંબાં દાઢાંવાળા પેલા ચાર પ્રધાન નીકળ્યા. એ જોઈ કોઈને હસવું આવ્યું ને કોઈને દયા આવી. રાજાને શીલવતીના શિયળની પૂરી ખાત્રી થઈ ગઈ. તેણે સભા વચ્ચે તેની વાત કહી સંભળાવી. એ

સાંભળતાંજ સર્વ એકી અવાજે બોલી ઉઠ્યા: ધન્ય છે સતી શીલવતીને! પણ પેલા પ્રધાનોની સ્થિતિ બહુ ભુરી થઇ. તેઓ મ્હાં સંતાડીને બિચારા પલાયન કરી ગયા.

: ૪ :

કોઈ જ્ઞાની મુનિએ શીલવતી તથા અન્નિતસેનનો પૂર્વ ભવ કહ્યો. આથી તેમનું મન સંસારમાંથી ઉઠી ગયું ને આત્માના કલ્યાણ કરવાના મનોરથ થયા. એક વખત વીર્યનો ઉલ્લાસ થતાં બંનેએ ત્યાગવ્રત સ્વીકાર્યા ને અખંડ બ્રહ્મચર્ય તથા બીજા ચાર મહાવ્રતો પાળી પોતાની જાતને ધન્ય માનવા લાગ્યા. તેઓ જ્યાં જતા ત્યાં એકજ ઉપદેશ આપતા: સોનું ને રત્ન તથા મણિ-મુકતા તે સાચો શણગાર નથી પણ સાચો શણગાર શીલ છે. તેનું બરાબર આરાધન કરનાર ભવસાગરને તરી બાય છે.

બ્રહ્મચર્યના અર્થમાં કે ચારિત્રના અર્થમાં પણ શીલ એ મોક્ષ સુખનું કારણ છે એમ કોણ નહિ કહે?

ઇલુરાનાં ગુફામંદિરો

જગત કારનાં આ અદ્વિતીય ગુફામંદિરોનો, તથા બૌદ્ધ, શૈવ અને જૈનોના ઇતિહાસ તથા મૂર્તિવિધાનનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક આજ લેખકના હાથે લખાઇ બહાર પડ્યું છે. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રીયુત્ત નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા આઈ. સી. એસ. કિશ્મત આઠ આના. જરૂર મંગાવીને વાંચો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અર્જુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ રવામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનત્કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ- રવામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દટપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અલયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો- વિજયજી
૮ રાણી ચેલ્લણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહા સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુરવામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કડિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવાભૂતિ નંદિપેણ	૧૬ સાચો શણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર	૧૭ સુખની આવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આ- પનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વી. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી મેણી :: ૧૭

સુખની ચાવી અને સંતોષ

: લેખક :

ધીરજલાલ દોડરશી શાહ.

: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૭

સુખની ચાવી યાને સંતોષ.

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭

મૃદ્ય સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, યુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની ચોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીકાંટો રોડ : : અમદાવાદ.

સુખની આવી યાને સંતોષ

જ્યાં સુધી માથે વડીલ હોય ત્યાં સુધી નાનેરાંને શી ચિંતા હોય ? સુંદર શેઠ જીવ્યા ત્યાંસુધી ધન શેઠે નજર પણ કરી ન હતી કે વેપાર વણજ કેમ ચાલે છે ને પૈસો શી રીતે આવે છે ? પણ પિતાનું મરણ થતાં તેમના માથે ચિંતા આવી પડી. બાપદાદાની વારીથી તે ખુબ ધનાઢય હતા. એટલે તેમનો વહીવટ ઘણો હતો. ધન શેઠે પહેલાં પોતાની મિલકતની ગણતરી કરી તો પંચાવન લાખ ટકા દાદાની કમાણીના ને ચુંવાળીશ લાખ ટકા પિતાની કમાણીના મળી કુલ ૯૯ લાખ ટકા થયા. ધનશેઠે કહ્યું : વાહ ! આતો એક લાખ ટકા વધારે મેળવું તો મારે ઘેર કોડાધિપતિની ધન ખંધાય છે ને શું ?

ધનશેઠે ખુબ કાળજીથી ધંધો કરવા માંડ્યો. વરસ પૂરું થયું. દીવાળી આવી. સરવૈયાં ખેંચાયાં. પણ જ્યાં મિલકતની ગણતરી કરી, ત્યાં બરાબર પહેલાંના જેટલોજ થઈ. એમાં જરાયે વધારો થયો નહિ. ધનશેઠ કહે, આનું કારણ શું ? મેં તો મહેનત કરવામાં બાકી રાખી નથી. મને લાગે છે કે મારે આવક જેટલું ખર્ચ છે તે ખોટું છે. માટે ખર્ચમાં કાપકૂપ કરવી એથી જરૂર એક લાખ ટકા વધશે. બીજા દિવસથી એમણે બરાબર કંબુસાઈ કરવા માંડી. સાઈ ધાન્ય લાવતો તેનું હલકું ધાન્ય લાવવા લાગ્યો. ઉત્તમ વસ્ત્રો વાપરતો તેના મધ્યમ વસ્ત્રો વાપરવા લાગ્યો. કુટુંબનાં માણસો

પણ હેરાન થવા લાગ્યાં. ખીજી પણ ઘણી બાબતોમાં કંબુસાઈ કરી. એમ કરતાં દીવાળી આવી ને હિસાબ કાઢ્યો. પણ ત્યાંતો ૯૯ લાખ ટકાજ નીકળ્યા. ધનશેઠ વિચારમાં પડ્યા. ખરચ તો મેં ખુબ ઓછું કર્યું છે. છતાંએ ધન કેમ વધ્યું નહિ? જરૂર ગુમાસ્તા પૈસા ખાઈ જાય છે. માટે તેમના ભરોસે વેપાર કરવો છોડી દઈ પરદેશ જઈને જાતે વેપાર કરું. તેમણે ગુમાસ્તા વગેરેને રજા આપી. મોંઘા કરિયાણાં લઈ પરદેશ ગયો. ત્યાં ખુબ ધન કમાયો. ઘેર પાછો ફર્યો. પણ ત્યાંતો ખખર પડી કે ચોરોએ ઘાડ પાડી છે ને ઘરમાંથી ઘણું ધન લઈ ગયા છે. પોતાની પાસેનું ધન ઘરમાં રહેલા ધનની સાથે મેળવ્યું ને ગણત્રી કરી તો બરાબર ૯૯ લાખ ટકાજ નીકળ્યા. શેઠને આથી ખુબ ખેદ થયો. આ શું? ફક્ત એક લાખ ટકા વધારવા છે તે પણ વધતા નથી? હવે તો આ ધનને જમીનમાં દાટીને જઈ કે ચોર લઈજ શી રીતે શકશે? એક વખત રાત્રિએ છાનો માનો ઉઠીને તે એકાંત જગાએ ગયો. ને ત્યાં ઉંડો ખાડો ખોદી ઘણું ખરું ધન દાટ્યું. પછી નિરાંત કરી પરદેશ ગયો. અહીં કેઈ ચતુર માણસે બ્રમિની પરીક્ષા કરતાં ધન પારખ્યું ને કાઢી લીધું ને અંદર કાંકરા ભર્યા. ધનશેઠ તો પરદેશમાં ખુબ કમાયો એટલે તેના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. નકકી આ વખતે કોડાધિપતિ થઈશ. એમ વિચારી તે મલકાવા લાગ્યો. ઘેર પાછો આવ્યો. રાત્રે છાનો માનો ધન દાટ્યું હતું ત્યાં ગયો. ત્યાં ખોદ્યું પણ શું મળે? તેનાં લાગ્ય ફરી વળ્યાં હતાં.

ધનશેઠના ૯૯ લાખ ટકા તે ૯૯ લાખજ રહ્યા. કોડ
 ન થયા તે નજ થયા. પણ ધનશેઠ એમ કાયર થાય તેમ
 ન હતો. તેણે હવે બધું ધન સાથે લઈને પરદેશની મુસાફરી
 ખેડી ખુબ ધન કમાઈને પાછો વળ્યો. રસ્તામાં એક જંગલ
 આવ્યું. ત્યાં ભીલ લોકોએ તેના સાથ પર હલ્લો કર્યો.
 બધા જીવ બચાવવા નાશી ગયા. ધનશેઠ પણ જેટલી
 કિસ્મતી વસ્તુ લેવાય તેટલી લઈ ચુપકીથી છટકી ગયો.
 કાંઈ નિર્જન અરણ્યમાં જઈ ચડ્યો. મહા મહેનતે ઘેર
 પાછો ફર્યો. ત્યાં જઈ બધી વસ્તુ મેળવી તો પણ ધન તો
 ૯૯ લાખ ટકાજ થયું. તેમાં જરાયે વધારો થયો નહિ.
 હવે તે અનેક રીતે ભાગ્ય અજમાવવા લાગ્યો. એક વખત
 તેને વિચાર આવ્યો: જો માફ ઠેકાણું ફરે તો ભાગ્ય ફરે.
 એથી સર્વ કાંઈ સાથે લઈ તે વહાણ ભરી પરદેશ ગયો.
 ત્યાં લગભગ એક કોડ ટકા ધન મેળવ્યું. હવે ઘેર પાછો
 ફરવા વિચાર કર્યો. પણ રખેને વહાણ ભાગે તો
 બધું ધન ચાલ્યું જાય એમ વિચારી એક કોડ રૂપિયાનું
 એક રત્ન લીધું ને તેને બાંધ ચીરી અંદર મૂક્યું. પછી
 દવાથી તે ભાગને રૂઝવી વહાણમાં બેઠો. મનમાં મલકાવા
 લાગ્યો, હવે કોડ ટકા કયાં જવાના છે. ? બન્યું એવું કે
 વહાણ ભર દરીએ તોફાનમાં સપડાયું ને ભાંગી ભુકો
 થઈ ગયું. શેઠની આયુષ્ય દોરી બળવાન કે એક પાટિયું
 શેઠના હાથમાં આવ્યું. દશ દિવસ દરિયામાં તરીને કિનારે
 પહોંચ્યો કે તરતજ બેભાન થઈ ગયો. કેટલીકવારે શુદ્ધિ
 આવી એટલે આગળ ચાલ્યો. જંગલમાં ભટકવા લાગ્યો.

અધા હુઃખમાં પણ શેઠને એક વાતનો આનંદ થતો હતો કે કોડનું રત્ન સાચવ્યું છે. તે રખડતો રખડતો પોતાને ગામ આવ્યો ને પોતાના કુટુંબને મળ્યો. બીજે દિવસે પેલું રત્ન બાંધ ચીરીને ઝવેરીઓને બતાવ્યું. ઝવેરીઓ કહે, આ રત્ન મૂળ એક કોડનું છે, પણ બાંધની ગરમીમાં રહેવાથી કાંઈક ઝાંખુ પડ્યું છે. એટલે એની કિંમત એક લાખ ટકા ઓછી ઉપજશે. આ સાંભળી ધનશેઠે દાંત કચકચાવ્યા: આ શો ગજબ કે ૯૯ ટકા કેમે કરી કોડ થતાં જ નથી? જીવને સાટે મુસાકરી કરી દરિયો ખેડ્યો. આટઆટલી મહેનત ઉઠાવી તે બધી ફેાગટ ગઈ! હવે શું કરું? કોડાધિપતિ તો થવું જ છે. પણ લાગ્ય કાંઈ મદદ કરતું નથી. એ તો વધારે મેળવેલું કોઈને કોઈ રસ્તે ઝુંટવી જ લે છે. શેઠ આટઆટલી લક્ષ્મી છતાં કોડાધિપતિ નહિ થવાથી ખુબ ચિંતામાં રહેવા લાગ્યા. ન ખાવુંપીવું ભાવે, ન મોજશોખ. કોઈની સાથે વાત કરે પરંતુ તે પણ મન વિના. અસંતોષીના શું હાલ થાય છે તે જરા જુઓ!

એક વખત કોઈ ધાતુવાદ જાણનારો ધુતારો આવ્યો. તેણે શેઠને ચિંતાતુર જાણી હકીકત પૂછી. શેઠે કહ્યું કે કોઈ પણ ઉપાયે એક લાખ ટકા વધતાજ નથી. માટે જો તું કાંઈ જાણતો હોય તો ઈલામ બતલાવ. પેલો ધાતુવાદી કહે, ઓહો શેઠ! એમાં તે શું મોટી વાત છે? ધાતુવાદના પ્રતાપથી તમને જોઈએ તેટલું સોનું બનાવી આપીશ.

શેઠ તો આ સાંભળી રાજી રાજી થઈ ગયા. પેલા ધાતુવાદીએ થોડું સાચું સોનું કપટ કરીને રાખ્યું હતું તે

ધાતુવાદથી બનાવતાં અંદર મૂકી દીધું. પછી શેઠને બતાવ્યું. શેઠ કહે આ સોનું સાચું છે કે નહિ તેની પરીક્ષા કરાવીએ, પેલો ધુતારો કહે, ઘણી ખુશીથી. શેઠે તપાસ કરાવી તો સોનું સાચું નીકળ્યું. પછી શેઠે કહ્યું કે હવે સોનું જથાબંધ બનાવો. પેલા ધુતારાએ મોટા મોટા ટુકડા સોનાના બનાવવા માંડ્યા. શેઠ તો મનમાં ને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યાઃ અલ્યા ! આ તો હું નાહક મહેનત કરીને મરી ગયો ! દુનિયામાં વગર મહેનતે પણ પૈસા પેદા થઈ શકે છે ને શું ? અહો ! હવે મારું ભાગ્ય ઉઘડ્યું છે. નહિતર આટલું બધું સોનું ક્યાંથી મળે ?

એક વખત તે ધુતારો લાગ જોઈ ઘરમાંથી રત્ન, મોતી, તથા બીજું કિમ્મતી ઝવેરાત લઈ પોખારા ગણી ગયો. શેઠને ખબર પડી એટલે માથું કુટવા લાગ્યો. અને પેલું સોનું સાચું છે કે નહિ તેની તપાસ કરી તો ઉપરથી સોનાનો ઢાળ ચડાવેલ ત્રાંબાનાજ ટુકડા નીકળ્યા. લુંટાયો ! લુંટાયો ! શેઠ પોક મૂકી રડવા લાગ્યો. પણ એમ રડયે શું થાય ? લોકો બધા લેગા થયા ને શેઠની હાલત જોઈ હસવા લાગ્યા ને ઉપરથી મશ્કરી કરવા લાગ્યા. શેઠનું ધન તો ૯૯ લાખ ટકામાંથી પણ ઘણું ઓછું થયું.

હવે એક વખત તે નદી કિનારે ગયો. ત્યાં લાગ્યના જોરે દોટલું ધન જોયું. તે છાનું માનું ખોદીને ઘેર લાવ્યો ને પોતાના ધનની સાથે મેળવ્યું તો ખરાબર ૯૯ લાખ ટકા થઈ રહ્યું. શેઠે હવે વિચાર્યું કે જો કોઈ નિધાનના બાણકારને ખોળી કાઢું તો જમીનમાં ધન ક્યાં ક્યાં છે તે

જાણીને કાઢી લઉં. જરૂર એથી એક કોડ ટકા થશે ને મારે ઘેર કોડાધિપતિની ધન ખંધાશે.

હવે તે નિધાનશાસ્ત્રના જાણકારને મળવા લાગ્યો. તેની ખુબ ભક્તિ કરવા લાગ્યો. ત્યારે એ શાસ્ત્રના જાણકારે કહ્યું કે હે શેઠ ! એકે અક્ષર એવો નથી કે જેમાં મંત્ર ન હોય. એકે વનસ્પતિ એવી નથી કે જેનું મૂલ્ય ન હોય. ભૂમિનો કોઈ પણ ભાગ એવો નથી જ્યાં ધન ન હોય. પણ ભાગ્યશાળીનેજ તે દેખાય છે. છતાં આપણે લક્ષણ-પરથી તપાસ કરીએ. સાંભળો, એનાં લક્ષણો કહું. જ્યાં પંખીનાં ઘણાં પગલાં હોય ત્યાં જરૂર ધન હોય. રવિવારે ખંજરીટ, દીવાળી, ઘોડો જ્યાં ચરક કરે ત્યાં પણ ધન હોય. વળી છાણાંમાંથી એરંડાના બીનો અંકુરો ફૂટે ત્યાં પણ ધન હોય. જ્યાં ખંજરીટ પંખીનું જોડલું કીડા કરતું હોય ત્યાં પણ ધન હોય. વળી જ્યાં પુવાડનો છોડ ઘડીક ઘડીકમાં સીધો વધતો હોય ત્યાં પણ ધન હોય. ઘોળો આકડો, ઘોળો ખાખરો ને ઘોળી બીલી હોય ત્યાં પણ ધન હોય. જેવું એમનું દૂધ એવું ત્યાંનું ધન. આવાં આવાં લક્ષણો જાણી શેઠ હવે નિધાનની ખોળમાં દ્રવ્ય લાગ્યો. એક વખત ઘોળા ખાખરાને જોઈ ખુબ આનંદ પામ્યો. પછી તેને આપેલા મંત્રોનો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યો કે ઐ નમો ધરણેન્દ્રાય, ઐ નમો ધનદાય વગેરે. એ મંત્રો બોલતાં બોલતાં જમીન ખોદી તો માંહીથી કેટલાય લાખ ટકા ધન નીકળ્યું. હવે એના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. તે નિધાન રથમાં નાખી, કોઈ જાણી ન જાય તેમ તે ઘર

તરફ વળ્યો. પણ ત્યાં શું જોયું? ઘરને લડલડાટ આગ લાગેલી. શેઠ તો એ જોઈને ઠંડો જ થઈ ગયો. મોટો ધ્રાશકો પડ્યો ને બેભાન થયો. જ્યારે તેને લાન આવ્યું ત્યારે મોટા સાહે રડવા લાગ્યો. બીજા માણસોએ આગ હોલવવા પ્રયત્ન કર્યો. તેમાંથી બચાવાય તેટલું ધન બચાવી લીધું. શેઠ બીજા મકાનમાં રહેવા લાગ્યો. ત્યાં જઈ આગમાંથી બચેલી મિલકત ને નિધાનમાંથી લાવેલી મિલકત મેળવી તો બરાબર ૯૯ લાખ ટકા જ થયા.

ધનશેઠની અબાયબી તથા ખેદનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે વિચાર કર્યો કે મેં નકામું આટઆટલું દુઃખ સહન કર્યું. મારા ભાગ્યમાં જ કોડાધિપતિ થવાનું નથી. મારાથી બનતી મહેનત મેં કરી. હવે શું બને? કહેનારા સાચું કહી ગયા છે કે વનનું ફૂલ, લોલીયાની લક્ષ્મી, કુવાની છાયા, ને સુરંગની માટી એના એ જ ઠેકાણે સમાઈ જાય છે. માટે હવે દોડાદોડ કરવી નહિ. સંતોષથી જ રહેવું. છતી લક્ષ્મીએ એનો કાંઈ ઉપલોગ હું નથી કરી શક્યો. માટે ભૂલ્યા ત્યાંથી સવાર ગણીને વર્તવું.

શેઠ હવે પહેલાં કરતાં સારી રીતે રહેવા લાગ્યો. પણ એક દિવસ એક કોડાધિપતિને જોયો. તેને એક લક્ષાધિપતિએ સલામ ભરી. બીજું પણ ખુબ માન આવ્યું. આથી ખુબાઈ ગએલો વિચાર ફરી પાછો જાગ્રત થયો ને કોઈ પણ ઉપાયે હું કોડાધિપતિ કેમ ન થાઉં એવો મનસુખો ઘડવા લાગ્યો.

એક વખત તેણે એક યોગીને જોયો. લોકો કહેતા

કે તે જ્ઞેશ જોવામાં એકકો છે. એટલે તેણે પોતાનો જ્ઞેશ જોવડાવ્યો: મહારાજ ! હું કોડાધિપતિ થઈશ કે નહિ ? યોગીએ ભરાબર જ્ઞેશ જોઈને કહ્યું કે આગળ જતાં તમને ક્રોડ તો શું પણ એથી વધારે ધન મળશે. શેઠ એ સાંભળી ચમક્યો: શું ક્રોડ કરતાં પણ વધારે ધન મળશે ? બાપજી ! એને ઉપાય શું તે મને કહો. યોગી કહે, એ ઉપાય ઘણો જ મુશ્કેલ છે. બીજાને તો એથી અનર્થ જ થાય, પણ તને લાભ થશે. હજી તારે થોડું કર્મનું ફળ ભોગવવાનું છે. તે જ્યારે ભોગવાઈ જશે, ત્યારે જરૂર એ ધન મળશે. શેઠ કહે: બાપજી ! મને કોઈ પણ રીતે એ ઉપાય બતાવો. શેઠનો બહુ આગ્રહ જોઈ યોગીએ કહ્યું કે અહીંથી કેટલાક ગાઉના અંતરે એક પર્વત છે. તેમાં એક રસકુપિકા છે. એના રસનું એક બિંદુ જો હજાર મણ તપાવેલા લોઢામાં નાંખીએ તો સોનું થઈ જાય. એ રસકુપિકા તો દેવને પણ દુર્લભ છે, તો તારા જેવાને તો કેવી રીતે મળે ? તારે એ મેળવતાં ઘણું દુઃખ સહન કરવું પડશે. શેઠ કહે, મેં અત્યાર સુધી દુઃખ ભોગવવામાં બાકી રાખી નથી, તો એટલું દુઃખ વધારે ભોગવીશ, પણ તેનો ઉપાય કહો. યોગીએ એક માતેલા પાડાનું પૂંછડું આપીને કહ્યું: આને છ માસ સુધી તેલમાં નાંખ. પછી હું તને ત્યાં લઈ જઈશ. છ માસ સુધી શેઠે તેમ કર્યું. પછી એ તળેલું પૂંછડું, રસકુપિકાનાં પુસ્તકો, લાંબી બે દોરીઓ, એક માંચી, બે તુંબડાં ને અડદ વગેરેના બાકળા લઈને યોગી ધનશેઠને પેલા પહાડ તરફ લઈ આવ્યો. એ પહાડમાં પહોંચ્યા ત્યારે ઉંડી ને ભયાનક ખીણો શરૂ થઈ.

એમાંથી આગળ વધતાં એક ગુફા આવી. યોગીએ બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે શેઠે એ ગુફા આગળ યજ્ઞનું પૂજન કર્યું. પછી પુસ્તકના આધારે ગુફામાં પેઠા. અહા ! શું તે ગુફાનું ભયંકર સ્વરૂપ ! થોડા થોડા અંતરે ભડકા થાય ને ભૂતાવળો રળી થાય. એ જોઈ યોગીના કહ્યા પ્રમાણે શેઠ પેલા બાકળા નાખે ને આગળ વધે. પેલું પાડાનું પૂંછડું સળગાવી તેનો દીવી તરીકે ઉપયોગ કર્યો. એથી ગુફાના અંધકારમાં અજવાળું પડવા લાગ્યું. એ ગુફામાંને ગુફામાં આમ કેટલાયે માઈલ ગયા ત્યારે એક ચાર હાથ લાંબો પહોળો ને ખુબ ઉંડો કુવો આવ્યો. એજ રસકુપિકા હતી. યોગીએ માંચીને જ લાંબી દોરીઓ બાંધી ને શેઠને તે ઉપર બેસાડ્યો. હાથમાં જ તુંબડાં આપ્યાં. પછી કુવાની અંદર ઉતાર્યો. યોગી કહે, અંદર જઈને તુંબડાં ભરાય એટલે દોરી હલાવજે. શેઠે તેમ કર્યું. એટલે યોગીએ તેને ઉપર ખેંચવા માંડ્યો. જ્યારે તે કાંઠે આવ્યો ત્યારે યોગીએ કહ્યું : પહેલાં તુંબડાં મને આપી દે. વખત છે બહાર નીકળતાં ઢાળાઈ જાય તો ? શેઠે પણ લોળાલાવે તુંબડાં આપી દીધાં. યોગીએ તરત જ દોરીઓ કાપી નાંખી ને શેઠને કુવામાં જ રહેવા દીધો. પોતે આગળ ચાલ્યો ગયો. હવે શેઠની કમબખ્તીનો ચાર રહ્યો નહિ. તે ડુઃખી ડુઃખી થઈ પોતાની જાતને ઘિઝારવા લાગ્યો : હા ! લોભ ! તું શું નથી કરાવતો ? લોભનો માર્યો હું તે કપટી યોગીને પણ આજખી ન થક્યો ! હવે મારી શી વલે થશે ? આ કુવામાંથી શી રીતે બહાર નીકળીશ ? આતો મહાન કેદ મળી. અંધારી કોટડીની કેદ મળી. હવે મારું શું થશે ?

થોડા દિવસ તે ભૂખ્યો તરસ્યો કુવામાં પડ્યો રહ્યો, ત્યારે એક ચંદનઘોને તેણે પાણી પીવા આવેલી જોઈ. ચંદનઘો એટલે જ્યાં ચોટે ત્યાંથી ગમે તેમ થાય તોપણ ઉખાડી ઉખડે નહિ. તેના પૂંછડે પેલી કાપી નાંખેલી દોરી પડી હતી તે શેઠે ખાંધી લીધી. પછી તે ચંદનઘો ચાલતાં ચાલતાં ખહાર નીકળી એટલે શેઠ દોરી પકડી ઉપર ચડવા લાગ્યો. ઘો પૂંછડે જોર આવવાથી સજ્જડ થઈ ગઈ એટલે શેઠ દોરડી વતી ઠેઠ કિનારે પહોંચ્યો. જાણે નરકમાંથી ખહાર નીકળ્યો હોય એમ તેને લાગ્યું. ત્યાંથી રસ્તો શોધતો રમ્પડવા લાગ્યો.

એવામાં કોઈ વણજારાને જોયો. ઘણા દિવસે અને તેમાં પણ આવા જંગલમાં મનુષ્ય જોયાથી કેટલો આનંદ થાય ? ભૂખે લથડીઆં ખાતા શેઠને જોઈ વણજારાને ક્યા આવી. તેણે પોતાની પાસેથી કાંઈક ખાવાનું આપ્યું ને કહ્યું : મારી સાથે રહેજો. હું તમને કોઈ મોટા નગરમાં પહોંચાડીશ. શેઠ હવે તેની સાથે મુસાફરી કરવા લાગ્યો.

હવે એ વણજારો જ્યારે એક જંગલમાંથી પસાર થતો હતો ત્યારે ચોર લોકોએ હલ્લો કર્યો ને લૂંટી લીધો. માણસો જીવ બચાવવા આમતેમ નાસવા લાગ્યા. આ શેઠ પણ નાહો. પણ સહીસલામત તે નીકળી જાય તે પહેલાં તો ચોરોના હાથમાં પકડાઈ ગયો. ચોર લોકોએ તેને ફરના એક શહેરમાં જઈને ગુલામ તરીકે વેચ્યો. એ માલીકે વળી તેને ફરના મ્લેચ્છ લોકોને વેચ્યો. ત્યાં શેઠને માથે નારકીના દુઃખ પડવા લાગ્યાં. એ મ્લેચ્છ લોકો

કીરમજી રંગ બનાવવા માણસના શરીરે કાણું પાડી તેના લોહીનાં કુંડાં ભરે અને તેને જામવા દે. પછી તેમાં એ જ રંગના કીડા ઉત્પન્ન થવા આવે ત્યારે એ રંગથી કપડાંને રંગે. એવી રીતે ચડેલો રંગ ખુબ પાકો થાય. વળી એ માણસોને સાફ સાફ ખવડાવી લોહી ભરાવા દે ને વળી પાછાં કાણું પાડે. શેઠના શરીરે પણ આ પ્રમાણે કાણું પાડયાં. ને તેમાંથી રંગ બનાવવા માંડ્યો. એક વખતે તેનું લોહી કાઢી તેને તડકે મૂકી રાખ્યો હતો. અત્યંત દુઃખથી તે જોભાન થઈ ગયો હતો. એવામાં કેઈ ભારંડ પક્ષીએ પોતાનું લક્ષ જાણી તેના પર ઝડપ મારીને પોતાના પગમાં ઉપાડ્યો. રસ્તે જતાં તેને બીજો ભારંડપક્ષી મળ્યો ને બંનેને યુદ્ધ ચયું. એ લડાઈમાં શેઠ નીચે પડ્યો. પણ આયુષ્ય બળવાન છે, દુઃખીઓ જીવ છે, એટલે મુશ્કેલી નહિ. ત્યાંથી ઉઠી રખડતાં રખડતાં કેટલાક દિવસે પોતાને ઘેર આવ્યો. પોતાના કુટુંબને પોતાની વિતકકથા કહી સંભળાવી. એ સાંભળતાં બધાંની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. શેઠનો મોટો પુત્ર સમજી ને શાણો હતો તે બોલ્યો: પિતાજી ! ધન તો નશીબમાં હોય ત્યારે જ મળે છે. આપણને ક્યાં ધનની ખોટ છે? માટે લોભને છોડી સુખે રહો ને મળેલાં સાધનનો ઉપલોગ કરો. તથા ધર્મના કામમાં ધન ખરચી આત્માનું કાંઈક કલ્યાણ કરો. હવે શેઠના ગળે એ વાત ઉતરી.

હવે એક વખત ત્યાં કેઈ જ્ઞાની મુનિ આવ્યા. તેમણે ઉપદેશ આપ્યો: લોભનું પરિણામ દુઃખ છે. જ્યાં

સુધી માણસ સંતોષને સમજે નહિ ત્યાં સુધી સુખની ચાવી તે પામ્યો નથી. તૃષ્ણા તો અનંત છે. તેમાં તણાતો માણસ શી રીતે સુખ પામી શકે? માટે ધનનું તથા બીજી સંપત્તિનું માપ કરી સંતોષ રાખ ?

ધનદત્ત શેઠે એ સાંભળી મુનિ આગળ બધી સંપત્તિનું માપ કર્યું. ૯૯ ટકા ધન છે તેનાથી જ હું સંતોષ પામીશ. આઠ ઘર, આઠ હુકાન, આઠ દાસ તથા આઠ દાસી, આઠ ઘોડા તથા ચોવીશ ગાયો ને અમુક માપનાં જ કરિયાણાંથી સંતોષ માનીશ.

હવે શેઠનું જીવન એકદમ પલટાઈ ગયું. તેમના મનને શાંતિ થઈ ગઈ. ધમાલ માત્ર મનમાંથી નાશ પામી. પોતાની પાસે જે કાંઈ ધન-દોલત હતી તેની સારી રીતે કેમ વ્યવસ્થા કરવી તથા સહુપયોગે કેમ કરી વાપરવી તે જ વિચાર કરવાનો હતો.

એક વખત શેઠ નદીકિનારે ફર ફરવા નીકળી પડયા. ત્યાં નિધાન જોયું. પણ પોતાના વ્રતમાં તે ખુબ દૃઢ હતા એટલે તેને કાંકરા જેવું ગણી કાઢ્યું. રાત્રે શેઠ શેઠાણીને નિધાનની વાત કહી. એજ વખતે કોઈ ચોર લોકો ત્યાં ચોરી કરવાનો વિચાર કરતા હતા. તેમના કાને એ વાત પડી. તેઓ તરતજ ત્યાં ગયા ને જોયું તો કોલસા ને વીંછી. તેમને લાગ્યું કે વાણીએ આપણને ઠગ્યા. એથી વીંછીને એક માટલામાં ભરી તેનું મોઢું બંધ કરી વાણીયાને ઘેર લાવ્યા ને અંદર ફેંક્યું. પણ ત્યાં તો અણુણુ સોના મહોરનો અવાજ થયો. શેઠ જાગી ઉઠ્યા,

શેઠાણી જાગી ઉઠ્યાં. ચોરો નાસી ગયા. શેઠ કહે, આપણે ધનનું માપ કર્યું છે માટે આ ધનને ધર્મના કામમાં વાપરવું. ખીજા દિવસથી તેણે અપંગ તથા લુલાં-લંગડાને દાન આપવા માંડ્યું. જરૂર હતી તેને શુભ મદદો આપી. એવાં ઘણાં કામો કર્યા.

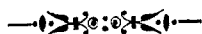
એક વખત કોઈ નિમિત્તીઆએ ભવિષ્ય ભાખ્યું કે બાર વરસનો ભયંકર દુકાળ પડશે. એથી ઘણા માણસો ધાન્ય ભરવા લાગ્યા. પણ આ શેઠે પોતાના કરેલા માપથી જરા પણ વધારે રાખ્યું નહિ. ઘણાં સગાંબહાલાંઓએ તેને સમજાવ્યો પણ તે પોતાના નિયમમાં અડગ રહ્યો. છેવટે દુકાળ આવ્યો ને ધાન્ય હંમેશાં ઓછું થવા લાગ્યું. શેઠ તો જેટલું ધાન્ય ખૂટે તેટલુંજ ખરીદવા લાગ્યા. પણ પછી તો ધાન્ય મળવું પણ મુશ્કેલ થયું. એવામાં કોઈ એક પક્ષી ઉડતું જતું હતું તેના મુખમાંથી વેલનો કકડો શેઠના ઘરમાં પડ્યો. જુએ તો તે કાળી ચિત્રાવેલી. ચિત્રાવેલીનો પ્રભાવ એવો છે કે જ્યાં તે પડી હોય ત્યાંથી ધન ધાન્ય ખૂટે જ નહિ. શેઠે તો આથી દુકાળમાં લોકોને રાહત આપવા દાનશાળાઓ માંડી ને દેશ આખાનું રક્ષણ કર્યું.

એ ગામના રાજાએ ધનશેઠની નિર્લોભતા તથા પરોપકારી બુદ્ધિ જોઈ એક વખત બોલાવ્યો ને પોતાના ભંડારી થવા જણાવ્યું. શેઠ કહે, મારે હવે એવી રીતનો ધંધો કરવાનો નિયમ છે. તેથી હું એ જગા નહિ લઈ શકું. રાજા કહે, એમાં શું દોષ છે તે ના પાડે છે? માટે કદાચહ છોડી દે અને ભંડારી થા. ધનશેઠ વિચારવા

લાગ્યા: કોઈ પણ જાતની નોકરી એ ગુલામી જ છે, એ ગુલામી જીવનને ઘિસ્કાર હો. જો મેં આ અગાઉ જ સર્વ જાતની ગુલામીમાંથી મુક્ત થઈ સંસારનો ત્યાગ કરી દીક્ષા લીધી હોત તો આવો પ્રસંગ જ કદી ન આવત. પણ હજીએ શું ખગડી ગયું છે. તેણે તે જ વખતે પોતાના માથાનો લોચ કર્યો ને મુનિનો વેશ ધારણ કર્યો. રાજા તેનું આવું આત્મઘ્ન જોઈ નમી પડ્યો. ધન સાધુ બોલ્યા: રાજા! મુખની ચાવી સંતોષ છે. એ સંતોષની સાધના એ જ હવે મારું જીવનવ્રત છે.

ધનસાધુએ પછીના જીવનમાં જે સુખ અનુભવ્યું તેની સરખામણી જ થઈ શકે તેમ નથી તો કોની સાથે સરખાવીએ ?

‘ સંતોષી સદા સુખી. ’

આજે જ મંગાવો.

જળમંદિર પાવાપુરીનું સુંદર ત્રિરંગી ચિત્ર.

કિં. આના બે.

જળમંદિર પાવાપુરીનું કાવ્ય ચિત્ર સાથે.

કિં. આના બે.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અનુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનત્કુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધનનો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી ચરો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલલણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયલુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિંસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કષિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેલુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્ત્રપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીચૂલિચંદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી ચાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેહરાણી	૧૮ મહારાજ સપ્રેતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લે.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ લે.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

ફરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજાં પુસ્તકો માટે સૂચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૮

જૈન તીર્થોના ટુંક પરિચય

ભાગ ૧ લો.

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોલરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવળા :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૮

જૈન તીર્થોનો ટુંક પરિચય

ભાગ ૧ લો

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .∴ સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રણ સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી જાહ
ચિત્રકાર, છુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ હથિશલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીશંટા રોડ : : અમદાવાદ.

જૈન તીર્થોનો ટુંક પરિચય

: ૧ :

જન્મમરણના ફેરાનો સરવાળો કરીએ તો સાગરમાં પાણીનાં ટીપાં છે તેટલો થાય. આથી જન્મ મરણના ફેરાને ભવસાગર કહેવાય છે. આવા ભવસાગર તરી જવાનું ઠેકાણું તે તીર્થ કહેવાય છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી માંડીને શ્રી મહાવીર સ્વામી સુધીના દરેક જિનેશ્વરોએ આવું તીર્થ સ્થાપેલું છે અને તેથી તેઓ તીર્થંકર કહેવાયા છે.

એમના સ્થાપેલા તીર્થને સંઘ પણ કહે છે જેમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાનો સમાવેશ થાય છે. આ સિવાય તીર્થને અર્થ પવિત્ર સ્થાન એવો પણ થાય છે, કારણ કે પવિત્ર સ્થાને જવાથી સારી ભાવના આવે છે અને એવી ભાવના વધતાં વધતાં આત્મા નિર્મળ બની ભવસાગર તરી જાય છે.

જ્યાં જ્યાં તીર્થંકરોનો જન્મ થયો હોય, દીક્ષા થઈ હોય, કેવળ જ્ઞાન થયું કે નિર્વાણ થયું તે બધા સ્થાનો તીર્થ છે. એ ઉપરાંત તેમણે જ્યાં જ્યાં તપ કર્યો હોય કે તેમના જીવનમાં કોઈ ખાસ બનાવ બન્યો હોય તે સ્થાનો પણ તીર્થ છે. આવા તીર્થો ખડાડોપર, નદી કિનારે, ગામડાંમાં શહેરોમાં, જંગલોમાં, એકાંત જગામાં, એમ અનેક ઠેકાણે આવેલાં છે.

ધણા ભાગે આવાં તીર્થો પર ભવ્ય જિનાલયો બાંધેલાં છે, જ્યાં શાંતિ પવિત્રતા ને કળાનો અદ્ભુત સંગમ છે.

એવા સ્થાને જવું ને પવિત્ર ભાવના કેળવવી તે ખરેખર જીવંતીની સફળતા છે. અને એથી જ ધર્મશાસ્ત્રોમાં ઓછામાં ઓછી વર્ષમાં એક યાત્રા કરવી જોઈએ એવું ફરમાન છે.

ખાંધેલા મંદિરે ઉપરાંત કેટલાક તીર્થ ખડકોમાં કેરી કાઢેલા છે, તો કેટલાક તીર્થમાં ફક્ત પગલાં જ છે, અને કેટલાક તીર્થની તો ભૂમિ સ્પર્શના જ છે. ભૂમિ સ્પર્શના એટલે જ્યાં કાંઈ પણ ખાંધકામ ન હોય, કેવળ ભૂમિનાં જ દર્શન કરવાનાં હોય.

આવાં તીર્થો ક્યાં ક્યાં છે તેનું એક પ્રાચીન સંસ્કૃત સ્તવન છે. દરેક વીર પ્રભુના બાળકે તે યાદ કરવા લાયક છે. આ રહ્યું તે સ્તવન :—

સદ્ગત્તયા દેવલોકે રવિશશિભવને વ્યંતરાણાં નિકાયે,
 નક્ષત્રાણાં નિવાસે ગ્રહગણપટલે તારકાણાં વિમાને ।
 પાતાલે પન્નગેન્દ્રે સ્ફુટમણિ કિરણે ધ્વસ્તસાંદ્રાંધકારે,
 શ્રીમત્તીર્થકરણાં પ્રતિદિવસમહં તત્ર ચૈત્યાનિ વંદે ॥ ૧ ॥
 વૈતાલ્યે મેરુશ્રંગે રુચકગિરિવરે કુંડલે હસ્તિદંતે,
 વક્ષારે કૂટનંદીશ્વરકનકગિરૌ નૈષધે નીલવંતે ।
 ચિત્રે શૈલે વિચિત્રે યમકગિરિવરે ચક્રવાલે હિમાદ્રૌ,
 શ્રીમત્તીર્થકરણાં પ્રતિદિવસમહં તત્ર ચૈત્યાનિ વંદે ॥ ૨ ॥
 શ્રીશૈલે વિંધ્યશ્રંગે વિમલગિરિવરે હર્વુદે પાવકે વા,
 સમ્મેતે તારકે વા કુલગિરિશિખરેઽષ્ટાપદે સ્વર્ણશૈલે ।

सद्माद्रौ चोज्जयन्ते विपुलगिरिवरे गुर्जरे रोहणाद्रौ,
 श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे ॥३॥
 आधाटे मेदपाटे क्षितितटमुकुटे चित्रकूटे त्रिकूटे,
 लाटे नाटे च घाटे विटपिघनतटे देवकूटे विराटे ।
 कर्णाटे हेमकूटे विकटतरुकटे चक्रकोटे च भोटे,
 श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे ॥४॥
 श्रीमाले मालवे वा मलयजनिखिले मेखले पीच्छले वा,
 नेपाले नाहले वा कुवलयतिलके सिंहले मैथले वा ।
 डाहाले कोशले वा विगलितसलिले जंगले वा तिमाले,
 श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे ॥५॥
 अंगे बंगे कलिंगे सुगतजनपदे सत्प्रयागे तिलंगे,
 गौडे चौडे मुरींडे वस्तरद्रविडे उद्रियाणे च पौंटे ।
 आर्द्रं मार्द्रं पुलींद्रि द्रविडकुवलये कान्यकुब्जे सुराष्ट्रे,
 श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे ॥६॥
 चंपायां चद्रमुख्यां गजपुरमथुरापत्तने चाजयिन्यां,
 कौशल्यां कोशलायां कनकपुरवरे देवगिर्यां च काश्यां ।
 नाशिक्ये राजगेहे दशपुरनगरे भद्दीले ताम्रलिप्त्यां,
 श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे ॥७॥
 स्वर्गे मर्त्यैतरिक्षे गिरिशिखरद्रुहे स्वर्णदीनीरतीरे,
 शैलाग्रे नागलोके जलनिधिपुलिने दुर्गमध्येत्रिसंध्यं ।
 ग्रामे रन्ये वने वा स्थलजलविषमे भूरूहाणां निकुंजे,
 श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे ॥८॥
 श्रीमन् मेरुकलाद्रौ रुचकनगवरे शाल्मलौ जंबुवृक्षे,

ચૌજન્યચૈત્યનંદે રતિકરરુચકે કુંડલે માનુષાંગે ।
 રક્ષુકારેજનાદ્રૌ દધિમુલ્લશિલ્વરે વ્યંતરે સ્વર્ગલોકે
 શ્રીમત્તીર્થકરાણાં પ્રતિદિવસમહં તત્ર ચૈત્યાનિ વંદે ॥૯॥
 इत्थं श्रीजैनचैत्यस्तवनमनुदिनं ये पठन्ति प्रवीणाः,
 प्रोद्यत्कल्याणहेतुं कलिमलहरणं भक्तिमाजस्त्रिसंध्यं ।
 तेषां श्रीतीर्थयात्राफलमतुलमलं जायते मानवानां,
 कार्याणां सिद्धिरुचैः प्रमुदितमनसां चित्तमानंदकारि ॥१०॥

: ૨ :

ઘડીભર બધી જાંજળ ફર કરી આ પવિત્ર તીર્થોની
 યાત્રા કરવા તૈયાર થાવ. તીર્થયાત્રા કરતાં પ્રભુદર્શન ને
 મનની શાંતિ ઉપરાંત કુદરતના અનેક મનોહર દેખાવો
 જોવાનો તથા અનેક માણુસોના સહવાસમાં આવવાનો પણ
 લાભ થશે.

સરસામાન જેટલો ઓછો હશે તેટલો ઠીક પડશે.
 જરૂરનો સામાન લઈ લ્યો. એકાદ ધાર્મિક પુસ્તક સાથમાં
 રાખો જેથી સમય મળતાં તેનું પણ વાંચન થઈ શકે.

જે જે તીર્થમાં જાવ ત્યાંના લેખ તથા દંતકથાઓ ને
 ઇતિહાસ મેળવી લ્યો. જે ચિત્ર જાણુતા હો તો તેનું આલેખન
 પણ કરી લ્યો. એ ન જાણુતા હોતો કેમેરા તો જરૂર લ્યો.
 એનાથી બને તેટલી સુંદર છબીઓ પાડી લ્યો. એને જોઈ
 બીજાને પણ એ તીર્થોની યાત્રા કરવાનું મન થશે.

: ૩ :

હિંદુસ્તાનમાં હાલ ૩૬ હજાર જેટલા જિનમંદિરો છે.
 એમાંનાં કેટલાક ખુબ સારી હાલતમાં છે. તો કેટલાક તફન

જીર્ણ થઈ ગયાં છે. આમાંના જે જે મંદિરો મોટાં તીર્થ રૂપ ગણાય છે ત્યાં ત્યાં કારખાના અથવા તો વ્યવસ્થા કરનારી ને યાત્રાળુઓને સગવડ આપનારી સંસ્થાઓ છે. આપણા તીર્થોની સંભાળ રાખનારી મોટામાં મોટી પેઢી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની છે. એ કેઈ શેઠના નામની નથી પણ આનંદ ને કલ્યાણના ભાવને સૂચવનાર નામો છે. બધાં મંદિરોની યાત્રા કરતાં તો આખું જીવન પૂરું થાય પણ તેનાં મુખ્ય મુખ્ય તીર્થો રેલ્વે માર્ગે ૧ વર્ષમાં જોઈ શકીએ ખરા.

હિંદ બહાર પણ જૈન મંદિરો છે. હમણાં ઓસ્ટ્રીયા હંગેરીમાં એક ખેડુતના ખેતરમાંથી ચંદ્રપ્રભુજીનું મંદિર નીકળી આવ્યું છે. અમેરિકાના એક પહાડ પર શ્રી પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા કોરેલી જણાઈ છે. આવા બીજા ઘણા સ્થળો હશે. કારણ કે એક વખત જૈન ધર્મ બીજા દેશોમાં પણ સારી રીતે ફેલાયો હતો. પણ હજી આપણને તેની પૂરતી માહિતી મળતી નથી.

વર્ણનની સરળતા ખાતર હિંદુસ્તાનના નીચે મુજબ વિભાગો કર્યા છે. (૧) કાઠીઆવાડ (૨) કચ્છ (૩) ગૂજરાત (૪) મારવાડ (૫) મેવાડ (૬) માળવા (૭) વરાડ (૮) મધ્યહિંદ (૯) પંજાબ ને કાશ્મીર (૧૦) સંયુક્ત પ્રાંત (૧૧) બિહાર (૧૨) અંગાળા (૧૩) બ્રહ્મદેશ (૧૪) મુંબાઈ (૧૫) બાનદેશ (૧૬) મહારાષ્ટ્ર (૧૭) કર્ણાટક (૧૮) મલબાર (૧૯) મદ્રાસ ઈલાકો (૨૦) આંધ્ર (૨૧) મહેસુર રાજ્ય (૨૨) હૈદરાબાદ રાજ્ય (૨૩) ઉત્કલ.

તેમાંના દરેક ભાગના મુખ્ય તીર્થોનો ટુંક પરિચય અનુક્રમસર આ પુસ્તકમાં આપેલો છે.

કાઠીઆવાડ

તીર્થધિરાજ શત્રુંજય, તાલધ્વજ, (તળાજા) નવ-
ખંડ પાર્શ્વનાથ (ધોધા), વલ્લભીપુર (વળા) ગિરનાર, અ-
જાહરા પાર્શ્વનાથ, પ્રભાસપાટણ, વંથલી, વરેજાજી ને દ્વારિકા
આ દેશનાં મુખ્ય તીર્થો છે.

શત્રુંજય

શત્રુંજયના નામથી કૌણ અજ્ઞાણ્યું હશે ? આ પહાડ
આપણું સહુથી મહાન તીર્થ છે. એના કાંકરે કાંકરે સિદ્ધ
થયા છે એમ કહેવાય છે. પ્રભુ રીખવદેવ અહીં ૯૯ વખત
આવ્યા હતા, તેમનાં પગલાં એક જુની રાયણ નીચે છે.
પાસે જ ભરતચક્રવર્તીએ બંધાવેલું મહાન મંદિર છે. એ
મંદિર આજે મૂળ સ્વરૂપમાં નથી કારણ કે વખત જતાં
તે જીર્ણ થતું ગયું એટલે ફરી કરીને સમરાવવામાં આવ્યું
છે. જીર્ણ થએલા મંદિરને સમરાવીને સાફ કરવામાં આવે
તેને ઉદ્ધાર કહે છે. એવા સોળ મહાન ઉદ્ધારો આ મંદિરના
થયા છે. ઋષભદેવ ઉપરાંત બીજા ૨૨ તીર્થકરો (નેમ-
નાથ સિવાય) પણ અહીં આવી ગયેલ છે. બીજા પણ
અનેકે મહાન પુરુષોએ તપ કરી અહીં મુક્તિ મેળવી છે.

આ તીર્થનાં જુદાં જુદાં ૧૦૮ નામ છે. તેમાંના કેટલાંક
નીચે મુજબ છે. સિદ્ધક્ષેત્ર, સિદ્ધાચળ, શ્રીપદ, હસ્તગિરિ,
સહસ્રકમળ, ઢંક, કદંબગિરિ, લોહિતગિરિ, વિમળાચળ વગેરે.
અહીં નાનાં મોટાં મળી ૩૦૦૦ મંદિરો છે. એટલે એ મં-
દિરાનુંજ મહાન નગર હોય તેવો દેખાવ થઈ રહ્યો છે. હિંદ
ભરનો એક પણ ભાગ એવો નથી જ્યાંથી આ મંદિરોને

મહામોંઘી લેટો મળી ન હોય. મહાન રાજાઓ ને પ્રધાનો અહીં સંઘ કાઢીને આવેલા છે. આ મંદિરોનાં બુદ્ધ બુદ્ધ નવ સમૂહ છે. મંદિરોનાં સમૂહને હુંક કહે છે.

આ ઉપરાંત સુરજકુંડ, સિદ્ધવડ, ચિદલણ તલાવડી, શેત્રુંજી નદી વિગેરે પણ આ તીર્થમાં જોવા યોગ્ય છે.

આની તળેટીમાં પાલીતાણાનામે મોટું ગામ છે. જ્યાં સંજ્યાએંધ આલિશાન ધર્મશાળાઓ છે. એથી યાત્રાળુઓને દરેક પ્રકારની સગવડ મળે છે. સાધુ સાધ્વી અહીં નિરંતર જોવામાં આવે છે. ગામથી થોડે દૂરજ સ્ટેશન છે. ભાવનગર અહીંથી ૧૬ ગાઉ દૂર આવેલું છે.

તાલધ્વજ (તળાજ)

તળાજી નદીને કિનારે ઉભેલી બે શિખરવાળી ટેકરી પર આ રમણીય તીર્થ આવેલું છે. હમણાં હમણાં તેનાપર સારી રકમ ખર્ચવામાં આવી છે. આજે પણ અહીં સંપ્રતિ રાજાના સમયની મુર્તિઓ જણાય છે. તે આ તીર્થની પ્રાચીનતા બતાવે છે.

અહીં પાર્શ્વનાથના તથા સુમતિનાથજીના મંદિરો તથા સહુથી ઉચે ચોમુખની સુંદર દહેરી છે. ત્યાંથી આજી બાબુનો દેખાવ મનનું હરણ કરે તેવો છે. અહીંનો એકલ-મંડપ જોતાં જીના વખતની બૌદ્ધ ગુફાઓ યાદ આવે છે. ભાવનગરથી થોડે અંતરે આ સ્થળ આવેલું છે.

નવખંડા પાર્શ્વનાથ

દરીઆ કિનારે ઉભેલું પ્રાચીન સમયનું મહાનખંડર ને આજનું ભાંગ્યું તૂટ્યું ઘોઘા નવખંડા પાર્શ્વનાથનું

તીર્થ છે. એનું દહેરાસર વિશાળ અને ભવ્ય છે. એમાંના નવખંડ પાર્થનાથની મૂર્તિ વિષે અનેક ચમત્કારિક વાતો કહેવામાં આવે છે.

વળા (વલ્લભીપુર)

ઘોઘા જંકશનથી ખાર ગાઉ દૂર વળા નામનું ગામ પ્રાચીન સમયની વલ્લભીપુરી છે. દેવધર્મિગણિ ક્ષમાશ્રમણે જૈન આગમો પહેલ વહેલાં અહીં પુસ્તકારૂઢ કર્યા હતા.

ગીરનાર

દરીઆની સપાટીથી ૩૬૭૫ ફુટ ઉંચે ઉભેલો આ પહાડ જૈન તથા હિન્દુ ધર્મનેનું મહાન તીર્થ છે. પ્રભુ નેમનાથે અહીં જ દીક્ષા લીધી. તેઓ અહીં જ જ્ઞાન પામ્યા ને અહીં જ નિર્વાણ પામ્યા તેથી તે તીર્થનાયક છે. એમનું ભવ્ય મંદિર ને ધીજા અનેક જુનાલયો આ પહાડની કુદરતી શોભામાં વધારો કરી રહ્યા છે. આ પહાડની સાત ટુંકો છે. તેમાં પાંચ ટુંકો પર સહેલાઈથી જવાય છે. છઠ્ઠી ને સાતમી ટુંકે ચડવું અઘરું છે. આ મંદિરો ઉપરાંત રાજે-મતીની શુક્ર, અંબાજીનું મંદિર, સહસ્રામ્રવન, લાખાવન, કપુરચંદ્રજીની શુક્ર, તાંતણીઓ ધરો, ગદોસિંગનો ડુંગર, અશ્વત્થામા પર્વત, સિદ્ધની ટેકરી, નવધણ કુવો, રાખેંગ-રનો મહેલ, અશોકના શિલાલેખો વગેરે અનેક વસ્તુઓ જોવા લાયક છે. એની તળેટીમાં જુનાગઢ નામનું એક ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ શહેર આવેલું છે. આ પર્વતના જુદા જુદા છ આરાના નામો નીચે મુજબ છે. (૧) કૈલાસગિરિ. (૨) ઉજ્જયંતગિરિ. (૩) રૈવતગિરિ. (૪) સુવર્ણગિરિ. (૫) ગિરનાર. (૬) નંદનભદ્ર.

યોગીઓનું આ પ્રિયસ્થાન ગણાય છે.

અબ્બહરા પાર્શ્વનાથ

અરબી સમુદ્રના કિનારે દીવબંદરથી ચાર ગાઉ ને ઉનાથી એક ગાઉ દૂર આ અત્યંત પ્રાચીન તીર્થ જંગલમાં આવેલું છે. એની મૂર્તિ સોળ લાખ વર્ષની જુની ગણાય છે.

આ ગામની લાગોળમાં અજયપાળનાં ઝાડ છે, જે કોઈ વખત કરમાતા નથી અને અનેક ભયાનક રોગોને મટાડે છે એવું સંભળાય છે.

તમે બાળગ્રંથાવળીની પહેલી શ્રેણીમાં સુકોશલ મુનિની વાત વાંચી છે. એમના વંશમાં રઘુરાજ થયા ને તેમના પુત્ર અજયપાળે અહિં શહેર વસાવ્યું. એના ભયંકર રોગો અહીં મટ્યા હતા. આ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ કેવી રીતે મળી તે માટે રત્નસાર વેપારીની વાત છે જે જૈન તીર્થના ઇતિહાસમાંથી જરૂર વાંચશો.

પ્રભાસપાટણ

જૈનોનું આ પ્રાચીન તીર્થ છે—એક વખત અહીં ઘણાં જૈન મંદિરો હતાં. આજે થોડાં મંદિરો રહેલાં છે પણ તે પ્રાચીન અવશેષથી ભરપૂર છે. અહીંના બજારમાં જે મસ્જિદ છે તે મુળ પાર્શ્વનાથનું મંદિર હતું. આની આસપાસ પણ પ્રાચીન અવશેષો છે, પણ જોઈએ તેવી શોધખોળ થઈ નથી એટલે એ વસ્તુઓ અંધારામાં છે.

વંથલી

આજનું વંથલી જુના વખતમાં વામનસ્થલી નામે નગર હતું. જૈનોનાં અનેક મંદિરો અહીં શોભતાં હતાં. સિદ્ધરાજ ના સમયના સજ્જન મંત્રી અહીં જનમ્યા હતા જેમણે ગિરનારના મંદિરોના ઉદ્ધારમાં ઘણુંજ કામ કર્યું છે. હાલ

તો અહીં એકજ દહેરાસર છે. અહીંની મસ્જીદપણ પ્રભાસની
જેમ જૈનમંદિરમાંથીજ બનેલી છે.

વરેજાળ

પોરબંદરથી ૧૪ ગાઉ અંતરે વરેજાળ પાર્શ્વનાથનું
તીર્થ આવેલું છે.

દ્વારિકા

જુના વખતમાં ત્યાં ઘણાં મંદિરો હતાં. પ્રભુ નેમનાથ
શ્રી કૃષ્ણ તથા યાદવોની તે આજે પણ યાદ આપે છે.
આ તીર્થની ફક્ત ભૂમિસ્પર્શના જ છે.

આ સિવાય જામનગરમાં અત્યંત રમણીય જિનમંદિરો
છે. કાઠીઆવાડનાં મોટાં શહેર કે ગામ ભાગ્યે જ એવા
હશે કે જ્યાં એક પણ જૈન મંદિર નહિ હોય. વઢવાણ,
વઢવાણ કેમ્પ, શીયાણી, લીંબડી, બોટાદ, રાણપુર, ચુડા,
મોરળી, વાંકાનેર, મુળી, ધ્રાંગધ્રા, રાજકોટ, ધ્રોળ, જેતપુર,
ચોરવાડ, માંજરાલ, વેરાવળ, લાઠી, ચિતળ, અમરેલી,
મહુવા, ડાઠા વગેરે બધા સ્થળે જૈનમંદિરો છે.

કચ્છ

ભદ્રેશ્વર

બારે માસ લીલો રહેનારો કચ્છડો આજે પણ જૈનોની
સંખ્યા સારી રીતે જાળવી રહ્યો છે. આ દેશમાં મોટું
તીર્થ ભદ્રેશ્વરનું છે, જેનું પ્રાચીન નામ ભદ્રાવતી છે.

વિજયશેઠ ને વિજયાશેઠાણી જેવાનું અજોડ ઇલ્લાચારી

યુગલ તથા સર્વ શ્રેષ્ઠ દાનેશ્વરી જગદુશાહ અહીં જ થઈ ગયા છે. મંદિરની ખાંધણી ખુબ સુંદર છે. અહીંથી પંચ-તીર્થોની શરૂઆત થાય છે. જેમાં ધૃતકલ્લોલ પાર્શ્વનાથનું તીર્થ પણ આવી જાય છે.

માંડવી બંદરથી શરૂ કરી ભૂજ આવતાં જિનમંદિરો વાળા ગામની પ્રવાસરેખા નીચે મુજબ છે:—

નવાવાસ, મેરાવા, ગોહરો, ખાચેટ, સામરાઈ, ડુમરા, સાધાણ, સુંથરી, અરખાણા, સાયરા, વાકુ, વારાપહર, પરબાઉ, લાલા, જખાઈ, જસાપુર, નળીઆ, તેરા, સાધવ, કોઠારા, વરાડીઆ, વીંબણ, નારાયણપુર, મનજલરેન્ડીઆ, રાધણજર, મહાદેવપુરકોટડી, નાનો રતડીઓ, મોટો રતડીઓ, ડોણ, નાગલપુર, કોડાય, લેહડા, નાની ખાખર, મોટી ખાખર, ફેસરપુર, ભુજપર, મુદ્રાબંદર, બારઈ, ગોયર, લદ્રેશ્વર, અંબાર ને ભુજ.

કચ્છમાં થોડા માધલમાં જ રહેલે છે. એટલે ગાડા મારગે કે પગ રસ્તે જ યાત્રા કરવાની છે.

માંડવી બંદર જવા માટે જામનગરથી વહાણમાં બેસવું જોઈએ.

ગૂજરાત.

શ્વેતાંબર જૈનોની સહુથી વધારે પ્રમાણમાં જહોજલાલી જાળવી રહેનાર કોઈ ભાગ હોય તો તે ગૂજરાત. એનું મોટું ગામ કોઈ પણ એવું નથી જ્યાં નાનું સરખું જૈનમંદિર ન હોય.

ઉત્તરદિશાથી શરૂ કરીએ તો તારંગાણનો પહાડ અણતનાથ ભગવાનના ભવ્ય મંદિરથી સુશોભિત છે. એની મોક્ષશિલા-સિદ્ધશિલા વગેરે ટેકરીઓ મનનું હરણ કરે છે. ઇંડરનો કિલ્લો પણ અરિહંતોના ભવ્ય દહેરાસરોને સાચવી રહેલો છે. પાલણપુર અથવા પ્રહલાદનપુર-શ્રી હીરવિજયણ જેવા જગદ્ગુરુના જન્મથી પાવન થયેલ છે. ડીસાથી આઠ માઈલ દૂર આવેલ ભીલડીયાણ-પ્રાચીન સમયની ભીલપુરી-સુંદર તીર્થ છે. મંદિરની બાંધણીમાં મુસલમાન સમયના ઝનુનની છાપ છે. પાટણ એના પંચાસરા પાર્શ્વનાથ તથા સંખ્યાબંધ જિનમંદિરોથી આજે પણ જૈન ધર્મના મધ્યાહ્ન કાળની યાદ આપે છે. એનાં જ્ઞાનસાગર સમા ભંડારો આખાએ હિંદુસ્તાનનો અમુલ્ય વારસો છે. એની પાસે રહેલું ચારૂપ ઘણું જ પ્રાચીન તીર્થ છે. એની મૂર્તિ લાખો વર્ષની જુની છે. પંચાસર વીર વનરાજ તથા શીલગુણસૂરિની યાદ આપતું આજે પણ સુંદર દહેરાસર સાચવી રહ્યું છે. અહીંથી થોડે દૂર સંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનું મહાન પુરાણતીર્થ ગૂજરાતની અનેક ચડતી પડતીના રંગને નિહાળતું લાખો વર્ષથી 'ઉભું' છે. શ્રીકૃષ્ણ ને જરાસંઘના યુદ્ધ વખતે યાદવોની જરા હઠાવવા માટે શ્રીકૃષ્ણે અઠમ તપ કર્યું હતું. તેના પ્રભાવથી પ્રતિમા પ્રગટ થઈ હતી જે આજ સુધી પૂજાય છે. જગચિંતામણિ ચૈત્યવંદનમાં જેનું વંદન કરીએ છીએ તે મુહરિપાર્શ્વનાથ ટીંટોઈ ગામમાં (મોઢાસા પાસે) વિરાજમાન છે. ભોંયણી-પાનસરના તીર્થો હમણાં હમણાં અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે પણ દૂર દૂરના જૈનોની ભાવભરી ભક્તિનું કારણ થઈ પડ્યાં છે. કલોલ પાસેનું

શેરિસા એક વખત પ્રજાપુર નામે મહાન નગર હતું જેની એક સાંકડીશેરી તરીકે કડી ઓળખાતું હતું. અનેક ઐતિહાસિક બાબતોને સાચવી રહેતું શહેર ત્રણસો વરસ ગુપ્ત રહી પાછું પ્રસિદ્ધિને પામ્યું છે. અમદાવાદના એક ધર્મ પ્રેમી સજ્જને ત્યાં લગ્ય જિનાલય બંધાવવા માંડ્યું છે.

અહીંથી થોડે દૂર વામજ નામે ગામ છે. જ્યાંથી સંપ્રતિ રાજના વખતની મૂર્તિઓ નીકળી આવી છે.

ઉત્તર ગૂજરાતમાં આ તીર્થો જોઈ તેની રાજધાની અમદાવાદ તરફ વળીએ. જૈનપુરીના નામથી ઓળખાતા આ શહેરમાં ૩૦૦ થી ૩૫૦ જેટલાં જિનમંદિરો છે, તેમ જ અનેક ઉપાશ્રયો, પાઠશાળાઓ ને બીજા ધાર્મિક સંસ્થાઓ ચાલી રહી છે. દિલ્હી દરવાજા બહાર હડીભાઈની વાડીમાં બાવન જિનાલયવાળું જૈન મંદિર તેની કેતરણી તથા બાંધણીથી ખુબ વિખ્યાત છે. એ ઉપરાંત સમ્મેત શિખરની પોળમાં લાકડાંની કેતરણીવાળું દહેરાસર, જગવલ્લભજી પાર્શ્વનાથ, ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, શામળા પાર્શ્વનાથ, અજિત નાથજીનું મંદિર, સરસપુરનું મંદિર પણ જોવાલાયક છે. તીર્થોની વ્યવસ્થા કરનાર સમસ્ત જૈનસંઘનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી પણ અહીં છે. જ્ઞાનભંડારની સંખ્યા બહુ સારી છે. અહીંથી થોડે દૂર આવેલું ખંભાત પણ લાંબા વખતથી જૈનોની બહોળલાલી સાચવી રહ્યું છે. ત્યાં સો જેટલાં જૈનમંદિરો આજે પણ જોઈ શકાય છે. સ્થંભન પાર્શ્વનાથનું એ તીર્થ છે. અહીંના જ્ઞાનભંડારો પણ ખુબ કિમ્મતી છે. અહીંથી

સાત ગાઉ દૂર કાવી-ગાંધારના અત્યંત મનોહર જિનાલયો આવેલાં છે. નર્મદા કિનારે શુકલ તીર્થથી થોડે દૂર આવેલું ઝગડીયાળુ આજે એ લાગના જૈનેનું ખુબ પ્રિય તીર્થ છે ને ભરૂચ તો ખુબ ખુબ પ્રાચીન સંસ્મરણો સાચવી રહ્યું છે. મુનિસુવ્રત સ્વામીનું ભવ્ય મંદિર જોતાં હરકોઈ પ્રવાસીનું મસ્તક ઢળી પડે છે. આપણા એ મહાન ઉદ્ધારકે અહીંથી થોડે દૂર એક ઘોડાને પ્રતિ બોધ્યો હતો જે સ્થાન અશ્વા-વબોધ નામે પ્રખ્યાત છે. એની પાસે જ સમળી વિહાર છે. જેની કથા ઘણી સુંદર છે. સુરત ંદરમાં એક વખત ૮૪ ંદરના વાવટા ઉડતા ને ત્યાંના જૈનો દેશ દેશના માણસોને પોતાના ધર્મનો સંદેશો પહોંચાડતા. તેના આલિશાન મંદિરો ને ઉપાશ્રયો આજે પણ એ વાતની સાખ પૂરે છે. અહીંના જૈનોમાં ધર્મ પ્રેમ વિશેષ છે.

આ સિવાય માંડલ, વીરમગામ, ઉપરીઆળા, રાંતેજ આણસમા, ઘોળકા, હિમ્મતનગર વગેરે અનેક સ્થળોએ સુંદર મંદીરો છે.

મારવાડ.

અનેક જૈન તીર્થોથી સુશોભિત મારવાડનો પ્રદેશ આજે પણ ઘણાં ભવ્ય તીર્થો સાચવી રહ્યો છે. છતાં એનાં કેટલાંકે મંદિરો આજે ખુબ જુદા થઈ ગયાં છે. ને તેની સંભાળ રાખનારને અભાવે તેના દ્વારે કાંટા દેવાયા છે.

લાખોની મિલકત ઈષ્ટદેવની ભક્તિ અર્થે ન્યોછાવર કરતાઃ ભકતોને બદલે આજે ત્યાં ચામાચીડીયાઓનોજ વાસ થયો છે. લક્ષ્મીનો ખરો સહુપયોગ આવા મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં છે.

દક્ષિણ દિશાથી શરૂ કરીએ તો ગૂજરાતત મારવાડની સરહદ પર સાચોર-સત્યપુરિમાં પ્રભુ મહાવીરની પ્રાચીન પ્રતિમાનાં દર્શન થાય છે. અરવલ્લીના દક્ષિણ છેડે આયુગિરિ-રાજ ગૂજરાત-રજપુતાના કાશ્મીર સમો ખડો છે. એના મધ્ય ભાગમાં જગતભરમાં અજોડ એવાં દેલવાડાનાં મંદિરો શોભી રહ્યાં છે. ત્યાંના પાંચ મંદિરોના સમૂહ પૈકી વિમળવસહી યાને વિમળશાહનું મંદિર અને લુણગ વસહી યાને નેમનાથનું મંદિર આરસપહાણની ખીનહરીફ કેતરણીવાળાં છે. એક વિમળીવસહી બાંધવામાંજ વિમળશાહે ૧૮ કોડને ૩૦ લાખ રૂપીઆ ખર્ચ્યાં છે. નેમિનાથના મંદિરમાં એથી પણ વધારે ધન ખર્ચાયું છે ને તેના ફક્ત દેરાણીજેઠાણીના ગોખલામાંજ અદાર લાખ રૂપીઆ ખર્ચાયું છે. આવા ધર્મ કળાપ્રેમી વિમળશાહ અને વસ્તુપાળ તેજપાળના જીવનચરિત્ર તમે અગાઉવાંચી ગયા છો. અહીંથી થોડે દૂર આવેલા અચળગઢનું 'ઉંચું' શિખર પણ જિનમંદિરથી પવિત્ર થયેલ છે. એના એક મંદિરમાં ૧૪૪૪ મણુ મિશ્રધાતુની પ્રતિમા છે. જે સોનાનીજ લાગે છે. આયુપાસેજ આવેલા આરાસણના કુંગરામાં કુંભારીઆજીનાં પ્રાચીન મંદિરો ખંડેર હાલતમાં નજરે પડે છે. એની અપૂર્વ કેતરણી વાળા આરસના સ્થંભો પર આજે તો મરામત કરતાં ચુનાના કુચડા ફરી

રહ્યા છે, ને જાણે એ પત્થરોને કોરવામાં ભૂલ થઈ હોય તેમ કોતરણીના ખાડા પુરી રહ્યા છે. છતાં એ સ્થંભો તો બળજોરીથી પણ પોતાનું મૂળ સૌંદર્ય બતાવી રહ્યા છે. ખરેડીની પાસેજ વિમળશાહની પ્રખ્યાત ચંદ્રાવતીનાં ખંડેરો છે જ્યાં થોડાં વર્ષ પહેલાં સો ઉપરાંત આરસનાં મંદિર વિદ્યમાન હતાં. અહીંથી થોડે દૂર ખામણવાડ, જારોત્રી વગેરેની નાની પંચતીર્થો આવેલી છે. શિરોહી પણ પોતાના સુંદર મંદિરોથી જૈનમંદિરોના ગૌરવમાં વધારો કરી રહ્યું છે. રાણી સ્ટેશનથી થોડે દૂર આવેલ રાણકપુરજીનું લગ્ન મંદિર પોતાની ખાંધણીવડે આખા હિંદમાં અનોડ બન્યું છે. એના મંદિરોમાં ૧૪૪૪ સ્થંભો છે ને ૮૪ તો ભોંયરાં છે. ધનાશાહ પોરવાડને આવેલ નલિનીગુદ્ધમ વિમાનના સ્વપ્ન ખરાખરજ આખું મંદિર નિર્માણ થયું છે. એમાં ૯૯ લાખ રૂ. નું ખર્ચ થયેલ છે. જોયા વિના આ મંદિરનો ખ્યાલ નજ આવે. અહીંથી વરકાણા, નાડોલ-નાડલાઈ ને ઘાણેરાવની પંચતીર્થો શરૂ થાય છે. ઢોટાણાજી વગેરે પણ જોવા લાયક છે. આ બધા સાગ જોતાં તમારા મન ઉપર ખુબ અસર થશે. અહો એક વખત જૈનોની શું હાલત હતી ? આજે શું હાલત છે ? એરનપુરાથી ૧૬ માઇલ છેટે આવેલ ધોળા ગઢમાં રહેલા મંદિરો કોરડાજી યાને કોરંટક નામનું પ્રાચીન તીર્થ છે. રેલ્વે માર્ગે આગળ વધતાં પાલી શહેર આવે છે જેના શહેર બહાર પર્વતપર ખાંધેલાં મંદિરો જનને શાંત કરે છે. રણભૂમિના પ્રવાસનો અનુભવ કરતો યાત્રી જો અહીંથી આગળ વધે તો જોશલમીર આવે છે જેમાં લગભગ અગ્નીઆર મંદિરો ખુબ શિલ્પની સમૃદ્ધિથી સુશોભિત છે. એના પુસ્તક

ભંડાર ખધા ભંડારોના મુગટ સમાન ગણાય છે. આ શહેર ની પાસે આવેલ લોઢરવાજીનું તીર્થ દરવર્ષ રેતીથી દટાતું બાણે કુદરતનો કાયદો સમજાવતું હોય તેમ ખડું છે. ભેધપુર લુણીનાં મંદિરો પણ ભેવાલાયક છે. ભેધપુરથી ૧૬ ગાઉ દૂર આવેલ ઓશિયા નગરી પ્રાચીન સમયની ઉપકેશપુરી છે. પ્રભાવક શ્રી રત્નપ્રભસૂરિએ પોતાના ઉપદેશથી ૩ લાખ ૮૪ હજાર નગરજનોને અહીંજ જોનો બનાવ્યા હતા ને ઓશવાલોની સ્થાપના કરી હતી. અહીંના મંદિરો સુંદર છે મેડતા શહેરની પાસે ક્લોધિ પાર્શ્વનાથનું પ્રાચીન તીર્થ છે. જેના મંદિરો અનેક રીતે ધ્યાન દઇને દર્શન કરવા જેવાં છે. ખીકાનેર, જયપુર, આમેર, સાંગાનેર ને અજમેરના મંદિરો પણ કળાનાં નમુના છે.

ઝાલોર પાસેનો સોવનગઢ—સુવર્ણગિરિ એક વખત ખુબ બહોજલાલી લોગવી આજે પોતાનો ઇતિહાસ કહેવાને બાણે ઉલો છે. જોનાં મંદિરો ખુબ મજબુત બાંધણીનાં કુશળ કળાકારોના હાથે નિર્માણ થયેલાં છે.

મેવાડ

વીરભૂમિ મેવાડ જેમ શાયર ગુણથી દીપે છે તેમ ધર્મપ્રેમથી પણ ઝળહળે છે. રાણા પ્રતાપને સહાય કરનાર ભામાશાહ આજ ભૂમિના તર રત્ન હતા.

કેશરીયાળ (ધુળેવગામ)

આ પ્રદેશનું સૌથી મોટું તીર્થ કેશરીયાળ છે. કેશરીયા દાદાના નામથી ઓળખાતું આ તીર્થ જૈન તથા જૈનેતર સર્વેને એક સરખું પ્યાડું છે. એના ચમત્કારવાળી અનેક વાર્તા સંબળાય છે. આ પ્રતિમાળ ઉજ્જયનમાંથી વાગડ આવેલાં ને વાગડમાંથી ધુળેવ ગામમાં આવ્યાં. ક્યારે આવ્યા તે નક્કી થયું નથી. ઉદેપુર અહિંથી ૨૮ માઇલ દૂર છે, ઈડર ૬૦ માઇલ દૂર છે.

ચિતોડગઢ

શ્રૃંગારચવરી, શતવીશ દેવરી વગેરે જિનમંદિરથી તથા જ્યસ્તંભથી પ્રખ્યાત ચિતોડગઢ જોવો એ ખરેખર જિંદગીનો અનુપમ દહાવો છે. એ ભૂમિજ બળવાન છે. આ સ્થળમાં અનેક ઐતિહાસિક સ્થાનો જળવાયેલાં છે. જૈન સાહિત્યમાં કોહીનુર સમા જળહળતા શ્રી હરિભદ્રસૂરિ અહીં જ થયા હતા. અને તેમનો ઉપાશ્રય ને ગુપ્ત ભંડાર પણ અહીં જ છે. શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરે સૈનિક વિદ્યા અહીં જ સિદ્ધ કરી હતી.

કરેડાળ.

ચિતોડગઢથી ઉદેપુર જતાં કરેડા સ્ટેશન આવે છે તેનાથી એક ગાઉ દૂર આ પ્રાચીન તીર્થ આવેલું છે. એનાં મંદિરો-ખાસ કરીને સલા મંડપો તથા રંગ મંડપો ખુબ સુંદર છે.

દયાલશાહનું મંદિર

લગભગ એક કરોડ રૂપીઆના ખર્ચે તૈયાર થયેલ આ મંદિર શ્રી નાથજીથી ૨૪ માઇલ દૂર એક પહાડ પર

આવેલું છે. મહારાજ રાજસિંહના મંત્રી દયાલશાહે આ મંદિર બંધાવી અમર નામ કર્યું છે. એની પાસે જ મહારાણાએ જયસમુદ્રની પાળ બંધાવી છે જેમાં એમણે પશુ એક કરોડ રૂપીયા ખર્ચ્યા છે.

દેલવાડા

પ્રાચીન સમયનું સમૃદ્ધ દેવકુળપાટક નગર આજનું દેલવાડા છે. એના અનેક સુશોભિત જૈન મંદિરો પૈકી લગ-લગ અઠેક કરોડ રૂપીઆના ખર્ચે તૈયાર થયેલા ચાર મંદિરો આજે ઉભાં છે. એનાં દર્શન કરનારે ઉદેપુરથી પગે ચાલતાં ૧૦ માઈલ કે એમલી સ્ટેશનથી ત્રણ માઈલ જવું જોઈએ.

અદબદજી

કુદરતનો કેવો કાયદો છે ! જ્યાં એક વખત સાડા ત્રણસો ઝાલર એકી સાથે વાગતી તે સ્થળ આજે લયંકર જંગલમાં પલટાઈ ગયું છે. એ જંગલમાં પ્રાયઃ ખંડેરની હાલત પામેલાં જિનમંદિરોમાં પણ કેટલાક બાવન જિનાલયો તો અડગ ઉભાં છે. એમની નકશી બહુ ઉત્તમ પ્રકારની છે. એ બધાં હરેરાસરોમાં કેવળ એક મંદિરમાં જ એક સાત કુટ ઉંચી મૂર્તિ છે જે અદબદજીના નામથી ઓળખાય છે. ૧૬ મા તીર્થંકર શાંતિનાથ ભગવાનની એ મૂર્તિ છે.

ઉદેપુર અને બીજા સ્થળો

મેવાડની રાજધાની ઉદેપુર જેમ અનેક રાજમહેલો ને ભવ્યપ્રાસાદોથી સુશોભિત છે તેમ જિનાલયોથી પણ સુશોભિત છે. આ સિવાય સમીના ખેડા,

દેવાલી, સીસારયા, મંજવાડી, લક્ષ્મીવાસ, માંડણ, બનેડા, ચંબળેશ્વર વગેરેમાં પણ મનોહર જિનપ્રાસાદો આવેલા છે. એક વખત જૈનધર્મ અહીંનો રાજધર્મ હતો. આજે પણ એના તરફ મહારાણા તરફથી ખુબ સદ્ભાવ બતાવવામાં આવે છે.

વરાડ.

અંતરીક્ષણ.

વરાડનાં મોટાં તીર્થો અંતરીક્ષણ ને મુક્તાગિરિ પહાડ છે.

અંતરીક્ષણનો આખું ઇતિહાસ ગાતું સ્તવન તમે ઘણી વખત સાંભળ્યું હશે. જમીનથી એક વખત ભાલાપુર ઉંચી રહેતી અંતરીક્ષ પ્રભુની મહાન ચમત્કારિક પ્રતિમા આજે જો કે અંગલુછણું નીચેથી પસાર થાય તેટલી જ ઉંચી રહેલી છે, છતાં તેનો પ્રભાવ તો એવોને એવો જ છે. આકાલાથી ૨૬ ગાઉ દૂર આ તીર્થ આવેલું છે.

મુક્તાગિરિ.

એલીચપુરથી ૩ ગાઉ ને ઉમરાવતીથી ૧૭ ગાઉ દૂર આવેલ આ પહાડ ખુબ રમણીય છે. એલીચપુરના ઇલ રાજાએ આ તીર્થ સ્થાપન કરેલું છે. પહેલાં તેનો વહીવટ શ્રેતાંમ્યરોના હાથમાં હતો હાલ દિગમ્યરોના હાથમાં છે. ચત્ર માસમાં કુંવર પર કેસરનાં છાંટા પડે છે એવી લોકોમાં માન્યતા છે.

આ જો તીર્થ સિવાય વર્ધા, ઉમરાવતી, આકાલા,

કારંભ, મૂરતીભપુર, બાલાપુર, બુસાવલ, ખંડવા વગેરેમાં પણ સુંદર જૈન મંદિરો છે.

બુરાનપુરમાં મનમોહન પાર્શ્વનાથનું મંદિર તીર્થ ગણાય છે જ્યાં સમૈતશિખરની રચના લાકડામાંથી કરેલી છે તે બહુ સુંદર છે.

મધ્ય હિંદ.

મધ્ય હિન્દુસ્તાનમાં નાગપુર ને રાયપુર મહોટાં શહેરો છે. તેમાં આપણાં જૈન મંદિરો છે આ પ્રાંતમાં બીજા અનેક સ્થળે તે હોવાનો સંભવ છે પણ તેની હજી જોધજો તેટલી માહિતી મળતી નથી.

પંજાબ ને કાશ્મીર.

આ પ્રદેશમાં પ્રાચીન તીર્થ તરીકે વિત્તભયનગર ને તક્ષશિલા છે. ભેંરા ગામ રેલ્વે સ્ટેશન છે, અને જ્યાં લાલમુસા જંકશનથી જવાય છે તે પ્રાચીન સમયનું વિત્તભય નગર છે. જૈન શાસ્ત્રમાં પ્રખ્યાત ઉદયનરાજા ને પ્રભાવતી રાણી અહીં થઈ ગયાં છે. પ્રભાવતીને ગાંધાર શ્રાવકે આપેલી ચંદનની મહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ એક ભવ્ય મંદિર બંધાવીને આ નગરમાં જ પધરાવવામાં હતી. આજે આ સ્થળે એક જૈન મંદિર હોવાત છે. જૈનનું ઘર તો એક પણ નથી. પાસે આવેલ પિંડકાદાન ગામમાં ૧૫-૨૦ શ્રાવકોનાં ઘર છે. રાવળપીંડીથી પેશાવર જતાં તક્ષશિલા આવે છે. જ્યાં

મોટા પાયાપર પ્રાચીન અવશેષો ખોદી કાઢવામાં આવે છે. એમાંનો એક અવશેષ જિનમંદિર હોવાનું જણાયું છે. ભરત બાહુબલિનું યુદ્ધ આજ સ્થાને થયું હતું. પૂજ્ય આત્મા-રામજી મહારાજના વિહાર પછી પંજબમાં અનેક ઠેકાણે જૈનમંદિરો બન્યા છે. આજે ગુજરાનવાળામાં આત્માનંદ જૈનગુરુકુળ ચાલી રહ્યું છે, જ્યાં હિન્દભરના જૈન વિદ્યાર્થીઓ આવીને લાલ લઈ શકે છે. અહીંથી ૧૬ ગાઉ આવેલ રામનગરમાં ચિતામણિ પાર્શ્વનાથનું શુભઝાર તીર્થ છે.

આ પ્રાંતમાં અંબાલા, લુધીઆણા, ફગવાઠા, અમૃતસર લાહોર, પપનાબા, દીદારસિંગનો કિલ્લો વગેરે સ્થળોએ સુંદર જૈન મંદિર છે. બીજાં નાનાં ગામોમાં પણ ઘણાં જૈન મંદિરો છે.

કાશ્મીરના રાજ્યમાં જંબુ શહેર છે. ત્યાં આપણું જૈન દહેરાસર છે. અહીંથી ૨૫ ગાઉ દૂર આવેલ સન-ખતરામાં તથા ત્યાંથી ૬ ગાઉ દૂર નાટોવામમાં પણ જિન મંદિરો છે. પછી હિમાલય શરૂ થાય છે, અને એની પેલી પાર કાશ્મીરની ખીણ છે, જ્યાં એક વખત જૈન મંદિરો હતા પણ આજે તે વિષે કંઈ જણાતું નથી.

મુલતાનમાં પણ જિનમંદિર છે.

મેવાડ પછી માળવાનું પ્રકરણ ક્રમ પ્રમાણે આવતું જોઈએ
પણ રહી જવાથી પંજાબ ને કાશ્મીર પછી મૂક્યું છે.

માળવા.

માળવાના સૌથી પ્રસિદ્ધ તીર્થ અવંતિપાર્શ્વનાથ,
મક્ષીજી, માંડવગઢ તથા સેમલીયા ગ્રામ છે. અવંતિપાર્શ્વનાથનું
ભવ્ય મંદિર ઉજ્જનમાં આવેલું છે. એક વખત આખાએ
હિંદુસ્તાન પર પ્રભાવ પાડતી આ નગરીના ઐતિહાસિક બના-
વોની ગણના કરવા બેસીએ તો પાર પણ ક્યાં આવે ? અવંતિ-
સુકુમારની વાતમાં તમે વાંચ્યું છે કે આ મંદિર કેવી રીતે
બંધાયું. આ મંદિર સિવાય બીજાં પણ નાનાં મોટાં ઘણાં
મંદિરો છે. સિવાય વેધશાળા, મહાકાળેશ્વરનું મંદિર, કિલ્લો
વગેરે અનેક વસ્તુઓ જોવા લાયક છે.

મક્ષીજી.

સ્ટેશનથી થોડે દૂર આવેલા મક્ષી ગામમાં મક્ષીજી
પાર્શ્વનાથનું મંદિર બુદ્ધ શિખરવાળું તથા ખુબ ભવ્ય છે.
તેની આસપાસ નાની મોટી ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરવાની ભમતિ
છે. ઘણા પ્રાચીન કાળથી એ સ્થાનનો તીર્થ તરીકેનો
મહિમા છે.

માંડવગઢ.

મહુની છાવણીથી લગભગ ૩૦ માઈલ છેટે પેથડકુમા-
રની વાતમાં વાંચી ગયેલ સુપાર્શ્વનાથના કૃપાકટાક્ષવાળું
માંડવગઢ આવેલું છે. એક વખત ત્યાં સવા લાખ જૈનોનાં
ઘર હતાં. આજે તે એક નાનું ગામડું માત્ર છે. એની

આસપાસ જંગલમાં અનેક ખંડેરા આવેલાં છે. જે ભેતાં મહાંધિનો મદ ગળી જાય છે. નામ તેનો નાશ છે એવાત અહીં ખરાબર મગજમાં ઉતરી જાય છે.

સેમલીઆ ગ્રામ.

રતલામથી થોડા ગાઉને છેટે આ ગામ આવેલું છે, જેમાં પાંચ સુંદર દહેરાસરો છે. એ પૈકીનું શાન્તિનાથજીનું મંદિર કોઇક સ્થળેથી ઉડાડીને લાવેલા છે એમ કહેવાય છે. ભાદરવા સુદ ૨ ને દિવસે ભગવાનના ખલામાંથી દૂધની ધારા નીકળે છે, એવું પણ કહેવાય છે.

આ સિવાય નિમચ, મંદસોર, પ્રતાપગઢ, ઢોઢર, જાવરા, નીમલી, રતલામ, ખાખરીચ, સાગોદી, બખરોદ ગામ, તથા બડનગર, બીનાવર, આમલ, ઇંદોર, મહુ, હાંસલપટ, નાલયા, ધાર, લોપાળ, ભીલસાર, બીના, ઝાંસી, સોનાગીર વગેરે સ્થળે પણ ભેવાલાયક જિનમંદિરો છે.

જ્વાલીઅર.

જ્વાલીઅર શહેરના કિલ્લામાં જૈનમંદિરો તથા મૂર્તિઓ છે જે દર્શન કરવા લાયક છે.

કૃપા કરી જૈન તીથેનો ટુંક પરિચય ભાગ ૧ લો તથા ૨ નો વાંચતા પહેલાં નીચે મુજબ સુધારો કરી લેશો.

ભાગ ૧ લો.

પાર્નું.	લીંટી.	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૭	૫	ગૂજરાતત	ગૂજરાત
૨૧	૧૯	બીબા	બીબા'

૨૨	૨૧	ચત્ર	ચૈત્ર
૨૩	૮	અ.	આ
૨૪	૧૫	નાટોવામમાં	નાટોગામમાં

ભાગ ૨ જો.

૪	૮	જન	જૈન
૫	૧૪	પ્રચલિત	પ્રચલિત
૬	૫	જન	જૈન
૬	૭	જનોની	જૈનોની
૧૦	૧૨	જન	જૈન
"	૧૪	ભામરેમાં	ભામેરમાં
"	૧૫	અમલતેર	અમલનેર
"	૧૭	સ્થળો	સ્થળોએ
૧૧	૧૫	જન	જૈન
"	૨૦	જન	જૈન
૧૩	૨	ખમની વડગામ,	ખમની, વડગામ,
"	૪	જન	જૈન
"	૭	જન	જૈન
૧૪	૧	જન	જૈન
"	૧૦	ધરને	ધર ને
"	૧૭	જન	જૈન
"	"	જન	જૈન
૧૬	૨	શવમંદિરો	શૈવમંદિરો
"	૧૧	ખલસારીમાં	ખલ્સારીમાં

૧૭	૯	હૃદરાખાદથી	હૈદરાખાદથી
૧૮	૧૬	ગણાતુ	ગણાતું
૨૦	૨૩	શ્રવણખેલગુણ	શ્રમણખેલગુણ
”	૨૬	સોપનગઢ	સોવનગઢ

કુદરત અને કળાધામમાં વીસ દિવસ.

કોઈપણ જૈન વાંચ્યા વિના કેમ

રહી શકે ?

જૈન કુમારો પગ રસ્તે ચાલીને બધો સરસામાન બાતે ઉપાડીને ગૂજરાતનાં અણખેડયાં ડાંગનાં જંગલો ખેડે છે. સાહસભરી સફર કરતાં સુરગાણાં ને શમશૃંગ થઈ નાશિક પહોંચે છે. ત્યાંથી દોલતાબાદ, ઈલુરાની ગુફાઓ તથા અજન્તાની ગુફાઓનાં દર્શન કરે છે. ત્યાંથી મધ્યહિંદ સુધી પહોંચી ઝોંકારેશ્વર, સિદ્ધવર કૂટ ને ધારાક્ષેત્રના જળ ધોધના રસપાન કરે છે. આ આખાં પ્રવાસનું દીલચરૂપ વર્ણન કરતું અને અજન્તા-ઈલુરાની ગુફાઓનો વિસ્તૃત પ્રામાણિક હેવાલ આપતું સચિત્ર પુસ્તક બહાર પડી ચૂક્યું છે. એનું એક પાનું વાંચવા લેશોકે પુસ્તક પૂરું કર્યા વિના નહિ ચાલે. ઉંચા ફેધરવેટ કાગળ, ૨૦૦ પૃષ્ઠ; પ્રવાશનો નકશો તથા બીજા અગીયાર ચિત્રો; પાકું પુકું ને આર્ટપેપરનું રેપર. કિંમત રૂ. દોઢ. પોસ્ટેજ અલગ. આજેજ મંગાવો.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અશ્વિનમાળા	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતમાહુભલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્ને	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બાપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દદપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર બામાનાથ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલેણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ સતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ હલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નજ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયજીરેહા	૧૧ મુગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદયતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિય રો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેષકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેણ	૧૬ સાચો રાણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્કંધભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈનતીર્થોના પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈનતીર્થોના પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૯

જૈન તીર્થોના ટુંક પરિચય

ભાગ ૨ જો.

: લેખક :

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ

:: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી શ્રેણી :: ૧૯

જૈન તીર્થોનો ટુંક પરિચય

ભાગ ૨ જે

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી .: સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રય સવા આનો.

પ્રકાશક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ
ચિત્રકાર, બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર,
રાયપુર, હવેલીની ચોળ,
અ મ દા વા દ.

પુદ્ગલ :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીકંટા રોડ : : અમદાવાદ.

જૈન તીર્થોનો ટુંક પરિચય

: ૨ :

સંયુક્ત પ્રાંત.

હિન્દુલરમાં સહુથી પ્રાચીન ને અત્યંત પવિત્ર તીર્થો અંગાનદીના કિનારાના પ્રદેશમાં આવેલાં છે. દિલ્હી-આગ્રાથી શરૂ કરી લગભગ કલકત્તા સુધીના પ્રદેશમાં પ્રાચીન સમયના કુરુ, પાંચાલ, કાશી, કૌશલ ને વત્સદેશ તથા મગધનો સમાવેશ થાય છે. ૨૪ તીર્થંકરોમાંના લગભગ બધા જ આ ભાગમાં જન્મેલા છે.

દિલ્હીના જૈન મંદિરો બેઠ મેરઠથી ૨૭ ગાઉ દૂર પગ રસ્તે કે ગાડાની મુસાફરી કરવાથી શાંતિનાથ તથા અરનાથ ભગવાનની જન્મભૂમિ હસ્તિનાપુરનાં દર્શન થાય છે. એક મંદિર તથા ધર્મશાળા છે. ત્યાંથી હાથરસ જંકશન થઈને કાયમગંજ સ્ટેશને આવવાથી વિમળનાથ ભગવાનની જન્મભૂમિ કંપિલપુરીના દર્શન થાય છે. સ્ટેશનથી લગભગ ચાર ગાઉનું એ અંતર પ્રભુના પવિત્ર સ્મરણમાં ગાળતાં ને તેમના જીવનનો વિચાર કરતાં કેવી સીતે કપાય છે તે ખબર પડતી નથી. વિમળનાથ મહારાજનું મંદિર હમણાં જ લાહોરના એક શ્રીમંતે બંધાવેલું છે. તે

નેઈ મન પ્રસન્ન થાય છે. આ તીર્થની યાત્રા કરી હાથરસ જંકશન પાછા ફરી મથુરા અવાય છે, જ્યાં સમુદ્રવિજયજી વગેરે યાદવો થઈ ગયા છે. શ્રી કૃષ્ણને મારવા ઇચ્છનાર કંસ રાજા પણ અહીં જ થઈ ગયેલો છે. અહીંઆથી મળી આવેલ જૈન સ્તુપમાંથી ઘણા અગત્યના શિલાલેખો મળી આવ્યા છે. અહીં પહેલાં અનેક જૈનમંદિરો હતાં પણ આજે એક નાનું સરખું મંદિર રહ્યું છે. આગ્રા આવતાં ત્યાંના સુંદર જન મંદિરો તથા તાજમહાલ, ખીજા મોગલ સમયના કિલ્લાઓ ને બાંધકામ જોવાનું મળે છે. એક મોટી જૈન લાયબ્રેરી તથા પુસ્તકપ્રકાશનસંસ્થા પણ અહીં આવેલી છે. સીકોહાબાદ સ્ટેશને ઉતરીને ૧૪ ગાઉ જવાથી શૌરીપુર નગરીની યાત્રા થાય છે. પ્રભુ નેમનાથની એ જન્મભૂમિ છે. આજે એ શૌરીપુર નથી પણ એક નાનું ગામડું છે; તેનાથી એક ગાઉ દૂર જમનાજીના કિનારે એક પહાડ પર પાંચ જિનમંદિરો જીર્ણ અવસ્થામાં મોજુદ છે. જેમાં ચાર ખાલી છે, એકમાં નેમનાથજીની ચરણપાદુકા છે. અહીં ધર્મશાળા જેટલી પણ સગવડ રહી નથી. કાનપુરના જૈન મંદિરોમાં કાચનું મંદિર ખાસ જોવા લાયક છે. થોડે દૂર આવેલા લખ-નૌમાં પણ લગભગ પાંચ જૈન મંદિરો છે. દિવસે દિવસે આ મંદિરો પડતી હાલતમાં આવતાં જાય છે.

કાનપુરથી ભરવારી સ્ટેશને ઉતરીને ૧૦ ગાઉ જવાથી એક વખતની વત્સદેશની રાજધાની કૌશાંબી નગરી આવે છે. પદ્મ પ્રભુની જન્મભૂમિ હોવાથી એ મહાન તીર્થ છે. દુષ્ક-

૨ અભિશ્રદ્ધધારી પ્રભુ મહાવીરને ચંદનમાળાએ પારણું અહીંજ કરાવ્યું હતું. ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ ઉદયન વત્સરાજ ને અવંતિપતિ ચંડપ્રદોતનની રસભરી વાતો અહીં આવતાંજ તાણ થાય છે. પણ આજે અહીં એકે જૈન મંદિર નથી. કેવળ ક્ષેત્રની ફરસના જ છે.

અહીંથી આગળ વધતાં અલ્હાબાદ (પ્રયાગ) આવે છે. આજે એ તીર્થ વિચ્છેદ છે. કેવળ ભૂમિની જ ફરસના છે.

અહીંથી આગળ વધતાં સોહાવલ સ્ટેશનથી ૧ ગાઉ દૂર ધર્મનાથજીની જન્મભૂમિ રત્નપુરી આવેલું છે. ત્યાં આવેલાં બે મંદિરોનાં દર્શન કરતાં કૃતાર્થ થવાય છે. અહીં એક વિશાળ ધર્મશાળા ખાંધેલી છે. અહીંથી રેલ્વે માર્ગે આગળ વધતાં ફૈઝાબાદ સ્ટેશન આવે છે, જેની પાસેજ અયોધ્યાતીર્થ છે. કૌશલા, વિનિતા, સાકેતપુર એવા નામોથી એ નગરી પ્રચલિત છે. શ્રી ઋષભદેવ, અજીતનાથ, તથા રામચંદ્રજી, સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર વગેરે મહાપુરુષોની જન્મભૂમિ હોવાથી એ અત્યંત પવિત્ર તીર્થ ગણાય છે. પહેલાં જૈનોની ઘણી વસ્તી હતી. આજે નામ નિશાન પણ નથી. એક મંદિર ફક્ત જૈનોનું સ્મરણ સાચવી રહ્યું છે જેમાં આ ભૂમિમાં થએલાં ૧૯ કલ્યાણકો બતાવેલ છે. ધર્મશાળા હોવાથી યાત્રાળુને બધી સગવડ મળે તેમ છે. અહીંથી બલરામપુર આવતાં ૭ ગાઉના અંતરે સાવચ્છી નગરીનાં દર્શન થાય છે. પ્રભુ સંભવનાથની એ જન્મભૂમિ છે. આજનું નામ ખેટખેટકા કિલ્લા છે. ઉજ્જડ વેરાન જેવી હાલતમાં તે નજરે પડે છે. મંદિર મૂર્તિવિહીન છે. અનેક ઐતિહાસિક બનાવો

આ સ્થળે બનેલ છે. કેશીગણધર તથા ગૌતમ સ્વામીની મુલાકાત અહીંજ થઈ હતી. પ્રભુ મહાવીરે અહીં ચોમાસાં કર્યાં હતાં. આજે તો આ સ્થળ જંગલથી છવાઈ અનેક જાતની વનસ્પતિથી શોભી રહ્યું છે.

બનારસ અથવા વારાણસી ખુબ પ્રાચીન છે. જન, બૌદ્ધ અને હિંદુ એ ત્રણે ધર્મનું મહાન તીર્થ છે. ત્રેવીસમા તીર્થકર પાર્શ્વનાથની એ જન્મભૂમિ છે. અહીં જૈનોની વસ્તી બહુ થોડી છે પણ ૮ મંદિરો છે. થોડે દૂર ભેલુપુરમાં પણ એક મંદિર છે. અહીંથી સારનાથ સ્ટેશને ઉતરવાથી ૧ માઈલ દૂર સિંહપુરી આવે છે જે શ્રેયાંસનાથ ભગવાનની જન્મભૂમિ છે. એને આજે હીરાવન ગામના નામે ઓળખવામાં આવે છે. મંદિર ગામથી થોડે દૂર જંગલમાં આવેલું છે. બનારસથી રેલ્વે માર્ગે ૧૫ મિનિટના સ્તાપર ચંદ્રાવતી નામે ગામ છે જે ચંદ્રપ્રભુની જન્મભૂમિ છે. ગંગાકિનારે અત્યંત રમણીય મંદિર છે. થોડે દૂર વિશાળ ધર્મશાળા છે. જાણે અહીંથી કયાંઈ જઈએજ નહિ એમ અહીં અવતાંજ લાગ્યા કરે છે.

ખિહાર

અહા ! ખિહાર એ તો પ્રાચીન મગધ. જૈન શાસ્ત્રોમાં જેનાં સ્થળે સ્થળે વર્ણન છે, જેની સ્થળે સ્થળે પ્રસંસા છે, તે આજ ભૂમિ.

વીશ તીર્થકરોની નિર્વાણભૂમિવાળો સમ્મેતશિખર પહાડ અહીંજ આવેલો છે. જે પારસનાથહીલ નામે ધીબ દોકોમાં ઓળખાય છે. એની તળેટી મધુવનમાં ગિરડી સ્ટેશને ઉતરીને જવાય છે. આખોએ પહાડ ખુબ રમણીય ને અનેક જાતની વનસ્પતિથી ભરપુર છે. એમાં સ્થળે સ્થળે મનોહર ઝરણાંઓ વહી રહ્યાં છે.

પ્રાતઃકાળમાં પહાડ પર હબરો યાત્રાળુઓ ચઢતાં જણાય છે. ત્યાં પ્રભુ પ્રાર્થનાથનું એક મંદિર છે. ધીબ તીર્થ-કરોની નિર્વાણભૂમિકામાં ચરણપાડુકાઓ ને તેના પર છત્રીઓ છે.

ગિરડીથી મધુવન જતાં રસ્તામાં ઋજુવાલિકા નદીના કિનારે વરાકડ નામે ગામ આવે છે. અહીં સ્યામા કણુખીના ડાંગરનાં ખેતરમાં પ્રભુ મહાવીરને કેવળજ્ઞાન થયું હતું જે જ્ઞાનથી આજે જગતના કરોડો માણસો આત્મકલ્યાણ કરી રહ્યા છે.

સમ્મેતશિખર પછી રાજગૃહીની પરકરમામાં આવેલા બિહારે શરીફ યાને વિશાળાનગરી, કુંડલપુર, નાલંદા, રાજગૃહી વિપુલાચળ, રત્નગિરિ, ઉદયગિરિ, સુવર્ણગિરિ ને વૈભારગિરિ ધનવર ગોબરગામ, પાવાપુરી ને ગુણ્યાચાળ આપણા મહાન તીર્થો છે.

વિશાળાનગરી પટણાથી રેલ્વે માર્ગે જવાય છે. આ તેજ સ્થળ જ્યાં પ્રભુ મહાવીરના મામા ચેટક રાજ તથા કૃષ્ણિકને ખુનખાર યુદ્ધ થયું. કુંડલપુર આજે વડગામના

નામથી ઓળખાય છે. પહેલાં માહણકુંડ ગામના નામથી એ પ્રખ્યાત હતું. આની પાસેજ નાલંદાના લબ્ય ખોદકામ છે. રાજગૃહી જે અહીંથી ૪ ગાઉ દૂર છે તેના એક પરા તરીકે નાલંદા ગણાતું હતું. પ્રભુ મહાવીરે અહીં ઘણા ચોમાસાં કર્યાં હતાં. રાજગૃહી નગરી તો અનેક ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓથી પ્રસિદ્ધ છે. શ્રેણિક, અભયકુમાર, રાણી ચેદ્ધણા, કૂણિક, મેઘકુમાર, શાલિભદ્ર રોહણીયો ચોર વગેરે આજ સ્થળના હતા. રાજગૃહીનાં મંદિર ને તે ઉપરાંત શાલીભદ્રની કુઇ, શ્રેણિકનો સોવન ભંડાર, રોહણીયા ચોરની ગુફા વગેરે જોવા લાયક છે. પાંચ ગાઉ દૂર આવેલું બડગામ એ ગણધર શ્રી ગૌતમ સ્વામીનું જન્મસ્થળ છે. પ્રભુ મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ અહીંથી થોડા ગાઉના અંતરે જ આવેલી છે. મનોહર કમળોદી ભરેલા એક સરોવરની વચ્ચે પ્રભુના નિર્વાણસ્થળે મંદિર બાંધેલું છે. એનાં દર્શન એ જીંદગીનો ખરેખરો લ્હાવો છે. લખીસરાય જંકશનથી ૧૨ ગાઉ દૂર કાકંદી નગરી આવેલી છે જે સુવિધિનાથ ભગવાનની જન્મભૂમિ છે. ત્યાંથી ૧૮ ગાઉ દૂર લછવાડ નામે ગામ આવેલું છે જે જુના વખતનું ક્ષત્રિયકુંડ ગામ છે. પ્રભુ મહાવીરની જન્મભૂમિ હોવાથી એ મહાન તીર્થ છે. લછવાડ ગામ પાસેના રમણીય પહાડ પર પણ મહાવીર સ્વામીનું મંદિર છે.

પટણા એ જુના વખતનું પાટલી પુત્ર છે. અનેક મહાન રાજાઓ અહીં થઇ ગયા છે. સ્થુલિભદ્ર જેવા દુષ્કર પ્રહાર્ય પાળનાર મહાપુરુષોનું સ્મરણ કરાવતી એક છત્રી અહીં

તુલસીમંડીમાં નજરે પડે છે. સુદર્શન શેઠને શૂળીએ ચઢાવતાં શીયળના પ્રભાવથી સિંહાસન થયું હતું તે જગા પણ આજ સ્થળે છે. અહીં કમળદ્રહ નામનું નાનું પણ સુંદર તળાવ છે.

ભાગલપુરની પાસે આવેલી ચંપાપુરી ખારમા તીર્થંકર વાસુપૂજ્ય સ્વામીની જન્મભૂમિ હોવાથી મહાન તીર્થ છે. મીરજાપુરમાં સુંદર જૈન મંદિર છે,

બંગાળા

જનોની સંખ્યા બિહાર કરતાં અહીં ઠીક છે. અહીં મોટા મોટા જાગીદારો આજે પણ જૈન ધર્મ પાળી રહ્યા છે.

કલકત્તામાં રાયબહાદુર બદ્રીદાસજીનું કસોટીનું મંદિર અત્યંત રમણીય છે. દેશ દેશના મુસાફરો પણ એને જોવા માટે આવે છે. આજીમગંજ ને મુશિંદાબાદમાં (બાલુચર) અનુક્રમે છ તથા ચાર મંદિરો છે. અહીંના બાળુ સાહેબોનો આતિથ્યસત્કાર અપૂર્વ છે. કિરતબાગ, કઠગોળા તથા કાસમખજારમાં પણ રમણીય જિનાલયો છે.

શૂલપાણિ યક્ષના ભયંકર ઉપસર્ગો પ્રભુ મહાવીરને વધાંમાન પુરમાં થયા તે સ્થળ કલકત્તાથી ૬૭ માઇલ પશ્ચિમોત્તર અને ખાના જંકશનથી આઠ ગાઉ દૂર છે. હાલ પણ ગામનું નામ એજ છે.

બ્રહ્મદેશ

છેલ્લાં થોડા વર્ષથી વેપારને અંગે જૈનોની સંખ્યા આ દેશમાં વધી છે. આજે તે અઢી હજાર જેટલી છે. રંચુનમાં એક સુંદર દહેરાસર તથા જૈન પાઠશાળા આવે છે. અહીંના બીજા લોકો બૌદ્ધ છે.

મુંબઈ

મુંબઈ એ હિન્દની અલખેલી નગરી ને મહાન વેપારી બંદર છે. ત્યાં નાનાં મોટાં મળી ૨૦ મંદિરો ને અનેક ધાર્મિક સંસ્થાઓ છે. અહીંનાં પરાઓમાં પણ જૈન મંદિરો છે જૈની યાત્રા કરવી ઘટે છે. પ્રાચીન સમયમાં કેરાયેલી હિંદુ બૌદ્ધ ને જનની ઘણી ગુફાઓ આ શહેરની આસપાસ આવેલી છે. યોરીવલી, કન્હેરી, ભોગેશ્વરી વગેરે.

ખાનદેશ

એક વખત આખા હિન્દુસ્તાનમાં જૈનધર્મનો વિજય-ઉત્કો વાગી રહ્યો હતો. તેમાંથી ખાનદેશ પણ મુક્ત ન હતું. તેમાંનાં ઘણાં સ્થળો એનાં પ્રાચીન અવશેષો આજે પણ સાચવી રહ્યાં છે. પ્રાચીન સમયની અરુણવતીને આજના એરંડોલમાં એક વખત આવન જિનાલયો હતાં. તે પૈકીનું એક મંદિર આજે હૈયાત . પીત્તળખોરામાં એક જન મંદિર છે. નિઝામપુરમાં પાર્શ્વનાથનું પ્રાચીન મંદિર છે. લામરેમાં જૈન ગુફાઓ ઘણી છે. આ ઉપરાંત વર્તમાન કાળમાં બંધાયેલ મંદિરો જળગામ, અમલતેર, ધુળીઆ, શીરપુર, નેર, બહાદુરપુર, શીરસાલા, પાંચોરા, નંદરખાર, ચેવલા વગેરે સ્થળો શોભી રહ્યાં છે.

મહારાષ્ટ્ર

એક વખત એવો હતો કે જ્યારે મહારાષ્ટ્રનાં ગામડે ગામડે જિનમંદિરોના ઘંટ સંલગાતા ને તેનો પહાડે પહાડ

જૈન કળાકારોનાં ટાંકણાથી ગાજી ઉઠતો. એવો એક પણ સુંદર પહાડ નહિ હોય જ્યાં જૈનોએ કળામય કૌતરણીથી ગુફા મંદિરો ન બનાવ્યાં હોય. થાણા, નાશિક, અહમદનગર, પુના, સતારા, સોલાપુર, રતનાગિરિ, કોલ્હાપુર વગેરે તેના જીલ્લાઓનાં મુખ્ય શહેરોમાં આજે પણ આલિશાન જૈન મંદિરો શોભી રહ્યાં છે. અને દરેક જીલ્લામાં અનેક જિનાલય તથા ગુફાઓનાં અવશેષ મોજુદ છે.

થાણા જીલ્લાના કુડીગામમાં પાંચમા છઠ્ઠા સૈકાની ગુફાઓ છે. તથા મહાડુ, પાલે, કૌલ, રામધરજી પર્વત, ગોરેગામની સમીપ જે ગુફાઓ છે તેમાં જૈન ગુફાઓ હોવાનો સંભવ છે.

નાશિક એ ચંદ્રપ્રભુનું તીર્થ ગણાય છે. અહીં ગામમાં તથા ગામ બહાર મળી ૪ જૈન દહેરાસરો છે. પાસે ગજ-પંથ નામે દિગમ્બરોનું તીર્થ પહાડની ગુફામાં કોરેલું છે. અંજનેરીના પહાડમાં ઘણી જૈન ગુફાઓ છે. ચાંદવડ ૫ સે એક જૈન ગુફા છે ને ડુંગરાની અંદર જન મૂર્તિઓ કોરી કાઢેલી છે. જો કે આજે તેને અન્ય લોકો પોતાના દેવ સમજી તેલ, સિંધૂર લગાવે છે. તિગલવાડીમાં જૈન ગુફાઓ કોરેલી છે. અનકાઇના પહાડમાં સાત જૈન ગુફાઓ ને માંગીતુંગી ચિદ્રક્ષેત્રમાં પાંચ-છ ગુફાઓ કોરેલી છે. સિત્તરમાં પણ જન મૂર્તિઓ છે.

અહમદનગર શહેરમાં બે સુંદર મંદિરો છે. મેહકરી ગામ પાસેના પહાડમાં એક જિનાલય છે. ને ઘોટાન

ગામમાં પ્રાચીન જિનમંદિર છે. મીરીગામ પાસેથી જૈન મંદિરના ઘણા અવશેષો મળી આવે છે. પુના જીલ્લાના નેડસા ગામ પાસે બે ગુફાઓ છે. જીન્નેરમાં પણ પહાડ-માંથી ગુફાઓ કોરી કાઢેલી છે. અને ભવસારી, શીવનેર, બાલચંદ્ર વગેરે ઠેકાણે પણ સંખ્યાબંધ ગુફાઓ છે. સતારા શહેરમાં બે જૈન મંદિરો છે. આ જીલ્લાના ધૂમલવાડી ગામ પાસે પહાડપર પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે. ફલટણમાં બે હજાર વર્ષનું જૂનું જિનાલય છે જે હાલ જગેશ્વર મહાદેવનું મંદિર બનેલું છે. કુંડલ પાસેના પહાડમાં ઘણી જૈનમૂર્તિઓ છે. વળી કરાડવાઈ, પાટણ વગેરે સ્થળમાં પણ જૈન તથા બૌદ્ધ ગુફાઓ છે.

સોલાપુર જીલ્લામાં દહીગામ ને બેલાપુરમાં જિનાલયો છે. રતનાગિરિ જીલ્લામાં ખારેપાટણ ગામમાં એક જિનાલય છે, જ્યાંથી રાષ્ટ્રકુટ વંશના રાજાઓના તામ્રપટ મળી આવેલ છે. બરવારમાં અગીઆરમી સદી સુધી જૈન રાજ્ય હતું. દામલતું ચંડોતું મંદિર સાતમા સૈકા સુધી જિનાલય હતું. કોલ્હાપુર શહેરમાં બે મઠો છે. તેની આસપાસ ઘણી ખંડિત જૈન મૂર્તિઓ મળે છે. ત્યાંનું અંબામાઈનું પ્રસિદ્ધ મંદિર એક વખત પદ્માવતીનું મંદિર હતું. ખીદ્રાપુરમાં ઋષભદેવનું મંદિર છે. કુંભોજ ગામની પાસે એક નાનો સરખો ડુંગર છે ત્યાં બાહુબલિની ચરણપાડકા તથા સોળ સ્થંભોવાળું એક મંદિર છે. કોલ્હાપુરથી પાંચ માઇલ ઉપર જોતીબાનો પહાડ છે ત્યાં એક મોટી ગુફા છે. જીના વખતમાં

ત્યાં એક જૈન વિદ્યાલય હતું. આ જીદ્દાના હેરલા, સાવગામ, બમની વડગામ, અને બીડ વગેરે સ્થળોમાં પણ જૈન મંદિરોનાં બધાં અવશેષો જોવામાં આવે છે.

કર્ણાટક.

એક અઢારમી સદી સુધી જ્યાં જન રાજ્ય હતું તેવો આ કર્ણાટક પ્રાંત છે. તેમાં સ્થળે સ્થળે લવ્ય જિનાલયો જનવિદ્યાલયો ને ઉપાશ્રયો હતા.

ધારવાડ જીદ્દામાં હુબલી મુખ્ય શહેર છે. ત્યાં જન-મંદિર છે. એનાથી નવ માઇલ દૂર આવેલું હોલીપટ્ટન તીર્થ ગણાય છે. ત્યાં સંપ્રતિ રાજ્યે ૧૦૧ જિનાલયો બંધાવ્યાં હતાં. કરાળ કાળે એ મંદિરોને સારી હાલતમાં રહેવા દીધાં નથી. પણ તેનાં બંહેરો મળી આવે છે. બંકાપુર ગામમાં એક જૈનમંદિર અને કેટલાક શિલાલેખો મોજુદ છે. અહીં એક વખત જૈનવિદ્યાલય હતું. લક્ષ્મીશ્વર ગામ જે પ્રાચીન સમયનું પુલીકેરી છે ત્યાં આજે પણ ચાર લવ્ય મંદિરો છે. લંકુડીમાં લગભગ પચાસ જિનાલયોને ૩૫ જેટલા શિલાલેખો છે. ગદગમાં ત્રણ મંદિરો છે. રજી હળીમાં ૩૬ સ્થંભોનું એક સુંદર જિનાલય છે. છળીગ્રામમાં પહેલાં સાત જિનાલયો હતાં જેમાંનું એક આજે હયાત છે. મૂળશુંદમાં બે જિનાલયો છે. બીજા પણ અનેક સ્થળોએ જૈન મંદિરોના અવશેષ મળી આવે છે. કારવાર જીદ્દામાં

કારવારમાં એક જન મંદિર છે. કુમટાખંદરમાં પણ મંદિર છે. અને તેનાથી થોડે દૂર આવેલ વાળગડી, હલદી-પુર, હરથુ, મટો તથા ગરેશફાડમાં પણ જૈન મંદિરો છે. ગરેશફાડમાં અગાઉ ૩૬૦ જૈન મંદિરો હોવાનું કહેવાય છે. જેમાંના બે અખંડ છે. બાકીનાં જમીનહોસ્ત થયાં છે. ભટકલ ગામ પ્રાચીન સમયનું મણિપુર છે જ્યાં બે વિસ્તીર્ણ જિનાલયો આજે નજરે પડે છે. હોનાવર ખંદરેથી થોડા માઈલ દૂર આવેલું ગેરસખ્યા ઉંચામાં ઉંચા જળ-ધોધને લીધે જગપ્રસિદ્ધ છે. ત્યાં પૂર્વે ૧ લાખ જૈનોનાં ઘરને ૮૪ મંદિરો હતાં. તે પૈકીનાં આજે ત્રણ મોજુદ છે. એ શહેરનું લાંબુ વર્ણન ડેલાવેલા નામનો એક ઇટાલીનો યાત્રાળુ ઈ. સ. ૧૬૨૩ માં આવેલો તેણે કરેલું છે. વિલગી ગામમાં પણ એક જિનાલય છે.

વિજાપુર જીલ્લામાં બાદામીમાં ઈ. સ. ૬૫૦ ની સાલની એક જૈન ગુફા છે. ત્યાંથી ૧૪ માઈલ દૂર આવેલ એવલ્લી ગામમાં પણ ઘણી ગુફાઓ છે. બાગલકોટમાં પ્રાચીન જિનાલય છે. જન બઝારની પાસે જનપુર ગામ ત્યાંના જૈનોની પ્રભુતા સૂચવે છે. સતલગીમાં ૧૦ મા સૈકાનો એક શિલાલેખ છે, ત્યાં જૈન વિદ્યાલય હતું એવો ઉલ્લેખ છે. હલર ગામ પાસે પહાડ પર ઘણું જ પ્રાચીન ને અત્યંત સુંદર જિનાલય છે. કરડી ગામમાં ત્રણ જિનાલયો છે. આ ઉપરાંત વિજાપુરની મલીક કરીમની મસ્જિદ એક વખત જૈન મંદિર હતું. તેના કિલ્લામાં ઘણી જન પ્રતિમાઓ છે.

બેલગામના કિલ્લામાં કમલબસ્તી નામનું જિનાલય છે. તથા ગામમાં પણ બે સુંદર જૈન મંદિરો છે. સૌંદત્તી, હલસી તથા કલહોલે નામના ગામોમાં પણ અકેક જિન-મંદિર છે. બીજા પણ ઘણા ગામમાં જિન મંદિરોનાં અવશેષો છે.

મલખાર.

મલખાર કિનારાના માંગલોર બંદરમાં જિનાલય છે. અહીંથી ૧૧ માઇલ દૂર મુળબદ્રી નામે ગામમાં ૧૮ મંદિરો તથા ધર્મશાળા છે. મોટા મંદિરમાં રત્નની ચોવીશ અલૌકિક પ્રતિમાઓ છે. અહીંથી દશ માઇલ દૂર આવેલ કાર-કલમાં ૧૪ દહેરાસરો છે. તથા ગોમટ સ્વામીની એક પ્રચંડ મૂર્તિ છે. માંગલોરથી ૧૪ માઇલ દૂર આવેલ હુસ-અગડીમાં ૩ દહેરાસરો છે. કાલીકટ (કાલિકોટ)ને કેચીન બંદરમાં પણ જૈન દહેરાસરો છે. આ જીલ્લામાં બીજા પણ ઘણા સ્થળે જૈન તીર્થો છે.

મદ્રાસ ઈલાકો.

એક વખત મદ્રાસ ઈલાકામાં જૈનોની પુર જાહો-જલાલી હતી. પણ વખત જતાં શૈવધર્મનું જોર વધ્યું ને

અનેક ખુનખાર યુદ્ધો થયાં. તેમાં જૈનોની કતલ કરવામાં આવી. તેમ જ જિનમંદિરો તોડી પાડી તેના શવમંદિરો બનાવી દેવામાં આવ્યાં. ગંજીકોટ, સીકાકોલ, ચંજી, ચંજી-પુર, તથા બાલમાં લવ્ય જિનમંદિરો હતા ને ત્યાં સોના તથા રત્નની પણ પુષ્કળ પ્રતિમાઓ હતી. કાંચીના ત્રણ ભાગ છે વિષ્ણુ કાંચી, શિવ કાંચી ને જિન કાંચી. તેમાં જિન કાંચીમાં સુંદર પ્રાસાદો છે. મદ્રાસ તથા બેંગલોરમાં આજે જૈન મંદિરો પોતાની ધ્વજ ફરકાવી રહ્યા છે.

આંધ્ર

આંધ્રમાં પણ ઘણા જૈન તીર્થોનો અવશેષ જણાય છે. એ દૃષ્ટિએ ફરનાર પ્રવાસી ઘણું એકઠું કરી શકે તેમ છે. બલસારીમાં જિનમંદિર છે. હોસ્પેટથી ૭ માઈલ દૂર આવેલ કિષ્કંધા નગરી પ્રાચીન સમયમાં શાંતિનાથ ભગવાનનું તીર્થ હતું. હાલ વિચ્છેદ છે.

મ્હૈસુર રાજ્ય

જેવું ઉત્તરમાં ગૂજરાત એ જૈનોનું મથક છે, તેવુંજ દક્ષિણમાં મ્હૈસુર રાજ્ય એ જૈનોનું મથક છે. આજે પણ ત્યાં અનેક જૈન સરદારો, પંડિતો, ને કળાકારો વસે છે. શ્રમણબેલગુલ નામનું ખુબ પ્રાચીન તીર્થ આજ રાજ્યમાં

આવેલું છે. એમાં બાહુબલિની લગભગ ૫૪ ફુટ ઊંચી મૂર્તિ એક પ્હાડમાંથી કોરી કાઢેલી છે જે ગોમટ સ્વામીના નામથી પ્રખ્યાત છે. ચંદ્રગુપ્ત અશ્વમેધ કરી આ સ્થળની પાસેજ કાળધર્મ પામ્યા છે. ત્યાં પશુ સુંદર કોતરણીવાળા જિન-મંદિરો છે. બાકી તો મહેસુર-બેંગલોર ને તેનાં ઘણાં ગામોમાં જિન મંદિરો છે જેનો એક સ્વતંત્ર પુસ્તકમાંજ વિચાર થઈ શકે.

હૈદરાબાદ રાજ્ય

કુલ્પાકલ્પ : કુલ્પાકલ્પ ચાને મણિક્ય સ્વામીના નામે ઓળખાતું આદિનાથ પ્રભુનું મહાન તીર્થ હૈદરાબાદથી થોડે દૂર આવેલું છે. આવેર સ્ટેશનથી બે ગાઉ દૂર છે, પહેલાં અહીં જૈનોની ઘણી બહોળલાલી હશે એમ ત્યાંનું લબ્ય મંદિર બેતાંજ જણાઈ આવે છે.

કુતંલગિરિ : કુતંલગિરિ નામનું સિદ્ધક્ષેત્ર પશુ આ રાજ્યમાં આવેલું છે.

માલખેડ : જૈનસમ્રાટ અમોઘવર્ષની રાજધાની અને પ્રાચીન સમયનું મલયાદ્રિ આજનું માલખેડ છે. ત્યાં એક જિનાલય ખુનખાર ધર્મચુક્રની સાક્ષી પુરતુ ખડું છે. બાકીનાં મંદિરો કિલ્લામાં દટાઈ ગયાં છે. શ્રી જિનસેના-ચાર્યે પાર્શ્વસ્તુત્ય કાવ્ય અહીં પૂરું કર્યું હતું.

દોલતાબાદ: દોલતાબાદ યાને દેવગિરિમાં એક વખત લઘ્ય મંદિરો હતાં. શ્રી હિરવિજયસૂરિએ અહીં આવીનેજ ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો હતો. હાલતો તે ખંડેર હાલતમાં છે. તેનો કિલ્લો ખાસ જોવા લાયક છે. અહીંથી દશ માઇલ છેટે ઇલુરા અથવા વેરૂળની ગુફાઓ છે બધી મળી ૩૪ ગુફાઓ આજે ત્યાં દેખાય છે. તેમાં પાંચ ગુફા જૈનની છે. તેમાંનો ઇંદ્રસભા ખાસ જોવા લાયક છે.

પાટન ચેરૂમાં ઘણી મૂર્તિઓ જ્યાં ત્યાં નજરે પડે છે. કહ્યાણુ પટ્ટમાં બિજ્જલરાજ રાજ્ય કરતો હતો. તેના મંત્રી-પુત્ર ચેન્નબસવના બખાત્કાર પછી ત્યાંથી જૈન ધર્મ નષ્ટ થયો ને શૈવધર્મ દાખલ થયો. ઔરંગાબાદ, જાલના વગેરેમાં પણ જૈન મંદિરો છે. પેઠણુ પ્રાચીન સમયનું પ્રતિષ્ઠાનપુર છે. જ્યાં ચતુર્દશ પુર્વધારી ભદ્રબાહુ સ્વામીનો જન્મ થયો હતો એમ કહેવાય છે. ત્યાં જૈન મંદિર શોભી રહ્યું છે.

ઉત્કલ

ઉત્કલ અથવા ઓરિસામાં જગન્નાથ પુરીનું હિંદુ-ઓનું મહાન ધામ ગણાતું તીર્થ એક વખત શ્રાવણ પાર્શ્વનાથનું મંદિર હતું. શ્રી શંકરાચાર્યના સમયમાં કેવી રીતે તેનું પરિવર્તન કરવામાં આવ્યું તેની કથા અખ્યભટ્ટ સૂરિ તથા આમરાજની વાતમાંથી વાંચવાની લલામણુ છે. આ પ્રદેશમાં જોઈએ તેટલો પ્રવાસ આપણે પ્રવાસની દૃષ્ટિએ નહિ કરતા હોવાથી ખીજ તીર્થોની વિશેષ માહિતી મળતી નથી.

જૈન તીર્થોની કકકાવારી

અચળગઢ	અજમેર	અબહરાપાર્શ્વનાથ
અદબદળ	અમદાવાદ	અયોધ્યા
અરુણાવતી	આગ્રા	આજમગંજ
આબુ	આમેર	ઈડર
ઈલુરા	ઉદયગિરી	ઉદેપુર
ઋણુવાલિકાનદી	ઓશિયાનગરી	ઓરંગાબાદ
અંતરીક્ષ	કઠગોલા	કરડી
કરાડવાઈ	કરેડાળ	કલકત્તા
કલ્યાણપટ	કાનપુર	કાંચી
કલિકટ	કાવી-ગાંધાર	કાસમબજાર
કિરતબાગ	કુમટાબંદર	કુદપાકળ
કુંડલ	કુંડલપુર	કુંતલગિરિ
કુંભારિયા	કુંભોજનો	કેશરીયાળ
કૌચીન	કૌરટક	કૌશામ્બી
કંપિલપુરી	ખંભાત	ગજપંથ
ગદગ	ગરેશફાડ	ગિરનાર
ગુજરાનવાલા	ગુણ્યાયાળ	ગેરસમ્પા
ગોખરગામ	ગંજકોટ	ઘાણેરા
ઘૃતકલ્લોલ	ચારૂપ	ચાંદવડ
ચિતોડ	ચંજી	ચંદ્રાગિરિ
ચંદ્રાવતી	ચંદ્રપુરી	ચંપાપુરી
છળીગ્રામ	જગન્નનાથપુરી	જયપુર
જામનગર	જાલના	જુન્નેર
જેસલમેર	જોધપુર	જોતિબાનો પહાડ
ઝગડીયાળ	ઝારોલી	ઝાલોર
તક્ષશીલા	તારંગા	તાલધ્વજ

દયાલશાહનુંમંદિર દેલવાડા	દોલતાબાદ
દારિકા	નાગોર
નાડલાઈ	નાલંદા
નાશિક	પટણા
પાટણ	પાટણચેર
પાલણપુર	પાવાપુરી
પેંઠણ	ખનારસ
બાગલકોટ	બામણવાડા
બાલ	બિકાનેર
બુરાનપુર	બેંગલોર
બંકાપુર	ભદ્રેશ્વર
ભરૂચ	ભોયણી
મથુરા	મુકતાગિરિ
મુલબટ્રી	મુહરિપાશ્વનાથ
મહેસુર	રત્નપુરી
રાજગૃહી	લક્ષ્મેશ્વર
લુણી	લંકુડી
વદલાલિપુર	વરકાણા
વરેખા	વિત્તલચનગર
વિપુલાચળ	વંથળી
શકુનિકાવિહાર	શિકાકોલ
શેરિસા	શંખેશ્વર
શ્રવણજેલગુણ	સમીનાખેડા
સમેતશિખર	સાંગાનેર
સિંહપુરી	સુવર્ણગિરી
સોપનગઢ	હસ્તીનાપુર
હુસઅગડી	હોલીપટ્ટણ
	હૈદરાબાદ

:: આ બ ગ્રં થા વ બી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અન્નુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાજુલ	૨ ચકવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતખાહુભટિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્ને	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી ગણપભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દૃઢપ્રહારી	૬ મહારાજા શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અમરકુમાર	૭ વીર ભામાશાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી ચરો-વિજયજી
૮ રાણી ચેદ્દણા	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ સતી સીતા
૯ ચંદનખાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયરે	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજા કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેશ	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળશાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષુ	૧૬ સાચો રાણુગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલભદ્ર	૧૭ સુખની આવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજા સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થનો પરિચય ભા. ૧ ભો.
૧૯ જગદુશાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થનો પરીચય ભા. ૨ ભો.
૨૦ ધર્મ માટે માણુ આ-પનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

દરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ છ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર કીરજલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.

બાળગ્રંથાવળી :: ત્રીજી મેણી :: ૨૦

જૈન સાહિત્યની ડાયરી

: લેખક :
ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ.

: બાળગ્રંથાવળી કાર્યાલય અમદાવાદ ::

બાળમંથાવળી :: ત્રીજી એણી :: ૨૦

જૈન સાહિત્યની ડાયરી

: લેખક :

ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

આવૃત્તિ પહેલી :: સંવત ૧૯૮૭

મુદ્રય સવા આનો.

અભાગ :

ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ
ચિત્રમર, સુરેશ્વર ચેડા પ્રભીશ્વર,
રાયપુર, હવેલીની પોળ,
અ મ દા વા દ

પૂજ્ય સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજીએ આ પુસ્તકનું
લખાણ જોઈ તેમાં યોગ્ય સૂચનાઓ કરી છે તે
બદલ તેમનો અંતઃકૃતજ્ઞ મૂલ્યે આભાર માનું છું.

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા
મુદ્રણસ્થાન : વસંતમુદ્રણાલય
ધીર્ધટ્ટા રોડ : : અમદાવાદ.

જૈન સાહિત્યની કાયરી

નદીનો કિનારો છે. મક્કન સાદું છતાં સુધડ છે. તેની આસપાસ મોટું એગ્રન છે. તેમાં સ્થળે સ્થળે વૃક્ષો ઉગેલાં છે. વીર પ્રભુનાં નાનાં નાનાં બાળકો તેમાં અહીં તહીં બેઠેલાં દેખાય છે. કોઈ વાંચવામાં તલ્લીન થયા છે તો કોઈ વાતો કરવામાં. કોઈ અસ્પર્શ તૈયાર કરેલા પાઠો બોલે છે, તો કોઈ ધીરૂં ધીરૂં ગાય છે. એવામાં ઘંટ વાગ્યો એટલે બધાં બાળકો એક વૃક્ષ નીચે એકઠાં થઈ ગયાં. થોડી વારમાં એક યુવાન શિક્ષક ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમનો પોશાક સાદો હતો, પણ મોઢા પર ભવ્યતા હતી. જાણે બાળકોને બેઠે તેમને પ્રેમનો હિમળય આવતો હોય એમ જણાતું હતું.

તે આવી પહોંચતાં બાળકોએ ઉભા થઈ પ્રણામ કર્યાં. તેમણે બેઠક લીધી એટલે બધાએ બેઠક લીધી. પછી બધાએ એક જિનસ્તવન ગાયું. તે પૂરું થતાં સર્વળે શાંતિ હ્વાઈ ગઈ. શિક્ષકે પ્રશ્ન કર્યો : મિત્રો ! આજે કયા વિષય પર વાત કરીશું ? બધા વિચારમાં પડ્યા ત્યારે કર્ણેન્દ્ર નામનો એક વિદ્યાર્થી બોલ્યો : ગુરુજી ! અમે છઠ્ઠી શ્રેણીનો

અભ્યાસ કરીએ છીએ પણ જૈન સાહિત્ય વિષે કાંઈ જાણતા નથી તો એના વિષે કાંઈક કહો. શિક્ષક કહે, વાહ ધરણેંદ્ર ! વિષય તો બહુ સરસ શોધી કાઢ્યો. મને એ વિષે જે કાંઈ માહિતી છે તેનો ખ્યાલ તમને આપીશ. પણ આ વિષય પર હું એમને એમ બોલી જાઉં એના કરતાં તમે પ્રશ્ન પૂછો ને હું જવાબ આપું તો બહુ ઠીક પડશે. હવે તમે અનુક્રમે પ્રશ્ન પૂછો.

પહેલા વિદ્યાર્થીએ ઉભા થઈ પ્રશ્ન પૂછ્યો :

ગુરુજી ! આપણા સાહિત્યમાં કેટલાં પુસ્તકો હશે ?

શિક્ષક—એની ગણતરી થઈ શકે તેમ નથી. પ્રભુ મહાવીરના સમયથી આજ સુધીમાં અનેક પુરુષો થઈ ગયા છે. તેમણે જુદા જુદા વિષયો પર સંખ્યાબંધ પુસ્તકો રચ્યાં છે. દાખલા તરીકે ઉમાસ્વાતિ વાચક નામના એક આચાર્યે ૫૦૦ ગ્રંથ રચ્યા છે. હરિભદ્રસરિએ એકલાએ ૧૪૪૪ ગ્રંથોની રચના કરી છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે ૩૫૦ કોટ શ્લોક જેટલું સાહિત્ય લખ્યું છે અને શ્રીમદ્દયશોવિજયજીએ ૧૦૮ મહાન ગ્રંથો લખ્યા છે. આવા આવા અનેક જ્ઞાની મહાત્મા

શુદ્ધ ગયા છે એટલે મુસ્તકપત્રી સંખ્યા
કહેવી મુરકેલા છે.

ખીએ વિદ્યાર્થી—એમ હિંદુઓમાં ગીતા મુખ્ય
મનાય છે, મુસલમાનોમાં કુસને શરીફ
મુખ્ય મનાય છે, ખ્રિસ્તીઓમાં બાઈબલ
મુખ્ય મનાય છે એમ આપણા ધર્મમાં
મુખ્ય ગ્રંથ કયો મનાય છે.

શિક્ષક—આગમો. આગમો એ આપણું પરમ પવિત્ર
ને સહુથી પ્રમાણભૂત સાહિત્ય છે.
એને સૂત્ર, શાસ્ત્ર, સિદ્ધાંત કે નિર્ગૂંથ પ્રવ-
ચન એવા તારો પણ ઓળખવામાં આવે
છે. એની સંખ્યા પહેલા ૮૪ ની હતી,
હાલ ૪૫ ની છે.

ત્રીએ વિદ્યાર્થી—એ વિષે જરા વધારે સમજાવવા
કૃપા કરો.

શિક્ષક—તીર્થંકર ભગવાન બહુ સારી ને સચોટ ભા-
ષામાં ઉપદેશ આપે છે. એમનું દરેક
વાક્ય અગાધ જ્ઞાનથી ભરેલું હોય છે.
એમના મુખ્ય શિષ્યો આ ઉપદેશને સૂત્ર-
રૂપે ગોઠવે છે ને ખીજા તેને મુખ્ય પાઠ
કરી લે છે. પ્રભુ મહાવીર પણ એજ રીતે
ઉપદેશ આપ્યો ને તેમના અગ્રાધ જ્ઞાની

શિષ્ય સુધર્મસ્વામીએ એ ઉપદેશને સૂત્રરૂપે
ગોઠવ્યો. એના મોટા ભાર લાગ છે. દરેક
લાગ અંગ કહેવાય છે એટલે એ બધાં
સૂત્રોને દ્વાદશાંગી કહેવાય છે. એ અંગો
રચ્યા પછી ઉપાંગ, પચન્ના, છેદસૂત્ર, સૂત્ર
તથા મૂળ સૂત્રો રચાયાં છે. એમનાં નામ
ખુબ ઉપયોગી હોવાથી તમને જણાવું છું.
દરેક જણ કાળજી પૂર્વક લખી દેયો:

૪૫ આગમો

વિભાગ : ૧૧ અંગ, ૧૨ ઉપાંગ, ૧૦ પચન્ના, ૬
છેદસૂત્ર, ૨ સૂત્ર, ૪ મૂળસૂત્ર.

અગિયાર અંગ : (૧) આચારાંગ (૨) સૂત્રકૃતાંગ (૩)
સમવાયાંગ (૪) ઠાણાંગ (૫) વિવાહ પ્રશ્નસિ
અથવા ભગવતીજી (૬) જ્ઞાતાધર્મ કથાંગ
(૭) ઉપાસક દશાંગ (૮) અંતકૃદ્ દશાંગ
(૯) અનુત્તરોપપાતિક દશાંગ (૧૦) પ્રશ્ન
વ્યાકરણાંગ (૧૧) વિપાકશ્રુત (૧૨) દષ્ટિ-
વાદ. બારમું અંગ વિચ્છેદ જવાથી હાલ
૧૧ અંગો જ મળી શકે છે.

બાર ઉપાંગ : (૧) ઔપપાતિક (૨) રાજપ્રશ્રીય
(૩) જીવાજીવાભિગમ (૪) પ્રજ્ઞાપના
(૫) જંબુદ્વીપ પ્રશ્નસિ (૬) ચંદ્રપ્રશ્નસિ

(૭) સર્વપ્રજ્ઞસિ (૮) નિર્યાવલિકા (૯)
કલ્પાવતંસિકા (૧૦) પુષ્પિકા (૧૧) પુષ્પ
ચૂલિકા (૧૨) વૃષ્ટિ દંશા.

દશ પયન્ના : (૧) ચતુઃશરણુ (૨) સંસ્તાર (૩) આ-
તુર પ્રત્યાખ્યાન (૪) ભક્તપરિજ્ઞા (૫)
તંદુલ વૈયાલિય (૬) ચંદ્રાવેધ્યક (૭) દેવેન્દ્ર-
સ્તવ (૮) ગણિ વિદ્યા (૯) મહા પ્રત્યાખ્યાન
(૧૦) વીરસ્તવ.

છ છેદસૂત્ર : (૧) નિશીથ (૨) મહા નિશીથ (૩)
વ્યવહાર (૪) દંશાશ્રુત સ્કંધ (૫) બૃહત્-
કલ્પ (૬) જીતકલ્પ.

એ સૂત્ર : (૧) નંદી સૂત્ર (૨) અનુયોગદ્વાર,
ચારૂભૂજસૂત્ર : (૧) આવશ્યક-ઓધનિર્ચુકિત (૨) દંશ
વૈકાલિક (૩) પિંડનિર્ચુકિત (૪) ઉત્ત-
રાધ્યાયન.

ઐથો વિદ્યાર્થી—શું આ બધા આગમો સુધર્મા-
સ્વામીએ રચેલાં છે ?

શિક્ષક—ના. તેમાંના કેટલાક બીજાઓ પણ રચેલાં
છે. ઐથું ઉપાંગ પ્રજ્ઞાપના શ્યામાચાર્યે રચેલું
છે. ચતુઃશરણુ સૂત્ર વીરભદ્રગણિએ રચેલું
છે. બીજા પયન્ના રચનારના નામ હજી
સુધી જણાયા નથી. છેદ સૂત્રોમાંના પહેલાં

એ સિવાય બાકીના ભદ્રબાહુસ્વામીએ
રચ્યા છે. મહાનિશીથ મૂળ સુધર્માસ્વા-
મીએ રચેલું પણ તેનો ઉદ્ધાર શ્રીહરિભદ્ર
સરિએ કર્યા છે. નંદિસૂત્ર દેવવાચકગણિએ
રચ્યું છે, દશવૈકલિક સૂત્ર શય્યાલવસૂ-
રિએ રચ્યું છે. પિંડનિર્મુક્તિ ભદ્રબાહુ
સ્વામી એ બનાવી છે.

પાંચમો વિદ્યાર્થી—આ સૂત્રો મૂળ જેવાં રચ્યાં હશે
તેવાંજ આજ સુધી ચાલ્યાં આવે છે કે
એમાં કાંઈ ફેરફાર થયો છે ?

શિક્ષક—પહેલાંના સમયમાં આજની જેમ પુસ્તકો
લખાયાં ન હતાં એ વખતે બધાં સૂત્રો
ગુરુ આગળથી પાઠ લઈને શીખતાં ને
સ્મરણશક્તિથી યાદ રાખતાં એક વખત
બાર વર્ષનો મોટો હુકાળ
પડ્યો ને સાધુઓ સ્વાધ્યાય વીસરી ગયા.
આથી પાટલીપુત્રમાં શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વા-
મીના વખતમાં શ્રમણ સંઘ એકઠો થયો
ને જેને જે જે અંગાદિ યાદ હતું તે
બધું એકઠું કરી લીધું. ત્યાર પછી લગલગ
પાંચસો વર્ષે એક મોટા હુકાલને અંતે આર્ય
સ્કંદિલાચાર્યે સૂત્રોનો અનુયોગ(વ્યાખ્યા)

કયે. એ વખતે જી સુત્રોમાં દ્વાપર્યમી
 થયાં તેને મોઢુરી વાચના કહી છે. એ
 પછી વીર સંપત્ ૬૮૦ માં મેવર્ધિગણિ
 ક્ષમાશ્રમણે વલ્લભીપુરમાં એક પરિષદ
 ભરી ને તેમાં જૈન આગમોના સિદ્ધાન્તો
 પુસ્તકાદિ થયા અર્થાત્ પહેલ પહેલા
 લખાયા. એને વલ્લભી વાચના કહેવાય
 છે. એની અનેક નકલો ઉતારવામાં આવી
 ને તેનો ઠામ ઠામ પ્રચાર કરવામાં આવ્યો.
 આજે એ ૪૫ આગમો મળી શકે છે.
 શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા તે છપાઈ
 ગયા છે. આ આગમોમાં અનેક વિષયનું
 જ્ઞાન સમાયેલું છે.

છઠો વિદ્યાર્થી—આગમો કઈ ભાષામાં લખાયેલાં છે ?

શિક્ષક—અર્ધમાગધી. તીર્થંકરો એજ ભાષામાં
 ઉપદેશ આપે છે. એ ભાષા સર્વ લોકો
 સમજી શકે તેવી સરળ છે.

છઠો વિદ્યાર્થી—અમે તો એ સમજી શકતા નથી.

શિક્ષક—એ વખતે બધા લોકો પ્રાકૃત બોલતા. આજે
 તો એમાંથી ફેરફાર થઈ અનેક ભાષાઓ
 બની છે.

સાતમા વિદ્યાર્થી—આપણા ગ્રંથો કઈ કઈ ભાષામાં
 છે ?

શિક્ષક—સંસ્કૃત, અપભ્રંશ, બુની ગૂજરાતી, ગૂજ-
રાતી, હિન્દી, મરાઠી, કાનડી, તામીલ,
અંગ્રેજી, જર્મન વગેરે.

આઠમો વિદ્યાર્થી—આગમો સિવાય આપણામાં ત
ત્વ જ્ઞાનના ખાસ ગ્રંથો કયાં છે ?

શિક્ષક—જન તત્ત્વજ્ઞાનમાં સહુથી સુંદર ગ્રંથ તત્ત્વા-
ર્થાધિગમસૂત્ર છે. એના પર અનેક
ટીકાઓ રચાઈ છે. એ સિવાય શ્રી હરિ-
ભદ્રસૂરિનું પદ્મદર્શનસમુચ્ચય, જિનભદ્ર
ગણિ ક્ષમાશ્રમણનું વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય,
અનંત વીર્યની પરીક્ષાસૂત્ર લઘુવૃત્તિ, પ્રમાણ
નયતત્ત્વાલોકાલંકાર, મદિલપેણની સ્યાદ્વાદ
મંજરી ને ગુણ રતનની તર્કરહસ્યદીપિકા
પણ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના સુંદર ગ્રંથો છે. તત્ત્વ-
જ્ઞાન તથા ન્યાયને ઉઠો સંબંધ હોવાથી
એ બન્ને વિષયના ગ્રંથો બુદ્ધા પાડવા કેટ-
લીક વખત મુશ્કેલ પણ બની જાય છે.

નવમો વિદ્યાર્થી—જૈન ન્યાયના મહાન લેખકો ને
તેમની કૃતિઓ કઈ કઈ છે ?

શિક્ષક—શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર જન ન્યાય પર
સ્વતંત્ર રીતે લખનાર સહુથી પહેલ વહેલા
છે. તેમણે સમ્મતિ તર્ક ને ન્યાયાવતારની

રચના કરી છે. શ્રી મહાવાદીસૂરિજીએ દ્વાદ-
 શાર નયચક્ર તથા સસ્મતિ ટીકા રચી છે.
 શ્રીહરિભદ્ર મહારાજે અનેકાંત જયપતાકા,
 લલિતવિસ્તારા, ધર્મ સંગ્રહણી વગેરે અ-
 નેક ગ્રંથો લખ્યાં છે. અભયદેવ સૂરિએ
 સસ્મતિ તર્ક પર મહાન ટીકા લખી છે.
 વાદીદેવ સૂરિએ સ્યાદ્વાદ રત્નાકર રચ્યો છે.
 શ્રીહિમચંદ્રાર્યે પ્રમાણુ મીમાંસા તથા અન્ય
 યોગ વ્યવચ્છેદ દ્વાત્રિંશિકા રચી છે અને
 શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ તે હદ કરી છે.
 જૈન તર્ક પરિભાષા, દ્વાત્રિંશદ્વાત્રિંશિકા,
 ધર્મપરીક્ષા, નય પ્રદીપ, નયામૃત તરંગિણી
 ન્યાય ખંડન ખાદ્ય, ન્યાયાલોક, નય રહસ્ય
 તત્ત્વાર્થસૂત્ર વૃત્તિ વગેરે અનેક ગ્રંથો
 રચ્યાં છે. ગુણરત્નસૂરિએ પડદર્શન સમુચ્ચય
 વૃત્તિ રચી છે. શ્રી ચંદ્રસેને ઉત્પાદ સિદ્ધિ
 પ્રકરણ રચ્યું છે. શ્રી ચંદ્રપ્રભ સૂરિએ
 પ્રમેય રત્નકોષ બનાવ્યો છે. આ સિવાય
 શ્રી પદ્મસુંદર ગણિએ પ્રમાણસુંદર, શ્રી બુદ્ધિ-
 સાગરજીના વખતે પ્રમાણલક્ષ્મલક્ષણ, શ્રી
 મુનિચંદ્રે અનેકાંતવાદજયપતાકા ટીપ્પન,
 શ્રી રાજશેખરે સ્યાદ્વાદકલિકા, શ્રી
 રત્નપ્રભસૂરિએ રત્નાકરવતારિકા, શ્રી

શુભવિજયે સ્યાદ્રાઢ લાષા ને શ્રી શાંતિ
સરિએ પ્રમાણુપ્રમેયકલિકાવૃત્તિ બનાવી
છે. દિગમ્બરોમાં પણ ન્યાયના લખનારા
ઘણા પાડિતો થયા છે,

નવમો વિદ્યાર્થી—આપણામાં યોગ ને અધ્યાત્મના
ગ્રંથો કયા કયા છે ?

શિક્ષક—યોગખિન્દુ, યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય, યોગવિ-
શિકા, યોગશાસ્ત્ર, યોગશતક, યોગસાર,
સમાધિ શતક, પરમાત્મ પ્રકાશ, સમલાવ
શતક, ધ્યાન શતક, ધ્યાનસાર, ધ્યાન-
દીપિકા, ધ્યાન વિચાર, અધ્યાત્મ ઉપનિષદ,
અધ્યાત્મ ખિન્દુ, અધ્યાત્મ તરંગિણી,
અધ્યાત્મ ગીતા, અધ્યાત્મકંડુપદ્મ,
શુભાણુવ વગેરે.

દશમો વિદ્યાર્થી—આપણામાં કર્મ વિષે કાંઈ સ્વતંત્ર
સાહિત્ય છે ?

શિક્ષક—સાખો સ્ત્રોક પ્રમાણુ. તેના મુખ્ય ગ્રંથો
કર્મપ્રકૃતિ, પંચસંગ્રહે, પ્રાચીન પાંચ
કર્મ ગ્રંથો, નવીન છ કર્મ ગ્રંથો, સસ્કૃત ૪
કર્મ ગ્રંથો, કર્મસ્તવ વિષરણુ વગેરે છે.
ઝોના પર ઘણી ટીકાઓ રચાયેલી છે.

અગિયારમો વિદ્યાર્થી—આગમો, તત્ત્વજ્ઞાન, યોગ ને

કર્મના સાહિત્ય વિષે તો કંઈક જાણ્યું પણ
જાણે સાહિત્ય ગ્રંથોમાં આપણો કેવોક
કાળો છે ?

શિક્ષક—ખાસ સાહિત્ય ગ્રંથોમાં પણ આપણો કાળો
ઘણો મોટો છે. વ્યાકરણ, કોશ, છંદશાસ્ત્ર,
અલંકાર શાસ્ત્ર, કાવ્ય, નાટ્ય, કથા, પ્રબંધ
વગેરે સાહિત્યના બધા વિભાગ પર આપ-
ણા આચાર્યોએ લખ્યું છે. પાણિનીના
સંસ્કૃત ભાષાના વ્યાકરણની હરિદાસ
કરનાર સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ શ્રી હેમચંદ્રા-
ચાર્યે રચ્યું છે. એના ઉલ્લા અધ્યાયમાં
પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, વગેરે ભાષાના વ્યાકરણો
પણ લખ્યાં છે. શાકટાયમનું વ્યાકરણ તો
ઘણા વખતથી પ્રસિદ્ધ છે. પૂજ્યપાદ દેવ-
નંદીનું જૈનેન્દ્ર વ્યાકરણ પણ મશહૂર છે.
એ સિવાય બુદ્ધિસાગરાચાર્યે બુદ્ધિસાગર
વ્યાકરણ, જ્ઞાનવિમળે ઊષ્ણિએ શબ્દ
પ્રતિભેદ વ્યાકરણ, ને વિદ્યાનન્દે સૂરિએ
સિદ્ધસાસ્ત્રવત વ્યાકરણ રચ્યું છે. પ્રાકૃત
ભાષાનાં બીજાં પણ અનેક વ્યાકરણો
જેમવાચેચિ રચ્યાં છે. તામીલ ને કાનડી
ભાષાનાં મૂળ વ્યાકરણો જેમવાચેચિની
રચ્યાં છે. ને મૂળસત્તી ભાષા પર તો સેંકડો

વર્ષ સુધી એકલા હાથે જૈનોએજ પ્રભુ-
ત્વ લોગવ્યું છે. કાવ્યની સંખ્યાનો સુમાર
નથી. અનેક કાવ્યો ઉપરાંત ત્રિસંધાન-
કાવ્ય, ત્રિસંધાનકાવ્ય, અને છેક સપ્તસંધા-
નકાવ્ય એટલે જેના એક શ્લોકમાંથી સાત
સંબંધવાળા અર્થ નીકળે ને સાતના જુદા
જુદા જીવન સમજાય તેવાં પણ રહ્યાં છે. શ્રી
હેમચંદ્રાચાર્યે છંદ શાસ્ત્ર તથા અલંકાર પર
સ્વતંત્ર ગ્રંથો રચ્યા છે. શ્રી વાગ્ભટે પણ
કાવ્યાલંકાર નામે અલંકારશાસ્ત્ર રચ્યું છે. અમ-
રચંદ્ર સૂરિએ કવિશિક્ષાવૃત્તિ, કવિ કલ્પલતા,
છંદોદ્ધર રત્નાવલિ, કલાકલાપ વગેરે ગ્રંથો
રચ્યા છે. નામ સાધુએ પ્રખ્યાત કાવ્યા-
લંકાર પર ટીપ્પન રચ્યું છે. નરેન્દ્ર પ્રભ
સૂરિએ અલંકાર મહોદ્ધધિ બનાવ્યો છે.
માણિક્ય ચંદ્ર સૂરિએ કાવ્ય પ્રકાશ સંકેત
બનાવ્યો છે. અને કૌશની રચનામાં શ્રી
હેમચંદ્રાચાર્યે હદ કરી છે. અભિધાન
ચિંતામણિ, અનેકાર્થ કોષ, દેશીય નામમાલા,
નામમાલા શેષ, શબ્દાનુશાસન એ બધા
એમણે એકલાએજ રચ્યા છે ઉપરાંત સટીક
ધાતુ પાઠ, સટીક ધાતુ પારાયણ, ધાતુમાળા,
લિંગાનુશાસન વગેરે સંસ્કૃત ભાષા શા-

અમાં મહત્વના ગ્રંથો રચ્યા છે. ધનંજય કવિએ ધનંજય નામમાળા બનાવી છે. શ્રી હર્ષ કીર્તિલુએ શારદીય નામમાલા રચી છે. ખીજાઓએ પણ ઘણું કર્યું છે.

બારમો વિદ્યાર્થી—આપણા મહાકાવ્યો ને તેનાં કર્તાનાં નામ જણાવશો ?

શિક્ષક—ઘણી ખુશીથી. અભયદેવસૂરિએ જયંત વિજય મહાકાવ્ય લખ્યું છે. અમરચંદ્ર સૂરિએ પદ્માનંદાભ્યુદય મહાકાવ્ય તથા બાળભારત મહાકાવ્ય રચ્યાં છે. ઉદય પ્રભ સૂરિએ ધર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય રચ્યું છે. કવિ ચક્રવર્તી જયશેખર સૂરિએ જન નવધીયકાવ્ય લખ્યું છે. દેવપ્રજ્ઞસૂરિએ મહાધારીએ પાંડવચરિત્ર મહાકાવ્ય બનાવ્યું છે. ધનંજય મહા કવિએ રાઘવ પાંડવીય મહાકાવ્ય (દ્વિસંધાન મહા કાવ્ય) રચ્યું છે. નયચંદ્રસૂરિએ હર્મ્મીર મહાકાવ્ય તથા પદ્મચંદ્રલુએ ધન્નાભ્યુદય મહાકાવ્ય લખ્યું છે. વળી પદ્મસુંદર ગણિએ રાયમહાભ્યુદય મહાકાવ્ય તથા પાર્શ્વનાથ કાવ્ય રચ્યાં છે. તથા માણિક્ય ચંદ્રસૂરિએ પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર તથા નલાયન

પુત્રાણુ કુબેરની રચના કરી છે. શ્રી હેમ-
ચંદ્રાચાર્યે પેણુ કુમારપાળ પ્રતિબોધ તથા
દ્વાત્રીચ નામનાં મહો કાવ્ય લખ્યાં છે. તેમના
શિષ્ય રામચંદ્રે રાધવાંચુદય મહોકાવ્ય તથા
નલવિલાસ મહોકાવ્ય રચ્યાં છે. એ
સિવાય બીજાંપણુ ઘણાં કાવ્યો છે. ખંડ
કાવ્ય, સ્તોત્ર અને સ્તુતિઓનો તો પારજ
નથી.

તેરમો વિદ્યાર્થી—આપણામાં નાટકો કેટલાંક છે ?

શિક્ષક—ઘણાં. તેમાંનાં થોડાનાં નામ તમને જણાવું.
રઘુવિલાસ, નિર્ભયભીમ વ્યાયોગ (કર્તા
હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રખ્યાત શિષ્ય રામચંદ્ર)
હમીરમદમદન (કર્તા જયસિંહ) રંભા
મંજરી (કર્તા જયચંદ્ર સૂરિ) મોહ પરાજય
(કર્તા-યશ:પાલ) મુદ્રિત કુમુદચંદ્ર
વગેરે.

ચૌદમો વિદ્યાર્થી—અને આપણામાં કથાઓ કેટલી
છે ?

શિક્ષક—એસુમાર. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત મેં જૂજરાતી ત્રણે
ભાષા જૈન કથાઓથી ભરપુર છે. એમાં
હેમચંદ્રાચાર્યેનું ત્રિશંષિશલાકાપુરુષ
ચરિત્ર તથા પશ્ચિશિષ્ટ પર્વ, પાદલિપ્તા-

ચાર્યની તરંગલોહા, હરિભદ્રસૂરિની સમરા
 ઇચ્છા કહા, ધનપાલ કવિની સિદ્ધક મંજરી,
 સિદ્ધર્ષિ ગણિની ઉપસિદ્ધિભવપ્રપંચા
 કથા વગેરે સુખ્ય છે. પંચતંત્રનાં
 આપણા આચાર્યના હાથે અનેક
 સંસ્કરણ થયાં છે. સિંહાસન ખત્રીસી,
 વૈતાલ પચીસી, શુકસમતિ વગેરે વગેરેનાં
 પણ ઘણાં સંસ્કરણ થયાં છે. એ ઉપરાંત
 રાસ અને જીવન ચરિત્રો ઘણાંજ છે.
 એકલા ગૂજરાતી ભાષામાંજ સાતસો ઉપ-
 રાંત રાસ છે. અને પ્રખંધની રચનામાં
 પણ જૈનો આગળ પડતા છે. શ્રી મૈરુતુંગા-
 ચાર્યે પ્રખંધ ચિંતામણિની રચના કરી
 છે. શ્રી રાજશેખરે ચતુર્વિંશતિ પ્રખંધ
 રચ્યો છે. પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ પ્રભાવક ચરિત
 લખ્યું છે. રામચંદ્રે સો પ્રખંધો લખ્યા
 છે. આમ જૈનોના સાહિત્ય ગ્રંથો પણ
 ઘણાંજ છે.

પંદરમો વિદ્યાર્થી—આપણામાં કળા ને વિજ્ઞાન ઉપર
 પુસ્તકો છે ?

શિક્ષક—હા. ચિત્રપચાસ્ર, સંગીત, ધતુર્વિદ્યા,
 અશ્વપરીક્ષા, ગજ પરીક્ષા, રત્ન પરીક્ષા,

રસાયણ, આયુર્વેદ, ખગોળ, જ્યોતિષ વગેરે પર સારી સંખ્યામાં ગ્રંથો છે. એટલુંજ નહિ પણ આજે (Encyclopedia) વિશ્વજ્ઞાન કોષની રચના થાય છે તેવી રચના પણ થએલી છે.

સોળમો વિદ્યાર્થી—એ વિષે જરા વિસ્તારથી કહો.

શિક્ષક—શિષ્યશાસ્ત્રની નિપુણતા જૈનોના અનેક લખ્ય પ્રાસાદો જોતાં જણાઈ આવે છે. એ વિષે વાસ્તુશાસ્ત્ર નામનો ગ્રંથ લોજ-દેવે લખ્યો છે. પાર્શ્વદેવ નામના જૈનાચાર્યે સંગીતસમયસાર તથા બીજા એક આચાર્યે સંગીત રત્નાકર લખી એ વિષયમાં નામના મેળવી છે. એ સિવાય સંગીતદીપક, સંગીત રત્નાવલિ વગેરે ગ્રંથો પણ રચાયાં છે. રત્નપરીક્ષા નામનો એક ગ્રંથ ક્લાસના એક ઝવેરીએ કેન્દ્રન્ય લાષામાં અનુવાદ કરી થોડા વર્ષ પહેલાં બહાર પાડ્યો છે. હીરક પરીક્ષા, સમસ્ત રત્નપરીક્ષા વગેરે ગ્રંથો પણ એ વિષયમાં મોજુદ છે. ધનુર્વેદ, ધનુર્વિદ્યા, અશ્વાદિ-ગુણ, ગજપરીક્ષા વગેરે ગ્રંથો પણ જુદા જુદા ભંડારમાંથી મળી આવ્યા છે.

મંત્ર તંત્ર વિષે ઘણું લખાયું છે. જ્યો-
તિષમાં ભદ્રબાહુ નામથી ભદ્રબાહુસંહિતા
છે. હર્ષકીર્તિએ જ્યોતિષસારોધધાર
નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. જેમાં તારાઓ
સંબંધી ઘણું ઉડું જ્ઞાન છે. વળી એમાં
સ્વપ્ન, મંત્ર અને બીજી ગુપ્ત વિદ્યાઓનું
વર્ણન છે. એ સિવાય આરંભસિદ્ધિ,
અર્ચકાંડ, ચંદ્રરજ્જુ ચક્રવિવરણ, જાતક
દીપિકા, જ્યોતિષ ચક્રવિચાર, જ્યોતિષ-
સાર સંગ્રહ, ભુવનદીપક વગેરે અનેક
અનેક ગ્રંથો છે. રટ્ટાચાર્ય નામના
જન સાધુએ રટ્ટસૂત્ર નામે ૧૩૦૦
ગાથાનો ગ્રંથ લખ્યો છે. જેમાં વરસાદ,
ધરતીકંપ, વીજળી, અને એવા અનેક
વિષયોનાં પૂર્વ લક્ષણો જતાવ્યાં છે.
વૈદકમાં પણ અનેક ગ્રંથો છે. જેવાં કે
આયુર્વેદ મહોદધિ, ચિકિત્સોત્સવ, દ્રવ્યા-
વલિ (નિઘંટુ) પ્રતાપ કદંબદ્રુમ,
માધરાજ પદ્ધતિ, યોગરત્નાકર, રત્નસાગર
રસચિંતામણિ, વૈદક સારોદ્ધાર વગેરે.
ગણિતના અનેક ગ્રંથો પૈકી મહાવીરા-
ચાર્યે ઇ. સ. ના નવમા સદ્દમાં રચેલ

ગણિત સાફ સંગ્રહનો તો અંગ્રેજી અનુ-
વાદ પણ થઈ ચૂક્યો છે.

વિશ્વ જ્ઞાનકોષની જેમ વિનયવિજય
મહારાજે ક્ષોદ પ્રકાશ નામનો ગ્રંથ બના-
વ્યો છે. તેમાં સાતસો અંશની તો શાખ
આમેલી છે,

વિદ્યાર્થીઓ બધા પ્રશ્ન પૂછી રહ્યા હતા. ફરી
ધરણેંદ્રનો વારો આવતાં તે બોલી ઉઠ્યો : ગુરુજી !
આ બધું સાંભળીને અમારા મન પર જીદીજ
અસર થાય છે. આપણું આટઆટલું સાહિત્ય છતાં
પણ અત્યાર સુધી અમને ખબર જ ન પડી.

શિક્ષક—હાલના સંયોગો જ એવા છે. સાહિત્ય
પ્રત્યેની રુચિ ને તેનો પ્રચાર કરવાની
ધગશ નરમ પડી ગયાં છે. સાંસારિક
વ્યથામાંથી ઉંચા આવીએ તોજ આ
સાહિત્ય પ્રત્યે દષ્ટિ બાય ને ? હવે તમે
બધા આ સાહિત્યની કોઈપણ પ્રકારે સેવા
કરવાનો નિશ્ચય કરો. ભવિષ્યના જનોનું
સુકાન પમાડા જ હાથમાં છે.

વિદ્યાર્થીઓ—ગુરુજી ! આજે અમારે ભ્રમ ભાંગી
ગયો. અમે તો એમ માનતા હતા કે
અંગ્રેજીમાં આટલું બધું સાહિત્ય, ગૂજ-

રાત્રીમાં આટલું બધું સાહિત્ય પણ આપણામાં સાહિત્ય નથી. અને આતો આપણું સાહિત્ય ખીલ બધાને ટપી બચ એટલું છે. આ સાહિત્યના પ્રચાર માટે આપના વિચારો જણાવો.

શિક્ષક—આપણા સાહિત્ય માટે મને ઘણીયે વખત વિચારો આવ્યા કરે છે પણ ધનના અભાવે અમલમાં મૂકી શકતો નથી. તમારામાંના ઘણાંયે ભવિષ્યમાં ધનવાન થશે. જો કોઈને પણ આપણા આ અમુલ્ય સાહિત્યની સેવા કરવાની ઇચ્છા થાય તો મારા વિચારો કાંઈક ઉપયોગી થાય એમ માનીને હું જણાવું છું.

- (૧) આપણા વિદ્વાન પુરુષોએ જૈન સાહિત્ય પરિષદ જેવી સંસ્થા ઉભી કરી તેની નિયમીત બેઠકો ભરવી જોઈએ.
- (૨) એવી સંસ્થા તરફથી જૈન સાહિત્ય પર પ્રકાશ પાડતી બુદ્ધી બુદ્ધી ભાષામાં પત્રિકાઓ પ્રગટ થવી જોઈએ.
- (૩) આપણા ભંડારમાં રહેલાં અનેક

હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંશોધન કરી
પ્રસિદ્ધ કરવાં જોઈએ.

(૪) મહાન ગ્રંથોનો જુદી જુદી ભાષા-
ઓમાં અનુવાદ થવો જોઈએ.

(૫) બાળકો તથા સામાન્ય લણેલ સ્ત્રી
પુરુષો સમજી શકે ને પેતાના
જીવન ઉપર સરસાઈ મેળવે તેવું
સરળ સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરવું જોઈએ.
અને તે ખૂબી સસ્તી કિંમતે
મળવું જોઈએ.

(૬) જૈનગૌરવ ગ્રંથમાળા જેવી એકાદ
પુસ્તકની હારમાળા હોવી જોઈએ
જેમાં ભૂતકાળના ગૌરવનું ભાન
કરાવતી ઐતિહાસિક નવલકથાઓ
પ્રગટ થાય.

(૭) જૈન લઘુ ગ્રંથાવળી જેવી હારમાળા
શરૂ કરવી જોઈએ, જેમાં મહાન
ગ્રંથોનું દોહન આવે. અમેરિકાની
બ્લ્યુ જીક સીરીઝ મેં તમને થોડા
વખત પહેલાં બતાવી હતી તેમાં
૧૩૦૦ ઉપરાંત સુંદર ગ્રંથોના દોહન
પ્રસિદ્ધ થયાં છે.

(૧૮) જૈન કથાઓ ને આખ્યાનો સ્વ ભરી
શૈલીમાં અંકુશીએ જણાવ્યા
કહેવાં એઇએ.

(૧૯) જૈન સિદ્ધાંતમાળા જેવી એકાદ
હારમાળા યેજવી એઇએ જેમાં
ધાર્મિક વિષયો સિદ્ધાંતની છેલ્લામાં
છેલ્લી મહત્તિએ સ્વીકારવામાં આવે.
એની ચક્ર ઉત્તર એવી યેજવા
કરવામાં આવે કે નવ વર્ષની ઉંમરનું
બાળક એમાં પ્રવેશ કરે તો પુખ્ત
ઉંમરનું યતાં સુધીમાં એ પુસ્તકો
દ્વારા જ જૈનધર્મનું સંગીન જ્ઞાન પ્રાપ્ત
કરી શકે ને પૂરેપૂરા સદાચારવાળું બને.

(૧૦) જ્ઞાનપંચમી જેવા પવિત્ર દિવસોએ
જૈન સાહિત્યનાં પ્રદર્શન યોજવાં
એઇએ. અને તે દિવસે કયેક
પુસ્તકે પ્રાચીનક સાંસ્કૃતિકોને અઠ
કરવાને સમાપ્ત પ્રકાશનોને
અથાશક્તિ અપીલકરે સિદ્ધાંત
રાખવો એઇએ.

આવા આવા બીજા ઉપાયો પણ તૃપ્તી
શકાય. બોલો તમે આમાંનું શું કરશો ?

એવામાં ઘન્ટ વાગ્યો. સમય પૂરો થયો. વારુ,
કાલે એ બાબત પર દરેક જણ વિચાર કરીને
આવશે એમ કહી શિક્ષક ઉભા થયા. બધાએ
ઉભા થઈ તેમને નમન કર્યું. વિદ્યાર્થીઓ આજના
મળેલા જ્ઞાનથી ખુબ રાજી થયા. અરસપરસ પોતાના
વિચારો જણાવવા લાગ્યા.

જૈન સાહિત્યની હાયરી વાંચનાર દરેક જણ
એ જૈન સાહિત્ય માટે કાંઈ પણ કરવાનો નિશ્ચય
કરે તો સરવાળે કેટલું બધું કામ થાય ?

આ હાયરી સખવામાં નીચેના પુસ્તકોનો
આધાર લીધો છે:—

જૈન ગ્રંથાવળી-જૈન શ્વે. કોન્ફરન્સ.

જૈન સાહિત્ય સંબંધી લેખોનો સંગ્રહ—

જનધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

જૈનધર્મ-હેલ્થુથવાન ગ્લેજ નોપ.

સનાતન જૈનની ફાઇલો.

મારી નોંધપોથી.

:: બાળ ગ્રંથાવળી ::

પ્રથમ શ્રેણી	બીજી શ્રેણી	ત્રીજી શ્રેણી
૧ શ્રી રીખવદેવ	૧ અભ્યુનમાળી	૧ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી
૨ નેમ-રાણુલ	૨ ચક્રવર્તી સનતકુમાર	૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય
૩ શ્રીપાર્શ્વનાથ	૩ ગણધર શ્રી ગૌતમ-સ્વામી	૩ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ
૪ પ્રભુ મહાવીર	૪ ભરતબાહુબલિ	૪ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર
૫ વીર ધન્નો	૫ આર્દ્રકુમાર	૫ શ્રી બપ્પભટ્ટ સૂરિ
૬ મહાત્મા દંડપ્રહારી	૬ મહારાજ શ્રેણિક	૬ શ્રી હીરવિજય સૂરિ
૭ અભયકુમાર	૭ વીર ભામારાહ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી ચરો-વિજયજી
૮ રાણી ચેલલક્ષ્મી	૮ મહામંત્રી ઉદાયન	૮ મહાસતી સીતા
૯ ચંદનબાળા	૯ મહાસતી અંજના	૯ દ્રૌપદી
૧૦ ઇલાચીકુમાર	૧૦ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર	૧૦ નળ દમયંતી
૧૧ જંબુસ્વામી	૧૧ મયણુરેહા	૧૧ મૃગાવતી
૧૨ અમરકુમાર	૧૨ ચંદન મલયાગિરિ	૧૨ સતી નંદ્યતી
૧૩ શ્રીપાળ	૧૩ કાન કઠિયારો	૧૩ ધન્ય અહિસા
૧૪ મહારાજ કુમારપાળ	૧૪ મુનિશ્રી હરિકેરા	૧૪ સત્યનો જય
૧૫ પેથડકુમાર	૧૫ કપિલ મુનિ	૧૫ અસ્તેયનો મહિમા
૧૬ વિમળરાહ	૧૬ સેવામૂર્તિ નંદિષેષ	૧૬ સાચો રાણગાર-શીલ
૧૭ વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૧૭ શ્રીસ્થૂલભદ્ર	૧૭ સુખની ચાવી યાને સંતોષ
૧૮ ખેમો દેદરાણી	૧૮ મહારાજ સંપ્રતિ	૧૮ જૈન તીર્થોનો પરિચય ભા. ૧ લો.
૧૯ જગદુરાહ	૧૯ પ્રભુ મહાવીરના દશ આવકો	૧૯ જૈન તીર્થોનો પરીચય ભા. ૨ જો.
૨૦ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનાર મહાત્માઓ	૨૦ સ્વાધ્યાય	૨૦ જૈન સાહિત્યની ડાયરી

હરેક સેટની કિંમત રૂ. દોઢ તથા વિ. પી. પોસ્ટેજ ૭ આના.

બીજા પુસ્તકો માટે સુચિપત્ર મંગાવો—

ચિત્રકાર કીરણલાલ ટોકરશી શાહ

રાયપુર, હવેલીની પોળ : અમદાવાદ.